

ANTONIO ZAVALA, S. I.

TXIRRITAREN BERTSOAK (I)

TXIRRITAREN BERTSOAK

I

AUSPOA LIBURUTEGIA

101-102

COLECCION AUSPOA

**Administración: Plaza de Santa María, 2 — Tolosa
(Guipúzcoa-España) Tel. 661612**

**Dirección: Rvdo. P. Antonio Zavala, S.J. Colegio de
S. Ignacio. Ategorrieta. — San Sebastián.**

ORDAINDU BEARRAK:

**Urte betekoa: 420 pezeta
Ongilleak: 700 »**

**Atzerrian: 560 pezeta
Ale bakarra: 50 »**

ANTONIO ZAVALA, S. I.

TXIRRITAREN BERTSOAK
I

AUSPOA LIBURUTEGIA

1971

Azalean: Txirrita. Eibar'en, 1930'garren urtean, Ojanguren'en argazkia.

© Auspoa Liburutegia
Tolosa (Guipúzcoa)

Depósito Legal. S. S. 75/71
IZARRA - Peña y Goñi, 13
San Sebastián - Febrero 1971

ARKIBIDEA

Itzaurrea	11
Txirritaren bertso-jartzea	17
(1883) Bertso Berriak Txirritak jarriak: “Milla zortzireun larogei eta — gaude seigarren urtian...”	23
(1893) Bertso Berriyak: “Apellidua Olazabal det...”	30
(1904) Bertso Berriak Aita San Martin de Loizoz Beasain'goaren bizitzari jarriak: “Bertso berriak jartzera nua — Aita San Martin Loizoz'i...”	39
Bertso Berriak: “Zeruko Aita, barka itzatzu — pekatarien pausuak...”	46
“Il da Cánovas...”	57
Bertso Berriyak: “Bertso berriyak jartzera nua — orain neska zar batentzat...”	59
(1909) Bertso Berriak: “Bertso berriak jartzera nua — ejemplo eder batian...”	66
(1910) Bertso Berriyakk bere andregaiari jarriak: “Gauden milla ta bederatzi eun — amargarrengo urtian...” ...	73
(1913) Bertso Berriak Txirritak jarriak: “Deklaratzera nua kaso bat — Valle Baztan'en pasia...”	80
(1914) Aita Zapirain'i: “Gure aita Zapirain — euskaldun abilla...”	87
(1916) Bertso Berriyak misiolari pasionistai Joxe Manuel Txirritak jarriak: “Gaude milla ta bederatzieun — amaseigarren urtian...” ...	89

(1916) Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: “Bertso Berriyak jartzera nua — euskera eder batian...”	95
(1918) Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: “Zori gaiztoan fundatutako — Alemaniya’ko gerra...”	102
(1919) Bertso Berriyak: “Milla bederatzi eun kunplitu eta — emeretzigarren urtian...”	108
“Salsamendi’ko billera orretan...”	118
“Dama gazte bat adoratzeke...”	120
“Kaliporniya’n zer pasatu dan...”	125
Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: “Orain bi milla urte inguru — bezela ziran asiyak...”	127
Bertso Berriyak: “..... au da — nik dadukadan graziya...”	136
(1923 edo 1924) Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: “Lagun on batek enkargatu nau — bertso berriyak jartzeko...”	143
Bertso Berriak Txirritak jarriak Fernando Amezketarrari: “Ijiniero baten etxera — juan zan egun batian...”	151
Korrika-apustua: “Prazuelako pondan — Patxiren etxian...”	158
Erratxu’reu txerria: “Goiko Jaun ona, eman zadazu — kantatutzeke grazia...”	160
“Andik urrengo jai-arrats batez...”	165
(1926) Bertso Berriyak Uzkudun’eri Txirritak jarriyak: “Gaude milla ta bederatzi eun da — ogei eta sei urtian...”	166
Jose Lizarazu bertsolaria	172
Bertso Berriyak: “Bertso Berriyak jartzera nua — euskera eder batian...”	177
(1927) Bertso Berriak: “Gipuzkoa’ko Oiartzun deitzen — diogun erri batian...”	184
(1927) Bertso Berriak Txirritak jarriak: “Siglo berriyan gaude ogei ta — zazpigarrengo urtian...”	190

Bertso Berriak: “Frantzes euskaldun batek — esan ziran atzo...”	195
Bertso Berriak Txirritak jarriak: “Denbora, leku, zeru ta lurak — izar da illargi, eguzkiyak...”	202
Bertso Berriak’k andregaiari jarriak: “Bertso berriyak jartzera nua, — gusto duenak aditu...”	208
“Senarrarentzat nai zituenak...”	213
(1930) Bertso Berriyak Begi-Txikiyak esan da Txirritak jarriak: “Milla urte ta bederatzieun — ogei ta amargarrena...”	214
Bertso Berriyak Astiasu’ko Juanito Kortajarenak jarriak: “Siglo berriyan gauden ogei ta — amaika urtetan gera...”	221
“Oien kontuak oraindik ere...”	228
Bertso Berriak Kortajarena’k esan da Asteasu’ko Aranburu-berri’k jarriak: “Milla gañera bederatzireun — oi ta amargarren urtian...”	229
Begi-Txikiyaren bei, gurdi, asto ta idiak: “Bertso berriyak jartzera nua — euskera eder batian...”	235
(1931) Bertso Berriyak: “Milla urte ta bederatzireun — ogei ta amaikagarrena...”	239
(1931) Bertso Berriak Antxo’ko euskal festari Jose Migelek jarriak: “Milla urte ta bederatzieun — ogei ta amaikagarrena...”	246
Igandetako euskal orrirako: “Ontzat artu det <i>Pueblo Vasco</i> ’an...”	252
(1935) Bertso Berriyak: “Milla urte ta bederatzieun — ogei ta amabostian...”	254
(1935) Bertso Berriyak: “Milla beatzireun eta ogei ta — amabostgarren urtia...”	263
Bukatu gabeko jarri-aldia: “...nere pasadizuiak — bear ditut esan...”	270

ITZAURREA

Orain ia bederatzi urte, Txirritari buruz liburu bat atera genduan: Txirrita (Bizitza ta bat-bateko bertsoak), Auspoa, 18-19.

Bañan liburu orrekin bertsolari oneko lanak bukatuak ez genituala, itzaurrean adierazten zan:

«Liburu onen izenak dionez, gertaera ta bat-bateko bertsoak dijoaz emen.

Txirritak jarritako bertsoak, alegia Txirritak bertso-paperetan argitaratutako bertsoak, beste baterako utzi ditugu. Alakoak ere erruz dira, Auspoa'ren iru bat liburu osatzeko lain bai.»

Iru ez-ezik, lau liburu edo zenbaki betetzeko ainbat ere eskuratu degu. Bertso-pilla ori dana nola argitaratu?

Obe-bearrez, bi pusketan jartzea erabaki degu; bi liburu alegia, ta liburu ba-

koitzak Auspoa'ren bina zenbaki: 101-102 ta 103-104'garrena.

* * *

Lenengo liburuan Txirritak bertso-paperetan argitaratutako bertsoak bildu ditugu, aldizkarietakoak eta abar bigarrenerako utzirik.

Txirritak bertso-gai asko ta asko erabili zuan bere paperetan: neska-mutillen kontuak, estropadak, apustuak, erlijioaren egiak, fueroak, santu-bizitzak, eta abar.

Jarri-aldi auek, batzutan berari bururatuak izaten ziran; beste batzutan, beste batek enkargatuak.

Enkargatzera nola etortzen zitzaizkion, bertsoak zeñek kopiatzen zizkion, zenbat kobratzen zuan da abar da abar, Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin Lujanbio'k esango digu txetasun guziekin, «Txirritaren bertso-jartzea» izena duan atalean, urrengo orri-aldeetan.

Egillearen izena ez da beti paperetan ageri. Bañan orra nola ezagutu degun Txirritarenak zeintzuk diran:

Txirritak etzekian idazten, da azkeneko urteetan illoba orrek egiten zion se-

kretariotza. Osabak bertsoak esan da illobak paperean ezarri.

Bein baño geiagotan egillearen izenik gabeko bertso-paper-mordo bat artu ta illoba onen etxera joan izan gera, Altza'ko Gazteluene'ra alegia. Ta an paper ba-koitzetik iruna bat bertso irakurtzen genituan. Geienetan ezetzkoa ematen zigun illobak; bañan batzutan baietzkoa:

—Ori bai, ori nik eskribitua da!

Ta ori esan ez-ezik, bertso bat edo beste ere buruz gogoratu ta esaten zuan. Orduan olako paperak berezi egiten genituan liburu onetarako.

Izenik gabeko paper guziak orrela pasa ondoren, beste eginkizun bat artu bear izan genduan. Len esan bezela, Txirritaren bertsorik asko enkarguz jarria da, ta olakoetan, bestek nai dutena esan bear baita, arrazoi mikatzak merke ta ugari izaten dira. Orregatik erriz-erri ibilli bear izan degu, nere konfiantzako lagun batzuengana joan, bertsoak irakurri ta orain berriro argitaratzea komendan ala ez galdetzera.

Toki batzutan ezetzkoa eman digute: bertsoak jarri zizkiotena bizi dala, edo-ta seme-alabak bizi dirala, ta arren ta arren ez publikatzeko.

Ala egin degu. Badaki, beraz, irakurleak baditugula Txirritaren beste kantapaper batzuk emen argitaratzen ez diranak.

Beste batzutan, berriz, baietzkoa jaso degu: bertsoetan aitaturakorik inor ez dala gaur bizi ta eragozpenik ez dala; edo-ta erri-izenak eta inoren izen-deiturak kendu ta argitaratu ditezkelak.

Txirritak amasei bat urte egin zitudan arrebaren etxean, Altza'ko Gazteluene baserrian, len aitaturako ta ainbeste bider aitaturako degun illoba orren etxean.

Bañan etxe ontara baño len ere, bertso asko ta asko izango zituan enkar-guz jarriak eta izenik gabe argitaratuak. Oietako batzuk gure karpitetan egongo dira, ta, len esan bezela, iruna bertso ere irakurriko genizkion Txirritaren illobari. Bañan onek, berak kopiatuak ez baitira, ezin ezagutu bere osabarenak ote diran ala ez.

Onekin esan nai degu, liburu ontatik kanpora Txirritaren bertso-pilla aundi bat gelditua izango dala, batzuk gure karpitetan daudenak, eta beste batzuk gure eskuetara iritxi ez diranak.

* * *

An da emen zenbait doñu arkituko ditu irakurleak. Bi iturri izan ditugu:

Bata, erria. Lenengo, erriaren aotik magnetofonoz jaso genduan; ta andik entzun eta paperean ezartzeko lana, Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain jaunak egin dute. Milla esker.

Bigarren iturria, Errenteria'ko Juan Zabaleta bertsolaria zana. Onen papere-tan bertsolari-doñuz betetako kuaderno bat azaldu zan.

Ez dakigu doñu oiek solfeoan nork ipiñi zituan, bañan bai lan ederra egin zuala. Oietako batzuk, Xenpelarren liburuan jarri genituan; beste batzuk, liburu ontan arkituko ditu irakurleak; ta gañerakoai ere beren txanda iritxiko zaie pixkabanaka bada ere.

* * *

Bañan len ere argitaratuta dauka Auspoa'k Txirritaren bertso bat baño geiago.

Fermin Imaz'ek, Santo Tomasetan bertsotarako deia izan etzualako, Txirritarekin asarretu ta bertsotan eraso zion. Imaz'ek iru jarri-aldi atera zizkion Txirritari, ta onek ari bi. Auspoa'ren 24'ga-

rren zenbakian arkituko ditu irakurleak, 135'garren orri-aldetik asita.

Liburu berean, 49'garren orri-aldean, beste jarri-aldi bat. Izenburua onela du: «Kantabria'ko itxas-gizonai oroipen bat». Azkeneko bertsoak esaten duanez, bi egille izan ziran: Fermin Imaz'ek eta — Txirritak jarriyak». Artean adiskide ziran, beraz...

Txirritaren beste bertso-paper bat, Auspoa'ren 27'garren zenbakian, 94'garren orri-aldean, argitaratu zan. Orduan, seguru ez bañan Gaztelurena ote zan jotzen genduan. Orain Txirritarena dala koan gaude. Iritziz nola ta zergatik aldatu geran adieraztea, luze joango litzake; obeko degu, beraz, beste baterako utzi.

* * *

Auek ziran, Txirritaren liburu onen atarian, egin bear ziran oarrak. Besterik gabe, beraz, atsegin dakizkizula, irakurle, Txirritaren bertsoak.

TXIRRITAREN BERTSO-JARTZEA (1)

Txirrita, irurogei bat urte zituala etorri zan bere arreba eta koñaduaren etxera; beraz, amasei bat urte pasa zituan etxe ontan.

Berealaxen jakin zuen jendeak nun zegoen, eta asi zitzaizkan batetik eta bestetik bertsoara deitzen. Askotan edo geienezan erri bateko edo besteko festetara eramaten zuten, an kantatzeko. Leku askotara joaten zan.

Joan-aldi bakoitzeko amar duro, bideko eta ostatuko kastuak izaten zuen jor-nala, eta noiznai egun bat edo bi pasatzen zituen.

Etixerakoan etzitzaion a z t u t z en illo-bentzat galleta batzuk edo zerbait erre-galo ekartzea. Geienezan urrengo eguna

(1) Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin'ek idatzia.

deskantsatzen pasatzen zuen, siesta ederra egiñaz.

Laister asi zan jendea bertsoak jartzeko enkargoak ematen ere. Nundik edo andik, usterik gutxiena zuenean etortzen zitzaion andregaiarekin asarretutako nobioren bat, edo mutillak utzitako neskatxaren bat bere anaia edo aitarekin; eta an kontatzen zizkaten beren naigabeak, eta zenbait kontu xelege ere bai.

Berak nola ez baitzekien eskribitzen, illobari deitzen zion. Onek apuntean artzen zituen nola batek itz eman da gero ukatu egin zion; besteak berriz ia ezkontzeko garaia etorri eta nola beste andregai egin zuen; besteak berriz, zergatik ez dakiela, despeira eman ziola, eta abar eta abar.

Ainbeste gauza, gertaera eta kontu esaten zioten, arek danak aditu eta illobak apuntatu egiten zituen.

Egun bat izendatzen zuen; geienez zortzi-aldi bat edo aste beteko denbora artzen zuen, aiek esandako pasadizo aiek bertsoan jartzeko.

Aueri ere amar duro kobratzen zioten, eta aietatik bat illobari eman eskribitzeagatik. Duro oiei *idi-begia* esaten zioten. Orregatik bein baño geiagotan,

orrelako enkargu bat etortzean, esaten zuen:

—Orain ere badegu, bada, idi-begia!

Enkargoa artzen zuenean, bereala asiko zan bertsoak pentsatzen eta sumatzen. Kaso edo motibo bakoitzari bi edo iru bertso jarriko zizkion, ta gogoan eduki ere bai illobak apuntatu arte; gero beste bi edo iru. Ta orrela osatzen zituan amabi, amalau edo amasei bertso.

Gero, esan bezela enkargatu zituana billa etortzean, danak banaka-banaka letu, ezer baldin bazegoen ondo etzegoenik, zuzendu, eta eramaten zituan.

Izaten ziran batzuek inprentatzea ere Txirritaren kontu uzten zutenak, onela berak ezertan ere endreatu gabe.

Etziran danak neska-mutillen kontuak izaten, baizik gazte-kuadrilla bat asarretu zalako, deskalabroren bat pasa zalako, edo gertaera arrigarri bat pasa zalako ere etortzen ziran; bañan geienak emakumeren bat edo beste izaten zuten tartean.

Askok etzuten nai izaten zeñek jarri zituan iñork jakitea. Orregatik bein bañon geiagotan gertatu izan zan, batek bertsoak jarri ta zein bertsolarik jarri zi-

tuan jakin ez iñork; eta bertsoak jarri-erazi zituanari ordañak edo bueltak jartzeko bestea ere Txirritarengana etortzea. Ta bein batean onoko kaso politau gertatu zan.

Etorri zan mutil gazte bat bere lagun—orduan kontrario— batzueri bertsoak jartzeko. Orduan ere bazuten neskatxa bat edo beste tartean. Bañan etzuen nai iñork jakitea, eta orregatik inprentatu ere Txirritak egin-erazi zituan.

Esandako garaian etorri zan billa, esanaz beste egun batean etorriko zala danak pagatzera; ta ala eraman zituan, bañan pagatzera etzan azaldu. Bertso aiek kalean zabalduak izan ziran gauaz, ta ori dala-ta sesio eta burruka asko izan ziran.

Esan degun bezela, Txirrita an gelditu zan bertsoak jartzea kobratu ez, bañan illobari idi-begia eman eta inprenta pagatuta; eta etzegoen lasai.

Etzekien nungoa zan, eta izena nola zuen bertsoak jarri-erazi zizkionak; bañan bai zeñi jarri zizkan, jarri-eraztera etorri zanak, naiz bere izenik ez esan, bestearena esan baitzuen. Txirrita asi zan onen billa, eta bereala jakin zuan erri artan bertsoak zeñi jarri zizkioten.

Abisatu dio etortzeko, ta baita etorri ere gazte-kuadrilla bat; ta nola baitzekiten gutxi gora-bera zer gertatzen zan, berak errezeloa zuten lagun askoren erretratoak ekarri zituzten, ia an ote zan bertsoak jarri-arazi zituana. Baita aguro eza-gutu ere illobak. Orduan agindu zioten jartzeko berari, eta artan gelditu zan.

Andik oso egun gutxira, emen dator lendabizi bertsoak jarri-arazi eta pagatu etzituen ura, jakindu baitzuen zer pasatzen zan; eta esan zion:

—Nik nere bertsoak pagatuko dizkit, eta beste oienak ere bai, ez jartzeagatik. Orrela, lanik egin gabe irabaziko dezu.

—Ez! —esan zion Txirritak—. Nik jarriko nizkiola agindu nion, eta emandako itza bete egingo det, beste askok baño obeto.

Len jarri-erazi zizkionak pagatu zituan eta joan zan. Ta orduan Txirritak esan zuen:

—Orrek bai merezi lukela ez jartzeagatik dirua artu eta ala ere jartzea!

Bañan etzion kobratu, eta besteak, esan bezela, jarri egin zizkan (2).

(2) Bi bertso-paper publikatu ziran, beraz, al-

Etziran danak enkargatuak izaten. Bere buruz ere askotan jartzen zituan; esate baterako, gerrate bati, gertaera aundi bati, deskalabro bati, gizon ospetsu bati, eta abar eta abar.

Denbora asko xamar pasatzen bazan iñondik bertsoarako deirik edo jartzeko enkargorik gabe, ala esaten zuen:

—Gure Jainkoak ez ote ditu neska-mutillen batzuek asarretuko, nundik edo andik idi-begi batzuek irabazteko?

di ontan. Biak ere etxean ditugu. Bañan, itzaurrean esan degunez, galdezka ibilli gera bertso oiek orain berriro argitaratzea komeni dan ala ez, eta auentzako ezetzkoa jaso degu. Orregatik, penaz bada ere, karpetatik atera bage utzi ditugu.

(1886)

BERTSO BERRIAK TXIRRITAK JARRIAK

Txirrita 1860'garren urtean jaio zan. Bertso auek, berriz, 1886'garren urtekoak dira; arek ogei ta sei urte zituala jarriak.

Gaztetandik sortu zitzaion, beraz, bertso-paperik jartzeko griña. Agian jarrialdi au baño lenagokorik izango du, bañan guk ez degu ezagutzen.

Bertso auek, Billabona'ko *Mankua* pelotari sonatua goraltzeko jarriak dira. Beste zenbait pelotari ere izendatzen dira.

Garai artako pelotariei buruz zerbait geiago jakin nai duanak, Antonio Peña y Goñi'ren «*La pelota y los pelotaris*» derritzan liburu ederra irakurtzea dauka.

Bertso-sail au, Tolosa'ko Timoteo Adu-riaga zanaren esku-letrazko bertso-bilduman arkitu genduan.

1/ Milla zortzireun larogei eta
gaude seigarren urtian,
bertso berriyak jartzera nua
euskara eder batian;
pelea aundiyak egin dituzte
pelotariyen artian,
Pedro Yarza guzien buru
probintziyako partian.

2/ Indaleziok dauzkan bentajak
nua kantuz esatera:
probintziyako plaza denetan
jarri aukera; (1)
partida firme zerratu zuten
iskribiturik papera,
Billabona'ko mankubarekin
ez dira ondo atera.

3/ Indalezio eibartarra,
Bizente Elizegi bestia,
Pedro Yarza pensatu zuten
orien kontra astia;
nekatu gabe zerizkioten
partida irabaztia,
dituzten sosak galdu artian
eskarmentatu eztia.

(1) Ezin irakurri degu emen zer dion Adurriaga'ren kuadernoak.

4/ Suerte txarrak jo zualako
beso bat dauka moztua,
bañan bestia sano duala
obra da manifestua;
begiyak ernai, memori ona,
ankaz ibildun listua,
Billabona'n da probintziyako
pelotariyen maixua.

5/ Bizente Elizegi pelotarekin
ez da mutil aldrebesea,
ori bigarren jarriko nuke
ni baldin banitz jueza; (2)
kuidado gabe egin liteke
orren anparo trabesa,
oiek ez dira tontuak baño
Billabona'n da *cabeza*.

6/ Premiatuak izandu ziran
Amerika'ko partian,
estimatuta ibilli zuten
kaballeruen artian;
ankaz listo ta begiyak erne,
beti koraje fuertian,
orrelakorik ez da atera
juan dan larogei urtian.

(2) Adurriaga'ren kuadernoan: *ni baldin jueza*.

7/ Plazan pelotan asten danian
ez du ematen itxusi, (3)
baliyo zuen saiatutziak,
etzuan gaizki ikasi;
beso-motxa da aziyu ortan
Españiya'ko nagusi,
ez det gizon bat bizkorragorik
sekulan iñon ikusi.

8/ Urriko illak amar zituban
Bizkaia'n da probintzian,
kontrariyoric gabe zebiltzan
pelotariyak Frantziya'n;
beste lan gabe ibillitubak
bere denbora guztiyan,
Billabona'ko beso-motz batek
laster konpondu zizkiyan.

9/ Llarrondo eta zapaterua,
Txillarra zuten bestia,
oien moduko jokalariryak
Frantziya'n asko eztia;
Españi ontan pensatu zuten
desapiyoka astia,
bi enbaliyok portunatu da (4)
oieri irabaztia.

(3) Adurriaga'ren kuadernoan: *itxuski*.

(4) Adurriaga'ren kuadernoan: *portunatu ta*.

10/ Batek begiya itxuba zuben,
besua motxa bestiak,
malezi asko dutelarikan
oraindik dira gaztiak;
onra aundiya eman diyote
partiduba irabaztiak,
oien anparo egin dutenak
ez daude gizon tristiak.

11/ Erreboteko lanian ere
badaki anak dantzatzen,
ikutu gabe pelotarikan
plazan etzaio pasatzen;
bola bezela beti badabil
ala ere ez da nekatzen,
orrelakorik munduban zanik
iñork etzuben pensatzen.

12/ Pelotariyak duten bentajak
nua kontuz esatera:
noiznai deitu ta daramazkite
Amerika'ko partera;
iñork jokatu nai badiyote
ipintzen dute aukera,
erri batetik lau olakorik
sekulan eztira atera.

13/ Jende guztiya ikaratzen du
plazako bibotasunak,
nekatu arren laguntzen diyo
gorputzeko osasunak;
adelantatzen dijuazkiyo
diru eta ontasunak,
iru erreino bildurrak dauzka
beso batekin gizonak.

14/ Pedro Yarza ikasiya da
pelotarekin lanian,
joka-biriak egiten ditu
idiamentu onian;
Urriko illak ogei zituban
emendik irten zanian,
obiaguak jarriko dizkat (5)
andik etortzen danian.

15/ Pedro nagusi atera zaie
pelotariyen artian,
emengo lanak eginda dabil
Amerika'ko partian;
ankak listo ta besua zorrotz,
beti koraje fuertian,
jeniyo orrek eutsiko diyo
biziya duben artian.

(5) Adurriaga'ren kuadernoan: *jarri dizkat*.

16/ Jose Emeterio Agirre
apelidua eta izena,
Billabona'ko pontian bertan
bataiatu zan gizona;
Pedro Yarza, egin ezazu (6)
Lujanbio'ren esana,
ori da zure bertsuak jartzen
asko enpeñatu dana.

(6) Adurriaga'ren kuadernoan: *egindazazu*.

(1893)

BERTSO BERRIYAK

Bertso auetan ez da egillearen izenik ageri, bañan Txirritarenak dirala, bere illobak esanda jakin degu. Beste zenbait argibide ere eman digu.

Neskatxa bat aur egiña omen zan, da Irun'go mutil baten kulpa egin nai zuten. Bertsoak onela diote:

besteren batek oker egin da
neri nai ziran erantsi.

Orduan mutilla Txirritagana joan zan, da bertso auek jarri-arazi zizkion.

Bertsoak inprentatu ziran, da Txirrita bera izan zan saltzallea, jai-goiz batean paper-mordoa besapean artu ta Irun'go kale-kantoi batean kantari asita.

Alako batez, erriko erretorea azaldu zan, eta onela galdetu zion:

—Zer ari aiz?

Ta Txirritak:

—Emen bertso saltzen, pagatu egin di-
date ta...

Ta erretoreak:

—Nik erosiko dizkiat danak!

Ala, danak erosi zituan, bañan Txirri-
tak ostera inprenta-arazi zituan, ta urren-
go jai-goizean an zan berriro, lengo kan-
toiean, bertso saltzen...

Doña, Juan Zabaleta bertsolaria za-
naren kuadernotik artu degu, bertan dau-
kan letrarekin.

Mi-lla zor-tzi-reun-la-to-gei-e-ta a-ma-lau-ga-rren
ur-ti-an lan-da-re-txobat ja-yo dol-run-go Bi-dá-
-so-a-ko par-ti-an ni bi-zi nai-zen pa-la-zi-yo-tik
ez-da o-so a-par-ti-an i-yai-tu-an orri-bi-lli
nau-te i-ru a-tso-ren ar-ti-an

- 1/ Apellidua Olazabal det
eta Felix da izena,
irundarra naiz Bidasoa'ko
Elorri'n bizi naizena;
bertso birekin egin nai nuke
esplikaziyo zuzena,
kulparik gabe amaika bada
nigatik gaizki esana.
- 2/ Milla zortzireun larogei eta
amairugarren urtian,
landaretxo bat jaio da Irun'go
Bidasoa'ko partian;
ni bizi naizen palaziyotik
ezta leku apartian,
ia itoan ibilli naute
iru atsoren artian.
- 3/ Urriko illaren ogei ta zazpin
uste det izango zala,
gure etxera atso bat juan zan,
etzeukan mea azala; (1)
aren marrisxa zepuan dagon
basakatuak bezela,
aurren bat nunbait jaio dala ta
aren aita ni naizala.

(1) Txirritaren illobak esan digunez, bere osabak onela kantatzen zuan puntu au: *etzeukan mingaiñ argala.*

4/ Atso zar orri au esan nion:

«Zer modu, adiskidea? (2)

Kulpa gabia kastigatzeko
al dabilkizu idea?

Nork erakutsi dizu nundik dan
gure etxera bidea?

Alper-alperrik etorri zera,
aur ori ez da nereaa».

5/ Atso zar orrek eztul aundi bi
egin zituen lenbizi,

gero pauso bat atzera eta
ezpaila biurrika asi;

besteren batek oker egin da
neri nai ziran erantsi,

esaten zuen: «Ez al du aur orrek
aitormenikan merezi?»

6/ Modu txarrian itzegitea

kristauarentzat kalte da,

anima asko da argatik juana
etsai gaiztoen tartera;

eta beñ ara sartzen danikan
geiago ezin atera;

zuretzat ere orixe dator
konparazio batera.

(2) Puntu au onela esaten omen zuan Txirritak:
Aizazu, adiskidea.

7/ Abertentziyan ipiñi dute
Irun'go erretoria,
bitarteko bat bialdurikan
izugarri dotoria,
al baldin bada billa dezala
aien aurraren jabia;
ark ere aisa asolbitu nau
pekaturikan gabia.

8/ Aingeru orrek izan bear du
iturri asko nastua,
eta tragorik gozoen ura
nun eran zuen aztua;
nun kargatu dan ez dakiela
da azkenian ustua,
ni ote naizen pekataria
atso gaiztoen juzkua.

9/ Aur gaiso ori or agertu da
urrikaltzeko moduan,
estimazio aundirik gabe
bere amaren onduan;
arentzat ere ez dira izan
gusto guziak munduan,
enpeño batez biartuta ere
ez daki aita nun duan. (3)

(3) Bertso-paperik zarrenak: *munduan*. Besteak:
nor duan.

- 10/ Alabaren bat egin dezula
aditu degu, maitia,
al dan lenena sendatutzeko
ongi governa zaitia;
zeñena dezun ez dakizula
lotsa dezu esatia,
beragatikan sortu dezute
ni naizala kulpantia.
- 11/ Tropesi batek arrapatuta (4)
orduko orren pobreza,
baño lagunak izandu zuten
aiudatzeko nobleza:
oiñuts gorrian Lezo'ra juanda (5)
kunplitua da promesa,
fabrikan bertan dirua bildu
an ateratzeko meza.
- 12/ Beiñ tropesiak konkortu zuen,
ezta bereala zuzendu,
«Suerte txarra dauka gaisoak!»
makiña batek esandu;
ai, pekatuan erortzen danak
larrutik pagatutzen du,
obe zenduen zure lorea
ongi guardatu bazendu.

(4) tropesi=hidropesía.

(5) Bertso paperik zarrenak: *serora juanda*; besteak: *Lezora juanda*. Guk uste, onela bear du.

- 13/ Kaballero ta bigote-dunak
gustatzen zaizka aldean,
aiek lajatu duten orduan
asi da nere galdean;
musika-soñu ederra franko
aditua da katean, (6)
plaza betean ibiltzen ziñan
amaikak arte bailean.
- 14/ Zerbait bazala bazeizkion
orrek bere buruari,
pretendiente balienteak
izandu ditu ugari;
eta txaskoak gertatzen zaizka
orrela dabillenari,
ontaz aurrera pakean utzi
kulparik ez duenari.
- 15/ Zeru ta lurren bikarioa,
erregien alkatia,
zuk ere noski jakingo dezu
ez naizala kulpantia;
bestela banaiz ejemplo onez
ero doaiatz betia,
motibo ortzaz ez dit itxiko
zeruetako atia.

(6) Irun'go katea.

16/ Alde batera kankak jartzia
 ezta ederki egiña,
 Jesus bezela pazienziaz
 konpleto egon bagiña;
 bertso oietan ezta gezurrik,
 dena izketa berdiña,
 lotsa ederra eman dit baño
 artu dezala ordaña. (7)

(7) Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Alzo'ko Inazio Zabala'ren eskutik jasoa.

Bertso-papera, "Imp. de Echenagusia, María Muñoz, 8 — Bilbao", Ajangiz'ko Balendin Aurre'ren eskutik jasoa. Paper onen ortografia geroagokoa da. Bi bertso falta ditu: 14 ta 16'garrena. Ta besteak orden ontan dakartzki: 2, 1, 3, 4, 5, 8, 7, 13, 12, 11, 9, 10, 6 ta 15'garrena.

Aldaketak: 2/2: amalaugarren urtian; 2/6: ezta oso apartian; 1/7: kulparik gabe amaika bada; 3/1: Urri illaren amalabian; 3/6: basakatua bezela; 4/1: Atso zar orri erantzun niyon; 4/2: zer modu, adiskidia; 4/6: etxe ontara bidia; 5/3: gero pausa bat atzera emanda; 5/6: neri nai ziran eratxi; 5/7: esaten zuben ez al du aur onek; 5/8: aitormenarik merezi; 6/1: Gisa txarrian itz egitia; 6/2: personarentzat kalte da; 6/3: anima asko argatik joan da; 6/6: ezin litezke atera; 7/7: ark ere errez asolbitu nau; 8/3: eta tragorik goxuena ura; 8/4: non egin zuben aztua; 9/1: Aur gaxu ori or gelditu da; 9/5: arrentzat ere gusto guztiyak; 9/6: ez dira izandu munduan; 9/8: ez daki aita nor duan; 10/1: Kriatura bat izan dezula; 10/2: entzuna nago, maitia 10/3: iya lenbailen sendatutzeko; 10/5: norena dezun aitortutzia; 10/7: orregatikan sortu dirazu; 11/1: Tropesi batek konkortu eta; 11/2: orduko aren pobrezia; 11/3: lagunak ere izandu dute; 11/4: anparatzeko nobleza; 12/1: Tropesi batek konkortu zuben; 12/3: suerte txarra dauka tris-

tiak; 12/7: obe zenuen zere loria; 12/8: ondo guardatu bazendu; 13/1: Kaballero ta lebita-dunak; 13/3: aiek atzendu zaizkan garaian; 13/6: aditua da kalia; 13/7: amaikak arte ibiltzen zian; 13/8: plaza betian bailian; 15/3: zuk ere ongi badakizu ni; 15/5: bestela banaiz graziyaz edo; 15/6: doai ederrez betia; 15/7: gauz orregatik ez dit itxiko.

(1904)

BERTSO BERRIAK

AITA SAN MARTIN DE LOINAZ BEASAIN'GOAREN BIZITZARI JARRIAK

Bertso áuek, Aita Donosti zanaren paperetan arkitu ditugu. *Imp. J. Díaz.* — *Irún'*en inprentatutako bertso-paper bat da.

Paperean ez da Txirritaren izena ageri; bañan, Aita Donosti'ren letraz idatzirik, itz auek daude: *Compuestos por Txirrita.*

Ta Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin Lujanbio'ri galdetuta, bere osabak San Martin Loinaz'i jarriak ere bazituala erantzun digu, ta bai azken bertsoaren erdia esan ere.

Bi testiguanza auekin, ez dago zer dunda egin bertso auek zeñenak diran.

Onela esaten da 13'garren bertsoan:

Irureun da zazpi urte dira
Aita San Martin il zala...

Ta 1597'garren urtean il baitzan, edo obeto esateko il baitzuten, kontua eginda 1904'garrena degu, Txirritak bertso auek jarri zituana.

Txirritak Beasain'gotzat jotzen du Aita San Martin. Ez det uste bergararrak asko poztuko diran ori irakurriaz. Esan bearrrik ez dago gu ez gerala auzi orretan sartzen...

1/ Bertso berriak jartzera nua
Aita San Martin Loinaz'i;
relijioso egiazkoak,
ondo letuta ikasi;
zenbait bezela etzan ibiltzen
enemiguen igasi,
sinisten zuan Jesus degula
zeru ta lurren nagusi.

2/ Milla bost egun irurogei ta
geunden seigarren urtean,
Aita San Martin jaio zanean
Beasain'go partean,
Amonabarro deitzen zioten
baserri eder batean;
fede santua maitatu zuan
bizirik zegon artean.

3/ Jaio ta amar urte baño len,
bere lagunak utzita,
Ama Birjiña Loinaz'koari
egiten zion bisita;
asko bezela etzan ibiltzen
lujoz ta galaz jantzita,
arriak negar egin lezake
orren planta ikusita.

4/ Guraso fiñak beren semia
maite zuten gogotikan,
eskola ona eman zioten
pobre biziagatikan;
entendimentu argia zeukan
errespetozko praktikan,
artaz gañera ikasi zuan
latiñezko gramatikan.

5/ Len baño askoz argiago zan
gramatika ikasita;
Beasain'dik Alcalá'raño
zuan lenengo bisita;
mundu ontako gusto guziak
zeuzkan alde bat utzita,
kontentu zegon besterik gabe
zerua irabazita.

6/ Amazazpi urte zituanian
zan emendikan atera,
España'ko Alcalá deitzen
zaion paraje batera;
bere garaian allegatu zan,
gero meza ematera;
ark etzuan nai iñor joaterik
deabruaren katera.

7/ Jesusentzako zuan Martiñek
aiñ amorio zorrotza,
jakiñik nola artu biagun
sententzia bat garratza;
ogei eta bost urte inguru
zelebratu zuan meza,
San Franziskoren istoriua
ezta ikasten erreza.

- 8/ Milla bostegun larogei eta
amaseigarren urtean,
San Franzisko ta San Martin sartu
ziran Japon'go partean,
bere lagunak anparatzeâ
guztizko borondatean;
oju aundiak egin zituzten
salbaje zarren artean.
- 9/ Desiaturik allegatu zan
Japon'en Aita San Martin,
ango lastimaz urrikalduta
predikatzen ziyon ekin;
bi akolito gazte-gazteak
gertu zituan berekin,
azkenerako esan bear det
zer gertatu zan aiekin.
- 10/ Arrapatuta belarritikan
puska bana kendu aurrena,
bire luzean oñez joateko
eman zioten ordena,
ta gero berriz bi lantza sartu
saietsetatik barrena;
au da geiena padezitua
Jesukristoren urrena.

11/ Aita San Martin mundu onetan
martirio asko pasea,
sekulan iñork ikusi duan
leialenaren klasea;
alde batera etzuen penik
bi lantzak ala sartzea,
askoz geiago sentitu zuan
Japon'en enterratzea.

12/ Aita San Martin Loinaz'koa zan
predikadore abilla,
España'tik Japon'a joana
anima galduen billa;
tormentu gutxi sufritu eta
etzan gurutzean illa,
merezi du ta opa diogu
zeruan goza dedilla.

13/ Irureun da zazpi urte dira
Aita San Martin il zala,
oraindik emen sumatzen degu
ark utzi zuan itzala;
beasaindarrak suplikan gaude
nai gendukenak bezela,
aizken piñean gure kontua
arren eduki dezala.

14/ Txit errespetoz pasa zituan
Mejico eta Manilla,
gero Japon'en ikusi zuten
predikadore abilla;
Taikosama'ren ordenarekin
an da Nagasaki'n illa,
errezo asko egiten diot
guzaz akorda dedilla.

15/ Pena gogorak pasa zituan
San Martin gizagaixoak,
azkenerako bi lantzazo aiek
etziran goxo-goxoak;
nuan denporan laztanduko nau
zabaldurikan besoak,
esanaz: «Onek jarri zizkiran
Beasain'en bertsoak!»

BERTSO BERRIAK

Jarri-aldi onek Gernika'ko arbola goraltzen du; ta, arekin batera, gure fuero zarrak ere bai.

Txirritarenak dirala ezta bertso-papertan esaten. Makazaga'k esan zuan ori lenengo aldiz, bere *Bertsolariya* aldizkarian eta *Euskal-Erriko kanta zarrak* liburuxoan.

Bañan berak kopiatuak ez badira ere, bere osabarenak dirala esan digu Txirritaren illobak; ori bera diote ao batez Gipuzkoa'ko bertso-zale guziak; ta bertsoetan ere Txirritaren joskera ikusten da bete-betean. Ez degu, beraz, zer dudarik egin.

Argitaraldi batzutan ez dator 10'garen bertsoa. Nork dakarren eta nork ez, oarretan esango degu, argitaraldiak bi salletan partituz.

* * *

Txirritaren illobak argibide auek eman dizkigu, bertso auek nun da nola jarriak diran:

Arranbide'ko presa egiten ari ziran. Arranbide Naparroa'n dago, Urumea ibaia-
ren ertzean, Arano'ko partean ta Goizue-
ta'ko kamioan.

Txirrita ere an zan lanean. Ta an jarri zituan bertso auek. Agian berari gogor-
tuko zitzaion jartzea, bearbada besteren batek eskatuko zion.

Berarekin lanean ari zan mutil gazte batek kopiatu zizkion. Oso pozik artu omen zuan, Txirritak bertsoak kopiatzea-
gatik eman zion propiña.

Egun batez, galtzak urratu zitzaizkion mutil oni, ta sasira joan da konpontzen aritu zan. Ta lan orretan ari zala, bere errabiyan madarikazio au esaten zuan:

—Jaungoikoa zerutik eroriko al dek zatika-zatika!

Urteen buruan, gazte ori diputazioko enpleatu ta *sobrestante* egin zuten, eta arrezkeroztik etzion Txirritari kasorik ere egiten.

Bertso auek diputazioko eskaill-buru

batean egon omen ziran, kuadro batean jarrita. Txirritak ala esaten zuan.

* * *

Lenengo doñua, Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin'ek kantatua, ta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek paperean ezarria.

Bigarrena, Juan Zabaleta bertsolaria zanaren kuadernotik artua.

Ze-ru-ko Ai-ta bar-ka di-tza-tzu pe-ka-
 -ta-ri-yan pau-su-ak Kan-ta-brí-ya-ko des-ka-lá-
 -bru-ak di-ra-de las-ti-mo-su-ak. Ar-bola e-der bat
 da-lame-di-yo jar-tze-ra nua ber-tsu-ak; mi-lla
 ur-ti-an man-ten-du gai-tu lau probint-zi-ya o-su-ak.

- 1/ Zeruko Aita, barka itzatzu (1)
 pekatarien pausuak,
 Kantabria'ko deskalabroak
 dirade lastimosuak;
 arbola eder bat dala mediyo
 jartzera nua bertsuak,
 milla urtean mantendu gaitu
 lau probintzia osuak.

(1) Bertso-paperak marka diote; barka bear du.

2/ Gutxienaz izan bear du
milla urte pasatua,
arbola aundi bat bada Gernika'n
aitona batek sartua;
aren azpian egin omen zan
fueroen juramentua,
orain argati deitzen diogu
arbola bedeinkatua.

3/ Biba arbola maitagarria!
Biba kantabriatarrak!
Biba Bizkaia, Gipuzkua'kin,
Alaba eta Naparrak!
Biba kortean gure fabore
dauden ministro bakarrak!
Beste gauzarik ez degu eskatzen:
biba lengo fuero zarrak!

4/ Arbola maite zoragarriya,
etzaude gutxi kostia,
igartu arren ateratzera
atrebitutzen ezta;
zarra oraindik zutik daguala
aldatu dute bestia,
izugarrizko furiya dakar
izanagatik gaztia (2).

- 5/ Arbola dago igartua ta
euskaldunak gaude triste,
ez det pentsatzen pasatu danik
munduan beste onenbeste;
orain gertatu zitekeanik
ere ez nuen nik uste,
milla urtean segitu duten
fueoak kendu dituzte.
- 6/ Konbenioa egin zanean
arbola aldatu zuana,
motiborikan asko badu ta
aserre dago gugana;
ez da enkargu gutxi emanda
mundu ontatik juana,
defenditzera saia liteke
sentimenturik duana.
- 7/ Arbola orren zain prinzipala (3)
zan Bergara'ko partean,
arri sillarez inguratua
burnizko kaja batean;
milla zortzireun irurogei ta
amalaugarren urtean
satorrak fuerte ibilli ziran
ura ebaki artean.

8/ Milla zortzireun irurogei ta
zortzigarren go urtean
izar eder bat estali zuten
oroi askoren tartean; (4)
lañoak fuerte korritu zuten
ura tapatu artean,
geroztik ez da egualdi onik
Kantabria'ko partean.

9/ Ara izar au tapatu eta
zer egin zuten lenbizi:
fraileak eta monjak bidaltzen
konbentuetatik asi;
jesuitak eta misionistak
saltatu ziran igesi, (5)
esaten zuten: «Gu gaituk orain
España'ko nagusi!» (6)

10/ Memorial bat eskribitu du
tunante batek Paris'a,
ango puerkoak firmatu eta
atzera bueltan Cádiz'a;
masoiak eta protestanteak
alkar arturik dabilta,
erregerentzat egin nai dute
lege gaiztoko eliza.

11/ Lendabiziko fueroen kontra
firmatu zuen gizona,
eskeleto bat bezela eginda
ez dago oso gizona;
dudarik gabe gogoratzen zaio
etzuela egin gauza ona,
kastigatzera bildur ezpanitz
esango nuke izena.

12/ Fueroak kendu zituen ori
izenez ez det esango,
iltzen danean ez da orrentzat
salbaziorik izango;
gusto guztiyak kunplitu eta
ezta mundutik juango,
deseo diyot bizi dedilla
urte askoan ta ondo (7).

(2) Paperik geienak onela dakarzkite bertso on-
tako puntuak: *kostea*, *ez dira*, *bestea* ta *gaztea*. Edo-
zein bertsozalek badaki ola ez, jarri degun beze-
la baizik, bear dutela.

(3) Bertso onetan lau oker zuzendu ditugu: Le-
nengoa: bertso-paperak *in prinzipala* diote; nabar-
men dago *zain* bear duala. Bigarren lerroan *Berga-
ra'ko artean* diote; dudarik ez da *partean* bear
duala. Ta irugarren lerroan *arri sillarrez ingratua*;
arri sillarez inguratua jarri degu noski.

(4) 1868'garren urtean Isabel II kendu zuten.
Ori izango da, beraz, odeiak estali zuten izar ede-
rra...

(5) Isabel II 1868/IX/30'an kendu zuten. Gobernu berria andik zortzi egunera osatu zan, Urriaren 8'an, eta andik lau egunera, 12'an, jesuitak erbestera bialdu zituan.

6) Bertso-paper guziak "*Gugatik orain España'ko nagusi!*" diote. Bañan Txirritaren illobak esan digu, gaizki dagoala orrela, ta "*Gu gaituk orain...*" bear duala. Askoz ere itxura geiago du era ontan. Ta, ain zuzen, "Bertsolariya" aldizkarian ta "Euskal-Erriko kanta zarrak" liburutxoan orrela dago. Guk ere orrela jarri degu.

(7) Amaika bertso dakarzkitenak, 10'garrena alegia falta dutenak:

Bertso-papera, "Imprenta y Librería de F. Elosu. — Durango", Bodleyan Library, Oxford.

Bertso-papera, "Imp. de B. Valverde. — Irún", Jertrudis Arrieta zana, Errenteria: aldaketa bakarra: 5/7: milla urtean mantendu gaitu.

Bertso-papera, "Imp. de Vda. de B. Valverde. — Irún", Antonio Arrillaga mediku zana, Elgoibar. 5/7: milla urtean mantendu gaitu.

Bertso-papera, "Imp. Valverde. — Rentería", X. Etxeberria, Larraburu baserria, Oiartzun. 5/7: milla urtean mantendu gaitu.

Bertso-papera, "Guernica. — Imp. de Angel de Goitia", Errenteria'ko Enrike Elizetxea zanaren bertso-bilduman.

Bertso-papera, "Guernica — Imp. de Angel Goitia", Eujenio Bidea Agirre, Zabale baserria, Lejona, Bizkaia. 2/5: egon emen zan; 3: *biba* guziak kendu ta beste ainbeste *gora*; 5/7: milla urtean mantendu gaitu; 9/5: jesuitak ta misioneruak.

Bertso-papera, "Imp. Lib. y Enc. de Antonio Egurrola. — Guernica", Juan Garaialde, Orendain.

* * *

Amabi bertso dakarzkitenak:

Bertso-papera, "Imp. de S. de Diego. — Eibar", Antonino Lakuntza zana, Tolosa. 2/5: egon emen

zan; 3: *biba* esan bearrean, *gora*; 5/7: milla urtean mantendu gaitu; 9/4: konbentutik asi; 9/5: jesuitak ta misionerak.

Bertso-papera, "Imp. de S. de Diego. — Eibar", Manuel Lekuona apaiz jaunaren bertso-bilduma. 2/5: egon emen zan; 3: *biba* esan bearrean, *gora*; 5/7: milla urtean mantendu gaitu; 9/4: konbentutik asi; 9/5: jesuita ta misionerak.

Bertso-papera, "Guernica. — Imp. Artística Goitia y Hormaechea", Alzalegi Baserria, Berriatua. 2/5: egon emen zan; 3: *biba* esan bearrean, *gora*; 5/7: mantendu gaitu; 9/4: konbentutik asi; 9/5: jesuitak ta misionerak.

"Bertsolariya" aldizkaria, 9'gn. zenb., 1931/XI/15: 1/1: Zeruko Aita barka ditzatzu; 5/5: orain gertatu zitekiala; 5/7: milla urtean izan ditugun; 10/7: erejientzat egin nai dute.

"Euskal-Erriko kanta zarrak", Tomo II, Imp. Macazaga, Rentería: Aurrekoa bezelaxe.

(Ez luzatzearren, ez degu aldaketa bezela jarri; bañan, len esan degunez, badaki irakurleak "Bertsolariya" aldizkariak eta "Euskal-Erriko kanta zarrak" liburutxoak izan ezik, beste argitaraldi guztiak "Gugatik orain..." diotela 9/7'an).

* * *

Beste bi argitaraldiren berri aparte emango degu:

"Argia" aldizkaria, ez dakigu zein egunetakoa: Onek bederatzi bertso ditu, orden ontan: 1, 2, 3, 5, 4, 7, 8, 9 ta 6. Aldaketak: 2/1: Gutxienaz esan bear da; 2/4: aitona batek sortuba; 4/4: atrebituzten etzera; 4/5: zarra oraindik zutik dago-ta; 5/4: munduan beste ainbeste; 5/6: aren ez nuben nik uste; 5/7: milla urtean segitu degu; 6/2: arbola aldatutasuna; 6/3: notizirikan asko badute; 6/5: ez du enkargu gutxi eman da; 6/8: sentimenturik daukana; 7/1: Arbola orren prinzipala; 8/6: ura pasatu artian; 9/1: Ara izarrak tapatu eta; 9/4: komentutik ziran asi; 9/7: esaten zuten gu gera orain.

“Euzkadi” egunerokoa, 1932/XI/2: Onek amai-ka bertso ditu; amargarrena falta du. Aldaketak: 2/2: milla urte pasatuak; 2/5: aren azpian egiten ziran; 2/6: fueruen juramentuak; 2/7: orain agaitik deitzen deitsagu; 3: *biba* esan bearrean, *gora*; 4/2: ezagoz gitxi kostaua; 4/7: izugarrizko indarra dakar; 5/2: euskaldunak gagoz triste; 5/3: ez dot pentsatzen; 5/5: orain gertatuko zanikan; 5/7: milla urtian mantenido gaitzuz; 5/8: fueruak kendu gaituzte; 7/1: Arbola orren prinzipala; 7/2: zan Bergara'ko errian; 7/4: kaxa; 7/8: ebagi; 8/4: odei; 8/5: lañuak gogor korridu eben; 9/1: Arbaixarra tapatu eta; 9/7: esaten eben gu gaituk orain; 12/7: deseo deitsat.

«IL DA CANOVAS...»

Nor ote da aurreko bertsoetan, 11 ta 12'garrenean, aitatzen dana?

Kondairari begiratuta, Cánovas del Castillo dala ematen du, fueroak kendu zituztenean, 1876'garren urtean alegia, gobernuaren buru baitzan.

Bañan Txirritaren illobak esan digunez, Fermin Lasala Duque de Mandas zana da. Bere osabak ala esaten omen zuan.

Cánovas del Castillo'ri dagokionik, badu Txirritak gertaera bat. Ernani'ko Antonino Pagola zanari zor diogu. Orri batean idatzita bialdu zigun. Ona emen bere itzak:

«Egun batian, kasinuan, orain Donosti'ko Ayuntamiento dagon orren terrazan, omen zegon Cánovas'en señora. Ta an pasa omen zan Txirrita beste batekin, da esan omen zion:

—Aizu, Txirrita, orixe da Cánovas'en señora.

Ta Txirritak onoko bi bertso oiek kantatu omen zizkan:

Il da Cánovas, juan da Cánovas,
pikaro gaizki aziya!
Galdu zituen ifar garbiyak,
jarri du trumoi nasiya,
galdu zituen fueruak eta
Jangoikuaren graziya,
galdu zituen bere lagunak,
galdu du bere biziya!

Iru relejo, iruna kate,
iru mallakin bakoitza,
buruan berriz iru korona,
petxuan iru orratza,
iru doblako amoriyua
tximista bezin zorrotza,
iru tirotan utzi zizuten
zuri senarra ill-otza,
iru ezpatak zulatzen dute,
señora, zure biotza!»

Txirritak bertso ontan dion bezela, Cánovas iru tirotan il zuten. Migel Angiolillo'k tira zizkan, 1897'garren urteko abuztuaren 8'an, Gipuzkoa'ko Santa Ageda'n.

Euskalerriko biotzean galdu zuan, beraz, bizia, Euskalerrinari fueruak kendu zizkion gizonak...

BERTSO BERRIYAK

Neska-mutil bi erromeri batera joan omen ziran, ta erretira garai onean egin zuten. Bañan neskazar bat aien kontra gaizki esaka asi zan. Ta orduan mutillak bertso auek jarri-arazi zizkion Txirritari.

Ala esan zigun Ernani'ko Antonino Pagola zanak. Berak bertso-saltzalle bati erosi zion papera, ta onek Txirritak jarriak zirala esan zion.

Agian beste batenak izango ziran, bañan garai artan bertsolaririk onena edo onentxuena Txirrita zan ezkerro, erreza-go saltzeagatik arenak zirala esatea ere, izan ditekena da.

Txirritaren illobari ere galdetu diogu, baita bertsoak irakurri ere. Ta berak osabari kopiatuak ez dirala, bañan bete-betean bere osabaren itxura artzen diela erantzun digu.

Orregatik, duda pixka batekin bada

ere, bertso auek Txirritaren bertso-liburu ontan sartzen ditugu.

Azkeneko bertsoan onela esaten da:

beragatikan amabi bertso
ara Manuelek jarri.

Txirrita Jose Manuel zeritzan. Ontatik ere gauzak ez dira osoro argitzen; duda-antzean gelditzen dira.

1/ Bertso berriyak jartzera nua
oraiñ neska zar batentzat,
nigandik ondo irabaziak
dauzkala iruritzen zat,
zergatik ori ibillia da
kastigu billa guretzat,
gau eta egun isildu gabe
gaizki esaka neretzat;
asko pentsatzen etzuben baña
orra ordañak beretzat.

2/ Gezurrarekiñ engañatuta
jarri zituben auzuak,
eta gañera esaten ditu
testimonio falsuak;
oraiñ jendiak jakindu dezan
jartzera nua bertsuak;
tragatu nairik ibilli naute
lau neskazar da atsuak,
kopeta zimur iduki arren
ez daude oso mantsuak.

- 3/ Neskazar orri esan biayot
belarriaren ertzera
nai dubenian azaldutzeko
arrazoi oni eltzera:
guri konduta galtziagatik
apropos ari al zera?
Zedorri ere azitarako
prenda eder bat etzera,
lotsik ez dezun gezurtia ta
mingaiñ gaiztoko saltsera.
- 4/ Bi illabete kunplitu dira
broma bat pasatu zala,
eta geroztik aditzen nuan
kontrario bat bazala,
non jakiñ detan neska zar ori
besterik iñor etzala;
mendian dagon otsuak baño
beltzago daka azala;
ori andretzat suertatzia
Jainkoak gorde nazala. (1)
- 5/ Batetik beltza ta itsusia,
gustagarria da ori,
buruko zimak falta ditu ta
bizarra dauka ugari;
begiak triste, sudurra luze,
ortzak erdiak erori;
bati ta biri bezela igual
aditzen diyot iruri:
anima salbo, ikatz-kajatik
sortutakua diruri.

(1) Bertso-paperetan: *Jaungoikoak gorde nazala*
ta *Jaunak gorde nazala*.

6/ Askok bezela berrogei urte
mundu onetan korritu,
aspaldi onetan larru-azalik
etzaio asko guritu;
azkenerako lizundurikan
zimurtu eta oritu,
ortzak galantak, buruba berriz
ille guztiya zuritu...
Mundu ontako desgrazi danak
neskazar orrek baditu!

7/ Aspaldi ontan arkitzen zera
nitzaz gaizki itzegiña,
konsideratu ondo oraiñ zuk
nola zauden utsegiña;
neregatikan dantzatu dezu
gaizki esaka mingaña,
eta pena det kulparik gabe
desprezio au egiña,
bazar guztiak desonratutzen
zabiltzan buru-ariña.

8/ Andik bostetan atera giñan,
etzan berandu artian,
seietarako gure etxetik
ez giñan txit apartian;
gero denbora pasatu gendun
kontu kontari atian,
gauza batzuek esplikaturaz
umorez eta pakian,
ez zuk esaten dezun bezela
itxura gaizto batian.

- 9/ Beste gauza bat kontatutzen du
ero-aldiyak jotzian:
«Nai bezelako mutil gaztiak
aukeran dauzkat atzian;
gañera berriz bazter ederra
sagastiakin ertzian,
denda polita, ardo ta guzti,
ezer falta ez etxian;
nere senarrak zer suertia
ni emaztetzat artzian!»
- 10/ Berak dituben gauza guztiak
orgulloz kontatzen daki,
ta ori bera nolakua dan (2)
mundu guztiak badaki;
etxian berriz bei zar batekin
ollo batzuek eduki,
asto koskor bat eta zakurra,
taberna berriz edoki,
oiek guztiak izanagatik
iñork etzaitu erruki.
- 11/ Baldin suertez ikusten bada
prenda ori ezkontuta,
lastima baña artu biar du
andre gaztien konduta;
artzen dubenak esan lezake
trapu zar bat konponduta,
lengo jenio txarrak utzita
ezpada jartzen onduta,
gizona laster bigalduko du
soñeko galtzak kenduta.

(2) Bertso-paperak: *eta balera*. Orrela ez du zer esan-nairik. Orregatik *ta ori bera* jarri degu, olako zerbait bear dualakoan.

12/ Nork esplikatu kantetan ondo
zer saltsa duben ekarri?
Eta sekula gauza txarrikan
ez diot egiñ nik orri;
bere kaltian berotu ditu
alperrik zenbait belarri,
arrazoi gabe jarri ninduen
trantze estuban txit larri,
beragatikan amabi bertso
ara Manuelek jarri. (3)

(3) Bertso-papera, "Imp. J. Díaz. — Irún", Juan Iturralde, "Juanito Kojua", Donostia.

Bertso-papera, "Imp. de S. De Diego .— Eibar", Josefa Aizarna, Aizarna.

Bertso-papera, "Guernica — Imp. Angel de Goitia", Ormaiztegi'ko baserri batetik.

Bertso-papera, Isaak Lopez-Mendizabal, Buenos Aires; papera puskatuta dago ta ez dakigu moldiztegi-izenik zuan ala ez.

Bertso-papera, "Imp. de Fernández y Diego. — Eibar", Manuel Lekuona apaiz jaunaren bertso-bilduman.

Bost bertso-paper auek ez daukate beren artean, emen jartzeko diña dan aldaketarik.

Argia, 697'gn. zenb., 1934/VIII/12: 1/10: ara ordañak beretzat; 2/3: eta gañera egiten ditu; 3/4: testimonio gaiztuak; 2/7: trabatu nayik ibili naute; 4/1: bi illabete kunplitu ziran; 4/3: ta geroztik nun jakin detan; 4/7: mendijan dauden otsuak baño; 4/10: Jaunak guarda nazala; 5/3: buruan tximak palta ditu-ta; 5/6: ortzen erdiyak erori; 5/8: aditzen zaie iruri; 5/9: anima salbo igeltz sakutik; 6/1: askoi bezela berrogei urte; 6/7: buruban; 6/8: guziak; 7/3: konsideratu zu orain ondo; 7/5: neregatikan gaizki esaka; 7/6: dantzatu dezu mingaña; 8/5: eta denbora pasa genduan; 8/8: amarez; 9/2: ero-aldi-

yak eltzian; 9/4: dauzka; 9/5: eta gañera baztar atzian; 9/6: sagastiyaren ertzian; 9/8: ezen paltik ez etxian; 10/3: eta bera nolakua dan; 10/6: ollo batzuek arruki; 10/8: egoki; 10/10: etzaitu iñork erruki; 11/4: guztien; 11/9: bialiko du; 12/3: sekulan berriz gauza txarrikan; 12/4: eztiyot nik egin orri; 12/5: aspaldi ontan berotu ditu; 12/7: sentimentuban jarri ninduen; 12/12: orra Manuelek jarri.

(1909)

BERTSO BERRIAK

Amasei bertso auek ere neskazar bati jarriak dira.

Bertso-paperean ez da egillearen ize-nik ageri. Bañan emengo 8 ta 15'garren bertsoa ta lengo sallaren 5 ta 9'garrena, berdiñak dira.

Bitatik bat beraz: edo bertsolari batek beste bati kopiatu dizkio, edo-ta bi jarri-aldiak bertsolari batenak dira. Ta batenak badira, Txirritarena ote da au ere?

Ditekena da, ta orregatikan jarri degu liburu ontan. Bañan berriro ere duda-antzean gera.

Bertso-papera, «Tolosan: E. Lopez-en echean» argitaratu zan.

Errenteria'ko Joakin Ganborena Zabalaren eskutik jaso genduan.

- 1/ Bertso berriak jartzera nua
ejenplo eder batian
gazte jendia dibertitzeko,
ezta iñoren kaltian;
atentziyua jarri zazute
paper au letu artian,
milla gañera bederatzireun
beatzigarren urtian, (1)
esan dezadan zer pasatu dan
Gipuzkoa'ko partian.
- 2/ *Doble vía* bat egiten ari
dira Legazpi aldian,
ala biarrez ni ere antxen
asi nintzaden lanian;
goi xamarrian jarri ninduten
lenbiziko egunian;
katapazaren kaseta aldera
inguratu nintzarian,
neskazar batek gelditutzeko
ots egin ziran parian.
- 3/ Arren esanak aditzen jarri
nintzan beraren onduan,
biyotza tranpan zebillelarik
mingañez maite ninduan.
«Zu baño gizongai oberikan
ezta neretzat munduan;
Baranbiyo'ra biyok jua biagu»
zerorrek esan zenduan;
askoz obe da nik ez nekien
zuk zer egingo zenduan.

(1) Bertso-paperak: *bederatzigarren*.

4/ Neskazar ori nola deitzen dan
publikatzeko izenez
libertaderik ez omen dago
orain esaten dutenez;
diru-piska bat bazubela ta
zentimorikan izan ez,
ni ere berriz aspertuba naiz
neskazar-musu lizunez,
edertasunak engañatuta
ez da aseko gizonez.

5/ Trozorik-trozo ibiltzen ere
asperturikan nenguan,
ezkondutzeko pensamentuak
artu nituen buruan;
diru-piska bat bazedukala
juntu alkarren onduan,
orren partez bai beste batzuek
Donostiya'ko Bankuan,
inozentia izan banitza
engañatuko ninduan.

6/ Lendabiziko bitartekua
gizon txiki bat genduan,
neskazar arren kontu guziak
orrek ekartzen zituan;
ni ere ori zetorrenian
egoten nintzan kontuan,
bere kartetan esaten ziran
nai ninduela onduan...
Fiyatu banitz zeñen ederki
farra egingo zenduan!

7/ Asi ezkerro dana guzia
publikatutzera nua:
kutxillotxo bat neskazar orren
lenengo erregalua;
noizik beñean arrautzatxo bi,
oiekin urdai-trontxua,
gauza oiekin engañatzeko
atera zuen planua...
Jaun Zerukuak eman deidala
entendimendu sanua!

8/ Besteri prendak artzeko bera
gustagarriya da ori:
buruko zimak falta ditu ta
bizarra dauka ugari,
begiyak triste, sudurra luze,
ortzen erdiak erori;
bati ta biri bezela igual
aditzen zaio iruri:
ijituari bizkarretikan
galdutakua diruri.

9/ Neskazar ori dala diyote
bi aldiz moja izana,
komentutikan atera eta
artu nai zuen gizona;
Baranbiyo'tik etorriya da,
ezta alaja zuzena;
bere buruben etsaia ezta,
gorputzetikan gizona;
kastigatzera bildur ezpanitz
esango nuke izena.

- 10/ Arren da nere kontu guziak
tratatzeko asmuhan,
jai-egun batez biajetxo bat
disponitua genduan;
Deskarga'tikan laister dagoen
pagotxo baten onduan,
«Neretzat galai ederra zera!»
esan zenidan orduan,
oraingo partez zeñen ederki
begiratutzen zenduan!
- 11/ Andikan zortzi egun baño len
asi zan kartak biraltzen:
bera etxean bisitatzera
enitzadela azaltzen;
beste batzuek esan ziyoten
ote nebillen tentatzen,
berialatik asi zitzaidan
inbusteroa tratatzen,
aliak oso dituenari
ori etzaio tokatzen.
- 12/ Erlojutxo bat aspalditxuan
banebilkien nerekin,
egun batian gelditurikan
zeguen matxurarekin;
neskazar orrek au esan ziran:
«Ekarri zazu zerekin,
konpondutzera biralduko det
etxeko mutillarekin.»
Erlojuba ta kattia biyak
eraman ditu berekin.

- 13/ Neskazar orren kontubak orra
gusto dubenak aditu,
pozik esango nitukeanak
geiago ere baditu;
konpondu gabe nere alajak
berekin eraman ditu,
oiegatikan ez du gajuak
poltsarik asko loditu,
deseo diyot izan dezala
lenago ainbat kreditu.
- 14/ Azkenekotzat biraldu ziran
guzizko karta ederra,
askoren gisa mingañetikan
dezente dauka indarra:
«lotsik gabia eta granuja»
ez da arrazoi ederra,
bañan geiago sentitu nuen
paltsua esan biarra;
beste bi orla bai omen ditu,
enitzaden ni bakarra.
- 15/ Beste gauza bat kontatutzen du
ero-aldiak jotzian:
«Bueltatuta mutil gaztiak
begira dauzkat atzian;
neroni berriz neskatx ederra
ta gauza pranko etxian,
obeto bizi danikan ez da
Araba'ko probintzian,
nere senarrak zer suertia
ni emaztetzat artzian!»

16/ Zure kontuak nola diraden
jendiak ditu jakiñak,
biar dan baño gauza geiago
esan du zure mingañak;
formalarentzat ez dira oiek
oso arrazoi bikañak,
neregatikan gaizki esanka
gutxi nekatu ezpañak,
ez dan gauzarik baldin badago
atera oien ordañak.

(1910)

BERTSO BERRIYAK

.....'K (1)
BERE ANDREGAIARI JARRIAK

Bertso auek ez dute iñon egillearen izenik esaten. Mutillaren izen-deiturak bai, ageri dira, bañan badakigu bertso-jartzallea beste bat izaten zala.

Txirritarenak dirala bere illobak esanda jakin degu. Obeto esateko, ez daki seguru bere osabarenak diran, bañan erre-zeloa ala du.

Orregatik, duda-antzean bada ere, liburu ontan ezartzea erabaki degu.

Oi degun bezela, mutillaren izen-deiturak kendu egin ditugu; baita erri ta ballara-izenak ere. Ez gabiltza lengo lotsak berritzeko asmotan...

Bertso-papera, «Guernica: A. de Goitia

(1) Mutillaren izena ta deitura.

y Compañía»-n argitaratu zan. Atzeko aldean Bilintxen *Izazu nitzaz kupira* bertso-salla dator; baita ere «Eperrak kantatzen du» asten dan kanta zarra ere. Paper ori Tolosa'n, Amaro'ko Jose Goikoetxea'ren eskutik, jaso nuan.

1/ Geuden milla ta bederatzi eun amargarrengo urtian, tratamentu bat asi genduen or 'ko partian; (2) 'ko ermitatikan (3) ez da oso apartian, neskatxa bati itz egiñ niyon baña neretzat kaltian.

2/ det (4) nik dadukadan graziya, 'arra eziñ ukatu (5) bertan jαιο ta aziya; 'ko neskatxa orrekiñ (6) nitzan tratatzen asiya, ez da posible esplikatzia merezi duen guziya. (7)

(2) Erriaren izena.

(3) Ballararen izena.

(4) Mutillaren izen-deiturak.

(5) Mutilla nundarra dan esaten da emen.

(6) Ballararen izena.

(7) Bertso-paperak: *guztiya*.

- 3/ Agoztubaren amazapiyan
zortzi ta erdiyak aldian
neskatxa ori topo egin det
Donostiya'ko kalian;
iya nerekin konforme zegon
asi nazaion galdian,
baietz ta baietz erantzun ziran
izketa eder batian.
- 4/ Itzak elkarri orla emanda
andikan illabetera
esan dit: «Biyak pasiatzera
biar genduke atera;
zuen etxera jua n nuke
urruti samar ote da.»
Erantzun niyon: «Aldian dago, (8)
laister iritxiko gera.»
- 5/ 'n bizi gera gu, (9)
ez oso eskas ta urri,
iru akuri Guarda-Plata'tik
aitak zituen ekarri;
ill da larrua kendu ziyoten,
amak kazuelan jarri,
merendatuaz kontu politak
esan genizkan elkarri.

(8) Bertso-paperak: *niyen*.

(9) Mutilla bizi zan erria ta etxea.

6/ Merendatuta au esan ziran:
«Ai, neria! (10)
Geren sallari segituzeko
libre daukagu biria:
biyotz oneko emakumia
nola dan ama guria,
nai degunian esposatzeko
eman du libertadia.»

7/ Merenda ori egin genduen
elkartasun ederrian,
errespotoko itzak esanaz
guraso zarren aurrian;
sentimentubak deklaratzeko
ez gaunden gaita txarrian;
etxera zintzo lagundu niyon
gero illunabarrian.

8/ Iñoiz bisitak egiten nizkan
guztizko borondatian,
persona fiñak fiyatzen gera
anbat geretzat kaltian;
neskatxa orrek serbitutzen du
juandaneko bi urtian
Donostiya'ko Juzgado ondoko
ostatu eder batian.

(10) Mutillaren izena.

- 9/ Donostiya'ra juntatu giñan
bere aizparen etxera,
len agindua nola baizegon,
amari itza kentzera;
esan dit: «Nere alabarekin
esposatutzen bazera,
mundu onetan egun ederrik
pasako dezu zartzera.»
- 10/ Egun ori da bisita egin
gendiyona Santa Kruz'i,
al zan guztiya errezatuaz
ez genduen arras utzi; (11)
zer desiotan etorri ziran
orduan nuen ikasi:
amak eta aizpak gure etxia
biar zutela ikusi.
- 11/ Esan bezela pentsatu degu
Lezo aldera juatia,
elizan pozik sartu giñaden,
zabalik zegon atia;
Santa Kruz'eri eskatu dizka
osasuna ta pakia;
fiñ zebillela uste nuen da
guztiya tranpez betia.

(11) Bertso-paperak: *ez guenden arras utzi.*

12/ Gure etxera etorri eta
beidaka ziraden asi,
zelai, okullo, zerri ta beiak,
denak zituzten ikusi;
zezen-tokiya non egiñ ere
dama orrek zuen berezi;
guk ez genduen despreziyu au (12)
zuregandikan merezi.

13/ Ama Birjiña egun batian,
mezetara guazela,
izketa ori berritu degu
lenago iñoiz bezela;
beira jarri zat, au esan ziran
mudatu gabe azala:
«Gure amak diyo esposatzeko
gaztiegiya naizela.»

14/ Despatxu ori artu ta laister
atso batek esan ziran:
«Zuk biar dezun aingeru ori
dabill aldrebes antzian;
itzak ederrak ditu mingañez,
kariño fiña atzian,
disgustoren bat emango dizu
sartzen badezu etxian.»

(12) Bertso-paperak: *despreziyua an.*

15/ Motibo gabe ez naiz asiya
dama orrentzat kantari,
mundu guztiyak autan artuta
begira gure plantari;
ezkontzen dala ibilliya da
auzo denetan kontari,
kuidado ez dan abisatua
Amerika'ko aitari.

16/ Mundu ontara jaio giñaden
gauza asko ikusteko,
maestra ederra billatu zaitut
eskola erakusteko;
ogei urteko neskatxa batek
orla bazterrak nasteko,
uste deanez obia zaude
artzeko baño uzteko.

(1913)

BERTSO BERRIAK TXIRRITAK JARRIAK

1913'garren urtean izugarrizko ujoldea izan zan Baztan'en. Ango zenbait erri, Erratzu, Elizondo ta abar, porrokata utzi zituan. Ujolde ori da Txirritaren bertso auetako gaia.

Ujolde orretzaz *Euskal-Erria* aldizkaria ere mintzatzen da, iñork irakurri naitu. (1)

Txirritak onela esaten du zortzigarren bertsoan:

negoni bistan enitzen baño
ala jakindu nituan.

Berak bere begiz ez-bear oiek ikusi ez bazituan, Baztan'dik bat edo bat etorriko zitzaion, ujoldearen berri emanaz eta bertso batzuk eskatuaz.

(1) *Euskal-Erria*, 68, 1913, 525 ta 564 orri-aldeetan.

Bertsoak, napar usaia darioté izkeran, aditzak batez ere. Bertso eske etorri ziran oiek berak emango zioten usai ori, inprentara eraman baño len, an da emen ikutu batzuk egiñez.

Ta, ain zuzen, Baztan'en bertan inprentatu ziran bertso auk: «Imp. G. Quintana. — Elizondo». Txeetasun onek ere, enkarguz jarritako bertsoak dirala pentsa-arazten digu.

Bertso-paper au, Lekarotz'en, Aita Donosti zanaren bertso-bilduman arkitu genduan. Beko aldean, esku-letraz idatzita, itz auk irakurtzen dira: *La estrofa 14 era dedicada al Párroco: pero como no le dio propina, la cambió hablando de Opoka...*

- 1/ Deklaratzera nua kaso bat
Valle Baztan'en pasia,
egun arretan bistan giñenak
akordatzeko klasia;
elizan zauden santuak urak
eraman ditu sasiâ, (2)
mundu untako gaiztakeriaz
Jainkua dago asia,
azken juiziyo gañian degu,
desafioka asi'a. (3)

(2) Bertso-paperak: *sasira*.

(3) Bertso-paperak: *asi da*.

2/ Au zan milla ta bederatzi egun
amairugarren urtian,
desgrazi ori gertatu zaiku
Valle Baztan'go partian;
mendi, elizak eta etxiak
bota zituen golpian,
len bistan zauden terreno asko
tapatu ziran ur-pian,
erakutsi du nai balin badu
zer egingo ligokian.

3/ Tenpestadi au Auza'tikan (4)
olako modu torpian,
oraindik ere miñ artzen degu
ark eman zigun golpian;
elizari're erdia kendu,
bestia ia botian;
zubi zar asko, tente zaudenak
juan dan zenbait urtian,
egun orretan gelditu ziran
porrokatuta ur-pian.

4/ Au juzgatzeko eztire asko
gure abilidadiak,
zergatik geran estudiatzen
iñon ibili gabiak;
mendi, elizak eta basuak,
denak zituen beriak,
urka añeko arbolak presan
ipurdiz gora pariak;
azken juiziyo eguna zala
pensatu zuben jendiak.

(4) Auza, Erratzu'ko mendi bat da.

- 5/ Biar bezala guztiak zuzen
ezin nitzake kontatu,
baño kasuak alde-aldeâ
nai nituke apuntatu;
Valle Baztan'go zubi geienak
jota zituen botatu,
Jesukristoren imajina're
etzuen errespetatu;
orrenbestian geradenian
izan gintezke kontentu.
- 6/ Ama Birjiña ur golpi arek
leio batian utziya,
Santa Barbara mine-zuluan,
ura ango desgraziya!
San Pedro berriz arkaitz gañian
zegon beso bat autsiya, (5)
gañera ala trastornatua
zeru ta lurren artzaya;
erri ortako bikarioa
etzen egongo lasaya.
- 7/ Egun orretan gertatu giñan
franko estadu flakuan,
lenago elizan ziren santuak
gelditu ziren kanpuan;
jendia billa enpeñatu zan
urak bajatutakuan,
Jesukristori sube aundi bat
bildu zitzaion lepuan;
gauza guziak tristiak dira
desgrazia den lekuan.

(5) Bertso-paperak: *zegoan*.

- 8/ Mangera onek begira nola
amenazatu gaituan,
gauza guziak beretako nai,
etzan kontentu kituan;
egun orretan iru andre're
urak eraman zituan,
aur bat ere an atera zuten (6)
gaixua ia ituan;
negoni bistan enitzen baño
ala jakindu nituan.
- 9/ Besotik aurra urak eraman,
ikaragarritzko lanak,
zer naigabia artuko zuten
aren aitak eta amak!
Merezi duen persona bati
eman bear dizkat famak;
gurutzetxo bat merezi luke
ura salbatu zuanak;
itua zala uste genduen,
oso triste geunden danak.
- 10/ Urrutitikan beiratuta're
ematen zuben itsusi,
ganadu asko zeraman urak
bere ganbela ta guzi;
etxiak eta murallak berriz
porrokatu eta autsi,
jende guziak errezatuaz
mendiak gora iasi,
mundua galdu zidanezgero
ezta olakorik ikusi.

(6) Bertso-paperak: *au*.

- 11/ Marin bera're gaizki ibilli da
 goitikan bera jatxita,
 nora abiatu etzakiala
 bide guziak itxita;
 semia urak kanpora bota,
 aita barrenan etsita,
 pikotxoien bat arrapatu du
 zerbaiten billa asita,
 bere biziya an salbatu du
 zielo rasua autsita.
- 12/ Egun guzia uretan pasa,
 allegatu zen arratsa,
 Elizondo'ko jendientzako
 tristia eta garratza;
 almazenetan zauden barrikak
 kalietan bera pasa,
 gauza egiten ezta izaten
 ondatzen bezein erreza,
 garai onetan etzeuden lasai
 Jabier eta Galarza.
- 13/ Ur golpi orrek zerra-fabrikan
 egin duan pikardiya,
 zenbatan ezin juzka litake, (7)
 ain zan ikaragarriya;
 amar minuto baño lenago
 eraman zion erdiya,
 beren biziya ezin salbatuz
 jendiak ura larriya!
 Felix Opoka'k ongi gostata
 egiña dauka berriya.

(7) zenbatan = zenbat dan.

14/ Ainbeste egur urak eraman,
fabrika geiena bota,
baporía ta majineriak
etzuten gutxi inporta;
diran bezala esango ditut
enteratua nago-ta,
ongi dakiyen gizon prestu bat
neri jardun zait ojuka:
geien-geiena kastigatua
dala Don Felix Opoka.

(1914)

AITA ZAPIRAIN'I

Jose ZapiRAIN, *Txapillo* izengoitiz eta donostiarra jaiotzez, 1914'garren urteko Abuztuaren 27'an il zan.

Garai artan, etzan Donostia'n bertso-saiorik izango, bera bertsolarien gidari ez bazan.

Il zanean, *Euskal-erria* aldizkarian, bertso ta artikulu mordoxka bat eskeñi zioten orduko euskaltzaleak. Baita Txirritak ere urrengo bertso-pare au:

Gure aita ZapiRAIN,
euskaldun abilla,
arrokeri gabeko
zintzo ta umilla;
zan ibiltzen etzana
erriyeta billa,
gañera gizon ona
prestu ta ixilla,
zeruaren erdiyan
gaur arki dedilla.

Beti idukiko det
biyotzez goguan,
ta bere iduriya
al banu kolkuan;
bazekiyen zer nola
ibili munduan,
argatik ipintzen det
aundiyen graduan,
noski Pello Mari'kin (1)
gaur dago zeruan.

Jose Manuel Lujambio (Txirrita).

(1) Pedro Mari Otaño alegia.

(1916)

BERTSO BERRIYAK

MISIOLARI PASIONISTAI JOXE MANUEL TXIRRITAK JARRIAK

Onako bertso sail au, Goizueta'ko 1916 urteko mixioaren oroipengarri da.

Agian Goizueta aldean lanean arituko zan bolara artan Txirrita; agian, berriz, etxeraño etorriko zitzaizkan goizuetarrak, mixioaren berri emanaz eta bertso batzuk jartzeko eskatuaz.

Zein inprentatan argitaratua dan, paperaren bukaeran esaten zaigu: *Imprenta «La Económica», Arroca, B, bajo (Amara).*

Paper ori, Manuel Lekuona apaiz jaunaren bertso-bilduman arkitu genduan.

Inprentaren utsegitez edo, toki askotan neurria zearo galduta dago. Bañan oker oiek zuzentzea lan erreza izan da; paperean nola zegoan, oarretan arkituko du irakurleak.

1/ Gaude milla ta bederatzieun
amaseigarren urtian,
oso ez gera iristen baño
ez gabiltza apartian;
misionistak izandu dira
Goizueta'ko partian,
oien bisitaz oroituko naiz
bizirik nagoen artian.

2/ Misio oiek bazetozela
genduenean aditu,
eserzetako lanak utzita (*sic*)
agudo giñan mugitu;
Madalena'ko zabalтокian
iñor ezin zan kabitu,
ankarik jaso zezakeanik (1)
etxean etzan gelditu.

3/ Alkatia ta bikarioak
eman zizkaten eskuak,
oien barrendik irteten ziran
asnase larri estuak;
alde batera uzteko diye
mundu ontako gustuak,
garai arretan etzauden lasai
emengo maiorezkuak.

(1) Bertso-paperak: *anka*; bañan eskuz erantsi-
ta: *rik*, *ankarik* beraz. Ta ala bear du neurrirako.

4/ Apirillaren zortziyan ziran predikatutzen asiyak, parrokiara sartu giñaden juntatu giñan guziyak; (2) oiek dirade Jaungoikoaren bildur aundiyan aziyak, argatik eman biar zaizkate (3) eskerrak eta graziyak.

5/ Makario zan lendabiziko predikatutzen asiya, asko gustatu zitzaidan aren itzegiteko graziya; gu salbatzeko asmuan dabil sotana beltza jantziya, bildurrik gabe juateko diyo bada ba gomenentziya.

6/ Ura gizonen kuraji eta itzegiteko graziya! Arriturikan gelditu giñan bisteko jende guziya; Makario zan lendabiziko predikatutzen asiya, pekatariyak gonbertitzeko jarri zan gomenentziya (4).

(2) Bertso-paperak: *Apillaren, predikatzen eta giñaden.*

(3) Bertso-paperak: *argatikan.*

(4) Bertso-paperak: *jarrian.*

7/ Mutil gaztiangatikan ere (5)
zerbait esan du fraileak,
uzteko diyo garai txarreko
zurrutak eta baileak;
nola dakarren ondore txarra
gazte farranda-zaleak,
oiera juanda errezatzeko
ezpagaude loaleak.

8/ Eju in zuten guraso zarrak
atentziyoan jartzeko,
bakoitzak bere familiari
ondo erreparatzeko; (6)
misio santu ontako itzak
ondo goguan artzeko,
munduan ongi portatu eta
gero zeruan sartzeko.

9/ Beren bisita egiten dute
bost urtetik bost urtera,
esanaz: «Emen lenago lotsaz
gelditurikan ote da?»
Gonbertitzeko asmorik bada
jarri digute aukera,
gero okerrik izan ez dedin
orain kontuak atera.

(5) Bertso-paperak: *gaztiangatik*.

(6) Bertso-paperak: *odo*.

10/ Emakumiak ere gaixuak
ez daude denak justuak,
eztut batzuak aditu ditut
nearrarekiñ nastuak,
malkuak bera deizkiotela
gurutzeturik eskuak;
ez ikaratu, barkatuko du
gure Jaungoiko prestuak.

11/ Oinbesteraño nekatutzeko (7)
iñork ez ditu biartu,
esaten zuten: «Atozte lasai,
etzaitezela bildurtu!»
Olaxe ere jaun oietara
iñor ezin zan limurtu,
lenago etsai bizi giñanak
orañ aingeru biurtu.

12/ Ministro oiek izandu dira
predikadore sotillak,
lendabiziko gizonengatik
izugarrizko batallak;
gero aboan artu dituzte
neskatxak eta mutillak,
azkenerako astindu ziran
atsuen patar-botillak.

(7) Bertso-paperak: *Oinbesteño*.

13/ Elizarako ate onduan
dago gurutze santua,
zeñengatikan ipiñia dan
ongi atera kontua;
mundu triste au salbatzegatik
ez da gutxi nekatua,
gora Jaungoiko egiazkoa
eta bera pekatua!

14/ Bertso oriek ez dira izan (8)
goizuetarran kaltian,
len aña anima ez dago orain
diabruaren kation;
Aita San Pedrok sartu gaitzala
zeruetako atian,
denak jostatzen an ibiltzeko
aingeruakin batian.

(8) Bertso-paperak: *otek*.

(1916)

BERTSO BERRIYAK
TXIRRITAK JARRIYAK

Bertso auek estropada baten ondoren jarriak dira. Ez da urterik esaten, bañan gure ustetan 1916'garren urtekoak dira.

Seigarren bertsoan onela esaten da:

Illabetian iru batalla
zituztenak irabazi,
emen ezikan Baiona'n ere
Getariya zan nagusi...

Bañan Donostia'ko estropada etzuan Getaria'k irabazi. Zazpi treñeruk jokatu zuten: Orio, Donostia, Getari'ko *Elkano*, Zarautz, Pasai San Pedro, Getari'ko *Golondrina*, ta Pasai San Juan. Orden orretan gelditu ziran.

Estropada oni buruz sei bertso-paper jaso ditut. Oriotarrak, iru jarri zituzten;

donostiarrak, bi; ta getariarrak, bat, onako au alegia.

Oriotarrak asi ziran lantegi orretan. Aien bertsoak irakurtzean, min artu zuten getariarrak.

Ordañak jarri bear zirala pentsatu zuten, ta jartzallearen billa etzuten urrutira joan bear izan, bolara artan Txirrita Getaria'n baitzan, kaiaren gañeko aldean egiten ari ziran etxe baten argin-lanetara etorria.

Txirritak onako bertso auek jarri zituan. Bein baño geiagotan begi-oket bat aitatzen du. Dirudianez, oriotarrak estropada oni ateratako bertso-paper bat, begi-oket orrek jarri zuan; gero Zarautz'a etorri zan saltzera, bañan emen etzuten ondo artu.

Begi-oket ori nor ote zan ez dakigu; ta, len esan bezela, oriotarrak iru jarri-aldi baitzituzten, begi-oket orrena zein dan ez genduke esango.

Bertsoak inprentatu ondoren, Txirrita bera ibilli zan Getaria'n kalerik-kale paperak saltzen, bertsoak kantari eta eskuak bruxaren poltxikuetan zituala.

Aldamenean mutil kozkor bat zijoan, paperak jendeari emanaz eta txanponak jasoaz.

- 1/ Bertso berriyak jartzera nua
euskera eder batian,
kulpa gabeko jende umillak
lotu gaituzte katian.
Gu askok autan ibilli gaitu
tabernetan da kapian,
tximillu txar bat asi da artza
artu nairik anka-pian,
bazar guztiyak nastuko ditu
uzten bazaio pakian.

- 2/ Liburutikan letuta dakit
Getari zerbait bazala,
zenbait tokitan presentatua
mudatu gabe azala,
biotz oneko jende ondradu
prestua ta serbitzala,
lareun urtian eman diona
Kantabria'ri itzala;
zuek Oriyo'n zeñ dezute guk
emen Elkano bezela?

- 3/ Asarratzeko ainbat badegu
zerbait inporta zaganak,
kopeta illun jarriko degu
sentimenturik degunak;
gu mendeaturik egin dituzte
esplikaziyo legunak,
gaizki esaka ixildu gabe
arratsak eta egunak,
eskerrik asko, begi-okerra
eta dituzun lagunak.

4/ Indartsua ta korajetsua
beti izan da Oriyo,
nik ez det iñor bera jetxi nai,
al dan guziya gora iyo;
bertsuak jarri dituztelako
gaude pixka bat seriyo,
bi erri autan artu gaituzte
txanboi bat dala meriyo,
obrak begiyen bistan or daude
gezurrak ez du baliyo.

5/ Aita Elkano'n seme maitiak
gure erriko personak,
España'n da Frantziya'n ere
guztiyen buru izanak;
garai arretan umill ziraden
orain arro dabiltzanak,
oraindik danak ez dira illak
denbor'artako gizonak,
mundu guziya bildurtu zuben
Getariya'ren izenak.

6/ Amalau gizon arraunlariyak
beren txalupa ta guzi,
ez det kuadrilla bizkorragorik
itxas gañian ikusi;
illabetian iru batalla
zituztenak irabazi,
emen ezikan Baiona'n ere
Getariya zan nagusi;
orain bertsuak orla jartzia
guk ez genduben merezi.

- 7/ Kulparik gabe jarri dizkigu
begi-okerrak bertsuak,
inposible da lau zientziak
ote dituen osuak;
orren kontuak getariarrak
ongi dauzkagu jasuak,
beti guretzat azaltzen dira
endredadore batzuak,
indar gutxiko bularra zuben
ura azi zun atsuak.
- 8/ Zelebria da kulparik gabe
jarri diguzun disputa,
ze adelantu espero dezu
okasiyua piztuta?
Zure kontuak getariarrak
ez daukazkigu aztuta,
guri bertsuak jarri ta saltzen
sos batzuekin poztuta;
zernai orlako erdi txoruak,
juiziyorik eztuta.
- 9/ Jai-goiz batian ikusi nuben
Zarautz'era etorriya,
pranko altutik mintzatutzen zan,
ona zeukan eztarriya;
arrazoi gabe desonratu du
pakian daguen erriya,
toki onian allegatu da,
artuko zaio neurriya,
gogotsua da kantatzen baña
jakinduriyaz urriya.

- 10/ Guri bertsua jartzia orrek
egin du pranko itxusi,
iñoren ere lizentzi gabe
gero kantatzen zan asi;
Zarautz'en nola portunatu zan
neronek nuan ikusi:
bi aguazillak kargu artuta
bere papera ta guzi,
preso sartuko ez baldin bazan
larri juan zan igesi.
- 11/ Tokatzen ez dan gauza txar asko
guregantikan esan du,
aurten atzetik etorri arren
ezkera txarrak izandu;
kulparik gabe kankak jartzia
jendiak damu artzen du,
guztiyen buru balitz bezela
erri guziya sartzen du,
ez nuen penik zerbait azaña
zerozer egin bazendu.
- 12/ Oriyo ere gelditu izan da
aurten gu gauden moduan,
Getariya'tik etzan bertsorik
aientzat izan orduan;
gorroto txarrik ez degu baño
lengo kontuak goguan,
eskuetako arraunak ere
jokatzeko eman ginduan,
ongi egiñak gaizki askotan
pagatzen dira munduan.

13/ Kontrariyoric gabe egondu
giñan amabi urtian,
emen da Bilbo'n, ta Baiona'tik
San Juan de Luz bitartian;
gure atzetik segitu eziñik
asko zebiltzen nekian,
desafiyuak izaten dira
projimuaren kaltian,
errespetua guardatu zuben
Zirilo zebillen artian.

14/ Bertsuen bidez emen jendiak
pena pixka bat artzen du,
eskarmentuba ikustiak bat
juiziyuan sartzen du;
bera aldrebes dabillen batek
martxa guztiya galtzen du,
au aditu ta Zirilo zarrak
bere koleran esan du:
«Oriyotarra paore baizik
eztiyet egin izandu!»

15/ Etsai gaiztua saiatutzen da
justuba tentatutzeko,
motiborikan asko izan da
gu eskarmentatutzeko;
aiek etzuten eskubiderik
gure konduta galtzeko,
ordena nuben bertso oriyek
paperan plantatutzeko,
Santana zarrak eta Zirilok
jaietan kantatutzeko (1).

(1) Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea; ez nuan kontuan artu nori jaso nion.

(1918)

BERTSO BERRIYAK
TXIRRITAK JARRIYAK

Bertso auek, 1914-1918'eko gerrari buruz jarri zituan Txirritak. Amaikagarren bertsoan onela esaten du:

Gerra gaizto au eman zutela
au da bostgarren urtia...

Gerraren azken urtean jarriak dira, beraz.

Iru argitaraldi eskuratu ditugu; oien berri oarretan emango degu.

Txirrita *guka* ari da bertso auetan; bera frantzes balitz bezela alegia. Zergatik ote?

Beste sail bateko bertso batean onela dio Txirritak:

Españi ontan bizi izan naiz
iñoizka juanaz Frantziâ...

Joan-aldi oietan ain frantzes-zalea biurtu ote zan, beraz? Ala Bidasoa'z beste aldeko euskaldunen batek jarri-arazi ziz-

kion bertso auek? Ez dakigu zer erantzun, eta galdeera oiek bere ortan utzi bearko ditugu.

Bañan aleman-zalerik ere bazan bertsolarietan, da bertso auek ordañak izan zituzten. Errenteria'ko Jose Ramon Taberna bertsolariak amairu bertso atera zituan; emengo Txirritaren esanai oso gogor erasotzen die. *Auspoa*'ren 74-75'garren zenbakian arkituko ditu irakurleak, 138'garren orri-aldean.

1/ Zori gaiztoan fundatutako
Alemaniya'ko gerra,
aixai nai zuten eskuperatu
gure erreino ederra;
oraindik ere bada Frantziya'n
diruba eta indarra,
len zan bezela ipiñitzeko (1)
izango degu biarra.

2/ Belgica'tikan galdetu zuten
lendabiziko pasua,
jakiñik nola zегuen Paris'a
andik bide erosua;
aitatik ere artubak dira
uste etzan erasua,
porrakatu ta puskatu zuten
naziyo txiki gaxua.

(1) Bertso-paperak: *ipintzeko*.

3/ Ogei ta amar milla milloiko
asi zitzaigun eskaka,
otso gaizto bat zirudillela
artaldiari oskaka;
jeneral Foch'ek bialduba da
Holanda aldera eskapa,
orain lau urte ainbat erronka
garai onetan ez dauka.

4/ Amorratubak ziruditela
etorri ziran Frantziâ,
orain esaten errezago da
orduko gure trantzia;
jenerak Foch'ek eman diyote
uste etzuten partxia,
mereziko du diamantezko
estatua bat jartzia.

5/ Beren joera Paris aldera
egin ziguten aurrena;
ango etsiyak artu zituzten,
Verdun'a berriz urrena;
sei illabete sutan pasa ta
etzian sartu barrena,
ezta andikan gustora juana
Kaiser'en seme zarrena.

6/ Ernegatuta jarri giñuzten
zerbait egin biarrian,
zergatik gerra eman ziguten
arrazoi-bide txarrian;
jeneral Foch'ek artu zituben
danak guziyak aurrian,
gaur iru urte ainbat aleman
ez da Frantzi'ko lurrian.

7/ Lenbizi oiek pentsatzen zuten
ilko giñala guziyak,
bañan oraindik gure kuadrillan
bagera gizon biziya;
indar aundiko armak dauzkagu
soñian ondo jantziyak,
Alemani'ko buru arruak
bajatu ditu Frantziya'k.

8/ Aleman batek neri esana,
biyok geudela kafian:
«Kaiser agintzen ikusiko da
laister Paris'ko kortian».
Zepelinakin aidetik eta
sumarinuak ur-pian,
dispusto asko eman digute
jun daneko lau urtian.

- 9/ Zepelin zarrak bonbaz betiak
goiko oroian tartian,
millaka minak itxasoan da
sumarinoak ur-pian;
oiek sumatzen ibilli dira
berrogei ta lau urtian,
Kaiser Paris'en ez da sartuko
Wilson bizi dan artian.
- 10/ Orrek etzuben errespetatzen
legorrik eta urika;
sententzi txarra emango zaio,
ortan ez dago dudika;
orrek nai zuben amenazatu
Frantzi'ko errepublika,
berriz Paris'en ez du egingo
len bezelako burlika.
- 11/ Gerra gaizto au eman zutela
au da bostgarren urtia,
oiek besteren interesakin
artu nai zuten partia;
inglesa eta amerikano (2)
gu bezin jende fuertia,
alemanaidi eman diyote
izugarrizko golpia.

(2) Lenengo ta bigarren argitaldietan: *ingles ta amerikano*; irugarrengoan: *inglesa ta amerikano*.

12/ Laguntzaliak nundik dituben
ezagutu du Frantziya'k;
geren setari eutsi diyogu,
ez giñan dudan asiyak;
biba gerra ontan gure fabore
ibilli diran guziyak,
nere partetik ematen diztet
eskerrak eta graziyak. (3)

(3) Bertso auen iru argitaraldi eskuratu ditugu, asieran esan degun bezela.

Lenengo argitaraldia: "Imprenta Bermejillo. — Pasajes.", Errenteria'ko Enrike Elizetxea zanaren bertso-bilduman.

Bigarren argitaraldia: "Tipografía de V. Fernández, Barrencalle 22. — Eibar". Ondarroa'ko Jose Mari Etxaburu'ren bitartez, Berriatua'ko Alzalegi baserriatik etorri zitzaigun.

Irugarrena: "Reimpreso. — Imp. La Económica. San Sebastián". Bilbao'ko Alfonso Irigoyen'en bitartez Lejona'ko Zabale baserriko Eulojio Bidea Agirre'rengandik eskuratu genduan.

Iru argitaraldi auek ez dute beren artean aldaketarik.

(1919)

BERTSO BERRIAK

«1919'garren urtean, *huelga* edo oporketa bat izan zan Pasai'ko portuan.

Denbora artan orain ainbat jende etzan ibiltzen lanean, eta aietatik asko oiartzuararak izaten ziran.

Huelga egin zutelako-edo, orduko kontratistak, bertsoak dioten bezela euskaldun garbi eta goierriarra zanak, gorrotoa artu ziotela zidurien; eta *huelga* bukatu zanean kanpotik jende berria artu ta oiartzuar asko kanpoan gelditu ziran, naiz batzuek erregalo eta zurikeriaren bitartez lanean sartu.

Kanpoan edo lanik gabe gelditutako bat, Trajino beltza zan, bi Trajinos, bat osaba ta bestea illoba, baitziran Oiarzun'en.

Kontratista edo nagusiaren alde geiena nabarmendu ziranak, bi kapataz ziran:

bata, alzar bat, beti euskeraren alde bu-
lla ta zalaparta ibilli bear izaten zuana;
eta bestea San Juandar bat.

Orregatik esaten dio alzar orri zer-
tarako beti euskera goratu ta kastilla-
nuak ekartzen zituan lanerako. San Juan-
darrak, berriz, erregalua pranko artua
izan bear zuen.

Gauz oiek ikusita, bertsoak jartzea go-
goratu zitzaion Trajinosi, ta etorri zan
Txirritarengana, baita onek jarri ere on-
doren irakurriko dituzutenak.

Beste gauz askoren artean, San Este-
banetan festak pasatzera gonbidatzen di-
tu kontratista ta bere lagunak, baña ez
det uste oietakorik iñor Oiartzura azal-
duko zanik; bestela inguru artako ezur-
konpontzalle edo petrekilluak izango zu-
ten naiko lana urrengo egunetan...»

Adierazpen au, Jose Ramon Erauskin,
Txirritaren illobak idatzia da.

Bertso-papera Pasaia'n inprentatu zan:
«Bermejillo y Cia. — Pasajes.»; Errente-
ria'ko Luis Mitxelena jaunaren bitartez
eskuratu genduan.

Paper onek ez du iñun ere agiri Txirri-
taren izena. Bañan onek jarriak dirala,
bere illobak esanda dakigu. Berak kopia-
tu zizkion bertsoak.

- 1/ Milla beratzi eun kunplitu eta
 emeratzigarren urtian,
huelga baten bidez okertu
 gera Antxo'ko partian;
 buruzariya bailitz bezela
 oiartzuarren tartian,
 guri bengantzan asi zerate
 oso gorroto fuertian;
 beti goguan izango degu
 bizirik geran artian.
- 2/ Bertso berriyak jartzera nua,
 nai dituanak ikasi,
 asuntu ori onratu gabe
 ezin nezake nik utzi; (1)
 Oiartzuarrak Antxo aldian
 ez gaituzte nai ikusi,
 txori batzuek joan diralako
 kaiolatikan igesi,
 langilliarri burla egiñaz
 alperrak daude nagusi.
- 3/ *Huelga* ortan eskatu ziran
 lau kondiziyo berriyak,
 bañan etziran orko maisuak
 Oiartzun'dik etorriyak;
 iduritzen zat ote gauden gu
 libru berdian jarriyak,
 lenago alde genituanak
 kontra ditugu erdiyak,
 artzai gaiztuak diran tokiyan
 pagatutzen du ardiyak.

, (1) Bertso-paperak: *lezake*.

4/ Portu artako kontratista bat,
gizona balientia,
Goiarri'tikan etorriya da
euskaldun korrientia;
urte batzuak baditu baña
gorputza dauka tentia;
oiartzuarrak badadukagu
orrentzat borondatia,
San Estebanez fiesta da eta
naiko genduke joatia.

5/ Oiartzuarrak ez diyote egin
jaun orri ustez gaitzikan,
zentruak esan digun legera
errenditzia baizikan;
beraren kontra ez degu esan
tokatzen ez dan itzikan,
pasa diranak esplikatzeke
ez dadukagu lotsikan,
begiyak balak baldin balitu
tirako luke pozikan.

6/ Mualla ortako kapataz batek
propina asko artzen du,
berari zerbait eman ezker
lanian azkar sartzen du;
neonek ez det ikusi baño
jendia prankok esan du,
erregaliyak izugarriyak
nola dituen izandu;
badauka zeñek gobernatua
nai balin badu gizendu.

- 7/ Inbusteruak ez izatia
 degu guretzat kaltian,
 gizona sail da ezagututzen
 pruebak ikusi artian;
 «Tori ollua!» —esanaz juan zan (2)
 aurreko egun batian—;
 ardo-puska bat ez da paltako
 orren iztarrak jatian.»
 Lana aguro agindu ziyon
 sartu zanian atian.
- 8/ Iñoiz suertez jartzen bazaizkit
 gizon oriyek aurrian,
 alde artara begiratzen det
 triste ta gogo txarrian;
 zenbait naigabe sufritzen degun
 bizi geranak lurrian,
 ardi gaiztuak paotxa jaten,
 onak gosiak larrian,
 gauz ori bera pasa zitzaigun
 Karlosen gerra zarrian.
- 9/ Leku askotan ikasi dute
 Antxo'ko jornalari berri,
 ta berak ere adierazten (3)
 or dabilta erriz erri;
 Irun'dik eta Ondarrabi'tik
 jende asko da etorri,
 beste batzuak abisatuta
 Goiarri'tika ekarri;
 emen dagona ez da besterik:
 bengatu naia elkarri.

(2) Bertso-paperak: *esana*.

(3) Bertso-paperak: *adirazten*.

- 10/ Zelebria da gizon batzuak
egin duten ajustia,
lantegi (y) orren segurantziya
ez dute gutxi kostia;
gero're oiek ez da komeni
edozein modu uztia,
olluarekin etorri zan bat,
solomuakin bestia;
nik ere pozik jango nituke,
jenero txarrak ezta.
- 11/ Nola presari eragiñ eta (4)
pasatzen dan ugaldia,
ala berian kanpotarrakin
bete da Antxo aldia;
gu lanik gabe onla uzteko
oiek zeukaten zalia,
au da batere asarre gabe
egiten degun galdia:
oiartzuarrak bestiak baño
eskasaguak al dia?
- 12/ Miseriyarik ez dadukagu
edanian ta janian,
gure gorputzak argatik daude
onen estadu onian;
estimatuak izaten giñan
besterikan etzanian,
orduan bañan eskasaguak
orain ez gaude lanian;
edozein burla egiten dute
komententziya danian.

(4) Bertso-paperak: *prisari*.

- 13/ Usteko zuen orren kontuak
ez ditugula jakindu,
bestiak baño aldrebesago
utsa ikusi bagindu;
gure kuadrilla asarre dago,
askok biotzian min du;
zarrak etxian geldi daudela
besteri lana agindu,
Pasai San Joan'go olo-jaliak
aziyo txarra egin du.
- 14/ Altza gañeko beste gizon bat
dabil Antxo inguruan,
gu bajatzia beste gauzarik
ez dabilkana buruan,
eskirolakin unitu eta
altubeneko graduan;
gizonez gizon jarri zaitezte
oiartzuarran onduan,
zein dan langille balientia
ikusiko da orduan.
- 15/ Orren idea zer izango zan
aguro niyon igarri,
bere galoiak gora altxatzen
enpeñatua da larri;
atzo gizon bi izketan zeuden,
atenditutzen naiz jarri,
sujeto orrek zer egin duban
esan ziyoten elkarri:
«Biba euskera!» maiz oju egin,
kastillanuak ekarri.

16/ Oraingu ontan izandu dira
asunto izugarriyak,
bañan gugatik ez du merezi
desonratzia erriyak;
gusto duanak ikasi bitza
amasei bertso berriyak, (5)
muallan lanik etzeukan eta
Trajinos Beltzak jarriyak;
aditu nai eztuanik bada
itxi bitza belarriyak.

* * *

Trajinos Beltzari buruz zerbait geiago
esan genezake.

Ergoin'goa zan. Trajinos Beltza, kolo-
rez beltz samarra zalako esaten zioten.

Poto egiñez bada ere, bera ere taber-
nan edo lagun-artean bertsoan pixka bat
egiten zuana zan.

Ta karta-jokuan ere gustatzen zitzaion;
trukean batez ere.

Berez pobrea, ta ortaz gañera joku-za-
lea, diru-sobretan ibilliko etzala zer esa-
nik ez dago.

Bein batez onela esan zion bere lagun
batek:

—I, Trajinos! An zeuzkak Gasparrek
apuntian ik ardotan egindako zorrak!

(5) Bertso-paperak: *amas*.

Ta Trajinos'ek:

—Apuntian al dauzka?

—Bai!

—Disparatzeko esaiok ba!

Ala esan digu oiartzuar batek: Errepin gaitzak zituan gizona zan Trajinos ori!

Ta Trajinosen semeari buruz beste gertaera au kontatu didate:

Gerra ondoan, 1946 urte-inguruan, Oiarztzun'go kuadrilla bat Frantzia'ra jendea pasatzen zebillen. Aien artean, Trajinos Beltzaren semea.

Guardiazibilletako sarjentoak errezeloa bazuan zein ziran eta nola zebiltzan, bafian seguru ez jakin.

Sarjento orrek urte asko zeramazkian Oiarztzun'en, ta bere semeak euskera bertakoak bezin ongi ikasia zuan.

Sarjentoak, bere semea kupela edo kaja batean sartu zuan. Ta, urrena, bere errezeloko bost edo sei lagun detenitu ta kupela edo kaja ori zegoan gelan sartu zituan. Baita an eduki ere denbora-puska batean.

Lagun oiek, gela utsik zegoalakoan, izketari eman zioten, beren arteko kontu guziak barra-barra esanaz; ta bitartean

semea an, dana entzuten... Ta gero semeak aitari salatu, ta ala galdu ziran; soka dana galdu zan.

Aitor-arazteagatik, guardiak joka erabili zituzten. Trajinosen semearen karraxiak plazatik entzuten ziran. Alare ukatu egiten arek. Bañan sarjentoak dan-dana jakin... Denbora luzean desterratuta-edo egon omen ziran.

«SALSAMENDI'KO BILLERA
ORRETAN...»

Bertso bakarra degu oraingoan. Bi tokitatik jaso det: Lenengo, Juanito Zabalera bertsolaria zanaren kuaderno bate-tik. Onela dio:

Sal-sa-men-di'ko bi-lle-ra or-tan ba-da-go le-ge
e-de-rrik: bi-da-ma o-yek zu-zen-tzen du-te pa-ra-
-tzen ba-dao-ke-rrik; kon-ta-ri dau-de ez-tau-ka-te-la
mu-till txi-ki-yen be-a-rrik: or-tan ser-na-le-z-di-tuz-
-te-la fan-dan-go-ra-ko ba-ka-rrik.

Salsamendi'ko billera orretan
badago lege ederrik:
bi dama oiek zuzentzen dute
pasatzen bada okerrik;
kontari daude eztaukatela (1)
mutill txikiyan bearrik,
ortan señalear ez dituztela
fandangorako bakarrik.

Ta, urrena, Errenteria'n Juan Mari Lu-
janbio'ren aotik jaso nuan. Juan Mari au
Saiburu bertsolariaren semea da, ta Txi-
rritaren illoba txikia.

Onesk esan zidanez, etzan bertso baka-
rra, lagunak ere bazituan. Bañan agian
inprentatu gabe geldituko ziran. Ta ber-
tso bakar ori onela eman zidan:

Salsamendi'ko billera orretan
badago lege ederrik:
bi dama gaztek zuzentzen dute
pasatzen bada okerrik;
kontari daude ez daukatela
mutill txikiyan bildurrik,
señalear da ez daudela
fandangorako bakarrik.

(1) Kuadernoan: *kontari daude gañera ez du-
tela.*

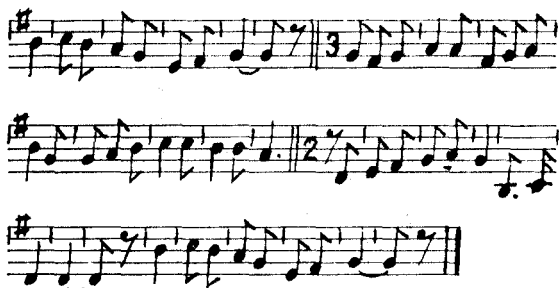
«DAMA GAZTE BAT ADORATZEKO...»

Egun batez, alkarrekin ari giñala, onako bertso au gogoratu zitzaion Txirritaren illobari:

Zure graziya , (1)
neria , (2)
kaso txiki bat dala meriyo
izandu degu mudantza;
kaballeruengandikan zuen
diruaren esperantza,
ni ondorian postizutako
tontua izan banintza.

-
- (1) Neskatzaren izen-deiturak.
(2) Mutillaren izen-deiturak.

Esan zidan seguru esateko etzekiela,
bañan bere osabarena ote zan errezelua
bazuala.

Ta Urdazubi'ko Juan Agirre'ren kua-
dernoetan bertso ori bera arkitu degu,
beste bostekin batera. Onela diote:

- 1/ Dama gazte bat adoratzeko
artutzen dut enpeñua,
gusto duenak ikasi betza (3)
bertsuak jartzera nua;
ustez seguro iduki eta
eman det desengañua,
toki onean enpleatu dut
lenbiziko kariñua!

(3) Urdazubi'ko kuadernoak: *gustoa duenak*.

- 2/ Oren batean uste ez nuela
begietara sortu zen,
fortuna on bat datorrelakotz
nere bihotza poztu zen; (4)
aren orduko arrazoinekin
sekulan etzait anztutzen:
«Txit gustatua nago ni zutaz,
etzera konformatutzen?»
- 3/ Gañera berriz bertze gauza bat:
eskojitzeko oihala,
esposatzeko trajia ere
berak egingo zidala; (5)
ofizioa zigarrerian
leihorrean zeraukala,
ni langillia izanez geroz
aise biziko giñala.
- 4/ Errespuesta eman nioen
berak merezi bezala:
zer gisetako galaia nitzen
len ere bazakiela;
lana egiten kostunbratua
ttiki ta gazte nitzela,
ez mundu huntan zenbeit bezala(6)
tunantea ta alferra.

(4) Urdazubi'ko kuadernoak: *sortu zan* eta *poztu zan*; dudarik ez da *zen* bear duala.

(5) Urdazubi'ko kuadernoak: *zitzala*.

(6) Urdazubi'ko kuadernoak: *ez munduan zenbeit bezala*.

- 5/ Kasu ttiki bat dela medio
izandu degu mudantza, (7)
tranpa aundiko sarearekin
egin nai zuen arrantza;
kaballero aundi orienganik
dirua zuen esperantza,
ni ondotikan postizutako
tontua izan banintza.
- 6/ Azkenerako errematia
nobiuaeren despedira, (8)
mundu guzian zabaldu diton
orai inprimatu dira;
Bilbao'tikan etorria zen
Donostia'ko hirira,
jendiak farra egingo luke
jarriz geroztik begira,
bortz zentimotan nai tuenak hartu
komedia politak dira.

* * *

Mugaz beste aldeko *Eskualdun Kantaria* liburuan ere, sei bertso auek arkitu ditugu.

Bañan bai Urdazubi'ko kuadernoan eta

(7) Urdazubi'ko kuadernoak: *izan degu mudantza; izandu jarri degu*, Txirritaren illobak esan bezela.

(8) Urdazubi'ko kuadernoak: *despedida*.

bai *Eskualdun Kantaria* liburuan, oso nabarmen dago bertso auek ez dirala mugaz ipar aldean jaioak, Gipuzkoa'n baizik.

Gañetik lapurtar itxura pixka bat eman diete, bañan euskera Gipuzkoa'koa da. Ortaz gañera, Bilbao ta Donostia aitatzen dira azkeneko bertsoan; eta irugarrenean esaten dan zigarrerria, Donostia'koa izango da seguru asko.

Bertsorik geiago ere izango zuan jarri-aldi onek. Guk uste, bertso-paperetan zabalduko zan. Bañan oietatik ale bakar bat ere ez da gure eskuetaraño etorri. Sei bertso oiek, bat edo batek buruz ikasi ta Bidasoa'z beste aldera eramango zituan.

Urdazubi'ko k u a d e r n o a k *Eskualdun Kantaria* liburuari kopiatu dizkiola esango du norbaitek. Baditeke, bañan aldaketa batzuk ere badira, ta Urdazubi'koan bertsoak obeto daude, guk uste.

Aita Donosti zanaren paperetan ere azaldu dira sei bertso auek, bañan onek *Eskualdun Kantaria* liburuari kopiatu dizkio, batere dudarik gabe. (8)

(8) "Eskualdun Kantaria" liburuaaren aldaketak: 1/3: gusturat denak; 1/8: lehenbiziko kariñua; 2/6: ahantzutzen; 3/8: ongi biziko giñela; 4/4: lehen; 4/5: kostumatua; 6/6: Donostiako herrirat; 6/9: bort zentimetan nahi dituenak hartu.

KALIPORNIYA'N ZER PASATU DAN...»

Bi bertso auek Azpeitia'ko Loiola'n Egibar baserriko aitonari jaso nizkion.

Kalifornia aldeko su-mendi bat lertu ta kalte aundiak egiña omen zan. Txirritak bertsoak jarri zituan.

Guk uste, bertso oiek paperetan zabalduko ziran, bañan ale bakar bat ere ez degu iñon arkitu.

Kalipornian zer pasatu dan
nai al dezute aditu?

Oraindik nere memoriyak ez du
orrenbeste talentu;
su ta autsa nasiko elementuak
gizona pranko il ditu,
zazpi leguan kuadruan ez da
iñor bizirik gelditu.

Gala arturik juaten dira
gazte peligrosuak,
naiz etxean negarrez utzi
senide ta gurasuak,
paraje oiek diradelako
biziro peligrosuak;
eunetatik amar biaitu
gutxiyenaz itxasuak.

Bertsoak neurria gaizki dute. Ta bigarrenak poto egiten du, puntuan *peligrosuak* bi aldiz esanda. Txirritak etzituan, noski, orrela jarriko. Bañan orain orrela jaso ditugu. Azalduko al da nonbaitek bertso-papera!

Dalako su-mendi ori, Lassen deritzaiona izango da. Kalifornia'n dago ta 3.186 metro ditu. 1914 ta 1921 urte bitartean irureun bider lertu zan. Ordukoak izango dira, beraz, bertso auek.

BERTSO BERRIYAK TXIRRITAK JARRIYAK

Bertso auek Euskalerriko egoerari buruz jarriak dira. Erromatarren eta euskaldunen arteko gerra aitatzen dute asiera-asieratik.

Gerra ori Erniyo mendian gertatu omen z a n. Euskaldunak tontorretan; erromatarrak bean, mendia inguratuaz. Euskaldunen buruzagiak Lekobide ta Osobal ziran.

Euskaldunak jatekoa urri zeukaten. Orduan zarrak beren buruak amiltegi batetik bera bota zituzten, gazte jendearentzat jatekorik geiago izan zedin.

Azkenean, eun euskaldunek, Lartaun oiartzuarra buru zutela, eun erromatarren kontra iru burruka egitera prestatu ziran. Irutatik bi irabazten zituztenak, gerra irabazten zuten. Emen euskaldu-

nak irabazi zuten; baita Erroma'n ere. Orregatik, etzan irugarrenik izan.

Gauza auek jakitea bearrezkoa zan, bertso auek ondo ulertuko badira. Txee-tasun geiago jakin nai duanak, Arakistain'en *Tradiciones vasco-cántabras* liburua irakurtzea dauka. Iztueta'k ere bertso-sail ederra du gai onetzaz.

Bañan gaurko kondairagilleak diotenez, gerra ori, erromatarren eta kantabritarrena alegia, etzan Euskalerrian gertatu, Santander eta Asturias aldean baizik. (1)

Ernio'ko kontu auek *leyenda* utsa izango dira, beraz.

Txirritaren bertso auek askotan argitaratu dira, oarretan azalduko degunez. Xenpelar da bertsolari guzietan txapel-dun, argitaraldi kontu onetan. Bañan Txirritaren jarri-aldi au, aren argitaraldien bidetik zijoan. Aien neurrira iritxi ez bada, geroagokoa dalako izan da.

Bertso-paperik zarrenak beko aldean, firma bezela, bi izen dituzte: *El bersolari: Jose Lujambio*; ta *El Escritor: Pedro*

(1) Ikus: Adolf Schulten: "Los cántabros y astures y su guerra con Roma".

Gorriti. Lenengoa Txirrita dala esan bearrrik ez dago; bigarrena, kopiatzallea alegia, nor dan, ez dakigu; Txirritaren illobak ere ez daki.

Bañan onek esan nai du bertsoak Txirrita Gazteluene'ra baño lenagokoak dirala, 1919'garren urtea baño lenagokoak alegia.

- 1/ Orain bi milla urte inguru
bezela ziran asiya
erromatarrak berendu nairik
gure zazpi probintziyak;
garaia artako abarkadunak
ziran jeniyoiz biziya,
baziran penaz amildu eta
beren ezurak autsiya,
lastimosuak izango ziran
aien orduko antsiya!

- 2/ Denbora artako gerrero zarrak
ziran gizon onraduak:
aziyuetan irabazita
jazten zituzten graduak;
irurogei ta lau urtekuak
bazebiltzan soldaduak,
orain bezela etzuen iñor
engañatutzen diruak,
Lekobide ta Osobal ziran
Kantabria'ko buruak.

- 3/ Aitona oiek zer pensatu zuten
 azkeneko eriyotzian
 ez genduela jakiñ izango
 pena daukat biyotzian;
 arrats guziyak otzak guardiyan,
 egunaz erdi gosian,
 zenbat naigabe sufritu zuten
 Erniyo'ko gurutzian,
 aien orduko oraziyuak
 ederrak izango zian!
- 4/ Gure izeben amen amonen
 osaben aiten aitonak,
 emen fueruak defenditutzen
 ibillitako gizonak;
 bertan batalla irabazita
 gero Erroma'ra joanak,
 Octaviano'k galdu zituen
 berebiziko lagunak;
 aundi gaiztuak diran tokiyan
 pagatzen du txiki onak.
- 5/ Arrosa baño zabalagoko
 gure zazpi probintziyak,
 baratza eder bat bezela zauden
 guziyak lorez jantziyak;
 lau España'ya'n morroi gaudenak,
 iru an ditu Frantziya'k,
 gizon gaizto bat dala mediyo
 ondatu giñan guziyak,
 beste munduan ikusten badet
 eman biazkat graziyak! (2)

(2) Txirritak berak esaten zuanez, emen On Fermin Lasala, Duque de Mandas jaunarengatik ari da.

- 6/ Persegituak izandu gera
juan dan zenbat urtian,
asko zebiltzan agindu nairik
Kantabria'ko partian,
mantxa gabeko lora ederrak
estalirikan lurpian;
errespetua guardatzen zuten
Lartaun emen zan artian,
oraindik ere denbora dago
berriro saia gaitian.
- 7/ Geren sallari segi zaiogun,
ez bestetara mugitu,
motiborikan asko badaukat
ongi esan nai banitu:
ni engañatzen ez baldin banaiz
Euskal-Erriyak baditu
Kantabria'ren izenik ere
nai ez dutenak aditu;
zazpi senide aita batenak
ezin gerade unitu.
- 8/ Zazpi senide aita batenak
danak euskaldun garbiyak,
Tubal zarraren artaldetikan
banatutako ardiyak,
aitan aitona nungua zuten
ez dakitenak erdiyak;
utzi ditzagun bide illunak,
billa ditzagun argiyak,
beti-betiko bere izena
izan dezan Kantabriya'k.

- 9/ Beren idea beste gauzarik
ez daukatenak buruan,
gaurko egunian alako asko
baditugu inguruan;
esaten zaie Kantabria onek
bere jabia nor duan,
kontra egiten asten zaizkigu
setosuaren moduan,
geren anaiak ez ditugula
esan gentzake orduan.
- 10/ Baldiñ egiyaz egiña bada
aurreko zarren papera,
zazpi probintzi euskerazkuak
Kantabriatarrak gera;
nere biyotzak daukan asmua
beti dijoa pakera,
bide askotatik martxa zuzenik
ezin gentzake atera,
onena zein dan ongi neurtuta
bildu gaitezen batera.
- 11/ Zazpi senide aita batenak
egotia emen triste
fortunatu da desgrazi batez,
bañan ez genduan uste;
maitatzen dute etorri dana
besteren gauzaren eske,
egunen batez aserre samar
ikusi biar gaituzte,
jakin dezaten bagerala gu
izena degun ainbeste.

12/ Mundu onetan ezin bizita
ez degu joan nai bestera,
gezurra esanda ez dago andik
etorritzerik ostera;
arrazoi gabe eman ziguten
lege kontrako jazkera,
gañera berriz kontari daude
galduko dala euskera,
gogor egiten ezpazaiote
oientzat aña ez gera.

13/ Kolka txarraren azpiyan dauden
txito urrikalgarriyak,
amarretatik bost iltzen dira, (3)
beste bostak elbarriyak:
pizti gaiztuen bildurrez beti
gora begira jarriyak,
indar gutxiko gorputzak eta
suspiriyuak berriyak;
kastigu onen mendian bizi
gera gaur euskal erriyak (4).

El Bersolari
Jose Lujambio

El escritor
Pedro Gorriti

(3) Paper geienetan, denetan ez: *amarretatik bost iltzen dira ta.*

(4) Bertso-papera, "Tip. F. Muguerza e hijos — Tolosa", Loita-azpikoa baserria, Errezil. Onek, moldiztegiaren utsegitez noski, azkeneko puntua (13/10) onela du: gera gaur erriyak.

Bertso-papera, "Imprenta Bermejillo — Pasajes", Juan Maria Arbelaiz, Intxaurren, Oiartzun.

Bertso-papera, "Imp. J. Díaz. — Irún", Garro baserria, Getaria.

Bertso-papera, "Imp. de J. Echenagusia. — Bilbao", Lazkao'ko Aita Isidoro Baztarrika'ren bitartez eskuratua.

Bertso-papera, "Imp. "La Económica". — S. S.", Jose Antonio Berrondo, Erdiko-etxe, Errenteria: 1/1: Orain bi milla urte igaru; 1/9: lastimosuak izandu ziran; 3/5: guziyan; 3/7: zenbait; 4/8: bere erriko lagunak; 6/2: zenbait; 8/5: diran aitona nungua zuten; 11/2: egotia onen triste; 3/3: ez genuela jakiñ izandu.

"Bertsolariya" aldizkaria, n.º 2, 1931/IX/27, Errenteria: Aurrekoa bezelaxe.

"Euskal-Erriko kanta zarrak", Tomo I, Imp. Macazaga, Rentería: Aurrekoa bezelaxe.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Rentería", Adelina Sarasola, Lexo bertsolariaren alaba, Antigua, Donostia: Aurrekoa bezelaxe, ta 1/5: garai artako abarka zunak.

"Euskal Kantak" liburua, Donostia, 1959: Aurrekoa bezelaxe.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Errotaberrri baserria, Igara, Donostia: 3/1: Aitona oiek zer pentsatutzen; 3/3: ez genduela jakiñ izandu; 3/5: guztiyan; 4/8: bere erriko lagunak; 5/5: lau Españiyan daduzkagunak; 6/2: zenbait; 6/7: errespetua gordetzen zuten; 7/2: ez besterena mugitu; 8/3: beren aitona nungua zuten; 9'garrena falta du paper onek; 11/2: egotia onen triste; 11/3: fortunatu dana desgrazi batez; 13/9: modu orretan bizi ziraden; 13/10 orduko gure erriyak.

Bertso-papera, moldiztegi izenik gabea, Inazio Zabal, Olazabal-berri, Alzo-azpi. Aurrekoa bezelaxe.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Arrasku baserria, Karrika, Oiartzun: 3/5: guziyan; 3/7: zenbait; 5/5: lau Espāñiyak dauzkagunak; 6/2: zenbait; 6/7: errespetua gordetzen zuten; 6/8: Lartaun bizi zan artian; 7/2: ez besterena mugitu;

7/3: badauzkat; 8/5: beren aitona nungua zuten; 9/4: ikusten dira munduban; 9/5: esaten dute Kantabri onek; 11'garrena falta du paper onek; 13/9: modu orretan bizi ziraden; 13/10: gure orduko erriyak.

“Euskal-Kantak” liburutxo, Bilbao, 1960: 2/1: ziran gizon seriyuak; 3/5: guziyan; 3/7: zenbait; 5/5: Lau Españiak dauzkagunak; 6/2: zenbait; 6/7: errespetua gordetzen zuten; 7/2: ez besterena mugitu; 7/3: badauzkat; 8/5: beren aitona nungua zuten; 9/4: ikusten dira munduan; 11'garrena falta du paper onek; 13/9: modu orretan bizi ziraden; 13/10: gure orduko erriyak.

“Argia” asterokoan eta “Euzkadi” egunerokoan ere argitaratu ziran bertso auek bein baño geiagotan, egunak esaten ez badakigu ere; bañan ez ditugu aztertu aldaketarik ba ote duten.

BERTSO BERRIYAK

Txirritaren illobak esan zigunez, bertso auek bere osabarenak dira. Seguru asko, berak kopiatuak. Ta puntu bat edo beste ere bururatu zitzaizkion.

Neskatxa batek mutil bateri jarritako bertsoak dira. Obeto esateko, Txirritari jarri-arazi zizkionak. Mutillak despeira eman zion, alkarrekin bost urtean tratatu ondoren.

Bañan beste bi jarri-aldi ere atera zizkioten alkarri. Bertso auetako bigarrenak onela baitio:

Lenago're nik jarri nituben
galai orrentzat bertsuak...

Ta irugarrenak:

Nere bertsuen buelta kantatzen
dabil kopeta beztuta...

Bertso jartzeari neskatxak ekin zion, beraz; ta mutillak jarraitu. Bi jarri-aldi auek galduta daude; ez ditugu iñon arkitu.

Urrena, berriz, neskatxak onako jarri-

-aldi au atera zuan. Ta mutillak berriro erantzun ote zion ez dakigu.

Ala komeni dala iritzita, erri-izenak eta neskatzaren izen-deiturak kendu egin ditugu.

Bertso auek iru argitaraldi izan dituzte bertso-paperetan. Oien berri oarretan emango degu.

- 1/ au da (1)
nik dadukadan graziya,
.....'ko naturala naiz (2)
.....'n bertan aziya; (3)
auzoko galai batekin nitzan
ustez tratatzen asiya,
ori dan arte ezta faltako
gezurra ta maliziya.
- 2/ Lenago're nik jarri nituben
galai orrentzat bertsuak,
arrazoi gabe ari naizela (4)
omen diyote batzuak;
inposible da lau zientziyak
daukazkiyela osuak,
edozin gauza eragiten du
kristau eskandalosuak.

-
- (1) Neskatzaren izen-deiturak.
(2) Neskatzaren erria.
(3) Neskatzaren ballara.
(4) Bertso-paperak: *ai*.

3/ Nere bertsoen buelta kantatzen
dabil kopeta beztuta,
bere buruba garbitu nairik
baztar guztiyak nastuta;
egin dizkian despreziyuak
dauzkadalako aztuta, (5)
lotsa gaiztua gal dakiyola
lenago asko ezta.

4/ Bost urte dira pasatuxiak
adiskidetu giñala,
personak ezta muatu biar
asi ezkerre beñ ala;
inozentiak engañatutzen
egin dezu egiñala,
garai arretan ez nuben uste
orren paltsua ziñala.

5/ Soldaduskara jua ziñanian
zeorrek esan zenduban
ni baño neskatx maiteagorik
etzendubala munduban;
aski gustora egoten giñan
biyok alkarren onduban,
geroztik orla muatu zea
tela txarraren moduban.

(5) Bertso-paperetan: *dauzcat dalaco aztuta*.

6/ Pruebak neronek ikusi ditut,
ez det auzotik jakiña;
mundu guziyak ezagutu du
eztala persona piña;
berak nai zuben ainbat pikardi
ezta nerekin egiña,
komentziak jartzen zituben
artako egon bagiña.

7/ Auzotar batek enteratu nau
gutziz modu egokiyen:
nobiyaak zer martxa dabilkan
aber bai al nerokiyen;
itzak ederrak, begiyak alai
eta biyotza tranpiyan,
gusto onikan eman biar du
allegatzen dan tokiyan.

9/ Zuk neri egin dizkiatzunak (6)
esatekuak ezta:
neri despeida eman baño len
billatu dezu bestia;
ongi zekiten toki batetik
jakin nuben albistia;
zuk emazterik artzen badezu
urrikari det tristia.

(6) Bertso-paperak: *nei*.

- 9/ Ezagaturik nola zebillkan
iñor engañatu-naia,
etorritzeko abisatuaz
bialdu niyon anaia;
gizon justu bat balitz bezela
presentatu zan galaia,
egunsentiko izarra bezin
argiya eta alaia.
- 10/ Ta esan niyon: «Nere biyotzak
au da sentitzen duana:
neri despeida eman baño len
bestereguna juana.»
Erantzun ziran: «Albisti ori
iritxi bada zugana,
inbusteron bat etorriko zan
ezin supritu zubana.»
- 11/ Ta galai orrek itzezin zian
guztiz izketa gozuan:
«Elkarri beira egondu gera
juan dan bost urte osuan,
geren lanari segi zaiogun
beñ asi giñan kasuan,
guregantikan iñork gaizkirik (7)
esan ez dezan auzuan.»

(7) Bertso-paperak: *iñor*.

- 12/ Ola esanaz abiatu zan
 ni triste asko utzita:
 «Bizirik banaiz denbora labur
 egingo dizut bisita.»
 Martxa onikan etzendubala
 orduko negon etsita,
 orrelakua ezta pagatzen
 bizkar-ezurra autsita.
- 13/ Despeirarekin etorri ziñan
 urrengo arrats batian,
 karta satora bota zendian,
 etziñan sartu atian;
 aziyo ortaz oroituko naiz (8)
 bizirik naizen artian, (9)
 amaika gezur sartu dirazu
 juan daneko bost urtian.
- 14/ Kontari dabill pena dubela
 nik modu ontan uztia,
 beraren kartak deklaratzan du
 nola darukan bestia;
 bost urte pasa alkarrekin da
 ai au despeira tristia!
'ko neskatxa danak (10)
 orrentzat ainbat eztia.

(8) Bertso-paperak: *orta oraituco.*

(9) Bertso-paperak: *nayen.*

(10) Neskatxaren erria.

15/ Zentzu gabeko arrazoi asko
atera dezu autikan:
eskolarikan ez daukatala
diozu neregatikan;
eskribiante ederra zera,
ongi dakizu pratikan,
alaxen ere serbiziuan
etziñan egin kapitan.

16/ Jendia franko engañatu du
bateko eta besteko,
zuk etzendukan arrazoirikan (11)
bueltak ematen asteko;
buru arin bat bada naikua
bazar guziyak nasteko,
uste deanez obia zaude
artzeko bañan uzteko (12).

(11) Bertso-paperak: *suc etzenduecan errasoycan.*

(12) Bertso-papera, moldiztegi-izenik g a b e a,
Errenteria'ko Makazaga'renean.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Orendain'-
go Juan Garayalde'ren eskutik jaso.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Errenteria'-
ko Joakin Ganborena Zabala'ren eskutik jaso.

Iru bertso-paper auek ez dute beren artean aita-
tzeko diña dan aldaketarik.

(1923 edo 1924)

**BERTSO BERRIYAK
TXIRRITAK JARRIYAK**

Pernando Amezketarrari bi alditan jarri zizkion bertsoak Txirritak. Bata onoko au, ta bestea onen urrengoa.

Lenengoaren azkeneko bertsoan onela dio:

Gure Fernando Bengoetxea
egun urte da il zala...

Ta Pernando 1823'garren urtean il zan ezkerro, bertso auek 1923'garrenean jarriak dira.

Bañan baditeke 1924'garren urtekoak izatea. Ontan egin baitziran Pernando il zaneke eungarren urteko festak.

Doñua, Oiartzun'go Inazio Pikabea'k kantatua, eta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek paperean ezarria.

1/ Lagun on batek enkargatu nau
bertso berriyak jartzeko,
neonek ere badet gogua
arren itza mantentzeko;
obek izango dira Fernando
Amezketarrantzako,
festa-denboran kanta ditzagun
tristura danak kentzeko.

2/ Tolos'aldera maiz bajatzen zan
deus gutxiren aitzakiyan,
ostatu zarrak bisitatuaz,
ango berri baizekiyan;
usai gozua zegon tokitik
nekez jungo zan plakiyan,
bertso ederrik kantatzen zuben
allegatzen zan tokiyan.

3/ Neonek ez det ikusi baño
dakizkit bestek esanak,
intzizu batek aña malezi (1)
bazuben Fernando zanak;
barruti gutxi erosi eta (2)
beti ardiyak gizenak,
arrazoia da saiatutzia
premiyan dagon gizonak.

4/ Bederatzi seme-alabarekin
bere emazte ta guzi,
ezta euskaldun abillagorik
sekulan iñon ikusi;
ardi batzuek baituagatik (3)
nekez juango zan igasi,
juezetara deituta ere
askotan bera nagusi.

(1) Parte gaiztoko emakumezkoari sorgiña esaten zaion bezela, gizonezkoari *intzizu* edo *intxizu* esaten zaio Oiartzun aldean. Baserria ere bada Oiartzun'en *Intzizu-enea* deritzaiona. Agian *hechizo* edo *hechice-ro'tik* etorriko da. (D. Manuel Lekuona'ren argibidea).

(2) Bertso-paperak: *barrote*.

(3) Bertso-paperak: *banatuagatik*. Bañan Txirritaren illobak *baituagatik* dala esan digu, ta dudarik gabe ola obeto dago.

5/ Beñ juez batek otsegin zion:
«Atoz, amigo maitia;
zurekin itz bi egin biaitut,
sillan eseri zaitia;
kostako zaizu oraingo teman
irabazi ta juatia.»
Erantzun zion: «Bai bedorri're
eztan tokitik jatia.»

6/ Juezak, pranko aturditurik, (4)
beiratu zuan atzera,
bañan Fernando seriyo zegon
obispo baten antzera:
«Apatxo-borda'n bizitzen zeran
bertsolariya al zera?
Ez det zurekin ezer ere nai,
bazijuazke etxera.»

7/ Aberats askok maitatzen zuen
pobria izanagatik,
grazi aparta zedukalako
bertsotik eta kantatik;
arrazoia ongi neurtzen zakiyen
ondotik eta puntatik,
makiña bati gusto emanda
juana da mundu ontatik.

(4) Bertso-paperak: *Jueza*.

8/ Oroipen asko ditu Fernandok
ain zan gizon zelebria,
interes asko etzuen bañan
alaia ta alegria;
astian bitan bajatutzen zan
Tolosâ ta Alegriâ,
garai arretan Laskabonian (5)
zuben ostatu libria.

9/ Andriarekin alkar artuta
bein atera zan etxetik,
atsua aurrian eta Fernando
makillarekin atzetik;
isil kontuak ola esanez
maite zuben biyotzetik:
«Gaur oraindikan jan biar dîgu
bikariyuen eltzetik!»

10/ Eriyosuar andre gaisua
sartu zan apaiz-etxera,
bikariyuak uju egin ziyon:
«Gizona, erotu al zera?
Beraz, Fernando, makillarekin
zere emazia jotzera?
Ikuitzen ere baldin badezu
gaizki ibilliko zera!»

(5) Lazkaotarrak esaten zioten taberna izango da. Tolosa'ko Plazuelan zegoan. Ardo txuria, oso ona izaten omen zuten, Gaztela'tik ekarria. (Antonio Labayen jaunaren argibidea).

11/ Bañan Fernandok egiten zuan
beti asarre-papera:
«Gaur eltzerikan eztit egosi,
ortik okertuak gera.»
Erantzun ziyon: «Gurian bada,
iyo zaitezte jatera,
baño andria jotzen badezu
zere kontuak atera!»

12/ Bazkari jaten ari ziralá
bikariyuak galdetu:
«Emazteari zer íngo zión
bazenduen arrapatu?»
«Plater oneri bezelaxe nik
azkar lepua biortu!»
Ezurak apaizari emanta
Fernandok mamiak artu.

13/ Fernando zanak arrats batian
ardo-puska bat eran du,
orma galanta ari zubela
etxera juan zan berandu;
ordu ta erdiyan atal onduan
etzan gustora egondu;
parragarrizko kontuak dira
ondo esango bagendu.

14/ Emazteari uju egin ziyon:
«Ez al zerade kupitzen?
Gizonik ezta atal onduan
modu ontan edukitzen!
Nere burua galtzera nua
ezpanazu irikitzen!»
Oiek guziyak adituta ere
andria etzan jaikitzen.

15/ Fernandok, bere koleran juanda, (6)
altxatu zuben arriya,
putzura bota ta egin zuben
soñu bat izugarriya;
kamis utsian atsua juan zan,
aren orduko larriya!
Aizkenerako ikusi zuben
berak istillu gorriya.

16/ Putzura arriya botatzeakin
emazia engañatu,
epel samarra bazegon ere
ederki ziyon freskatu;
parajerikan onena nun zan
gizonak zuan billatu:
andre gaxua kanpoan utzita
Fernando barrenan sartu.

(6) Bertso-paperak: *Fernando*.

17/ Sesiyo gutxi izaten zuben, (7)
ain zan gizona bapua,
zenbait aberats eta pobreri
parra eragindakua;
aita jaiotzaz Aduna'tarra,
bera Amezketa'kua,
parroki (y) artan bataiatua,
Ispillazâl etxekua.

18/ Gure Fernando Bengoetxea
egun urte da il zala,
denbora askuan sentitzen degu
ark utzi zuben itzala;
Jaungoikuari eskatzen diyot
nai lukienak bezela:
komeni bada arren anima
zeruan izan dezala (8).

(7) Bertso-paperak: *seriyo*. Txirritaren illobak dienez, *sesiyo*. Ta obeto dagoalakoan, onela jarri degu.

(8) Bertso-papera, "Imp. de J. Díaz. — Irún", Usurbil'ko Egiluze-txiki baserrian jaso.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Oiartzun'go Karrika ballaran, Arrasku baserrian jaso. Aldaketa bakarra du: 4/1: Bederatzi zeñere ta alabarekin. Ta 12 ta 16'garren bertsoak falta ditu.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea au ere, Alzo'ko Inazio Zabala'ren eskutik jaso. Aurrekoa bezelaxe.

BERTSO BERRIAK
TXIRRITAK JARRIAK

PERNANDO AMEZKETARRARI

- 1/ Ijiniero baten etxera
juan zan egun batian:
urre-barra bat aundi samarrak
zenbat balio lukian.
Erantzun zion: «Etorri gero,
esango dizut jatian,
bazkal-onduan gero kontuak
egingo dira kafian.»
- 2/ «Urre barr'ori nun dezu bada,
nere baserritar ona?»
«*Por si acaso* billatzen badet
galde egin diyot, jauna.»
«Danak debalde uzten dizkitzut
gaurko erana ta jana,
naiago nuke etxe ontatik
baldin bazeudeke joana!»

3/ Neskamiari uju egin ziyon:
«Zabaldu zaitzu atiak!»
Erantzun ziyon: «Pena ematen dit
asarretuta joatiak!»
Berari parra eragin ziyon
Pernandoren esatiak:
«Bein elkarrekin bazkalduko ta
artu ditzagun kafiak.»

4/ Neskamiari bigarren txandan:
«Bultza, Maria, atia;
lastima dala diyo jaun onek
asarretuta joatia;
ontâ ezkerro igualtsu da ta
eman zaiozu kafia,
arraio onei kostako zaio
berriz gurekin jatia.»

5/ Bein praile zar bat etorri zan da
zorrotz artu ziyon kargu:
«Errot-arriyak zerutik bera
zenbat denbora biar du?»
Pernando zanak erantzun ziyon:
«Jauna, ez noski bi ordu.»
Arro etorri zitzaion baño
laister aurretik bialdu.

6/ «Zenbat denbora biar lukian
orain nua esatera,
errot-arria prailia balitz
konparaziyo batera:
gaur amaiketan bota bazuen
Jainkuak zerutik bera,
amabitako etorriko zan
bikariyuen atera.»

7/ Fernando etzan olakuetan
isillik egon-zalia,
asko pentsatzen etzan aldetik
ematen zuen dalia;
arentzat ere sumatu zuben
uste etzuen alia,
orduko sopa mayian zan da
barrena sartu zan prailia.

8/ Orduko oien pasadizua
iñork nai badu ikasi,
bikariyua balkoian zegon,
andik zituben ikusi:
«Prailiak asko dakite baño
gaur artzaia da nagusi;
atoz, Fernando, bazkaldutzero (1)
zere makilla ta guzi.»

(1) Bertso-papera: *bazkaltzera*.

- 9/ Egun batian astuarekin
abiyatu zan etxetik,
lepo gañian palakatuaz,
maite zuen biyotzetik,
ipurdi-pian zatarrarekin
ez ebakitziagatik;
bazijuan ta apaiz jaun batek
arrapatu du atzetik.
- 10/ Burla egiten asi zitzaion
gure sazerdote jauna:
«Jesus, Pernando, au da lujua
zure astuak daukana!
Tela oberik iñun billatzen
izango da naiko lana,
nik ere pozik artuko nuke,
zenbatian dago kana?»
- 11/ Sazerdotiak itz ori esan,
Pernandok buelta urrena;
eskuarekin asto-zipotza
altxatu ziyon aurrena,
esanaz: «Jauna, or dago denda
tela-jeneru orrena;
bertan ederki ikasiko du,
sartu liteke barrena.»

12/ Dendako ate itxusi ura
zuben denboran ikusi,
sazerdotia ikaratu ta
abiyatu zan igesi.
Uju egin ziyon: «Jauna, etzuben
gutxiagorik merezi;
ordañak entzun nai ezpaditu
neri burlaka ez asi!»

13/ Pernando nola bizitzen baizan
bikariyuen auzuan,
egun batian abisatu ta
etxeâ ekarri zuan;
biyak izketan egondu zian
ordu bete bat osuan
txerriya il da partiziyua
nola guardatuko zuan.

14/ Ta esan ziyon: «Pernando, laster
il biar degu txerriya,
bañan badago nere barrenen
kezka bat izugarriya:
igez nundik-nai etorri zaigu
odolkiya ta urdaya,
orain ordañak partitzekotan
besterentzat det erdiya.»

15/ Erantzun ziyon: «Il beza, jauna,
neri esan diran gisan;
bañan odolki gutxi partitu,
ez bedi tontua izan;
gero balkoian jarri biar du
jendiak ikusi dezan,
gaberdi aldian barrena sartuta
ostu diyotela esan.»

16/ Kriara laster bialdu zuen
arakiñaren galdian,
ilda balkoian ipiñi zuten
ta odolkiyak baldian;
Pernandok berak eraman ziyon
gabeko amarrak aldian,
apenas asko partitu zuben
Amezqueta'ko kalia. (2)

(2) Bertso-papera, "La Editorial Guipuzcoana. — Tolosa", Juan Garayalde, Orendain. Onak 11/14'garrena onela du: altxatu ziyon orrela.

Bertso-papera, "Imp. Echenagusía. — Bilbao", Inazio Zabala, Alzo. Paper onak aldaketa bakarra du: 1/5: erantzun zion: "Etorri gora.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Rentería", Juan Ormaetxe, Meñaka. Bizkaia. Aldaketak: 1/5: erantzun zion: "Gurian bada; 1/6: esango diot; 2/4: egingo diot; 2/7: naiago nuke baldin bazeude; 2/8: etxe ontatik joana; 3/1: oju; 3/2: zabaldu itzazu atiak; 3/3: baña pena bat ematen dit nei; 4/7: demontre oni kostako zaio; 5/1: Egun batian praile zar batek; 5/3: errotariak zerutik bera; 6/3: erro-taria prailia balitz; 7/3: asko pentsatzen eztan al-

detik; 7/4: botatzen zuben dalia; 7/7: orduko sopa maian zeon da; 7/8: barren sartu zan praillia; 8/1: Orra orduko pasadizua; 8/2: nola dan adierazi; 8/8: zeure makilla ta guzi; 9, 10, 11 ta 12'garrren bertsoak falta ditu; 13/3: egun batian gonbiratuta; 13/5: kontu kontari egondu ziran; 14/1: Erantzun zion Fernando laster; 14/5: iñoiz nundik-nai etorri zaio; 14/6: txorizo edo urdaya; 14/7: orain partitzen asi ezker; 14/8: besterentzat da erdiya; 15/7: gabe erdi aldian ezkutatuta; 16/1: Kriada laster bialdu zuten; 16/3: ill da balkoian jarri zituan; 7/5: arentzat ere asmatu zuen.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabe, bañan ziur asko Makazaga'renean inprentatua. Itziar'ko Prudentzio Eiguren zanak eman zidan. Aurrekoarekin berdin-berdin aldaketa guziak. Bañan 5/3 ta 6/3: errotarria.

Bertso-papera, "Tip. Elustondo. — Zarauz", Gregoria Ibarгойen zanaren eskutik jaso. Makazaga'rena bezelaxe, auek izan ezik: 7/4: ematen zuan dalia; 7/7: orduko sopa mayian zan da; 14/5: iñoiz nundinai etorri zaigu.

KORRIKA-APUSTUA

Bi mutil gaztek korrika-apustua egiña zuten: bata Motriko'koa zan, Belietegi baserrikoa; bestea, Deba'koa, Labaka, igeltseroa.

Jendeak, Motriko'koak irabaziko zuala uste zuan, bañan Deba'koa gertatu zan irabazle.

Bolara artan Txirrita Deba'n zan, lanean, da bertsoak jarri zituan apustu orretzaz.

Bertso-papera ez degu iñon ere arkitu al izan. Onako bertso auek Zubeltzu bertsolariak eman dizkigu; baita argibide auek eman ere.

Prazuelako pondan
Patxiren etxian,
Martxuaren amaikan
kontuak an zian.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Zure anaiak Deba'n
esan ditu itz bi,
ura gezur-kontari
etzebillen noski:
bi milla arrautza jan,
ainbeste egazti,
nai dan eraritikan
eztarriya busti...
Orla bizi bazera
etzabiltza gaizki!

Nik lanian jardun det
betiko moduan,
traba asko eman gabe
taberna inguruan;
maleziya aundirik
ez naukan buruan;
orrenbeste arrautza
jan izan banuan,
oraindik geiago're
korrituko nuan.

ERRATXU'REN TXERRIA

Txirrita Plazentzia'ra ere allegatu zan bere lanetan, ango kanalen bat egitera-
edo, ta an denbora-aldi bat egin zuan;
baita bertso batzuk jarri ere.

Orra nola dion Juan San Martin'ek be-
re «Zirikadak» liburuan:

«Txirrita Plazentzia'n bizi izan zan ar-
tian, gertaera bat zala-ta naikua astra-
pala (1) sortu zan, eta a ze aukeria izan
e b a n Txirritak bertso berriak atara-
tzeko.

Erratxu zanak erosi ei zetsezen pasa-
dizuan zoiazen motxallaren batzuri txe-
rrikumeren batzuek; diñuenez, kasta ule-
tsuak ei ziran, baña ez orratiok asko gi-
zentxequak. Txerrikumok merke artzia-
kin gangaren bat ei ebalakuan, artiak
artu ezin-da (2) ibilli ei zan Erratxu. Ba-

(1) zalaparta (San Martin'en oarra).

(2) artiak artu ezin-da, *inconteniblemente* (*úsase bien para gozo, dolor o pena; indiferentemente*). (San Martin'en oarra).

ña, gero izan ei ziran kontuak, aspuakin be ez ei zeuan arek loditzerik. Azkenian, ez gizenak euazelako, baña bai zarrak ziralako, txerriok il biarrera eldu zan Erratxu, ta nola oitura zan auzo ta senidieri (3) txerrikoa erregalatzia, naikua larritasun izan ei eban Erratxu'k zer partidurik ez eukalako.

Plaentxiatarrek asmau ei zituen sekulako ipoñak, txerriak zirala-ta. Pope aurrenengo zala, an jua ei ziran burdiakin urdei billa, eta Txirritak orduan ataratako bertsuak gaur be oindiok agoz-ago erabiltzen dira Plaentxia'n. Ara bere atal batzuek:

Goiko Jaun ona, eman zadazu
kantatutzeko grazia,
txerria dala mediante naiz
bertsuak jartzen asia;
Plazentzia'ko Don Antonio
zapatariak azia,
barbero baten ate aurrean
utzi omen du bizia. (4)

(3) Eibar'en eta Plaentxia'n aideeri senide deitzen zaie eta beste toki batzuetako senideeri, famili. (San Martin'en oarra).

(4) Bertso ontako bostgarren ta seigarren lerroak ez ditu San Martin'ek bere liburuan jartzen. Bañan berak bialdu zizkigun guri.

Txerri orrekin izandu dira
bi familia partian,
erregaluak izan dituzte
senide danen artian.

Lau arruara ezta iritxi
lendabiziko txerria,
da bigarrena gutxi geiago
baña bai gustagarria;
ia lau ontza lodi zedukan
koipia ere jarria,
aurten goseak ezin legoke
Plazentzia'ko erria.»

* * *

Juan San Martin onek berak, liburua
argitaratu ondoren, Plazentzia'ko txerri
oneri buruzko beste orri bat bialdu zi-
dan. Orri au ez dago beraren eskuz ida-
tzia. Onela dio:

*El zapatero y el barbero
frente a frente*

Lau arruako txerria il dute
bi familiak partian,
marru aundiak egin zituan,
ikaratu zan erria. (5)

(5) Nabarmen dago bi puntu auek ez dirala ber-
tso batekoak.

Plazentzia'ko Don Antonio
zapateruak azia,
barbero baten ate aurrian
utzi omen du bizia.

Arluziaga'k artu nai zion
konpondu balitz urdeia,
asmo orretan bialdu zuan
bi mutillekin burdiya.

Erantzun zion: «Ez da posible
nik urdeia ematea;
ori guztia ez da nereaa,
Ambrosiok du partea.»

Andrea albora bialdu zuan
txerria il da bereala,
etxian zeukan solomorikan
onena eman zezala.

Poperi ura eraman dio
arrena balitz bezela.

Arluziaga'k maneatzera
kafera bialdu zuan,
jakiteâtik nola il zuten (6)
txerri aundia auzuan.

(6) Orriak: *jakiteagatik*.

Adios orain, zapatero ta
nere barbero maitia,
Pope gaztiak bertso oriek (7)
zueri jarriak-tia. (8)

Jaungoikuak eman dizula
osasuna jateko.

El escenario del drama fue la calle Santa Ana. El café donde se comió el lomo entre varios jatorras de la villa de Placencia, fue la casa de Otola, situada donde hoy es droguería de Marcial. El viejo Otola habría repetido su frase favorita, muy habitual para él: Poñeta!

(7) Orriak: *oiek*.

(8) Orriak onela ditu puntu auek: *maitea* ta *dira*. Edozein bertsozalek badaki *maitia* ta *tia* bear dutela emen.

«ANDIK URRENGO JAI-ARRATS
BATEZ...»

Bi bertso auek Zubeltzu bertsolariak emanak ditugu. Bere gazte denborakoak omen dira. Txirritarenak dirala aditu zuan. Bertso-papera ez degu iñon arkitu.

Andik urrengo jai-arrats batez
San Sebastian gabian,
iñoiz egon naiz orduan baño
pazientziya obian;
beste mutil bat etorri zitzaion
beatzi t'erdiyak aldian,
ordu t'erdi bat pasa zituzten
argi gabe sukaldian.

Pentsatu nuen damatxo orri
arrazoi au ematia:
«Bartarratseko ibillera oiek
oso aldrebesak tia!»
Erantzun zidan: «Ez ikaratu,
Bitoriano maitia,
zuretzat ere izango da ta
ixilik egon zaitia!»

(1926)

BERTSO BERRIYAK
UZKUDUN'ERI TXIRRITAK
JARRIYAK

1/ Gaude milla ta bederatzi eun da
ogei eta sei urtian,
bertso berriak jartzera nua
eusker a eder batian,
zurrut egiñaz kanta ditzagun
kantabritarren tartian:
euskaldun batek zer egin duben
Barcelona'ko partian.

2/ Gipuzkoa'ko Errezill'ena,
Gurutze'n jaio ta aziya, (1)
obekiyago jakitiâtik,
Paulino Uzkudun graziya;
oraiñ iru urte San Juanetan
zan bosiu an asiya,
garai onetan bere mendian
dauka Europa guziya.

(1) Gurutze: Uzkudun jaio zan baserria.

3/ Toki txarrera ote zijuan
esaten zuten batzuek,
bañon koajez eman zituen
alde artara pausuek;
indarrarekin gelditu ditu
kanpeonaren besuek,
Donostia'tik sumatzen ziran
aien ukabilkazuak.

4/ Batalla ori jokatu zuten
jende askoren aurrian,
uste deanez eun bat milla
izango ziran urrian;
bi ero iru golpe tiraagatik
tranpan idea txarrian,
lengo kanpeon famatu ori
an gelditu zan lurrian.

5/ Alimentua komeni zaigu
piska bat ardo zarretik, (2)
baño Paulinok eztu eraten
markaz fuerako zurrutik;
indar aundiko gorputza dauka,
korajetsua barrutik,
orren aurrian jarri diranak
pagatu dute larrutik.

(2) Bertso-paperak: *sorretik*.

6/ Orren antzeko gizon asko zan
lengo gerrero zarretan,
errespetua ipiñi zuten
aiek erromatarretan;
desapiyua pagatzen zuten
gelditu gabe zorretan,
indar aundiko belarrak dira
Ernio-mendi orretan.

7/ Gora Paulino, nere partetik
eskerrak eta graziyak,
zure golpiak izandu dira
garratzak edo gaziya;
Europa'tikan asko ziraden
lanteri (y) ontan asiya,
zure txapelak tapatu ditu
oraindañoko guziya.

8/ Jende guziya arritu zuben
boseuan zebiltzala,
etzuten uste Euskal-erriyan
orlakorikan bazala;
Ernio-mendik egiten diyo
Italiya'ri itzala,
oraiñ Uzkudun dago kanpeon,
lenago Spalla bezela.

9/ Ondra aundiyak irabazita
etorri da Donostiâ,
nere barrenak eztit laguntzen
aitortu gabe uztia;
len bi batalla galdu zituen
ta oraiñ berriz bestia,
italitarrak euskaldunakiñ
ondo konpontzen eztia.

10/ Kontrariyuak izanagatik
garratzak edo torpiak,
aiek guziyak bentzitu ditu,
Paulino, zure golpiak;
zazpi arrua ta erdi pisua,
ogei ta zazpi urtiak,
indar asko ta gerriyak biguñ,
esku-muturrak fuertiak.

11/ Maietz illaren emezortziya
oientzako zan garratza,
piska batian eztia aztuko
egun ura ta arratsa;
par-irudiyen bostekua eman
baño beiratu zorrotza,
oien batalla akabatutzen
ezta izandu erreza.

12/ Etorri zīnan bukaturlkan
kanpeonaren karrera,
ikusgarriya izan zan zure
Donostiya'ko sarrera:
musika juaz automobilan
Justoren aldamenera,
Kojuenea deitutzen zaion
lengo ostatu zarrera.

13/ Aita illa du gizarajuak,
Jose Inazio izena,
paregabeko gorputza zuen,
altua eta gizona;
errespetua guardatzen zuen
indar aundiko gizona,
jendia frankok maite zuena,
erriyan juez izana.

14/ Bisitatzera juan zanian
etxeko parientiak,
kaburik ero neurrik eztu
aik zuten borondatiak;
amak negarrez esaten ziyon,
ain dira alkar maitiak:
«Nai dezunian, atoz, semia,
zabalik daude aita!»

15/ Agur, Paulino, gizon piñaren
kalidariak otia, (3)
etxia asko biartu gabe
sobratu dezu dotia;
garai onetan neskak askok
izango zaitu maitia,
eder-eder bat eskojituta
txit ondo bizi zaitia.

16/ Gora Paulino erreziltarra,
gu zure fabore gera,
orain artian bezela nai det
segitutzia aurrera;
kontrariyoric emen ez eta
zuaz Amerik'aldera,
kanpeon zaude Europa'n eta
ekatzu ango bandera (4).

(3) otia = ok dira.

(4) Bertso-papera, moldiztegiaren izenik gabea,
Jose Anjel Sarasola, Olalde, Alzibar, Oiartzun.

JOSE LIZARAZU BERTSOLARIA

Urte auetan oso entzuna izan da Jose Lizarazu'ren izena. Askok dakite Urtain aurrera atera zuan gizona dala; oso gutxi dakite, ordea, Lizarazu au bera bertsolari dala.

Ona emen, berari jasota, an da emen kantatu izan dituan zenbait bertso.

Lenengo au, Billapranka'n, Urtain'ek lenengo burruka jokatu ta irabazi ondoren, apalondoan, *Hostal Castillo'n*, Uzkudun'i —an baitzan— kantatua:

Paulino Uzkudun, poz artutzen det
zu onuntza etorriya,
nere biotza saltoka dabil,
esaten dizut egiya;
leio ortatik ikusten dira
zu sortu ziñan mendiyak,
oraindik ere mutil bizkorrak
badauzka Euskalerriyak.

* * *

Onako auek, berriz, Urtain'ek Europa'-
ko txapela irabazi ondoren, Donostia'n
egin zitzaion omenaldian, apalondoan
kantatuak. Bertso geiago ere bota omen
zuan, bañan orain Lizarazu'ri gogoratu
zaizkionak, iru auek izan dira:

Amaika aldiz ibilliya det
artuta nere ertzian
nere semia balitz bezela
kanpuan eta etxian;
arrokeriyan zabiltzan danak
utzi dituzu atzian,
Jose Manuel, ola ikustia
poza daukat biotzian.

Beste bat ere bota bear det
badaukat-eta astiya,
afari ederra eman digute
eta etzan garestiya;
Joxe Manuel, zuri begira
daukazu erri guztiya...
Gipuzkuarrak aurrera beti!
Gora gure Donostiya!

Joxe Manuel, goguan artu
nere oraingo bertsua,
gauza gutxikin arrotu eta
jartzen gerade batzua(k);

zure andria onduan dezu,
gañera ama gaxua,
nere partetik, merezi du-ta,
eman zaiozu musua.

* * *

Beste egun batez, bazkalondo batean,
izketan ari-ari zirala, sagardoa etorri zan
itz-bidera. Orduan bertso auek kantatu
zituan Lizarazu'k:

Alde guzitan igartu eta
daude gure sagardiyak,
belar gaixtuak menderatu ta
ikusten ditut erdiyak;
lengo zar oiek atera eta
ezpada sartzen berriya,
bire ortatik sagardoik gabe
laixter dek Euskalerriya.

Asturias'tik ekarri-ttuzte
onera sagardo-pillak,
aitzaki ortan etorri eta
txikitu'ituzte botillak.
Arrokeriyan zertan ibilli?
Izan gaitezen umillak!
Asturias'ek onak ttik baño
guriai eutsi, mutillak!

Oaingo gaztiak eztu gogorik
baserriyako lanantzat,
esaten dute bizi-modurik
eztagoela danantzat;
bire ortatik leku txarrera
guazela iruritzen zat,
gure aitonak oi ein balute
etzan sagardoik guretzat.

* * *

Bañan bertsotarako griña ta zaletasun
oiek ez ditu gaur goizekoak.

Jendearen aurrean amabost urterekin
kantatu zuan lenengo aldiz, Pasai San
Juan'en, Prantzes-Txikiya bertsolariare-
kin.

Ta andik pixka batera Donostia'ko tea-
troan kantatu zuan, Prantzes-Txikiya, Txi-
rrita ta Fermin Imaz'ekin.

Ta, amabost-amasei bat urte zituala,
bertso-paper bat ere atera zuan. Lizara-
zu'k paper bat atera, ta Txirritak eran-
tzun. Orra esan zergatikan egin ditugun
Lizarazu'ren aitamenak liburu ontan. Li-
zarazu ta Txirritaren bertsoak urrengo
orri-aldeetan arkituko ditu irakurleak,
gertaeraren berri aurretik ematen dala.

Gazterik ekin zion kantu-lanari, bañan etzion jarraitu. Onela pentsatu zuan: Bertsoak irabaz-bide eskasa dute. Ortaz gañera, zurrutean eta parrandan ibilli bearra dago, ta nik ez det orretarako balio, ta gustatzen ere ez. Bertsoetatik etorkizunik ez dago beraz. Obeko det beste bide bat artu.

Ta ala egin zuan.

Jose Lizarazu Oiartzun'go Altzibar ballaran jaioa da.

BERTSO BERRIYAK

Benantzio ta Pako Garayar, Ernani'n jaio ta Oiartzun'go Altzibar ballaran bizi ziran bi anai ziran. Joxe Anton ta Xeberro Zapirain, berriz, Oiartzun'go Iturriotz ballaran jaio ta bertan bizi ziran beste bi anai.

Bein batez, Benantzio Garayar eta Joxe Anton Zapirain'ek bizikleta-karrera batean korritu zuten.

Asi aurretik, alkar artu ta onela erabaki zuten: Bide guzian biak batera ibiliko ziran, da azkeneko *esprñean* Benantziok Joxe Antoni irabazten utziko zion.

Uste orretan Joxe Anton ori lasai ibilli zan, bañan azkenean Benantziok aurrea artu ta irabazi egin zion.

Joxe Antonek asko sentitu zuan Benantzioren aziyo ori. Ta ala, urrengo egun batez, Iturriotz-tik Altzibarr'era mutilkuadrilla bat joanda makilka ta mutur-

-joka ibilli ziran Benantzioren kuadrilla-
rekin.

Garai artan besterik ez baitzuten, ola-
ko libertsioak antolatzen zituzten gaz-
teak...

Orduan bertso auek jarri zituan Jose
Lizarazu'k. Bere izena, firma bezela, pa-
peraren azpiko aldean ipiñi zuan. Len
esan bezela, amabost-amasei bat urte
izango zuan orduan.

Bertso-paperetan agertu ziran, bañan
moldiztegi-izenik gabe. Altzibar'ko Olalde
baserriko Jose Anjel Sarasola'ren eskutik
jaso genduan paper oietako bat.

Bertso auen txeetasun guziak etziran
ondo ulertzen, ta Lizarazu'ri berari gal-
detu diogu. Eman dizkigun argibide gu-
ziak, oarretan arkituko ditu irakurleak.

Ta liburu ontan argitaratu baño len, an
da emen ikutu batzuk egin dizkie Lizarazu'k bertso auei, moldiztegiaren utsegi-
teak kentzearren eta neurria osatzearren.

Bañan Joxe Anton Zapirain da bere
kuadrillakoak etziran ixilik geratu. Txi-
rritaren gana joan da bertsoak jarri-arazi
zizkioten ordañetan. Bertso auek ere,
urrengo orri-aldeetan arkituko ditu ira-
kurleak.

Bertso-paper au ere, Jose Anjel Sara-

sola orren eskutik jaso genduan. Moldiztegi-izena onela jartzen du: *Imp. «Aurre-
rá»*. Erri-izenik gabe alegia.

Bertso-paper ontan ez da Txirritaren izena ageri. Bañan Lizarazu'k aren bertsoak dirala esan digu. Ta ori bera entzun genion Pello Zabaleta bertsolaria zanari ta Txirritaren illoba txikia dan Juan Mari Lujanbio'ri.

Ta au ere esan nai genduke: bertso-jartzea ere orduko gazteen libertsioa zala...

1/ Bertso berriyak jartzera nua euskera eder batian:
Alzibar ortan zer pasatu dan
lau mutikoren artian;
makillarekin preparatuta
jarriya zegon atian,
bañan apenas lurrera juan zan
ark emandako golpian.

2/ Anaiarekin elkar artuta,
ateria zan etxetik,
makillarekin golpia tira
lendabiziko itzetik;
dударik gabe asiko ziran
derrepentian iltzetik,
bañan oraindik bizi omen da
egun ortako gaitzetik.

3/ Sesiyuaren asiyerako
pasadizuak oik dia:
tabernatikan atera eta
makillarekin golpia;
mesede-ustez asi zan eta
etorri zaio kaltia,
intentziyua badauka baña
abillidade-paltia.

4/ Erri guziyak famatutzen du:
«Oso mutiko ona da!»
Zoraturikan jarriya dago
orrek dadukan sonara;
makilla artu eskuan eta
egin du zenbait jorrara,
intentziyuak eztu baliyo
abillidadeik ezpada.

5/ Tabernatikan atera eta
makillarekin zan asi,
anaiak ere okabillakin
bazuen naiko pantasi;
Otarres ere baztarretikan (1)
nola zabiltzan ikusi,
golpia tira muturrera ta
laster juan zan igesi.

(1) Otarres Benantzioren lagun bat zan; Otarres
izengoitia zuan.

6/ Etxe batetik izan biar zun
kasikan famili dana,
gauzen guardiyan gelditu ziran
arreba gaztia ta ama;
Oiartzun ontan lengo denboran
arrikariyak izana,
lastima orain artu biar degu
makilkariyaren pama.

7/ Etxi ortatik bai omen ziran
gutxinez sei kontrariyo,
graduak ola irabaziyaz
altura nai zuten iyo;
beren buruak azaldutzera
juanak ziran propiyo,
danak batera salduta ere
duro bat eztue baliyo.

8/ Sudur aundi bat izan biar du
partitzen ibilli zana, (2)
ipurdiz oso bajua da ta
bizkarra're eztu zuzena.
Erri batian buru jartzeko
ai zer nolako gizona!
Kargu artzeko beldur ezpanitz
esango nuke izena.

(2) Pakea egitera sartu zan bat.

- 9/ Kuarteletan ta Kontzejuetan
 egon biaute soziyo, (3)
 negonek ez det ikusi baña
 jendiak orrela diyo;
 kapitanakin itz egitera
 juanak ziran propiyo,
 saiatu-faltik etzuten baña
 kukuak oker jo diyo (4).
- 10/ Aieka obetan sortutzen dira
 olako gizon-klasiak,
 oraindik ere aitatzen dute
 apenas dauden asiak;
 zortzin bat egun izan biaitu
 kuartel-iskiñan pasiak,
 oiek gezurrak dirala neri
 alperrik esango ziak.
- 11/ Preparatuta etorri ziran
 izugarrizko kuadrilla,
 bertan naikuak izaki ez ta
 ausiliyuaren billa;
 Otarres orren etxian dago
 orren orduko makilla, (5)
 kargua artu nai duenik bada
 nigana etorri dedilla.

(3) Guardiazibilletara ta Erriko-Etxera jo omen zuten.

(4) Etzieten kasorik egin.

(5) Otarres'ek kontrario bati makilla kendu ta etxera eraman zuan.

12/ Oiartzun ontan sortu dirade
lau basa-gizon berriyak,
berenak aski ez dituztela
ze kalte duen erriyak!
Makilletako moztu dituzte
mendietako elorriyak,
Aldura zarra kejatzen bada (6)
aientzat daude gorriyak.

13/ Amalau bertso euskerazkuak
nai dituenak kantatu,
papera obetan ala ez danik
iñork ez du apuntatu;
sesiyorikan nai ez duenak
gezurrikan ez kontatu,
berak ordañaak atera bear
ezpadirade kontentu.

14/ Aieka obetan nai badituzte
gauza oriek ikasi,
eskolarikan duenik bada
papera oiek ikusi;
bertso berriyak atera ditut
nai dituztenak erosi,
laster saldutzen asiko dira
beren otarre ta guzi.

Jose Lizarazu
Oiarzun

(6) Aldura, Aldura baserrikoa, mendi-guarda zan,
ta Lizarazu'ren aitona, ain zuzen.

(1927)

BERTSO BERRIYAK

1/ Gipuzkoa'ko Oiartzun deitzen
diogun erri batian,
aditzera bat eman nai nuke
jende prestuen artian;
ernariar bik nastu gaituzte
bizi giñanak pakian,
gure ausentua bertsorik gabe
disimula zitekian.

2/ Zure okerrak tapatu nairik
eman dituzu pausuak,
ze engaño egin dirazun
jakintsun daude auzuak;
palta guziyak zuek izanda
guretzat jarri bertsuak,
zernai eginda libre dirala
pentsatzen dute batzuak.

- 3/ Milla urte ta bederatzi egun
ogei ta seigarrenian
bizikletaren karrera zan da
ekin gendiyon lanian;
ongi zekiyen an ziradenak
nik nituela mendian,
bentaja aundirik ez artutzeko
zeorrek esan zendian.
- 4/ Zure kupiraz izan zan mantso
orduko nere sarrera,
beti esanaz: «Zaude polliki,
gero konponduko gera!»
Iya arraira allegatuan
tsis pasa ziñan aurrera,
modu orretan nastu zenduben
bizikletaren karrera.
- 5/ Sentimentu bat sartu zitzaidan,
betia negon neurriyan,
zergatikan zuk utzi ninduzun
estadu penagarriyan;
zitalkeriyan bi kolpe jota
pasatu ziñan arrayan,
zer pasatu zan berialaxe
jakindu zuten erriyan.

6/ Eskandaluak eragiten du
munduan zenbait pekatu,
jendiak franko itzegiten du,
oraindik ez da bukatu;
erriyak zerbait eman nai zigun,
ezin gentzake ukatu,
seireun errial jarri zituzten
nai bagenduen jokatu.

7/ Seireun errial ez dira gutxi
ordu batetik bestera,
pobre bat pozik balijuake
ainbeste irabaztera;
ernaniarra arro zan baño
bajatu zaigu ostera:
bakarrarentzat izatekotan
etzijuala aстера.

8/ Milla urte ta bederatzireun
ogei ta zazpiyan gera,
aurten Zapirain txikiyak dauka
karrer'ortako bandera;
juan dan urteko txikanerua
oraiñ etzaigu atera,
berriz alperrik etorriko da
nere platetik jatera.

9/ Aurten anaia ekarri digu,
bere gisako arropa,
arekiñ ere ibilli dute
talentu ainbat arrunka;
bire luzian ez du korritu,
laster jo zuan arroka,
ortan etzuan baliyo eta
gero ekin dit borroka.

10/ Oien lagun bat atzerrikua
zebillen pizkor-antzian,
baño Zapirain txikiyak (1)
lajatu zuan atzian;
iyez bezela etzaizkit pasa
arraira allegatzian,
oiek aurretik sartu balira
propinak ere bazian.

11/ Oiartzun'dikan Panplona'ra juan,
andikan bueltan etorri,
ni bakarrikan aterako naiz,
zuek bi anaiak jarri;
ortan konforme ezpazerate
barka zaiogun alkarri,
gerra luziak ondoren onik
sekulan ez du ekarri.

(1) Nabarmen dago, moldiztegiaren utsegitez-edo,
emen itzen bat falta dala.

12/ Kanpora deitu, okabillaz jo,
ez al da gaizki egiña?
Ori etzuen iñork jakingo
isillik egon bagiña;
gero nik zuri makillazo bat,
biyentzat jornal berdiña,
ontzako-urria eman bazendu
naiko zenduen ordaña.

13/ Borrokariya arro zebillen
iñork eziñ geldituan,
odol guziyak berotu eta
asnaska iya ituan;
kintziak bana jarrita ere
etzan kontentu kituan,
tiro-soñu bat izan zan eta
ankak dantzatu zituan.

14/ Otarrek ere despreziatu
nai luke gure kuadrilla,
kontari dabill nola etxian
dadukan nere makilla;
nola eztuan asko baliyo
enaiz etorriko billa,
ankak okerrak dituzu eta
zuretzat izan dedilla.

15/ Bere auzoko lagun batekin
okasiyuan zan asi,
arriyarekin petxuan jota
alare etzuan jausi;
gallentzen asi zitzaionian
larri juana da igesi,
kontentu dago ank'oker oiek
etzizkiyonian autsi.

16/ Bertsolariya txit ondo dabill
juan dan aspaldi guziyan,
estranjeriyan ibilliya da
luzaro irabaziyan; (2)
oraindik ere orren galdia
egiten dute Frantziya'n,
lengo jorneran izan biar du
zerbait propina utziy'an (3).

(2) Lizarazu igeltsero-lanetan Frantzia'n ibillia
zan.

(3) utziy'an = utziya an.

(1927)

BERTSO BERRIAK
TXIRRITAK JARRIAK

- 1/ Siglo berriyan gaude ogei ta
zazpigarrenge urtian,
estropara bat izandu degu
Kantabria'ko partian,
Gipuzkoa'ko Donosti deitzen
dan zitudade batian,
guziyak alkar istimatuaz
bizi gaitezen pakian.
- 2/ Estropara ortan San Pedrotarrak
etorri dira aurrena,
ogei eta bat segundoz gero (1)
San Juanguak urrena;
amalau mutill sasoiekuak,
patroia zuten zarrena,
berrogei eta zazpi urtetan
bera ez dago txarrena.

(1) Bertso-paperak: *ogei ta bat*.

- 3/ Graziak eman biar diozkat
Manuel Arrillaga orri,
iru seme ta illobatxo bi
ditu triñerora ekarri;
ta bera patroi atzian tente
arraunarekin zan jarri,
txoriya beziñ alegre giñan
danen aurretik etorri.
- 4/ Biba Manuel, patroi leiala,
San Pedrotarren burua,
aurten zurruta lasai egizu,
badadukazu morua;
zenbaitek aña sesiyo gabe
dijua zure mundua,
zere denboran amaika txanpon
itxasuari kendua.
- 5/ Gero illaren emezortziyan
banderan jokatu zian,
danak elkarri agur egiñez
gizon formalen klasian;
alkarrentzako gorroto txarrik
etzeukaten biyotzian,
ta berriz ere len bezelaxe
San Juandarrak atzian .

6/ Donostiya'ri ematen dizkat
eskerrak eta graziyak,
amabi milla pezeta ditu
San Pedro'k irabaziyak,
zazpi milla ta bosteun berriz
San Juandarrentzat utziyak;
emen eztago miseriyarik,
kontentu gaude guziyak.

7/ Irugarrenge zein etorri zan
oraiñ nua esatera,
baldin egiaz egiña bada
nik letu dedan papera;
Pasai San Juan da Fuenterrabiya
zian kasikan batera,
segundo baten bi kinto ziyon
diferentziya atera.

8/ Pasai San Juan da Fuenterrabiya
ziran alkargandik gertu,
beira jarrita aurrena zein zan
ezin gendituen neurtu;
nik adituak kontatzen ditut,
ez iñork punturik artu,
deskuidoren bat izan zan eta
irugarren ziran sartu.

9/ Bizkaia'tik bat Zierbana zan,
eta Santurze bestia,
juan daneko bi illabetian
ez noski gutxi kostia;
donostiarrak atzeâ xamar,
nola zan jende gaztia,
oraindik zerbait egingo dute,
mutill eskasak eztia.

10/ Denbora asko ezta oraindik
neri esan diratela:
enbarkaziyoz aukera dauka
bapore eta batela;
bere kuadrilla gobernatzeko
ezta izandu motela,
iru bandera sartu dituzte
Manuel patroï dutela.

11/ Amazazpi urte zitueneko
estroparetan asiya,
alperkeriya ez ta (2)
aprobetxatu du sasoia;
indar aundiko gizon pizkorra
eta petxua lasaia,
zori onian patroï jarri zan,
diruz bete du Pasaia.

(2) Lerro ontan, inprentaren utsegitez edo, zerbait falta da noski.

12/ Urtian beingo dibersiyua,
ezta gauza alrebesa,
San Pedrotarrak aurretik ezetz
askok egin du trabesa;
irabaztunak kontentu dira,
galdu dutenak bajeza,
biba San Pedro, alkate jauna,
Andonegi ta Markesa! (3)

(3) Bertso-papera, moldiztegiaren izenik gabea, Jose Anjel Sarasola, Olalde baserria, Alzibar, Oiar-tzun.

BERTSO BERRIAK

Jarri-aldi au bi bider argitaratu da: lenengoz, bertso-paperetan: «*Imprenta Macazaga — Rentería*»; bigarrenkoz, *Bertsolariya* aldizkarian, 47'gn. zenbakian, 1932/VIII/7'an. Aldaketarik ez dute beren artean.

Bertso auetan, Bidasoa'z beste aldeko Leon Dongaitz pelotariak, desafioa egi-ten dio Atano irugarrenari. Bañan bertsoen egillea nor ote zan?

12'garrenean onela esaten da:

Ikasi nai badezu
jar zaite begira,
Xardiaren indarrak
onenbeste dira...

Eta *Bertsolariya* aldizkarian argitaratu ziranean, izenburua onela zetorren: Bertso Berriak lengo urtian Xardiak jarriak.

Xardia ori jaiotzez ernaniarra zan, bañan Goizueta'n bizi zan. Erdiko beatzak falta zituan, eta aren eskua sardea zidurian. Ortik zetorkion izengoitia.

Bertsotan pixka bat zekiena zan. Aren bertso bat: Auspoa 66, 125'garren orri-aldean.

Bañan jarri-aldi oso bat paperetan paratzeko, Txirritarengana joaten zan. Onek aren izenean jarritakorik, iru bertso-paper eskuratu ditugu: bañan oraingoz beintzat ezin publikatu ditezkenak dira.

Laugarrengo onekin ere errezelotan giñan, naiz-ta Xardiaren izenean jarria izan, Txirritarena izango ote zan.

Ta onen illobak erabaki du auzia. Bertsoak ikusi orduko, onela esan zuan:

—Bertso oiek osabarenak dira, ta neronek kopiatuak gañera.

Ta gero onela jarraitu zuan:

—Bai, Xardia ori askotan etortzen zan gure etxera. Osaba ta biok lagun aundiak ziran.

Atano irugarrenarengana ere joan gera galdezka, bertso auek bere eskuetara iritxi ote ziran, desafioaren berri jakin ote zuan alegia.

Ezetz erantzun digu; guk erakutsi ar-

tean ez omen du jakin bertso auek zira-
nik ere.

Ta Leon Dongaitz pelotari orretzaz
onela esan digu:

—Dongaitz orrek *manorik-mano* jokat-
tzeko etzuan balio, bañan binaka jokat-
tzeko bai; aurrelari ona zan.

Partidu bakarra jokatu det nik orren
kontra. Kanpeonatoa irabazi baño len
eta Donostia'n soldadu nengoala, berta-
ko *Jai-Alai* frontoiean, nere anai Luxia-
no ta biok beste aldeko iru pelotariren
kontra jokatu genduan: Artze, Leon Don-
gaitz eta onen illoba bat. Pelota frantze-
sarekin jokatu gañera. Errez irabazi
genduan: 22-5 bukatu genduan.

Nere anai Martzelinok bai, onek asko-
tan jokatu du Dongaitz orrekin. Arenga-
na joaten bazera kontu asko esango diz-
kizu. Ganau gogorra omen zan. Galtzen
zijoan batean, ari ziran pelota arentzat
komeni ez ta labana batekin jo ta autsi
egin zuan.

Oraindik ere bizi da Dongaitz ori. Az-
kenekoz Baiona'n ikusi nuan, pelotari
zarren billera egin genduanean. Larogei
urtetik gora izango du, bañan ondo da-
bil. Nere ondoan bazkaldu zuan. An ari-
tu zitzaigun kontu kontari.

1/ Frantzes euskaldun batek
esan ziran atzo
parako al dituan
dozena bat bertso;
ez du arrokeririk,
umilla da oso;
deliberatuko naiz
ori dala kaso.

2/ Leon Dongaitz daduka
ark bere graziya,
Frantziya'n jaiua da,
an bertan aziya;
trinketian jokutzen
ez da itxusiya;
errespetokua ta
asko ikusiya.

3/ Juan daneko ogei ta
zortzi bat urtian,
amazazpitan jarri
ta orañ artian,
jokatu diratenak
berentzat kaltian;
ni izandu naiz buru
Frantzi'ko partian.

4/ Atano deitzen zaion
azkoitiar orri
proportziyo polit bat
biar diyot jarri:
baldin Done Juanera (*sic*)
nai badu etorri,
gustora jokatuko
nizuke zeorri.

5/ Anbat gerta niteke
partida galtzera,
zergatik egin dedan
pixka bat zartzera;
nere pelotarekiñ
konforme bazera,
nai dezun garayian
atoz jokatzera.

6/ Begiyen bistan dago
nere desgraziya:
edadiak pixka bat
bajatzen asiya;
ogei ta lau urtetan
banuen sasoia,
errespetokua ta
mutilla lasaia.

7/ Berrogei ta bost urte,
egin det zartzera;
piska bat asi zaizkit
indarrak atzera;
esan dedan bezela
konforme bazera,
noiznai partidu ori
atoz zerratzera.

8/ Edadekorik bada
nere kontra atera,
trinkete ta pelletaz
berari aukera;
lenbizi zer jokatu
egiñik papera,
ark nai duan tokiyan
probatuko gera.

9/ Klaro itzegingo det
gertatu dan gisan,
nere pasadizuak
askok jakin ditzan:
orañ ogei bat urte
sasoyian nitzan,
trinketista oberik
etzan iñor izan.

10/ Nere pasadizuak
ari naiz esaten,
ni gaztetan zer nitzan
ikasi dezaten;
ziran onenen kontra
banekiyen juaten,
besagaña kenduta
jokatzen ziraten.

11/ Petxu sanua eta
bi besuak fuerte,
lanak ematen nitun
sasoi nuan arte;
kanpeon pasa ditut
oi ta zortzi urte,
ontaz aurrera noski
bentzutuko naute.

12/ Ikasi nai badezu
jar zaite begira,
Xardiaren indarrak
onenbeste dira;
amabi bertsorekiñ
orra despedira,
nai ez duenak utzi,
onak ezpadira.

BERTSO BERRIAK TXIRRITAK JARRIAK

Bertso auek ere Txirritaren illobari erakutsi genizkion, eta berak kopiatuak dirala esan zigun. Iñork eskatu gabe, osabari berari sortuak omen dira.

Zortzigarren bertsoan, o r d u k o Aita Santua Pio amaikagarrena zala esaten zaigu. Aita Santu au 1922'garren urtean izendatu zuten, eta 1939'garrenean il zan. Txirrita berriz 1936'garrenean il zan.

Orregatik, bertso auek 1922 ta 1936 urte bitartean jarriak izango dira.

- 1/ Denbora, leku, zeru ta lurrak,
izar da illargi, eguzkiyak,
kristaba, aizia, animaliyak,
ur gezak eta gaziyak,
Aita Eternuak sei egunian
egin zituan guziyak;
merezi du ta eman zaizkagun
eskerrak eta graziyak.

2/ Aita Eternuak Adan ta Eba
egin zituan aurrena,
lendabiziko gizasemia,
emakumia urrena;
baratza frutaz bete-betian
sartu zituan barrena,
bañan etzuten ondo kunplitu
eman ziyoten ordena.

3/ Demonioak ziyon Ebari:
«Fruta artatik jan zazu,
Aita Eternuak dakien ainbat
orduan jakingo dezu;
Berak ori nai eztubelako
zuri debekatu dizu,
orra esan nik egiya eta
orain naizuna egizu.»

4/ Allegatu zan Adan ta Ebari
fruta ortatik jatia,
etzan posible mundu ontatik
iñor zerura juatia;
oiek kunplitu etzutelako
Jaunaren borondatia,
itxi ziguten guziyentzako
zabalik zegon atia.

5/ Adan da Ebaren Kain da Abel
igualak izan eztia,
inbiriya ren gorrotu gaiztoz
il zuen batek bestia,
arrazoiaren biderik gabe
anaia zarrak gaztia;
alakuari kostako zaio
zeruba irabazia.

6/ Lau milla urtian egondu ziran
zeruko atiak itxita,
zenbait anima triste bazegon
linbo beltzera jetxita,
betiko ala biarko zala
beren artian etsita;
zori onian egin zioten
Salbadoriak bisita.

7/ Al dan maizena erreza zagun
«Nere Jesukristo Jauna»,
jakiñik dala Jaungoiko eta
gizon egiazko ona,
gurutze pisu baten azpiyan
ain gogoz iltzera juana,
guri atiak zabaldu eta
orain zeruan dagona.

8/ Kristau guziyak sinista zagun
Eskriturak dakarrena;
zeru ta lurren agintariya
Jesukristo da aurrena;
eskubiriak arrek emanda
Aita Santua urrena,
Vaticano'ko artzai umilla,
Pio amaikagarrena.

9/ Kristoren bidez Apostoluak
zabaldu zuten klerua,
aien autikan ateria da
lendabiziko Kredua,
mandamentu ta artikuluak
dotrinan dauden moduâ;
oiek sinisten eztituenik
ezta sartuko zeruâ.

10/ Aita Santua Erroma'n dago,
oso gizon seriyua,
abisatzen du gañian dala (1)
guziyentzat eriyua;
gaiztuenari barkatutzeko
badu erremeriyua,
orreatikan deitzen diyogu
Kristoren Bikariyua.

(1) Bertso-paper batzuek: *abisatzen du gañian dala*; beste batzuek: *abisatzen gañian dala*.

11/ Amaika bider letu izan det
lengo dotriña zarretik:
gezurra esanda ez gera libre
pekatuaren zorretik;
bi bidetara partitu biegu
Jesukristoren aurretik,
ezkerretatik juaten danak
pagatuko du larrutik.

12/ Kondenatuben azken fiñeko
penagarrizko pausuak,
bi itz bakarrak esango dizka
gure Jaun amorosuak:
«Orain ez dago barkaziyorik,
kunplitu dira plazuak,
zere pagua emango dizu
serbitu dezun maisuak.» (2)

(2) Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Viteri, 32. — Rentería", Tolosa'ko Antonino Lakunza zanak emana. Onek 7/8'an "orain zerura dagona" dio. Beste paper batzutan "zeruan" dago; ta ala jarri degu, obeto dalakoan.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Aizarna'ko Josefa Aizarna'k emana. Aldaketak: 3/7: orra esan nik egiya bat; 3/8: gusto desuna isasu; 5/4: il zuten batek bestia; 7/8: orain zerura dagona; 11/7: ezkerre juaten danak ko aldetik (*sic*).

Bertso-papera, "Imp. Echenagusía. — Bilbao", Lasarte'ko Basoaurdi baserriko Isabel Zuaznabar'ek emana. Aldaketarik ez du.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Azpeitia'ko

Segundo Agirrezabalaga'ren eskutik jaso. Aldaketak: 3/7: orra nik esan egi aundi bat; 3/8: gusto de-zuna izazu; 4/5: aiek konplitu etzutelako; 4/8: ze-ruetako atia; 5/1: Adanen seme Kain da Abel; 5/3: inbiriya-ren gorroto biziz; 5/4: il zuten batak bestia; 6/3: anima triste asko an zeuden; 9/5: mandamen-duko artikuluak.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Andoain'go Jose Manuel Ugalde'k emana. Aurrekoa bezelaxe.

"Euskal-Kantak" liburutxo, Bilbao, 1960. Aurre-koa bezelaxe.

"Argia" asterokoan, ezta kigu' zein egunetakoa. Onek Bilbao'ko Etxenegusia'k argitaratuari kopiatu dio.

BERTSO BERRIAK
.....'K ANDREGAIARI
JARRIAK

Onako bertso auek Tolosa'ko Estanis Urruzola'ren kuaderno batetik artuak ditugu. Ta Txirritaren illobak esan digunez, berak bere osabari kopiatuak dira.

Illoba onek berak zenbait zuzenketa ere egin digu, oarretan gaztiatuko degunez.

- 1/ Bertso berriyak jartzera nua,
gusto duenak aditu,
nere barrenan dauzkaten penak
ezin nezake kabitu;
demoniñuak ainbeste arte
hembra gaiztuak baditu,
parregarrizko kontuak dira
ondo esango banitu.

2/ Dama batekin abiatu naiz
esposatzeko idian,
uste ez nuen estropozuak
izandu ditut bidian;
aski gustora ibiltzen giñan
biek alkarren parian,
itzak ederrak mingañan baño
beti buruak aidian.

3/ Alkarrengana biltzen giñaden
al gendezaken maizena,
nere denboran etzait aztuko
bein batez orren esana:
«Zintzua zera irabazian,
governatzen dakizuna,
mundu onetan legerik balitz
zu nai zinduzket gizona!»

4/ Erantzun nion: «Ni konforme naiz
zerorri ala bazera,
bein asitako tratamenturik
ez uztiâtik galtzera.»
Beste gauza bat ikusi gabe
gertatu banintz artzera,
familiyan zer okasiyuak
izango ziran zartzera!

5/ Gorputz ederra, arpegi fiña,
errespetuko jantziya,
bañan orduko nastu zituen
Españi eta Frantziya;
zeukan fallorik agertu nai ez,
ortik zan diferentziya;
zartzera ezer sobratzen badu
badauka zeñi utziya.

6/ Ni bezelako beste bat zuen
parrez zegona ondotik,
kulpa gabia despreziatzen
saiatu zera gogotik;
neska gaizto bat lagun arturik
gaizki esaka nigatik,
beste majua zai zedukan da
despeira ematiâtik.

7/ Nere amaren aldamenian
bizi nintzana pakian,
iya juduak Kristo bezela
lotu ninduten katian;
tranposagorik ez da beste bat
Españia'ko partian,
zenbait disgustu eman dirazu
juan diran iru urtian.

- 8/ Majo batekin kalera eta
bestiarekin mendira,
parra ederrik egiten zuten
jendiak orri begira;
aizkenerako nazkatu eta
eman nion despedira,
tribunalera deitu nazazu
oiek gezurrak badira.
- 9/ Nere kontrako ixpi gaiztua,
pikara gaizki eziya,
.....'n bataiatu ta (1)
.....'n aziya; (2)
.....'n dago esposatuta, (3)
buru zuritzen asiya,
desio diot osasuna ta
urte askoko biziya.
- 10/ Izena det , (4)
ori da nere graziya.
.....'n bertan bataiatua, (5)
..... ballean aziya; (6)
napar batekin esposatzeko
pensamentuan asiya,
pena guztiyak lajatu ditut,
artu det orren etsiya.

-
- (1) Gipuzkoa'ko erri baten izena.
(2) Naparroa'ko erri baten izena.
(3) Gipuzkoa'ko erri baten izena.
(4) Mutillaren izen-deiturak.
(5) Gipuzkoa'ko erri baten izena.
(6) Ballara baten izena.

11/ Eskerrik asko, pareja ona,
egin dituzuten lanaz,
..... guztiya nastu dezute (7)
gezur galantak esanaz;
laixter sorgintzan asiko dira
atzo aditu dedanaz,
ensaiatutzen omen dabilta
patar gorriya edanaz.

12/ Biotz oneko nobiya nuben,
onrada eta noblia,
izandu du nork begiratua,
ez da izandu sobria;
orgullo puskat badauka baño
nere moduko pobria,
artzen duenak a zer fortuna,
utzi duenak obia! (8)

(7) Gipuzkoa'ko erri baten izena.

(8) Len esan degun bezela, bertsoetan zuzenketa batzuk sartu ditugu, Txirritaren illobak esan digun bezela jartzeko. Ona emen zuzendutako oiek Urruzola'ren kuadernoan nola zeuden: 1/5: demoniyuak ainbeste arte; 1/6: neska gaztiak baditu; 3/8: zu nai zenuzke gizona; 4/8: etorriko ziran zartzera; 6/2: parrez daudela ondotik; 7/8: juan dan iru urtian; 10/2: orain da nere graziya.

«SENARRARENTZAT NAI
ZITUENAK...»

Bein batez, andre bat Txirritagana eto-
rri zan, bere senarrarentzat bertsoak ja-
rri bear zituala esanaz. Bañan Txirritak
berari jarri zizkion. Bertso-paperarik ez
degu arkitu. Puntu auetaz Txirritaren
illoba oroitu da. Ta bera da, noski, ger-
taera onen berri ere eman diguna.

senarrarentzat nai zituenak
berari dizkat parako.

.....

.....

gizonarekin zer bizi-modu
txarra dadukan esan du;
antzeman nion zurrutera bat
etzala txarra izandu,
nigandik juanda bost minutuko
txopin bat ardo eran du.

(1930)

BERTSO BERRIYAK
BEGI-TXIKIYAK ESAN
DA TXIRRITAK JARRIYAK

1930'garren urtean, Aia'ko Iturriotz'en, sega-apustu bat jokatu zuten Begi-Txikiya ta Juanito Kortajarenak. Oni, Asteasu'ko Ondartza baserrian jaio ta bizi zalako, Ondartza deitzen zioten. Pello Errotaren biloba zan: aren alaba Mikelaren semea. (1)

Bere anai Batistak argibide auek eman dizkigu:

Begi-Txikiya Ernani'ko semea zan. Izengoiti ori zuan, begi bat txiki xamarra ta erdi itxua zualako.

Berrogei ta bost bat urte zituala, Iturriotz'en segan gure anaiaren kontra jokatu zuan, gurearen erdia ebaki baietz. Bi orduko lana egin zuten. Trabesa eun

(1) Juanito onetzaz berri geiago ikasi nai duanak, irakur dezala *Auspoa*'ren 49-50'garren alea, 233'garren orri-aldean.

amarrera gurearen alde zegoan, bañan, juxtu-juxtu bada ere, Begi-Txikiyak irabazi zuan.

Salla ere doblea bear zuan gure anaiak, bañan berdiñean partitu zuten.

Gero, Begi-Txikiyak bertsoak atera-ara-zi zizkan Txirritari gure anaiaren kontra.

Orduan onek, bueltan Aranburu-berri Astiasuko bertsolariari jarri-ara-zi zizkan.

1/ Milla urte ta bederatzieun
ogei ta amargarrena,
eguna zein dan jakiteagatik
Urriko illaren aurrena,
bertso berriyak jartzera nua
deskansatzeko barrena;
gorroto gabe bizi biagu
mundu ontan alkarrena.

2/ Aditzera bat eman biar det
euskalduntarren tartian,
sega-apostu bat nola genduban
Gipuzkoa'ko partian,
Iturrioz'ko sorua deitzen
diogun toki batian;
deskansurikan ez degu izan
alkar probatu artian.

3/ Prezisamente zu mendratzeko
ez ditut jartzen bertsuak,
aldamenetik izandu ziran
endredatzalle batzuak;
neska zar batek esaten zuen
zabaldurikan besuak:
«Allegatzea naikua egin du
aitona gixagaxuak!»

4/ Jendia pranko Astiasu'tik
juan zan Aia'ko partera,
Kortajarena kapitan zala
gizon erdiya jatera;
nere doblia ebaki baietz
egña zeukan papera,
oraingo ortan ez dituzute
kontuak ongi atera.

5/ Aitortzen dizut, Kortajarena,
gizon pizkorra zera zu,
gure Jainkuak eman zizun da
indarra pranko badezu;
au da lastima izugarriya:
gubernatzen ez dakizu;
Astiârre'ko Begi-Txikiyak
ederki neurtu dizkizu.

6/ Askok esan du neregatikan:
«Juiziorik bai al du?»;
ni trankil negon iñork ez balu
desafiyorik bialdu;
indarrak ondo enpeñatuaz
pasa ditugu bi ordu,
nere doblia ebakitzeko
zu baña obia biar du.

7/ Siñali ori ez balitz egon
biar bezela botia,
sekula ez nuan pensatuko nik
mendi ortara juatia;
gorputz aundiya ez daukat baño
bai zimela ta fuertia,
neonei asko gustatutzen zait
bestek egiña jatia.

8/ Astiasu'ko bi mutill gazte
galdezka omen zebiltzan,
mixerikorditik ateratako
aitonen bat ote nitzan;
toki ederra omen da baño
ni ez naiz biartu izan,
denborarekiñ ikusiko da
aurrera nola gabiltzan.

9/ Oitako batek neri esan ziran
Iturrioz'ko larrian:
«Zu bezelako gizon bat bazan
miserikordi zarrian.»
Baju-bajutik erantzun niyon
pazientzi ederrian:
«Nungua naizen esango dizut,
atoz illunabarrian!»

10/ Askok esan du apustu ori
ez dala izango piña,
ez giñan oinbeste enpeñatuko
tranpan ibilli bagiña;
bakoitzak bere aieгатikan (2)
egiñ degu alegiña,
jokua eiten errezago da
gero irabazten baña.

11/ Itxu-aurreko ona nuela
mundu guziak badaki,
esaten ziran: «Ibilli lasai,
ez kuidadurik eduki!»
Lokate zarrak sega zorroztu,
Begi-Txikiyak ebaki,
bi aguriak alkar artuta
moldatu gera eroki (3).

(2) aieгатikan = aiekatikan, aldetikan.

(3) eroki = egoki.

12/ Partiera ona egin genduen,
ez daukagu zer esanik,
okasiyuak ondorenian
ez du ekartzen gauz onik;
irabazi det jokua baño
klaro aitortzen dizut nik:
lan-klasi ortan ez det ikusi
zu bezelako gizonik.

13/ Neronek ez det ikusi baña
bestek esanda det jakiñ,
nola diruba jokatu duten
bonbiyo aundiyarekiñ;
aitona batek kendu dizkate
berrogei duro birekiñ,
negu guziko ardotako ainbat
eraman zuben berekiñ.

14/ Gusto dubenak letu dezala
zabalduko det gazeta,
oien kontuak jakiten ditut
aldian bizi naiz eta;
oraiñ aitona alegre dabill
ederki ardoz aseta,
zazpi illabeteko iristen zaio
egunik ainbat pezeta.

15/ Oraingo ortan pasa zaiote
txiripa kuriyosua,
piska bateko onra badauka
Begi-Txikiyak jasua;
artzai tontuak dian mendian
ondo bizi da otsua,
gizon erdiyen billa juan zan da
neronek jan det osua.

16/ Jaiotakuak pasa biar du
munduan zenbat otz-bero,
zeñek gerenak altxa ditugu,
zor artzekorik ez dago;
nik onenbeste lan egiterik
oiek etzuten espero,
aundi-txikiyak berdintzen dira
bentaja eman ezkerro (4).

(4) Bertso-papera, "Imprenta Macazaga. — Vite-
ri, 32", Jose Anjel Sarasola, Olalde, Alzibar, Oiar-
tzun.

BERTSO BERRIYAK
ASTIASU'KO
JUANITO KORTAJARENA'K JARRIYAK

Joanito Kortajarena'ren anai Batistak esanda dakigunez, bertso auek Asteasu'ko Aranburu-berri bertsolariari jarri-arazi zizkion bere anaiak.

Sail ontarako ere argibiderik asko eman digu Batistak. Bañan, ala komeni dala iritzita, oarretan jarri ditugu, bertsoen atzetik.

Bertso-papera Errenteria'n argitaratu zan: «Imprenta Macazaga. — Viteri, 32»; Oiartzun'en jaso nuan, Alzibar'ko Olalde baserriko Jose Anjel Sarasola'ren eskutik.

- 1/ Siglo berriyan gauden ogei ta amaika urtetan gera,
Begi-Txikiyen kantan bueltak
oraintxen nua jartzera;
bertso berriyak berak e ditu
panparroi samar atera,
giza erdiya ote zeran da
ortâño arrotu al zera?

- 2/ Zer uste dezu egun ura nik eztaukatela goguan?
Gu deskuidatuik txiripa batez
zuk irabazi zenduan;
bigarren orduen aurrenian
nik ori jakin banuan,
joku ura gabe Iturrioz'tik
jetxi biarko zenduan (1).
- 3/ Berriz jokatzeko jardun nitzan
desapiyuak bialtzen,
errespuesta baiezkorikan
etzan neana etortzen;
erdiya baño geio zerala
kantetan dirazu jartzen,
egun artan bestetan zeranikan
nei etzat iruritutzen.
- 4/ Iturrioz'ko barrutiyetan
artian bazan belarra,
guk ezkerore jokatu dute
beintzat apustu ederra;
nik an jokatzeko abisatu nun,
zuek zenduten bildurra,
noiznai geiago zeran moduban
kantetan jarri gezurra.

5/ Erdiya baño geyo zerala
jarri dirazu kantetan,
arrazoi orren errespuesta
berriz or dezu atetan;
geio jokatu nai etzendun ordun,
zer zabiltzade kopletan?
Isil-isillik egon baziñan
egokigo zan gauz ortan.

6/ Ni baño obia biar duela
zure doble ebakitzeko,
ez Berastegi badet zorrozteko, (2)
Joxe Anjel erakusteko, (3)
da Florentino berriz aurrian (4)
kolpia markatutzeko;
kondiziyu oitan jabe nago ni
iru ordun jokatzeko.

7/ Lokate zarrak zorroztu eta (5)
Begi Txikiyak ebaki,
aridanian bi aguriak
moldatu dira egoki;
zenbait personek egi-paperan
gezurra esate'u galanki,
astiasuarrak lagundu ezpaliyo (6)
galdu biarra zan noski.

8/ Lokate ere Iturriotz'en
nere bertsuak saldutzen,
nunbait eroso txanponen batzuk
irabazia gustatzen;
jokatzen zihan denboran zertan
etziñun zeriak jartzen?
Zein ona zihan, nere arraietan (7)
bein etziñan allegatzen (8).

9/ Giza erdi baño geio zerala,
Begi-Txiki, uste badezu,
pultsuban eta karga jasotzen
igual jokatuko zazu;
iru amar minutukotan ezetz
nere erdiya altxatu,
panparroi samar balin bazaude
orra dotore markatu.

10/ Abajatzeko modukua ezta
Juanito Kortajarena,
segan da pultsun lau probintzitan
iya dauanik onena;
oberik bada illebete barru
azaldu deilla nerana,
beste joku bat jokatzen degun
Arteondoren urrena (9).

11/ Galtza-dunikan balin bada iñun
neri segan jokatzeko,
guk eztaukagu bate bildurrik
berriz ere ateratzeko;
motibo gabe ez gebiltzan
gauza ori publikatzeko,
zuetan ba al da orrelakorik
neri bertsuak jartzeko?

12/ Prezisamente ni mendratzeko
ez dituzu kantan jartzen,
kulpik geiena zuk dezula ere
bate etzat iruditzen; (10)
besten batzuek dabilzade or
baztarrak toriatutzen,
gutxiyô danak gaizki ematen du
geiago dana tentatzen.

13/ Begi-Txikiyak desafiyua
bi orduban egin dezu,
ta nik iruban jokatu'izut
gauza baldin bazera zu,
amar milla pezta Iturriotz'en
Urriyan nai baldin badezu,
indar asko ta zalla bazaude
aukera ederra daukazu.

14/ Begi-Txikiya eta Lokate
pensatzen det aitatzia,
bat ordu betez atea dedilla
eta bestian bestia;
biyai bakarrik jokatuko'iet
segan, konforme badia,
ainbeste ezpadira ni tentatzeko oik
ze aitona txotxo paria!

15/ Batzuk bertsuak jarri dizkire
eta bestiak saltzera, (11)
argatik alako errespuestak
aditze'itute atzera;
are geiago merezi zuten
konparaziyo batera,
beste batian asitzerako
kontuak obeto atera.

(1) Alegia, jakin izan bazuan ain aldean zebilela,
geixeago ebaki ta irabaziko ziola.

(2) Zizurkil'ko Miel Mari, Berastegi deritzaion
etxekoa, sega-arrailtzallea.

(3) Erakustuna Joxe Anjel izeneko bat zan; As-
teasu'ko semea, bañan Alkiza'n bizi zana.

(4) Florentino Mayoz, lenago segan Juanito Kor-
tajarena'ren kontra jokatua ta aldi ontan alde zana.

(5) Lokate au: Aia'koa zan berez, Lokate deri-
tzaion etxekoa, bañan Ernani'n bizi zan. Segalari
zan. Berrogei ta amalau bat urterekin Iturriotz'en
Prantzesari jokatua zion, baita irabazi ere. Prantzesa
ori Bidasoa'z beste aldean jaioa zan, da ortik zetor-

kion izengoitia; bañan Irun'en edo or nunbait bizi zan. Onek berrogei ta sei bat urte izango zuan.

(6) Astiasuar batzuk, len Juanitoren sozio ibilliak, aldi artan kontra ziran; ta len kontra ziranak, orduan alde. Apustueta komeriak!

(7) Alegia, Juanitoren arraietara, lanetara, marketara, allegatzen etzala.

(8) Bertso-paperak: *allegatutzen.*

(9) Juanito Kortajarena'k Arteondoren kontra jokatu zuan pulsuan Zarautz'en, baita irabazi ere.

(10) Bertso-paperak: *kulpai geiena ta bat etzat.*

(11) Bertso-paperak: *ta bestiak saltzea.*

«OIEN KONTUAK...»

Begi-Txikiyak beste jarri-aldi bat ere paratu-arazi zion Txirritari. Bañan bertso-paper ori ez degu iñon ere arkitu. Txirritaren illoba, bertsoak kopiatu zituana alegia, bertso pare onetzaz oroitu da:

Oien kontuak oraindik ere
ez ditut esan guziyak,
politaguak badadukazkit
atzenerako utziyak;
ni bakarrikan ez nitzan beira,
asko dira ikusiyak:
belar gañera pixa egin zuben
Iturriotz'ko nausiyak.

Parragarrizko kontuak dira
ondo esango banitu,
ixilik egon niteke baño
barrenak ezin kabitu;
bigarren txandan pisatuta're
len beziñ eskax gelditu,
Iturriotz'ko Beltzaren pixak
etzuen asko serbitu.

BERTSO BERRIAK
KORTAJARENA'K ESAN DA
ASTEASU'KO ARANBURU-BERRI'K
JARRIYAK

Bañan Juanito Kortajarena etzan ixilik geratu. Berriro ere ordañak jarri-arazi zituan. Aldi ontako bertsoak, lengoak baño mikatzagoak dira.

- 1/ Milla gañera bederatzireun
oi ta amargarren urtian, (1)
sega-apustu bat izan genduen
Iturrioz'ko partian:
Astigarrâ'ko Begi-Txikiya,
Kortajarena bestia,
segetan bapo jokatu ziran
mutill zarra ta gaztia.

(1) Bertso-paperak: *ogei*.

Kortajarena'ren lenengo txandako bertsoetan 1931 esaten da; ta orain, bigarren txandakoetan, 1930...

2/ Bigi-Txikiyak bigarren txandan
ditu bertsuak atera.
Ze motibokiñ ipiñi ditu?
Oso txoratu ote da?
Nere erdiya izan zala bein
konparaziyo batera;
gizon onaren tamañarikan
beñere iritxi al zera?

3/ Lengo txandako bertso berritan
publikatua dirazu:
«Indarra franko badezu baña
governatzen ez dakizu».
Kaso egin gabe onelakua
nauala uste al dezu?
«Astigarrâ'ko Begi-Txikiyak
neurtu zaitu» esan'ezu.

4/ Ni neurtuko naun Begi-Txikirik
ez da Astigarraga'n jayo,
nere erdiya eiten ere orri
ederki kostatzen zayo;
gizon erdiyai mantenuba're
erdiya tokatzen zayo,
artara orri gona-dunak e
laister irabaziko diyo.

5/ Apustu txar bat irabazi ta
galani asko daukazu,
emakumiak jokatuko dizu
urrengua nai badezu;
goiko maldan neskatxa kontra
segan ikusten badezu,
azpikaldeko txakonetik zuk
begiratuko diyozu.

6/ Neskatxa batek zuri segetan
jokatuko'izula esan du,
arentxen kontra ertengo al zera
potenzirikan badezu;
plazan erantzi ta ikusitzian
asko gustatuko zaizu,
begitxo txiki erdi itxub'oi
antxen zabalduko dezu.

7/ Gizonezkua kontra uste ta
emakumia prestatu,
apusturako baldin bazaude
orra biria txuxendu;
lenbizi segan jokatu eta
nai badu berakin ezkondu,
obe zenduke oraindik ere
orixe egingo bazendu.

- 8/ Ezkontzen bazera egongo naiz ni
txoko batetik begira,
ez dezu noski preparatuko
famelirako segira;
emakumiak eder xamarrak
etxe aldian badira,
auzotatik e laguntzalliak
batzutan etortzen dira.
- 9/ Gipuzkoa'tik neska gazte bat
segan jokatu nayian,
artan bezela berdin egiten du
atxurrian ta layian,
baita gañera kuziñan eta
jan da eran eta oyian;
erozein gauza ondo etortzen da
orrelako sasoyian.
- 10/ Astigarrâ'ko Begi-Txikiya
dala-eta segariya,
dama gazte bat kontra (y) atera,
ori da izugarriya;
zu galtzakin da ura gonakin
izango da komeriya,
galtzen badezu deituko'izute
Astigarrâ'ko kapoya.

- 11/ Begi-Txikiyai aparte samar
sallak jartzen ezpazaizkiyo,
neskatxa orri korrika joan da
igual elduko diyo;
eta ark berriz aker zarraren
usaia aditzen badiyo,
segan puntakin leio bakar oi
igual aterako diyo.
- 12/ Begi-Txikiya, gezurak dirala
ez gero oiek pensatu,
kapaz bazera illabete barru
Kortajarena'na azaldu;
nost milla pezta neskatz orrekin
nai badituzu jokatu,
uda-atzenian Iturriotz'en
izatekotan prestatu.
- 13/ Lokateri ta Begi-Txikiyai
nik esan niyen egoki:
ordu banatan nik aña belar
oik biyak ezetz ebaki;
bertsotan baietz kontestatu ta
portatu dira ederki,
nere lan erdira eitera oiek
joango omen dira noski.

14/ Oiek dauzkate bertsuak lasai,
pulantubak atzera,
erozein moduz metitzen dira
baztarrak enredatzera;
zenbait aitona erdi txoratu
egiten dira zartzera;
agure zarrak erronka gutxi,
arrantxua egin da etxera!

15/ Zeñek pensatu Gipuzkoa'tik
olako damik bazala:
apustueta jokatu nayik
gizonezkuak bezela?
mutill zar baten kontra gañera,
Jaunak bedeinka dezala!
Sega-lanian neska-mutillak
gure aldian da txapela! (2)

(2) Bertso-papera, "Imprenta Macazaga. — Rentería", Inozentzio Urkia, Portuene, Altzibar, Oiartzun.

Bertso auk beste argitaraldi bat ere izan zuten toki berean: "Imprenta Macazaga. — Viteri, 32, Rentería", Mikaela Labayen, Astaitzaga, Leitza. Aldaketak: 1/1: Millaz gañera bederatzireun; 1/7: jendia franko bazan ikusten; 1/8: langille txarrak ez dira; 2/8: beñere izandu al zera?; 6/7: begitxo txiki erdi kiskur oi; 8/1: Ezkontzen bazera eongo nitzake; 8/5: emakumiak tajuzkoantzak; 8/8: batzutan izaten dira; 14/3: erozein moduz mintzatzen dira; 15/8: guk daduzkagu txapela.

BEGI-TXIKIYAREN BEI, GURDI, ASTO TA IDIAK

Ernani'ko Begi-Txikiya segalariak bei-
-parea ta gurdia prestatu zizkan basora-
ko beste baserritar bati, onek ala eska-
tuta.

Urrena, berriz, astoa eskatu zion.

Auek ondatu zizkionean, idi-parea es-
katu zion. Idiak artu ta Frantzia'rako as-
motan igesi abiatu zan baserritar ori, ba-
ñan garaiz arrapatu zuten.

Orduan Txirritagana etorri zan Begi-
-Txikiya, pasadizo oni buruz bertsoak
jartzeko eskatuaz. Bai jarri ere.

Inprentatu omen ziran, bañan saldu
ez. Guk ez degu paperarik iñon billatu.
Onako auek, Txirritaren illoba txikia ta
Saiburu bertsolariaren semea dan Jose
Maria Lujanbio'k emanak ditugu:

1/ Bertso berriyak jartzera nua
eusker a eder batian,
gizon batekin piatu nitzan
anbat neretzat kaltian;
etsai gaiztuak Kristo bezela
lotu niñuten kation,
ixtillu txarrak ikusi ditut
andik libratu artian.

2/ Lanak artuta anparo billa
zan neregana etorriya,
lendabiziko prestatu nizkan
bei-paria ta gurdiya;
aitatik ere ez tet kobratu
baliyo zuten erdiya,
asto bat ere il ziran eta
ara naiko pikardiya.

3/ Astua il da gurdiya ausi,
egun tristiak orduan;
beiak lanian purrukatuak
urrikaltzeko moduan;
gaiztuak milla karkulaziyo
ibiltzen ditu buruan,
sujeto ori ezagutu det
denbora juan da onduan.

- 4/ Oiek orrela ondatu eta
eskatu dizkit iriyak,
eder askuak prestatu nizkan
bastante tirakariyak,
espalda-ezurak eta kostillak
etzauzkitenak eriyak;
aiekiñ ere izan ginduzen
zelebrezko komeriyak.
- 5/ Nere iriyak Frantziya'rako
gogo txikiya daukate,
bire erditik bueltatu ditut
nola baitagon aparte;
gubernatuko luke erriya
ori balego altake,
zernai pikardi berak eginda
beti besterik kulpante.
- 6/ Jose Maria Mujika daukat
apellidu ta izena,
pena gogorak sufritzen ditut,
ez nago oso gizena;
nere denboran etzat aztuko
lagun zar batek esana:
badago zeñek zurrupatua
deskuiratzen dan gizona.

7/ Zerbait eskaka asi dan arte
prestua eta umilla,
bañan beria egiñ ezkerro
arrotutzen dan mutilla;
iñor iñondik etortzen bada
orren informian billa,
Santiyo-mendi'n bizi naiz eta
nigana etorri dedilla.

(1931)

BERTSO BERRIYAK

Bertso auek Txirritarenak dirala, ona nola dakigun:

Azkeneko bertsoan «Batista Yarzak jarriyak» esaten da. Yarza au, Oiartzuarra jaiotzez, etzan bertsolari.

Paperak zabaltzeko bertso-saltzallaren bat bear zuan noski, ta Errenteria'ko Pello Zabaleta bertsolaria zanarengana etorri zan, salduko ote zituan galdetzera. Pellok etzuan nai izan.

Izketan ari zirala, Txirritak jarriak zirala esan zion Yarza'k Pellori; baita ere onek guri.

Bertso-papera, «Imprenta Macazaga. — Rentería»-n argitaratua, Oiartzun'go Alzibar'en, Olalde'ko Jose Anjel Sarasola'ren eskutik jaso nuan.

- 1/ Milla urte ta bederatzireun
ogei ta amaikagarrena,
bertso berriyak jartzera nua
deskantsatzeko barrena;
egiyak garbi esplikatzia
ez da gauzarik txarrena,
orain iru urte okasiyo bat
izan genduen aurrena.

- 2/ Gaztetan ill nai ez genduen da
bildurrak gaude zartzeko,
ausuntu orrek obligatu nau
bertso berriyak jartzeko;
atenziyuan egon zaitezte
ongi goguan artzeco,
len oien berri ez dakiyena
eskarmentuan sartzeco.

- 3/ Anai batekin okasiyua
izandu nuan lenbizi,
buruan neuzkan illiak tente
zizkidan jarri-erazi;
asi ta ere ongi zekiyen
etzala izango nagusi,
ni koleratu niñuanian
etxera juan zan igesi.

4/ Igesi juan zan sujetu orrek
beste anai bat bazuan,
indartsuaren fama zeukana
etxian eta auzuan;
neri jipoia eman nayian
zebillen asmo osuan,
egun batian asi zan eta
kukuak oker jo zuan.

5/ Ugaldetxo'ko zubi gañian
ura izketa torpia!
Uju ein ziran: «Ustel zerriya,
ator ni nagon tokiâ!»
Botillarekin tiratu ziran
izugarrizko kolpia,
ni izan nitzan lendabiziko
berak azpira botia.

6/ Apartatutzen asi ziran da
arren lagunak uzteko,
bata bestia probatu arte
ez iñork galerazteko;
berriz gañera bueltatutzerik
nonbait etzuten usteko,
denbora gutxi asko izan det
arri muturrak austeko.

7/ Odolak azkar berotzen zaizka,
ez dago mutill sotilla,
neri burura kolpe tira ta
puskatu zuan botilla;
bestiak lotan egon balira
ondo zebillen mutilla,
orrek merezi zuben moduan
bukatu degu batalla.

8/ Medikuaren etxera jua da
juezari eman parte,
kulparik gabe jo nuela ta
kastigatzeko ni fuerte;
orrek guardiya bialdu ziran
bere arma eta kate,
kalabozuan egondu nitzan
urrengo amaikak arte.

9/ Kalabozotik tribunalera,
ura zan larritasuna!
Au da lenengo arrazoi bat an
juezak neri esana:
«Bartarratsian purrukatuta
kolpatu dezu gizona,
jakiña dago zerbait kastigu
eman biarko zazuna».

10/ «Errespetatzen zaitut, jueza,
zeren daukazun gradua,
orañ artian izandu zera
leiala ta onradua;
baño gizona kastigatzeko
au ezta gero modua,
botillarekin kolpe tira ta
iya autsi ziran burua.»

11/ Au adituta juez prestua
begira zitzaidan jarri,
esanaz: «Orañ ausuntu ori
bukatuko degu sarri;
lendabiziko kolpia zeñek
tiratu ziyon elkarri?
Orretarako zuk bi testigu
biar dituzu ekarri».

12/ Amar testigu etorri ziran,
pareja bat zan deitua,
guri begira egondu zana
an bueltan ibillitua;
ausuntu ori erabaki zan,
ezta dudan gelditua;
kastuetatik libratu nitzan,
irabazi det pleitua.

13/ Mundu guziyak jakiñ dezala
zabalduko det gazeta,
gezurrez eta testimoniyoz
ondo naukazu aseta;
kulparik gabe juezetara
deitutzen nazu maiz eta,
nik matsa nola ebakiko det
ardo-zalia naiz eta?

14/ Oraindik lengo gorroto zarrak
etzaude oso aitua,
ezagutzen da nola zauden zu
arrokeriyan oitua;
ni naiz matsikan ebaki gabe
juztiziya deitua,
alare oso kontentu nago,
irabazi det pleitua.

15/ Bigarren txandan matsa moztuta
juezari eman parte,
pazientziya asko det baño
koleratu nitzan fuerte;
jeniyo fiña ibilliko da
orrengandikan aparte,
grña gaxtuak tiratuko du
bizirik dagoen arte.

16/ Gezurrarekin eman dituzu
ausuntu izugarriyak,
orreatikan arrazoi gabe
utzi zinduen erriyak;
gusto duenak kanta ditzala
amasei bertso berriyak,
merezi duen sujeto bati
Batista Yarzak jarriyak.

(1931)

BERTSO BERRIAK
ANTXO'KO EUSKAL FESTARI
JOSE MIGELEK JARRIAK

Bertso aueri buruz, adierazpen au idatzi du Txirritaren illoba dan Jose Ramon Erauskin'ek:

«Joxe Migel Iñarra zan Altza'ko base-
rri batekoa, eta bertsoarako eta festa-
rako beti prest zegoena, naiz etxean lan
batzuek egiteko utzi.

Bere bertsoak dioten bezela, garai ar-
tan Pasai Antxo'ko gazte alai batzuek
euskal festa bat antolatu zuten; eta, bes-
te ikus-gai polit askoren artean, bi ka-
rroza atera zituzten.

Aietan bat, *Loretxo* izena zuana, arbo-
la ederrez eta neskatxa politez apaindua,
eta, jakiña, orrenbeste apaingarri eta
neskatxekin karga aundia osatu zitzaion,

eta jira-era batean ardatza autsi eta erori edo oso okertu zitzaioten.

Orain zerorrek pentsa zazu, irakurle, ze algara, karraxi eta kurrixkak aterako zituzten orduan gañean zijoazen *loretxo* aiek, onela uste gabeko ikuskizun bat geiago festari emanaz.

Ikasi zuen len esan degun Joxe Migel orrek gertaera ori, eta etorri zan Txirritagana, esanaz:

—Bertsoak jarriko al dituzu? Baña neronek jarri banitu bezela jartzea nai det gero, e?

—Bai, bai! —erantzun zion Txirritak, eta ala atera zituan ondorengo bertso auek».

1/ Milla urte ta bederatzi eun
ogei ta amaikagarrena,
urriko illaren emeretziyan (1)
bildu giñan alkarrena;
desgrazi batek Antxo'n askori
bueltatu ziyon barrena,
dozenatxo bat bertso jartzeko
eman dirate ordena.

(1) Bertso-paperak: *urteko illaren*; Txirritaren illobak dionez: *urriko illaren*. Ta, guk uste, ala bearko du.

2/ Nongua naizen aitortuko det,
Jose Migel det izena,
Altza'n jaio ta bataiatua,
bertan bizitzen naizena,
len ere zenbait olako festa
ikusitako gizona;
saiatuko naiz egiten dedan
nere lagunen esana.

3/ Jose Juakiñek zituan beiak,
Txipres'ko Pedrok iriyak,
karro ta guzi preparatuta
presentatu dira biyak;
kantuz nai dizut adierazi
pasa diran komeriyak,
emen ez dia noiznai ikusten
olako erromeriyak.

4/ Jose Juakiñen baserri orrek
Loretxo zuan izena,
egun orretan ara jua zan
len Matxikarren izana,
azienda ta karruen berri
ondo dakiyen gizona,
edozeiñ moduz engañatzeko
ez dago trapu zuzena.

- 5/ Loretxo ori etxe polita
apainduriyaz jantziya,
buelta guziyan adornatua
dana arbolaz josiya;
Jose Juakiñek an bizitzeko
omen du komenentziya,
Otaegi'tarrak lagun baditu
aterako du biziya.
- 6/ Iri-jabiak ango lanari
etziyon ondo iritzi,
itzaiak «Aida!» esaten zuen
eta gurdiyak irrintzi;
kurban bueltatzen asi zanian
ardatza zitzaion autsi,
adios gure karroza ederra
bere neskatxa ta guzi!
- 7/ Zintzarri-soñu, gurdi-irrintzi,
aiek ango komeriyak!
Gazte txoruak poztutzen ditu
olako erromeriyak;
beste ainbeste jarrita ere
tirako zuten iriyak,
ardatza autsita bukatu ziran
aien zelebrequeriyak.

8/ Emezortzi bat neska ta mutil
jarriagatik gañian,
iriyak aisa tiratzen zuten,
ondo zebiltzan lanian;
sinistamenik etzuten izan
mutuaren esanian, (2)
alkarri elduta gelditu ziran
ardatza autsi zanian.

9/ Itzaiak ziyon bere koleran:
«Emen badago naiko lan!
Indarrik gabe gelditu gera,
kargak zeuzkiyen arbolan.»
Anjel Otaegi'k: «Sartu zazute
Inazioren txaoan,
fiesta aitzian konponduko da
ta bitartian dagol'an.» (3)

10/ Kalerik kale bazijuazten
irrintzi eta marrua,
karga geiegi bota ezker
bajatutzen da arrua; (4)
arren gañian izango ziran
berreunen bat arrua,
ez ikaratu, Julimas'tarrak, (5)
konponduko da karrua.

11/ Jendia pranko bazegon parrez
arri begira jarriya,
alde batera desgraziya zan,
bestera parragarriya;
iruritzen zait orren arlote
ez dagoela erriya,
fundiziyuan egingo dute
orrentzat ardatz berriya.

12/ Antxo'tarrentzat zer esanikan
ez dadukagu batere,
ango karrozak eta txismiak
jarri zituzten dotore;
askoz oberik ezin liteke
ederrenera jota're,
arkitetuen biarrik etzan,
mutua zan direttore. (6)

(2) Mutua arotza zan. Oraindik ere bizi da. Ezin itzegin du, bañan keñuka ta abar, bear dana alie-razten badaki.

(3) Bertso-paperak: *dagola an*.

(4) Bertso-paperak: *bajatutzen arrua; da* ori Txirritaren illobak esanda erantsi degu. Neurrirako beintzat ala bear du.

(5) Julimas, Errera'ko baserri bat da. Ango gurdia zan. Bertso-paperak *ez ikatu* dio.

(6) Bertso-papera, moldiztegiaren izenik bagea, Oiartzun'go sakristararak emana.

"Bertsolariya" aldizkaria, Erreterria, 40'gn. zenb., 1932/VI/19.

IGANDETA KO EUSKAL ORRIARAKO

Lau bertso auk, or goiko izenburu ta beko firmarekin, periodiko-puska batean arkitu ditugu. Ez dakigu zein egunetan atera ziran. Lasarte'ko Basoaundi base-rriko Isabel Zuaznabar'ek emana degu periodiko-puska ori.

1/ Ontzat artu det *Pueblo Vasco*'an
irakurri detan itza,
saiatuko naiz orren esanak
egin al baldin banitza;
denak alkarri lagun zaiogun
kristau fedetsuen gisa,
gora euskera eta klerua,
Jaungoikoa ta Eliza!

2/ Aita Eternua zeru ta lurren
jabia ta gurasua,
gauza guziak egin zituen
Jaungoiko amorosua;
asko pentsatzen ez dan garaian
emango digu mazua:
ez dakigu noiz bajatuko dan,
or dago gora jasua!

3/ Kristau onentzat dago zerua,
gaixtuak ez du parterik,
giltzarik gabe ez da zabaltzen
itxita dagon aterik;
beñ ill ezkeru ez dauka iñork
mokadurikan jaterik,
ara ez dago kapoiakin ta
arkumiakin joaterik.

4/ Gau eta egun nere buruan
buelbaka dabil euskera,
jaio ta iru urte baño len
ikasi nuen izkera;
altxa gogotik, kuido gabe,
gu zure kontra ez gera,
lenago maite izan zaitugu
ta oraiñ ez guaz uztera.

Txirrita

(1935)

BERTSO BERRIYAK

Jarri-aldi on t a k o lenengo bertsoak onela dio bigarren puntuan:

bertsuak jarri dituzte zerbait aurreratzeko ustian...

Ta azkeneko puntuan:

oraiñ jendiak miñ izango du bueltak kantatzen astian.

Ta bigarren bertsoaren asieran onela esaten da:

Zazpi mutill da lau neskatx dira guri bertsuak jarriyak...

Bertso auek, lenagoko jarri-aldi bati emandako erantzuna dira, beraz. Lenengo jarri-aldi ori ez degu arkitu.

Bigarrenengo au Txirritak jarria da. Agustiña ta bere osaba *Potoko* etorri ziran bertso-eske. Aia'ko Arrian goi xamarrean bizi ziran.

Txirritaren illobak, gauza auek kon-
tatu dizkigunak, oraindik gogoan dauka
nola etorri ziran Altza'ra, Gazteluene'ra,
jai-arratsalde batean.

Arratsalde osoa kontu-kontari pasa zu-
ten. Amaika parre eragin omen zieten
bertakoai.

Nasketa asko zan Oiartzun aldean:
Oiartzun'go baserri batera neskame bat
ekarri zuten Fraisoro'tik. Neska-koxko-
rretan ekarri ta bertan azia. Gero, oke-
rren bat gertatuta, ostera Fraisoro'ra
bialdu zuten aurra uztera.

Agustiña ta Potoko joan ziran atzera
etxera. Txirritak bertsoak jarri zituan,
da Errenteria'ko Makazaga'renean in-
prentatu ziran. Paper oietako bat Txirri-
taren illobak berak eman zidan.

Bañan besteak ere etziran lo egon: bes-
te bertsolari batengana joan ziran, da
bertsoak ordañetan jarri-arazi zizkio-
ten. Ez dakigu nor izandu zan bertsolari
ori.

Bertso auek ere Errenteria'ko Maka-
zaga'renean inprentatu ziran, da Oiar-
tzun'go Garmendi-Txiki baserriko Tibur-
zia Etxebeste'ren eskutik jaso genduan
papera.

- 1/ Milla urte ta bederatzi eun
ogei ta amabostian
bertsuak jarri dituzte zerbait
aurreratzeko ustian;
Agustiña ta «Potoko » nola
oikiñ kontentu eztian,
oraiñ jendiak miñ izango du
bueltak kantatzen astian.

- 2/ Zazpi mutill da lau neskatz dira
guri bertsuak jarriyak,
arrazoiaren biderik gabe
gezur ikaragarriyak;
berak merezi duten moduan
artuko zaizte neurriyak,
oiek dirade orgullosuak
eta talentuz urriyak.

- 3/ Etxe batian pasatu nuen
serbitzen zerbait denbora,
lendabiziko sortu ziraten
gezurra au izango da:
despatxatuta an negoela
juan nai ezik iñora,
nere kopria bota zutela
gero leiotik kanpora.

- 4/ Filarmonika koxkor batekin
Mariano munduz-mundu,
boda aberats askotatikan
ez dezu deyik izandu;
ankak garbitzen ez dakidala
neregatikan esan du,
obe zenduen soñua jotzen
onla ikasi bazendu.
- 5/ Zakur guziyak zaunkaz jarriyaz
or dabill jai-arratsian,
bañan obiak azaltzen zaizku
kalera etorritzian;
orrek soñua jotzekoz iñork
konprenditzeko klasian,
iru bat urte pasa biaitu
maisu on baten etxian.
- 6/ Kuadrilla ortako iru mutillak
lengo jai-arrats batian
pentsamentu bat atera dute
anbat beretzat kaltian:
«Bakarrik zioz neska zarra ta
bordara juan gaitian,
gezur batekiñ engañatu ta
sartuko gaituk atian!»

7/ Bi Inazio ta Juakin ziran
asaltoko soldaduak,
patar da guzi neskatxagana,
oso mutill onraruak;
orduko zurrut asko egiñak
berotutxiak buruak,
bañan apenas egiñak diran
berak nai zuten moruak.

8/ Modu txarrian tratatu zuten,
errira eman du parte;
kartzela, multa ta amenazo
kastigatu dira fuerte;
kristau gaiztuak geitxo eranda
badu makiña bat arte,
orrelakuak izango dira
mundua mundu dan arte.

9/ Ai, Mariano, jakintsun nago
zer estadutan zabilzan:
paotxa janaz anima salbo
ari konkorraren gisan;
osaba zarra bere denboran
ez da orlakua izan,
biar badezu nik bezelaxe
juan da artzazu elizan.

10/ Pasadizua itz egingo det
a zuak jakiñ dezaten,
aziyo txarrik ez dizut egiñ
ez iyez eta ez aurtent;
osabagatik ari zerade
zernai pikardi esaten,
zere denboran kostako zaizu
ni aña gizon izaten.

11/ Portunatu da oien etxetik
dama gazte bat juatia,
Billabona'ra bialdu dute
bera jaio zan tokiâ;
beretzat ezer gelditu gabe
entregatu du dotia:
alabaren bat eder askua
izan biar du botia.

12/ Neskaxa orri jarri zitzaion
bastante gorputz torpia,
orañ atzera tajatu dute,
eman diyote kortia;
errikumia izanagatik
opa diyote dotia,
soldatarekiñ bialdu dute
ekarri zuten tokiâ.

- 13/ Ori orrela gertatu arren
ez ikaratu, gaztia,
zugatik norbait oroituko da,
lasai ibilli zaitia;
nekez bada're azalduko du (1)
len zuen borondatia,
jaiotetxian deskargatu da
ez dakit zeñek betia.
- 14/ Orañ artian gaitz aundirikan
ez dizut egiñ izandu,
zuretik zerbait arrapatuta
ez naiz onela gizendu;
xentimo baten kulparik gabe
osaba autan artzen du,
obe zenduen zere etxera
erreparatu bazendu.
- 15/ Gabeko amarrak inguru ortan (2)
tabernatikan atera,
ta juaten dira Aularre deitzen
diyoten toki batera,
etxe artako fameliyari
alabantzak ematera,
eta jabiak uzten badiye
paotxa lasai jatera.

(1) Bertso-paperak: *azalduko da*. Txirritaren illobak dionez, *azalduko du* bear du emen.

(2) Bertso-paperak: *inguratu ortan*. Au ere, Txirritaren illobak esan bezela zuzendu degu.

16/ Billera dago Aularre deitzen
diyoten etxe batian,
asi gabeko amarretan da
ordu bata bitartian;
zazpi mutil da lau neskatx gazte
danak dirade partian,
itz-bire ederrak jarri dituzte
aurten da jua dan urtian.

17/ Etxe ortako etxekoandretza
ama zarraren gradua,
urtiak pranko baditu eta
urdindu zaio burua;
zigarrua nai al zuen eta
erantzuteko modua:
paperezkorik etzuela nai
izatekotan purua.

18/ Etxe orretan mutillarekin
gertatu diran kasuak,
danak guziyak ez noski baño (3)
ikasi ditut batzuak;
garai txarreko dibersiyuak
dirade peligrosuak,
alare oiek ipiñi biar
besterengatik bertsuak.

(3) Bertso-paperak: *guziyak ez noski baño*. Neurrian motx dago beraz. Txirritaren illobak esan digu moldiztegiaren utsegiña dala, ta *danak* aurretik erantsi bear zaiola.

- 19/ Andres ta Jose eta Batista,
Alejandro zan bestia,
inozentiak leziyatzeko
maisu gaiztuak ezta;
larru gorriyan gertatu da maiz
oitako bat ikustia,
jeniyo txarrak artuba dago,
kostako zaio uztia.
- 20/ Jaun oiek baldiñ gertatzen bada
gure etxera juatia,
denbora labur azalduko da
daukagun borondatia:
alper-alperrik joko dituzte
leiuak eta atia,
kostako zaie Agustiñaren (4)
paotxetikan jatia.
- 21/ Etxian morroi eduki degu
mutill bat formal askiya,
oitara juan da kontatzen zuen
aditzen zuen guziya;
gure kontuak ikasitzeko
luertza zuten ispiya; (5)
orra pagatu ordañarekin
egin dezuten gaizkiya.

(4) Bertso-paperak: *zaio*.

(5) Luertza, oiartzuar baten izengoitia.

(1935)

BERTSO BERRIYAK

1/ Milla beatzireun eta ogei ta
amabostgarren urtia,
kausa txiki bat berritu degu
zazpi mutillen artia(n);
gure arteko dibersiyotik
etortzen bada kaltia,
ez da posible gazte denbora
bear bezela joatia.

2/ Mariano eta Andres ta Jose,
Inazio eta Joakin,
Alejandro ta Bautista ere
partian dira gurekin;
entenditu detela uste det
mutillan izenarekin,
emakumiak nonbratu gabe
zein diran liteke jakin.

- 3/ Prueba txarrik ez degu eman
guk Oiartzun'go partetik,
ta batez ere etxe ortako
billera dagon ortatik;
esan biarrak aundiyak dira
zenbaiten mingañetatik,
eskerrik asko libre gerala
lujuriyaren katetik.
- 4/ Iru kulpante gure kontrako
salsa eta enbusteri,
ezkonduako gizona da bat,
emakumiak gazte bi;
berak dituzten tatxa guztiyak
bota nayian besteri,
kulparik gabe pena aundiyak
eman dizkate askori.
- 5/ Publiko dantza egiten dala
goizeko ordu batian,
lotsik ez duen batek esan du
au Oiartzun'go partian,
galerazteko pentsamentuan (1)
gure atari maitian;
orain jendia konturatu da
gezurrak nola baitian.

(1) Bertso-paperak: *galazteko*.

6/ Lau neskatxa ta mutillak zazpi
ezin gerala atzendu,
baliatuaz bizi gerala
Azeigorri'ko Agustinak esan du; (*sic*)
etxe ortako alabaetatik
okerrik ez da izandu,
obe zenduen zure burua
esamiñatu bazendu.

7/ Alkarren lagun giñan mutillak
jarri gaituzte seriyo,
zuri etzaizu ajolik baño
askori inporta zayo,
orrenbeste itz eragitia
salsera baten mediyo,
idea ortatik izango dezu
alde aña kontrariyo.

8/ Ordu batian jua giñala
ari al zera ejuka?
Orren berandu pitarrarekin
nola genduen epoka,
orduan ondo preskatu giñan,
ez giñan jon kojoka;
zu oira baño lenagotik zan
ollarra kukurrukuka.

- 9/ Garai onian bukatzen dira
gure billerako dantzak,
gero pitarra eranez nun-nai
pasatzen dira arratsak;
testimoniyoz jarri dituzu
familiako salsak,
mingaiñ zikiña dezun mediyoz
badira naiko mudantzak.
- 10/ Gazte zerala ikasi dezu
murmuraziyoko martxa,
zure esana sinistekotan (2)
geienak badegu tatxa;
gezur aundiyak naspillatuta
egiyak geroko atxa, (3)
lagun guztiyak ondatzeko da
modu ortako neskatxa.
- 11/ Soñua jotzen ez omen zuen
Marianok ikasiko,
zure bototik aprendiz nago
nere denbora guziko;
bañon zedorrek anakak garbitzen
jakin zazu lenbiziko,
apiziy'ori ez dubenari
etzaio egin aziko.

(2) Bertso-paperak: *sinistetakotan*.

(3) Bertso-paperak: *egiyak gerako atxa*.

12/ Etxe ortako billera ortara
juntatzen geran gaztiak,
zuk dezun aña edukaziyo
izango degu bestiak;
bentaja duela uste al dezu
soñua galeraztiak?
Bere burua guardatzen du
bildurra duen tristiak.

13/ Gure kontrako pekatariya
izenakin det esaten,
neskame ere serbitua da
obeto jakin dezaten;
bere arropak etxe batian
preparatuak zauzkaten,
bestela ezin bialdu eta
leiotik bota zizkaten.

14/ Oso mudatzen ez baldin bada
jeniyo oien kuziña,
leku askotan izango dezu
begiramentu muziña;
auzo guziyak enredatu eta
geiago egin eziña,
ojala zure kopetetikan
santiguatzen baziña.

- 15/ Pizti gaixtuen igesi juana
arbol azpira usua,
eiztariaren bire-gurutzera
lenengo pasaizua;
ori tentatzen duenak berriz
konzienziya pisua,
inozentiak eskolatzeko
ai zer nolako maisua!
- 16/ Mariano eta Andres Naparra
dira alkarren lagunak,
Inazio eta Jose ta Joakin
adiskide ezagunak;
Alejandro eta Batista ere
juiziyua degunak,
sasoi degula garbitasuna
guardatu dezakegunak.
- 17/ Oiek esaten duten bezela
gu ez gabilta nesketan,
billeratikan atera eta
pitarra eraten bestetan;
gabez tabernan ez gaudelako
ote gabilta espetan?
Potokok berak ez ote daki
nolakua zan gaztetan?

- 18/ Gazte ezkontzak zerratzen ere
 iaiua zaude, Potoko,
 kariñuakin fruto obiak (4)
 ez al dituzte botako? (5)
 Besterentzako esan biarrak
 alare etzaizu faltako,
 errespetua jartzeko baño
 obia zera ortako (6).
- 19/ Aunditsu ori purgatuko da
 zabaldutzian egiyak,
 ez geralako paotxetara
 usatutako ariyak;
 alperraguak mententzen ditu
 artuak edo ogiyak,
 baserritarran gaztetasuna
 badaki bertsolariyak.
- 20/ Desordenarik aundiyena da
 ez diran gauzak sortzia, (7)
 makiñatxo bat ama gaxori
 estutzen zaio kortsia;
 bat edo batek pensatzen badu
 oien ordañak jartzia,
 kostako zaio pasaizua
 bear bezela neurtzia (8).

(4) Bertso-paperak: *kariñuak*.

(5) Bertso-paperak: *ez alduzte botako*.

(6) Bertso-paperak: *ortuko*.

(7) Bertso-paperak: *diraden*.

(8) Bertso-papera: "Imp. Macazaga. — Rente-
 ría", Tiburtzia Etxebeste, Garmendi-txiki, Oiartzun.

BUKATU GABEKO JARRI-ALDIA (1)

Txirritak bertso asko jarri ta kantatu zituala danok dakigu, bañan ala ere nai ainbat etzuan jarri.

Entzun izan nion bein baño geiagotan, bere bizitza esplikatuz bertso on batzuek jarri bear zituala; baita bat edo beste kantatu ere.

Nik jartzeko ta jartzeko esaten nion, jarri-aldia osatzeko alegia; baña, lastima dan bezela, onoko puntu auek besterik ez nizkan gogoan artu.

«Ai gure antziñako» kanta zarraren doñuarekin kantatzen zituen:

(1) Jose Ramon Erauskin, Txirritaren illobak idatzia.

.....
.....
.....
nere pasadizuak
bear ditut esan:
neroni're banabill
ni nabillen gisan,
parientiak onak
ez banitu izan,
ospitalen batian
unuzkero ill nitzan!

Bañan beti gerorako utzirik, eriotza etorri zitzaion eta etzuan jarri-aldi ori bukatu.

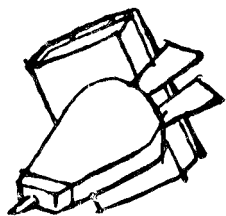
Ikusten danez, irurogei ta amabost urte munduan pasa arren, bertsoetako lana berak nai bezela bukatu gabe Jau-nak eraman zuen.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. R. Artola: Sagardoaren Graziya (*Aitua*).
2. M. Soroa: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. F. Apalategi: Euskal mutillak armetan, I.
4. Pepe Artola: Ustez laguna detan.
5. P. M. Urruzuno: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. T. Alzaga: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. R. Azkarate: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. A. Apaolaza: Patxiko Txerren.
9. B. Iraola: Oroitzak.
10. Errege eguneko bertso sayoa (1962). (*Aitua*).
11. P. Larzabal: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. Bilintx: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. M. Izeta: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. P. Larzabal: Iru ziren.
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I.
16. A. M.ª Zabala: Gabon gau bat.
17. A. M.ª Labayen: Malentxo alargun!
- 18-19. A. Zavala: Txirrita. (*Aitua*).
20. F. Goñi: Lurdesko gertaerak.
21. P. Larzabal: Herriko bozak.
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962).
23. Aizkolariak.
24. F. Imaz: Bertso guziak.
25. A. P. Iturriaga: Jolasak.
26. A. M.ª Zabala, A. Larraitz, Mir: Periyaren zalapartak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak.
28. B. A. Mogel: Ipui onak.
29. T. Alzaga: Burruntziya.
30. G. Anduaga: Egunsentiko txoria.
31. M. Soroa: Baratzan.

32. *M. Elicegui, A. Zavala*: Pello Errotaren bizitza.
33. *M. Elicegui, A. Zavala*: Pello Errotak jarritako bertsoak.
34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua.
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak.
38. *S. Salaverría*: Neronek tirako nizkin. (*Aitua*).
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak.
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa.
42. *Uztapide*: Noizbait.
43. *Bertsolari-txapelketa* (1-I-1965).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu.
- 45-46. *J. M. Satrústegui*: Bordel bertsolaria.
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra.
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala.
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak.
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsolaria.
55. *Basarri*: Laugarren txinparta.
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria.
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea.
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari.
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrústegui*: Luzaide'ko kantiak.
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari.
67. *Bertsolari-txapelketa* (11-VI-1967).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari.
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak.
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria.
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak.

84. *M. Matxain*: Uste gabean.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean.
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.
- 88-89-90. *A. Zavala*: Xenpelar bertsolaria.
91. *A. Zavala*: Txapel bertsolaria.
92. *I. Alkain* — *A. Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. *A. Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. *A. Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak.
- 95-96. *A. Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. *A. Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka.
- 101-102: *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. I.

AUSPOA
LIBURUTEGIA

IMPRESO EN ESPAÑA

ANTONIO ZAVALA, S.I.

TXIRRITAREN
BERTSOAK (II)

TXIRRITAREN BERTSOAK

II

AUSPOA LIBURUTEGIA

103-104

COLECCION AUSPOA

Administración: **Plaza de Santa María, 2 — Tolosa**
(Guipúzcoa-España) Tel. 661612

Dirección: **Rvdo. P. Antonio Zavala, S.J. Colegio de**
S. Ignacio. Ategorrieta. — San Sebastián.

ORDAINDU BEARRAK:

Urte betekoa: 420 pezeta
Ongilleak: 700 *

Atzerrian: 560 pezeta
Ale bakarra: 50 *

ANTONIO ZAVALA, S. I.

TXIRRITAREN BERTSOAK
II

AUSPOA LIBURUTEGIA

1971

Azalean: Txirrita. Eibar'en, 1930'garren urtean, Ojanguren'en argazkia.

© Auspoa Liburutegia
Tolosa (Guipúzcoa)

Depósito Legal. S. S. 74/71
IZARRA - Peña y Goñi, 13
San Sebastián - Marzo 1971

ARKIBIDEA

Itzaurrea 11

“TXIRRITA'REN TESTAMENTUA”

“Txirrita'ren Testamentua” 15

Atso gezurti bati 18

Bertso Berriak neskazar bat tentatzen Txirritak jarriyak: “Dozena bat bertso — nai nituzke jarri...” 25

Iru bertso 32

Neskazar gaztia 34

Dantzariyen premiyua 37

Amerika'ko bizitza 39

Alperraren suertia 45

Reina Regente'ri 47

Bertso Berriak: “Gure aurreko guraso zarrak — aspaldi samar il zian...” 50

Aita eta sui-gaia 57

Nagusiya ta maizterra 59

Bertso Berriak Txirritak jarriak: “Esplicitzera nua kontuak — ijito jende oienak...” 62

Txirritaren lendabiziko bertso-lagunak 69

“BERTSOLARIYA”

“Bertsolariya” 73

Bertso Berriyak aurtengo estropadari Txirritak jarriyak: “Bertso Berriyak jartzera nua — estropadaren gañian...” 79

Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: “Milla zortzireun irurogei ta — amaseigarren urtian...”	84
Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: “Gaude milla ta bederatzi eun — ogei ta amai-ka urtian...”	89
Mundu ontako bizi-modua	94
Bartolo ta Mari Iñaziren pasadizuak	99
Oraingo neskatxen jazkera	105
Norteko tren-bideari	112
Ezkioga'ko agermenari	117
Gure txakurrari	124
Nere andreari	129
Galai on bat	134
Lopetegi'tar On Jose Mariari	139
Santo Tomaseko feriya	144
Bi gauzik onenak zer ote diran	149
“Proporziyo bat izandu nuen...”	154
Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: “Galai bat etorri zait — prestubaren gisa...”	160
Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: Amets bat	166
Senarra ta emaztia	172
Aurtengo estropadari Txirritak jarriyak: “Milla beatzireun irurogei ta — amabigarren urtian...”	177

ZENBAIT GERTAERA TA BERTSO

Zenbait gertaera ta bertso	183
San Juan eskean	185
Saastien	191
Jokuan	200
Pello Errota ta Txirritaren txerri-muinak	204
Astigarraga'n	206
Azkoitia'ko martirietan	208

Zenbait bertso	211
Txirrita ta Prantzes-Txikia	221
Txirrita ta Zubeltzu bertsolaria	224
Lanean	227
Txirritaren koñadua	233
Ermani'ko euskal festetan	235
Zenbait ateraldi	237
Gaizkiñak	245
Beste zenbait bertso	250
Eskalea	258
Kanta zar bat	261
Xenpelarren omenaldian	263
Txirritaren omenaldian	266

ITZAURREA

Liburu onek iru zati ditu:

Lenengoan, «Txirrita'ren Testamentua» deritzaion liburutxoan publikatu ziran bertsoak bildu ditugu.

Bigarrengoan, Txirritak «Bertsolariya» aldizkarirako jarri ta bertan argitaratu ziranak.

Ta irugarrengoan, Txirritaren aotik aorako zenbait bertso ta gertaera berri. Olako liburu bat orain urte-mordoska bat atera genduan: Txirrita (Bizitza ta bat-bateko bertsoak, Auspoa, 18-19). Zati ontan liburu ori atera ezkeroztik bildu ditugunak jarri ditugu.

Bañan zati bakoitzaren atarian itzaurretxo bana idatzi degu; an arkituko ditu irakurleak bear diran argibide guziak.

Doñuak, onen aurreko liburuan bezela, batzuk erriaren aotik magnetofonoz jaso ta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek paperean ezarriak dira; ta besteak Errenteria'ko Juan Zabaleta bertsolaria zanaren kuaderno batetik artuak.

«TXIRRITA'REN TESTAMENTUA»

«TXIRRITA'REN TESTAMENTUA»

Txirritak, ia-ia bere denbora guzian, paperetan argitaratu zituan bere bertsoak. Bañan azkeneko urteetan, paperetan ez-ezik bestetan ere bai.

Lenengo, 1930'garren urtean, liburutxo bat atera zuan: *Txirrita'ren Testamentua*. — 117 bertso bere denboran jarri dituan obenak. — 1930, Imp. Macazaga, Rentería.

117 bertso oietan badira aotik aorakoak ta bai jarritakoak ere.

Aotik aorakoak gure «Txirrita» izeneko liburuan argitaratu genituan (1). Orregatik, kendu egin ditugu oraingo ontatik.

Jarritakoak emen biltzen ditugu. Oietatik badira len ere bertso-paperetan argitaratuta zeudenak. Ijitoenak, adibidez. Oiek onen aurreko liburuan sartu zitez-

(1) Txirrita (Bizitza ta bat-bateko bertsoak), 1963. Auspoa, 18-19.

kean, noski. Bañan Txirritak bere denboran liburu bakarra argitaratu baitzuan, liburu ori dagoan bezelaxe gorde nai izan degu, bere bertso guziekin alegia, aotik aorako oiek izan ezik.

«Txirrita'ren Testamentua» liburu orrek itzaurrerik ez du. Etzaigu beraz adierazten zer ta nolatan gogoak eman zion liburutxo ori egitea.

Aren illobak esango digu ori. Ara zer idatzi digun:

«Bein baño geiagotan joaten zitzaion illoba au Txirritari goizean, oiean zegoen tokira, bertsorik bazuen galdetzera. Askotan izaten baitzuan ordurako bat edo beste sumatua.

Goiz batean, Txirritak bertsoa osatu zai zegoen bitartean, bere illobak, zer eskribitzen zuan inportantzirik eman gabe, denbora pasa bezela, artarako erabiltzen zuen *blok* baten azalean, onela jarri zuan: Txirrita'ren Testamentua.

Ain ondo iduritu zitzaion edo billatu zuan gauz au Makazaga jaunak, nola urrena etorri zanean esan zuan izen ortako liburutxo bat ateratzea pentsatzen zuela, Txirritak berak jarri zituan bertso guziak edo geienak bilduta.»

Onela sortu zan «Txirrita'ren Testamentua» izeneko liburutxo.

Bañan 1930'garren urtean ez-ezik, gerraz geroztik ere argitaratu zuan Makazaga'k liburutxo ori. Bigarrengo ontan urterik ez da agiri, eta izenburuaren atzetik onela esaten da: «120 bertso 1930'garren urtean berak bildubak».

Iru bertsoko aldea, bañan lendik publikatuta ditugu.

ATSO GEZURTI BATI

Bertso auek Txirritaren gazte-denbora-koak dira. Errenteri aldean Txirrita illa zala zabaldu zan. Ta onek bertsoak jarri zituan, gezur ori ixiltzearren. Ara nola dion berak:

Bizi naizela jakiñ dezaten
jartzera nua bertsuak.

Txirritak, Aurriñ-azpi baserriko etxe-koandarearen kulpa egin zuan. Ura omen zan gezur ori kontatzen asi zana. Aurriñ-azpi Errenteria'ko baserri bat da.

Urteen buruan, 1930'garrenean, bertso auek *Txirrita'ren Testamentua* deritzaion liburuan azaldu ziran. Bañan iñor min-
du etzedin, an da emen aldaketa batzuk sartu zituan Txirritak; edo, obeto esateko, illobak sartu, osabak esanda.

Aurriñ-azpi'ko famili ura desegin zan; aietakorik iñor ez da bizi. Beste famili berri bat dago orain baserri orretan.

Ez dago, beraz, orain, iñor minberatze-ko arriskurik. Beste aldetik, berriz, Txirritaren illobak buruz zekizkian bertso auek, ta osabak asieratik jarri zituan bezelaxe jakin ere. Orregatik, bertsoak osterera beren lenengo erara jarri ditugu. 1930'garren urteko aldaketak zein izan ziran, oarretan esango degu.

Aldaketarik geienak motibo bera dute: iñor ez minberatzea. Bañan guziak ez. Badira motibo orrekin zer ikusirik ez daukatenak. Ez dakigu zergatik sartu zituan Txirritak. Bañan geienetan beintzat, bertsoak obeto daude orain illobak esan bezela.

Txirrita'ren Testamentua deritzaion liburuan, bertso auek ez dute izenbururik. Urrena *Bertsolariya'n* agertu ziran, 38'gn. zenbakian, 1932/VI/5'an, len esandako liburuari itzez-itz kopiatuta. Ta onek ipiñi zion, guk ere or goien ipiñi degun izenburua.

Lenengo doña, Txirritaren illobak kantatua, ta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek magnetofonotik entzun da paperean ezarria.

Bigarrena, Juanito Zabaleta bertsolaria zanaren kuadernotik artua.

Ni-i-to nai-ze-la e-san o-men du E-rren-te-ri-
 ya'n a-tsu-ak: pe-na sun-di bat ar-tu-ak di-ra
 se-ni-de ta gu-ra-su-ak; a-yak ne-go-rak
 ne-re ko-na-tak e-ta i-llo-ba ga-xu-ak:
 ja-kin de-za-ten bi-zi nai-ze-la pr-te-ra nu a-ber-tsu-ak,

1/ Ni il naizela sortu omen du
Aurriñ-azpi'ko atsuak,
pena galanta artuko zuten
siñare ta gurasuak.
Ai zer negarrak nere koñata
eta illoba gaxuak!
Bizi naizela jakiñ dezaten
jartzera nua bertsuak.

2/ Izeba zar bat bada Panplona'n
gure etxian aziya,
artxek emanda artua naiz ni
bataiuaren graziya;
argana ere allegatu da
ill naizela notiziya,
koittara ura an omen dabill
guziya lutoz jantziya.

3/ Pamplona'n dedan izeba xarra
zenbatxu maite dedan nik,
ez derizkiyot iñortxok ere
juzgatuko lukianik;
koittara arek abixutxo bat
artu biar du nigandik:
luto oriek erantzitzeko,
bizi naizela oraindik.

4/ Zeruban dauden santu ta santak
daude triste ta seriyo,
gure auzuan bizi dan atso
sorgin bat dala meriyo;
baldin Jainkuak salbaziyorik
orri ematen badiyo,
umildade ta errezatziak
askorik eztu baliyo.

5/ Publiko asko egiña dauka
alaba biren tratua,
beste bat ere salduko luke
baleuka zeñek artua;
inozentiak galtzen dabillen
atso desordenatua,
salbaziyorik iñon ez daukan
amona kondenatua.

6/ Bat itxua zan, mixerabilia,
saldu zuana lenbizi,
kuarto batian sartu zuten da
atia ziyoten itxi;
ezer etzuen ikusten eta
nola juango zan igesi?
Ai zer gustua eman ziyoten
Barrabas eta Judasi!

* * *

Bertso auen atzetik Txirritaren gertara polit bat kontatu nai genduke. Aren illoba Jose Ramon Erauskin'ek esanda jakin degu:

Portutxiña esaten zioten eskean ibiltzen zan amona xar bati. Bertsoak asko gustatzen zitzaizkion, ta egun batez Txirrita ta Txokua bertsolaria bertsoan aditzen egondu zan. Bañan etzuan ezagutu zein zein ziran.

Andik laister Txirrita il zalako otsa zabaldu zan. Atso orrengana ere eldu zan berri ori.

Egun asko gabe, ordea, amona xar orrek Txirritarekin topo egitea gertatu zan.

Esan bezela, etzuan zein zein ziran ezagutzen, eta Txirrita illa bazan ura Txokua izango zala pentsatu zuan.

Onela esan zion:

—Aizu, Txokua: Txirrita il omen da, e?

Ta Txirritak:

—Bai, il omen da, bai.

Ta amonak:

—Bertsolari ona zan ba! Gustora egoten nintzan aren bertsoak aditzen! Aita-

-gure bat errezatu bear degu aren animarentzat!

Ta Txirritak:

—Bai, alaxe egin bear degu, bai!

Txirritak txapela erantzi zuan. Ta amonak esan da Txirritak erantzun, Aita-gure bat errezatu zuten serio asko Txirritaren animaren alde.

Ta besterik gabe, bakoitzak bere bi-deari jarraitu zion. (1)

(1) *Txirrita'ren Testamentua* liburutxoak eta *Bertsolariya* aldizkariak dauzkaten aldaketak: 1/1: Txirrita ill dala kontatu omen du; 1/2: Errenteriya'n atsuak; 1/3: susto galanta artuko zuten; 1/5: Aiek negarrak nere koñata; 2/7: ta gaxu ura an omen dabil; 3/3: iñola ere ez derizkiyot; 3/4: juzgatuko nukianik; 3/5: mandatari bat bialdu nuen; 3/6: abisatzera emendik; 3/7: lutu tristiak bota ditzala; 4/3: len esan dedan gezurretako; 4/4: atsua dala meriyo; 5/1: Atso gaxtuak azkar egin du; 5/2: bi alabaren tratua; 5/3: beste bat laixter salduko luke; 5/6: gaixto desordenatua; 5/7: modu orretan segitzen badu; 5/8: laixter da kondenatua; 6/3: kuarto batian preso jarrita; 6/6: nora juango zan igesi; 6/8: Luzifer eta Judasi.

BERTSO BERRIYAK
NESKAZAR BAT TENTATZEN

TXIRRITAK JARRIYAK

Jarri-aldi au ere *Txirrita'ren Testamentua*'n sartuta dago. Bañan zortzi bertso bakarrik datoz liburu ontan; beste zenbait argitaralditan, berriz, amabi.

Orregatik, naiz-ta bertso auek atal ontan sartu, ez diogu *Txirrita'ren Testamentua*'ri kopiatu, amabi bertsoko beste argitaraldi oiei baizik, oarretan esango degunez.

- 1/ Dozena bat bertso
nai nituzke jarri
jaietan kantatzeko
entretenigarri;
nere publikatzia
izango da sarri,
alabantzak emanaz
zenbait neskarri.

2/ Neskazar bat tentatzen
asi naiz lenguan,
izan ere alako
polita zeguan;
umill eta seriyo
itz egin genduan,
baño gusto guziyak
ez dira munduan.

3/ Izketan asi giñan
biyak gozo-gozo,
ezkontzeko mandatu
egin diyot atzo;
leiotikan ujuka
ama ta bi atso:
«Ez dek arrapatuko
uste bezin mantso!»

4/ Ama preparatu zait
asarrez betia,
lenbiziko ujuba:
«Zenbat dek dotia?
Ainbeste kostatako
alaba maitia,
lastima izango dek
iri ematia!»

- 5/ «Zere familiyari (1)
 errespetoz eldu,
 inozente daudenak
 ez ditezen galdu;
 diru-truka alaba
 nai zenduke saldu,
 lenago erostunik (2)
 ez al zaio azaldu?»
- 6/ Nere jakinduriya
 ari da atzentzen,
 errez dala uste du
 zenbaitek ezkontzen;
 promesa on bat eginda
 ezpazera ontzen,
 lanak izango dira
 zurekin konpontzen!»
- 7/ «Ez dezu sinistu nai
 egiya esanda're:
 zintzua nai genduke
 pobria izanda're;
 gure baztarrak baño
 obiak nun dare,
 alabari sasoia
 pixka bat juanda're?»

(1) Paper batzuten: *nere*; besteetan: *zere*. Guk uste, *zere* bear du.

(2) Paper guzietan *lenago gustokorik* dago emen; bañan Orio'ko kuaderno batean *lenago erostunik* dago. Guk uste onela bear du, ta ala jarri degu.

8/ «Bere alabarentzat
orrenbeste fama!
Nik ez det sinistatzen,
aiziak darama;
zure baztarrian nik
egitia lana
izan liteke, baña
ez det uste, ama!»

9/ «Ez al dala uste dek
orren errespuestik?
Atarramentu onik
mutill zarrak eztik!
Nere alabak ez dauka
ezkontzeko kezkek,
i ez bezelakuak
nai-ez-ta zekazkik!» (3)

10/ «Itz bat esan biar det
nere borondatez,
ez banau iñork lotzen
grilluz edo katez:
ezkontzeko ideak
banituan ustez,
ardua maitatzen det
andriaren partez.»

(3) *Bertsolariya*'n: *dakazkik*; bertso-paper ba-
tean: *zekazkik*. Guk uste, onela bear du.

11/ «Mutill malizioso
deabruz betia,
ez dizut zabalduko
geiago atia;
beñe etzaitut izandu (4)
biotzez maitia,
nigandik libre zera,
or konpon zaitia!»

12/ Orra amabi bertso
oraingo berriyak
bere andregaiari
Txirritak jarriyak;
eman dizkit desgusto
ikaragarriyak,
negar egin lezake
nigatik arriyak! (5)

(4) Bertso-paperetan: *beñere*.

(5) *Bertsolariya* aldizkaria, 18'gn. zenb., 1932/1/
17'an, Errenteria.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga — Rentería", Ma-
kazaga'renean bertan.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Fernando
Artola, "Bordari", Ondarrabia.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga — Rentería", Juan
Maria Arbelaiz, Intxaurren, Oiartzun.

"Argia" aldizkaria, ez dakit zein egunetakoa.

Bost argitaraldi auek ez dute alkarren artean al-
daketarik. Ziur asko, "Bertsolariya"-ri kopiatuz egin

dira beste guziak. "Bertsolariya" Txirritaren denboran egiña da, ta uste degunez, berak moldiztegira bialdutako paper batetik kopiatuta. Bialdu baño len bertsoak bere gustora jarriko zituan. Orregatik, beroni kopiatu diogu.

Bañan, len esan bezela, lenagoko argitaraldirik ere bazan: "Chirrita'ren Testamentua" liburutxo, 1930, Imp. Macazaga, Rentería. Onek zortzi bertso ditu, ta orden ontan: 12, 2, 3, 4, 5, 7, 8 ta 10'garrena. 1, 6, 9 ta 11'garrena falta dira. Aldaketa bakarra: 12/1: Dozena erdi bat bertso.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Fernando Artola, "Bordari", Ondarrabia. Bertsoak orden ontan: 1, 2, 3, 4, 8, 9, 7, 6, 11, 10 ta 12'garrena; ta 6 ta 11'garrenaren bitartean, gañerako paperetan ez dagoan bertso bat. Aldaketak: 1/1: Dozenatxo bat bertso; 1/2: biar ditut jarri; 1/7: neskatxa orrek dizkit; 1/8: lan txarrak ekarri; 2/1: Neskatxa bat tentatzen; 4/1: Ama prestatu zaigu; 5'garrena falta da; 6/2: ari da asetzen; 8/3: ez dizut sinistutzen; 8/5: nik zure batzarrarian (*sic*); 8/7: bai baliteke baña; 9/1: Ez deala uste al dek; 9/7: i bezelakuak; 9/8: nai ezik zeukazkik; 10/1: Gauza bat esan biet; 10/3: gorroto gabe bizi; 10/4: danok al balítez; 11/3: ez dizut irikiko; 12/3: neskatxa orgullosa; 12/4: batentzat jarriyak.

Ta besteetan ez dagoan bertsoa:

Neskatxa ori dago
oso dotoria,
jan da pasiatzeko
ortâko obia;
mutillak tentatzeko
badu baloria,
etzaio muratuko
bêla koloria.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Rentería"; ez nuan apuntatu zeñi jaso nion. Onek bederatzi bertso bakarrik: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9 ta 10'garrena. Aldaketa bakarra: 12/1: Dozena erdi bat bertso.

Orio'n arkitutako kuaderno batean, amaika bertso: 1, 2, 3, 4, 5, 9, 6, 7, 8, 11 ta 12'garrena. Ta beste bat, 11 ta 12'garrenaren bitartean, gañerako paperak ez dakartena. Aldaketak: 1/1: Bertso berri batzuek; 1/2: biar ditut jarri; 2/8: eztitu munduan; 3/4: egin nien atzo; 3/7: eztek allegatuko; 4/5: Orrenbeste kostatako; 6/2: ari da azketzen; 6/5: promesen bat eginda; 8/3: neri etzait gelditzen; 9/1: Uste al dek eztala; 9/8: nai ezik zeukazkik! 11/3: eztiyat zabalduko; 11/5: beñere ez aut izan; 11/7: nigatik libre zera; 8/1: Zere alabarentzat.

Ta besteetan ez dagoan bertsoa:

Zure interesak
alperrik baliyo,
bestek burla egin
au dala meriyo;
ezkonduko etzerala
ez naiz oso fiyo,
iñork artzen bazaitu
damutuko zayo.

IRU BERTSO

Iru bertso auek ere *Txirrita'ren Testamentua* deritzaion liburutxotik artuak ditugu. (1)

Lendabizikoan, lerro bakoitzaren asierako letra artu ta goitik bera irakurriaz, GORA EUSKERA irakurtzen da. Erderaz esaten danez, *acróstico* bat da, beraz:

Gure aurreko gerrero zarrak
Odol erruz ixuriyak,
Rato txar asko pasatu zuten,
Aiek ango mixeriyak!
Egurrezko armak
Ugari zeuden
Soldaduentzat jarriyak,
Kasik burniya beziñ fuertiak
Eskuak eta gerriyak,
Rau sartzen ziran aurrera eta
An kolpe izugarriyak.

* * *

(1) *Txirrita'ren Testamentua*, 1930, Imp. Macazaga, Rentería.

Bigarren go ontan, *A*'rekin asten dira
lerro guziak:

Askotan etzait iruditutzen
au danik Euskal-Erriya,
atzerritarren jazkerarekiñ
ain triste dago jarriya,
aitona zarrak nai etzutela
apartetik ekarriya;
azkartasuna badegu baño
artzen zalla da neurriya,
arrazoi gabe pagatzen degu
ai zeñen penagarriya!

* * *

Ta irugarren goan, berriz, *E*'rekin as-
ten dira:

Emen jendia bizi liteke
elkarri ondo egiñez,
ez izan arren gauza samurra
ez badator bere griñez:
eskeñi zerbait daukagunetik,
eman borondate fiñez;
ezta obia asarretuta
ezer sufritu eziñez;
ez dakitenak ikasitzeko
esaten dizutet ziñez.

(1929)

NESKAZAR GAZTIA

- 1/ Neskazar baten pasadizua
iñork nai badu aditu,
ni banegoke ixillik, baño
barrenak ezin kabitu;
berrogei eta amabost urte
gutxieneko baditu,
parragarritzko kontuak dira
ondo esango banitu.

- 2/ Edade ortan gona motzakin,
ori da orren modua;
zazpi errial kosta omen zaio
afaitatzia burua,
atze aldeko ille guziya
bizar-labanaz kendua,
orain bistara azaldu zaigu
len gordian egondua,
garai onian abiyatu da
engañatzera mundua!

- 3/ Dituan zimak urdindu zaizka
 eta gorbata gorriya,
 azeri-larru baten erdiya
 dauka lepuan jarriya,
 sudurra berriz oso luzia
 eta begiyaz larriya,
 auts-koloreko ubel batekin
 amarratuba gerriya...
 Poxpolo-kajan para liteke,
 ain dago parragarriya!
- 4/ Topo eginda beira jarri naiz
 sorgiña zalako ustetan,
 igarri niyon kristaba zala
 asi zanian izketan;
 nik esan niyon: «Gaur orla eta
 zer ote ziñan gaztetan?»
 Erantzun ziran: «Esposatzia
 orain jarri zait kasketan, (1)
 nobiyo on bat billatzen dedan
 or izandu naiz festetan.»
- 5/ «Beraz, neskatxa, gazte denboran
 gogorik ezta izandu?»
 «Ez komenentzi aundirik ere
 —erdi negarrez esan du—;
 okertu nitzan batekiñ eta
 geroztik ez naiz zuzendu.»
 «Komenentzi bat jarriko dizut,
 ontzat artuko bazendu:
 ni ere oraindik soltero nago,
 nai'zu nerekiñ ezkondu?»

(1) "Txirrita'ren Testamentua"-n eta "Bertsolari-

- 6/ Nik edadia aitortuko det
bautismuan dan bezela,
jendiak esan ez dezan iñor
engañatzen gabiltzala:
irurogei ta beatzi urte
alde xamar gabiltzala. (2)
Ark eman ziran errespuesta
neretzat franko itzala:
gero egongo giñala, baño
bastante zarra nitzala. (3)

ya"-n *jarri naiz*; Txirritaren illobak dionez, *jarri zait* bear du.

(2) Beraz, Txirrita 1860'garrenean jaioa zan ez-
kero, 1929'garren urteko bertsoak.

(3) *Txirrita'ren Testamentua*, 1950, Imp. Maca-
zaga, Rentería.

"Bertsolariya" aldizkaria, 29'gn. zenb., 1932/IV/
3. (Aldaketarik ez dute beren artean.)

DANTZARIYAREN PREMIYUA

1/ Lengo batian Sara'n izan naiz
Santa Gurutza pasatzen,
lau kaskaneta etorri ziran,
etziran asko lotsatzen;
arpegi beltzak zituzten, baño
ondo zekiten dantzatzen,
mundu onetan onen pizkorrik
zanik ez nuan pentsatzen.

2/ Titi gabeko mutur igar bat
presentatu zan lenbizi,
bi eskuaidi txistu emanda
plazan saltoka zan asi;
nere begiyen aurrian ez det
pizkorragorik ikusi,
on-ustekuak baziran baño
ura zan ango nagusi.

3/ Beste bi beltz-beltz ensaiatutzen
ibillitubak jai ta aste,
beren ordua bete danian
aik ere deitu dituzte;
duro erdi bana eman ziyoten,
gelditu ziraden triste;
batek esan du: «Ez dizkiñagu
patarretako ainbeste!»

4/ Laugarren orrek ere bazuben
dantzatzeko jenyua,
esanaz: «Biba erari ona,
pakia ta uniyua!»
Erakutsi du zertarako zan
ark bere oponiyua;
titi gabeko mutur igarrak
eraman du premiyua. (1)

(1) *Txirrita'ren Testamentua*, 1930, Imp. Macazaga, Rentería.

AMERIKAKO BIZITZA

- 1/ Europa'tikan askok egin du
Amerikara bixita,
etxe onian jaioagatik
danak an ezin bizita;
lana egiñaz aberastuak
dabiltza ondo jantzita,
gaur ez lituke ezagutuko
beren amak ikusita.

- 2/ Nik ezagutzen nituen zenbait
Amerikara juañ zian,
gu emen asko gauden bezela,
poltsatik ariñ antzian;
ta orañ berriz pasiatuaz
lujo aundiko kotxian;
gaur gizon batek eztu jakiten
bestia nola bizi'an.

- 3/ Andik onera ezin liteke
diru askorik bialdu,
bat bera nola gertatuko dan
segurantzirik bai al du?
Ameriketan aberasteko
eztira basta bi ordu,
an ere zerbait izango bada
berak saiatu biar du.
- 4/ Ameriketan euskaldun askok
dauzka begiyak argiyak,
an daude beren aziendakin
mendi-ixkiñan jarriyak;
izanagatik eunka beiak
eta millaka ardiyak,
urte batetik bestera igual
galduko zaizka erdiyak.
- 5/ Ameriketan asko dabilta,
nik kalkulatzen dedanez,
naiko okelak janagatikan
erari gutxi eranez,
«Gure sagardo maitagarriyak
aparte daude! —esanez—,
Naiago nuke an banegoke
naiz diru asko izan ez!

6/ Lagun prestuak aldamenetik
trankilidade onian,
okela jan da ura eranez
ari liteke lanian;
nere biyotza konsolatzen da
au pentsatzen dedanian:
pena guziyak aztuko dira
aberasten geranian!»

7/ Mutill zintzuak Ameriketan
sobra lezake dirua,
ura daukanak seguratzen du
mundu ontako zerua;
andik aurrera nun-nai badago
dibertitzeko modua,
toki on asko badira baño
Donostiya da burua.

8/ Amerikatik baldin baletor
gizon bat ona ta fiña,
bere lanaren sakrifiziyoz
diru-puska bat egiña,
parientiak bisitatzera
ark dakarren atsegiña;
allegatzian eztu faltako
ondo zeñek itzegiña.

- 9/ Naiogatikan oiek bezela (1)
 ez dago errez irauten, (2)
 denbora askuan bajatu gabe
 mendijan dira egoten;
 ango langille jendiak eztu
 ardo askorik eraten,
 orren ederrak ez dakit nola (3)
 konserbatutzen zeraten.
- 10/ Len esan degun indianua
 allegatu da etxeâ,
 ama gaxua laister altxa zan
 ari lepotik eltzeâ,
 esanaz: «Nere seme maitia,
 sano ta ondo al zeâ?
 Kristau biziya nekez berenik
 nunbaitetik azaltze'a!» (4)
- 11/ «Bai, amatxo, bai, aguantatu dit
 osasuna ta biziyak,
 nerekiñ ara jua ziradenak
 ez daude onla guziyak;
 baditut aski lagun maitiak
 ill da lurpian utziyak,
 nerau txit ondo ibilliya naiz
 Jangoikuari graziyak.»

(1) *Bertsolariya'k: Naiogatikan.*

(2) *Bertsolariya'k: ez dau.*

(3) *Bertsolariya'k: arren.*

(4) *Txirrita'ren Testamentua'n da abar, bertso ontako puntuak etxera, eltzera, al zera ta azaltze-*

12/ Gizon prestuba etorri zaigu
onradua ta lasaia,
lenago ere etzan izandu
familiaren etsaia;
diru-puska bat aurreratu du,
badauka naiko sasoia,
gure auzoko neskazar batek
laister artu du usaia:

13/ «Mandaburu'ko indianua
etorri omen den, neska,
atzo nigatik ibilliya da
soltera nagon galdezka.
Laister emen den pretenditzera,
ai au demontrezko festa!
Ai ze trajia egingo nuken
aren dirubak baneuzka!

14/ Ark berrogei ta bat urte dizkin,
nik ogei ta emezortzi;
urrezko erlojuba omen zaukan
bere kate eta guzi;
erretratorik ere ez diñat
juan zan ezkerro ikusi,
baña egingo diyodana den
biartzen banau ez utzi.

ra daude. Bañan azkenekoa *azaltzen da* bear luke;
ta ori *azaltze'a* laburtzen da. Ta orregatik besteak
ere *etxeá*, *eltzeá* ta *al zeá* bear dute.

- 15/ Nik emezortzi urte nituen
ura emendik jua zanian,
geroztik beti etxe batian
jardun omen da lanian,
Buenos Aires'tik urruti gabe
Plata'ko aldamenian;
amabi milloi Bankuan dauzkan
euskaldun baten mendian.
- 16/ Gure izeba Frantxika Antonik
onla esan du lenguan,
Mandaburu'ko indianua
nola topo egin duan:
Par-irri batek itzuli diyo,
zerbait bazeukan goguan;
buru-zuritzen asi da baño
ai zer mutilla dagan!»
- 17/ «Izeba, neri ez dit inportik
naiz izan erdi zartua,
gazte txorua baño obe det
juiziyuan sartua;
diru-piska bat baldin badauka
egingo degu tratua!»
Ia, mutillak, ekarri lasai,
baziok zeñek artua! (5)

(5) *Txirrita'ren Testamentua*, 1930, Imp. Macazaga, Rentería.

Bertsolariya aldizkaria, 20'gn. zenb., 1932/I/31.

Bertso-papera, Juan M.ª Arbelaiz, Intxaurreondo, Oiartzun. (Ez dute aldaketarik beren artean.)

ALPERRAREN SUERTIA
TXIRRITAK JARRIYAK

- 1/ Kalipurniyan euskaldun bati
gertatutako kasuak
danak eztitu merezi baña
esango ditut batzuak;
penagarriyak ziran orrek an
eman zituan pausuak,
azkenerako lagundu diyo
gure Jaun amorosuak.

- 2/ Alperkeriyak bentzitu zuan,
aztu zitzaion lanian,
golfo guziyen kapitan zegon
Kaliforniya danian,
usandutako okelak janaz
beti ziar etzanean;
ango zakurrak kontentu ziran
ura etorri zanian.

3/ Labak aldian juntatzen ziran
iturri-zoko batera
usandutako okelak eta
galleta-puskak jatera;
Gobiernuak bota zituen
Arjentina'ko partera;
parientiak orren sustraia
etzuten errex atera.

4/ Bi naziyotan zeuden jendiak
aspertu zituan iya,
gure Jainkuak lagundu ziyon,
eta bazeukan premiya:
an zebilela izandu zuen
tokamentu bat aundiya,
lanian asko biartu gabe
izan da orren Indiya.

5/ Al zan bezela billatu eta
ekarriya dute andik,
an partiera nola izan zan
goguan degu oraindik:
Golfo guziyak ujuka noski
eziñ arturikan txandik:
«Beti gu joka ari da eta (1)
erama'zute emendik!» (2)

(1) *Txirrita'ren Testamentua*-n: ai.

(2) *Txirrita'ren Testamentua*, 1930, Imp. Maca-
zaga, Rentería.

Bertsolariya, 45'gn. zenb., 1932/VII/24.

(1895)

REINA REGENTE'RI

Orrela zeritzan gerra-itxas-ontzi bat:
Reina Regente.

1895'garren urteko Martxuaren asieran, Cádiz'tik Tánger'a joan zan itxas-ontzi ori, Madrid'en egona zan Sidi Bri-sha Marruekuetako enbajadorea eramatera.

Andik onera Martxuaren 11'an abiatu zan, eta aren berririk ez da geiago jakin. Itxasoak irentsi zuan. Lareun lagun zi-joazen ontzian, ta aietatik bakar bat ere etzan bizirik atera.

Txirritak, agidanean, semea ez-bear artan galdua zuten bi guraso topatu zituan, eta aien eskariz bertso auek jarri zituan:

- 1/ Aitona zar bat suplikatu zait
gutziz modu egokiyan
bertso batzuek onak ipintzen
ia bai al nerokiyan;
ikusi orduko igarri niyon
etzebillela tranpiyan,
arren lastima zabalduko det
euskera dagon graziyan.

- 2/ Aitona orrek klaro esan dit
gizon prestuaren gisa,
orain galdu dan bafori ortaz
kantak jarri al banitza,
dolorez azitako seme bat
nola ito zaion aisa;
gixagaxuaz urrikalduta
baietz eman diyot itza.

- 3/ Modu ortako deskalabrorik
legorrian da bustiyan
etzait gôatzen gertatu danik
nere denbora guztiyan;
pasadizu au nai arren zail da
adierazten itz biyan:
amaika amaren seme sartu da
itsasuaren azpiyan!

4/ Kartzela zarren onduan dago
Donostiya'ko kuartela,
izenez ezin separatu det
andik urrengo hotela;
len esan dedan aitona zar au
etzan jeniyo z motela,
emaztia ta biyak an zeuden
negarra zeriyo teta.

5/ Kristo zerura iyo zanetik
oraiñdaño bitartian
orrelakorik ezta gertatu
Españia'ko partian;
milla zortzireun larogei eta
amairugarren urtian
gure bafore *Reina Regente*
ezkutatu da ur-pian. (1)

(1) *Txirrita'ren Testamentua*, 1930, Imp. Macazaga, Renteria.

Txirritak gaizki esaten du urtea: 1895 da; ez 1893.

(1906)

BERTSO BERRIAK

Bertso auek, Euskalerrriaren ta Fue-roen alde jarriak dira.

Ez dira Txirritaren illobak kopiatsuak. Orregatik, aldi ontan ezin adierazi izan digu nolatan jarriak diran.

Bi tokitan, 6 ta 10'garren bertsoetan, Juan Urbietta aitatzen da. Ez da arritze-koa. Urbietta'ren jaiotetxea ta Txirrita'rena alkarren alde xamarrean baitaude. Gaur egunean biak ere lur jota daude. Urbietta ori izan zan Franzisko I Fran-tzia'ko erregea Pavia'ko burrukan preso artu zuana.

11'garren bertsoan onela esaten da:

Juan dan ogei ta amar urtian
auxen da diferentziya!

Ogei ta amar urte, bañan noiztik kon-
tatzen asita? Fuerok kendu zituzten ezke-
roztik asi bear baldin bada, 1876'garren
urtetik alegia, 1906'garrena degu. Bañan
ez da gauza segurua.

Urteen buruan, 1930'garrenean ain zu-
zen, bertso auek bildu ta *Txirrita'ren*
Testamentua deritzaion liburutxoan argi-
tarazi zituan Txirritak berak; bañan le-
nagotik jarriak eta bertso-paperetan pu-
blikatuak zituan.

Txirritarenak dirala ez da bertso-pape-
retan esaten; bai ordea *Txirritaren Tes-*
tamentua deritzaion liburutxoan, eta *Ber-*
tsolariya ta *Argia* aldizkarietan. Ortaz ga-
ñera, or degu illobaren testiguanza, ta
bertsozale guziak ere ori bera diote. Ta
joskera ere Txirritarena da bete-betean.

1/ Gure aurreko guraso zarrak
aspaldi samar il zian,
guk ainbat biar faltatu gabe
fedesantuko itzian;
izar tartetik or daude beida
jendia nola bizi'an, (1)
negar-malkuak dakazkitela
fueruak ofenditziari;
zer kontatua izango dute
Josafatera biltzian.

(1) bizi'an = bizi dan.

- 2/ Kantabriya da ibai eder bat
guziya arraiz betia,
eta geiena jenero fiñak,
bastuak banakak tia; (2)
beste erriyo zatar batzuek
artu ziguten partia,
fortunatzen da gaiztuak ona
bentzutu edo jatia,
beragatikan dago asarre
ur onen ama maitia.
- 3/ Nola etxian esposatuta
nagusitzen dan morroya,
alaxen dago ibai on ontan
gaiztuetao arraya;
egiten asi giñadenian
airi ongi-etorriya,
galdu giñuen bizi-lekua,
barriya eta erriya;
euskaldunentzat au izandu zan
egun goguangarriya.
- 4/ Zori gaiztozko gerra zibilla
sortu zalako meriyo,
lau probentziyak gelditu giñan
fetzaz beteta seriyo;
egun batian lur jo genduben,
ezin giñazke gora iyo,

(2) banakak tia = banakak dira.

berriz altxako ote geraden
ere ez naiz oso fiyo;
erdara etzan bakarrik kapaz,
euskarak lagundu diyo.

5/ Gau eta egun antzika dago
gure Kantabri ederra,
alde batera naiago nuke (3)
ezpanitz emengotarra;
mundu guziyak aditutzen du
euskaldunaren negarra,
enpeñatzia ezpada libre
alperrik degu indarra,
au da txoriyak gari tartian
gosiak egon biarra!

6/ Abilan barrena zijualarik (4)
Frantziya'tikan pasuan,
usu eder bat deskuidatu zan
Urbietaren lazuan;
golpe gaiztorik etziyon eman
ta artu zuban besuan,
maitatu eta festak egiñaz
aiñ modu kuriosuan,
lau probentziyak kintatik libre
Don Juanek eskatu zuan.

(3) Bertso-paperetan: *nai*o genuke. Bañan Txiritaren illobak dionez, *naiago nuke* da. Ta, egia esan, orrela askoz obeto dago.

(4) Bertso-paperetan: Abilan. Ez ote da *Pavia*'n izangor?

7/ Lenengo etsaiak erromatarrak,
bigarren txandan jentillak,
ta gero berriz frantzesarekin
izugarrizko batallak;
gure aurreko aitona zarrak
asko dira gerran illak;
mundu guziya bildurtzen zuten
Kantabriya'ko mutillak,
oraingo mauser ainbat baziran
orduko lizar-makillak.

8/ Baldin egiya esaten badu
libruan dagon fediak,
isla asko ta onak zituen
len España'k beriak,
ta geienetan agintzen zuten
euskarazko aguriak;
orain geienak galdu ditugu,
iya egin du guriak,
Zeruko Aita, zuzen gaitzazu
nola baikeran zuriak.

9/ Lengo San Tomas egun batian
zazpi t'erdiyak aldian
aitona bati begira egon naiz
Zurriola'ko parian; (5)
dudarik gabe dabil fueruak
ekarritzeko idian,
oso kontentu apenaz dagon
atzerritarren mendian,
ezpatarekin erakusten du
euskal mendiyak nun dian.

(5) Okendo'ren iduria.

- 10/ Garai batian Kantabri on au
 erregalotan bizi zan,
 ta orain berriz jarri gaituzte
 miserablearen gisan,
 ez ain eskasak geradelako
 gerran edo gudaritzan;
 Tubalen kasta nunbait oin-pian
 ikustia komeni zan,
 Urbietta'ren pausu tristiak
 etziran alperrik izan!
- 11/ Alegre bizi banitzan ere
 nago tristetzen asiya,
 atzerritarrak egin digute
 iya nai duten guziya;
 juan dan ogei ta amar urtian
 auxen da diferentziya!
 Arrazoi gabe kendu ziguten
 aurreko eredentziya,
 gu emen ondo ekustiâtik (6)
 guraso zarrak utziya.
- 12/ Lekobide zan euskalduntarra,
 gerrero izugarriya,
 Erroma'ri ta beste askori
 artu ziyoten neurriya;
 ta Otsobalek egiten ziyon
 aldamenetik guardiya,
 irugarrena Lartaun gaztia
 seme-orde ekarriya;
 gaur Kantabriya'n badago alako
 kuadrilla baten premiya!

(6) Bertso-paperetan: *ekustiagatik*.

13/ Gure arbola maitagarriyak
 etzuen ori merezi,
 otsolarrak eta aien nastuak (7)
 jarri zaizkiyo nagusi;
 euskaldun danak lagun zaiegun,
 ez iñor galtzera utzi;
 Kantabriya'ko lastima au zer dan
 orra nik adierazi,
 paper bakoitza amar zentimo
 nai ditubenak erosi. (8)

(7) Bertso-paperak: *otzobalek*; bañan Txirritaren illobak esan digunez, *otsolarrak* bear du. Otsolarra ta aiena, sasi antzekoak dira. Oso orri gogorra dute. Arbolari itsatsi, puntaraño igo ta nagusi jartzen zaizkio.

(8) Bertso auen sei bat argitaraldi eskuratu degu, bañan guziak bat datoz, batere aldaketarik gabe:

Bertso-papera: "San Sebastián. — Imp. La Voz", Jertrudis Arrieta zana, Errenteria.

Bertso-papera, Tip. Echenagusía. — Bilbao", Oiazungo etxe batetik.

Txirrita'ren Testamentua, 1930, Imp. Macazaga, Rentería.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Rentería", Adelina Sarasola, Lexo bertsolariaren alaba, Antigua, Donostia.

Argia'ren paper-puska bat; ez dakigu zein egunetakoa dan.

Bertsolariya asterokoa, 11'gn. zenb., 1931/XI/29. Izenburuak onela dio: Gure Fueroak. — *Txirrita'ren Testamentua'tik* artuak.

AITA ETA SUI-GAIA

- 1/ Gizon bat etorri zait
prestuaren gisan:
biyak aita eta sui
biagula izan,
alabak ere naiko
zuala zeritzan;
nola kastu aundiyak
bai zeuden elizan,
dotia sobratzera
Bilbao'ra jua nitzan.

- 2/ Bilbao'tik etorri ta
lenengo galdera:
«Aita, lengo itzetan
konforme al gera?»
«Mutill zintzo batekin
izan du aukera;
naiago nuen itzik
ez banu atera,
bazijuazke beste
paraje batera.»

3/ Nai duena egin da
or dago seriyo,
onuzkero juan da ta
zer erremediyo?
Kristau suertosuak
ez giñan gu jayo,
zintzotuko nitzala
nunbait etzan fiyo,
astiasuar bati
entregatu diyo.

4/ Lenbizi egin diyot
asarre-papera:
«Estimatzekua da
orlako aukera!
Baño gorroto txarra
danentzat kalte da,
ia litro bat ardo
lenbizi atera,
ori eranaz bapo
konponduko gera!»

5/ Biyak mayian giñan
exerita jarri,
pasadizuak esan
dizkagu alkarri:
«Huelga bat sortu ta
ibilli naiz larri,
iru duro besterik
ez ditut ekarri,
baietzkoa izan bazan
nitzan parragarri!» (1)

(1) *Txirrita'ren Testamentua*, 1930, Imp. Macazaga, Rentería.

NAGUSIYA TA MAIZTARRA

1/ «Orañ artian ni izandu naiz,
aitona, zure nagusi,
errenta txintxo pagatu dezu
zere kapoi eta guzi;
zu baño gizon umillaguak
ez ditut asko ikusi;
oraiñ etxea saltzera guaz,
nai bazenduke erosi.

2/ Larogei duro zuben errenta
etxiak oraiñ artian,
zedorrek ala pagatu dezu
berrogei ta amar urtian;
lenguan bertan gelditutzia
ezta neretzat kaltian,
bost milla duro baliyo ditu
ia konpondu gaitian.»

- 3/ «Zer familia izandu degun,
jauna, nai al du aditu? (1)
Amabi aurren aita naiz ni ta
semiak amar baditu;
lan egiteko iñor gutxi ta
mayian eziñ kabitu,
baneukake non enpleatua
bost milla duro banitu.»
- 4/ Au aditu ta beste aldera
buelatu zan nagusiya,
esanaz: «Nik zer kulpa dadukat
zuk ume asko aziya?
Ez dezu asko ixtimatzen nik
egin dizuten graziya;
zuek artu nai ez badezute
bada zeñek erosiya.»
- 5/ «Eskerrik asko, nagusi jauna,
pakian biagu bizi,
baña izketan bukatu arte
ez bedi juañ igesi;
klaro dabillen gizonak ezta
arrazoi txarrik merezi;
nai dubenari saldu bezaio,
guk ezkentzake erosi.

(1) *Txirrita'ren Testamentua*-n eta *Bertsolariya*-n: jauna, nai al ditu aditu.

- 6/ Aziendaz ta lan-erremintaz
 bagenedukan indarra, (2)
 aiekiñ ere ez degu orain
 oso alderdi ederra:
 zazpi baliyo luteken gauzak
 bostian eman biarra;
 au pentsatzian etortzen zaigu
 begietara negarra.
- 7/ Amabi lagun mayian bueltan
 juntatzen gera jateko,
 geienaz ere aietatik bost
 irabazira juateko;
 pazientziya artuko banu
 anbat ez nuke kalteko,
 Jaungoikuari eska zaiogun
 osasuna emateko.
- 8/ Prezisamente martxatu biaû (3)
 baserrira edo kalera,
 norbaiti egin biarko zaio
 bizi-lekuen galdera,
 esplikatuaz nola izan dan
 fameliyaren galera;
 gure Jainkuak nai duen arte
 nonbait mantenduko al gera!» (4)

(2) *Txirrita'ren Testamentua*-n eta *Bertsolariya*-n: *bagendukan*.

(3) *biau* = *bear degu*.

(4) *Txirrita'ren Testamentua*, 1930, Imp. Macazaga, Rentería.

Bertsolariya, 23, 1932/II/21.

BERTSO BERRIAK TXIRRITAK JARRIAK

Bertso auek ez dira Txirritaren illobak kopiatuak, arek Gazteluene'ra etorri banoen len jarriak eta gero «Txirritaren Testamentua» liburutxoari erantsiak baizik.

Ijitoen bizi-modua adierazten digu emen Txirritak.

Illobak esan digunez, eta berak osabari entzun izan zionez, Txirritak, Tolosa'ko edo Ernani'ko peri-egun batean, ijito-kuadrilla aundi bati kantatu zizkion, mai baten gañera igota.

Oso pozik egon omen ziran bertsoak entzuten, eta ondoren onela esan zioten:

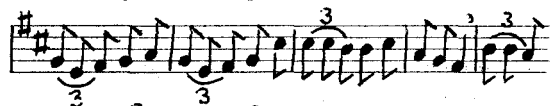
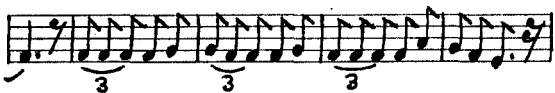
—Beste guziak egiak dira, bañan ijitoak ez gera lapurrak!

Guardizibillai galdetu bear...

Lenengo doña, Txirritaren illoba orrek berak kantatua, eta Manuel Yaben eta

Anbrosio Zatarain'ek magnetofonotik entzun eta paperean ezarria.

Bigarrena, Juan Zabaleta bertsolaria zanaren kuadernotik artua.

- 1/ Esplikatzera nua kontuak
ijito jende oienak,
nola diraden gure artian
gertatu izan diranak;
alperrak edo mozkorrak dira,
erdi lapurrak geienak,
okasiyua ta eskandalua
faltatutzen etzaienak.

- 2/ Beren asto ta zakur eta ume
emen dabilta jai ta aste;
mikeletiak iñoiz aurrian
atera izandu dituzte,
berak baño len ostera etorri
ta persegitzen gaituzte;
beste olako naziyorik bat
iñon danik eztet uste.

- 3/ Beren asto ta zakur eta ume
dabilta juan-etorriyan,
emakumiak lasto-pretesto
kasikan larru gorriyan;
gizonak berriz mozketa-aitzaki
beren aizturak gerriyan,
siñalien bat utziko dute
sartzen badira erriyan.

- 4/ Emakumiak aurrak artuta
eskera dijoazenian:
«Etxeko andre, limosnatxo bat
Jainkuaren izenian!»
Ofrezimentu luzia baño
errezotza azkenian,
gauza guziyak gero berentzat
ñor bistan eztanian.
- 5/ Kojitutako aberiak
nola nai duten jokatu,
emen ostu ta aruntz eraman, (1)
an saldu edo trukatu;
anguak berrik onuntz ekarri,
jakiak ezin topatu;
kontu garbiya nai duenak ez
ijituakin tratatu.
- 6/ Ijituetan gutxi izaten
dirade berriz antzuak,
naturalezaz kasta gogorak
ta gañera umetsuak;
bizkarrian bat, tripan bestia,
aldamenetan batzuak,
sall galantakin ikusten dira
dabiltzala geientsuak.

(1) Bertso-paperak: *emen ostatu auntz eraman.*

- 7/ Usandutako okelak jaten
dira pare gabekuak,
anima salbo zakur gosiak
diraden bezelakuak;
naiz izan usteldu ta lurpian
luzaro egondakuak,
istimatutzat daramazkite
oriyek orrelakuak.
- 8/ Sasiyetako oialak eta
ollo kojitzen atsuak,
ta kalietan poltsak miatzen
dabiltza mutill gaiztuak;
gizonak berriz mendiyetatik
biorrak eta astuak,
gauza gozorik senti badute
azkar erantxi eskuak.
- 9/ Asolbiziyo biarrik ere
ezta izaten oiekin,
fakultadia Aita Santuak
ainbat badute berekin;
naiz aide izan ezkontzen dira
alkar nai dutenarekin,
orretarako gazterik pronto (2)
naiz dotriñarik ez jakin.

(2) Bertso-paperetan: *orretako*.

- 10/ Kontraturako ere eztute (3)
eskribauaren biarrik, (4)
kastuban zertan ibilli biar du
txorakeriyan alperrik?
Naiz aide igual ezkontzen dira,
igual oriyek bakarrik;
bodetarako ardua bada
ezta besteren biarrik.
- 11/ Neska-mutillak tokatzen bada
berentzat elkar artzia,
zelebre diran kontuak ortan
ere badarabiltzia:
buruaz gora botako dute
autsi dedilla eltzia,
zenbat puska egiñ ainbeste urteko
ejituen ezkontzia.
- 12/ Etxe, karrera, ola, telleri
legorrak dauden tokira,
jeneralian gauetarako
erretiatutzen dira;
atentziyuan egon izan naiz
nola dabiltzan begira,
eztute onik asarretu ta
purrukatzen ez badira (5).

(2) Bertso-paperetan: *Kontratuako*.

(4) Bertso-paperetan: *eskribibaren, eskribanorik, eskribiyaren*.

(5) Bertso-papera, "Imprenta Macazaga. — Rentería", Monika Galarraga zanaren eskutik jaso.

Oni kopiatu diogu. Ta oni kopiatu diote geroztikako argitaraldi guztiak, edo geienak beintzat. Orregatik, aldaketarik ez dute. Batzuek 10'garren bertsoa falta dute.

Txirrita'ren Testamentua liburutxo, 1930. Imp. Macazaga, Rentería. Onek 10'garrena falta du; gañerakoetan aldaketarik ez du.

Txirrita'ren Testamentua liburutxo, gerraz geroztikako argitaraldia. Onek bertso guziak dauzka, ta aldaketarik batere ez.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Errenteria'ko Makazaga'renean jaso.

Bertso-papera, "Imprenta Ayestaran", Tolosa'ko Julio Rekalde'k emana.

"Euskal-erriko kanta zarrak", Imp. Macazaga, Rentería, Tomo II.

"Euskal Kantak", Donostia, 1959.

Bertsolariya aldizkaria, 21'garren zenbakia, 1932/II/7.

Bertso-papera, "Lasa — Elgoibar", Antonio Arri-llaga zanaren bitartez Elgoibar'ko Urriaga baserri-tik eskuratua. Onek bost bertso falta ditu: 3, 7, 10, 11 ta 12'garrena. Gañerakoak orden ontan: 1, 2, 8, 4, 9, 6, 5. Aldaketak: 1/1: Kantatutzera; 1/3: gure tartian; 2/4: eraman izan dituzte; 2/5: eurak baño len ostera etorri; 2/7: beste olako probintziarik; 4/7: gauza guztiak gero eurentzat; 5/1: Bizi guz-tian inon gauzekin; 5/2: oiek nai dute jokatu; 6/5: bizkarrian bat, beste bat soñian; 6/6: aldamenian batzuek; 8/1: Sasietako erropak eta; 8/2: ollo la-purtzen atsuak; 8/8: bixkor erantzi eskuak; ta le-rrorak orden ontan: 1, 2, 5, 6, 3, 4, 7, 8; 9/3: Aita Santuak fakultadiak; 9/5: nai dubenian ezkontzen dira; 5/8: ijituekin jokatu.

TXIRRITAREN LENDABIZIKO BERTSO-LAGUNAK

- 1/ Milla zortzireun irurogei ta
amalau urte urrian,
lenengo plazan kantatu nuen
nik Ernani'ko lurrian,
San Antonio deitzen diyogun
ermita baten aurrian,
lagunak alkar ixtimatuaz
lengo oitura zarrian.
- 2/ Joxe Migelek atera zuan
oso izketa leguna:
«Au da, gaztiak, prezisamente
guk egin biar deguna:
altxa dezagun San Antoniyo,
gaur da beraren eguna!»
Gaur Goiatz-Txiki'n dago itxututa
orduko nere laguna.

3/ Orduko ango bertsolariyak
lau lagun giñan guziyak,
Ernani'n bertan bataiatuak,
barriyu ortan aziyak:
Joxe Migel da Erramun illak,
ni ta Juan Mari biziyak,
San Antoniok merezi du ta
eman zaizkagun graziyak!

4/ Irurogei ta amar bat urte
badaduzkat bizkarrian,
kargamenturik txarrena au da,
eziñ utzi baztarrian;
anka batetik kojoka nabill,
reuma daukat ixtarrian,
baño baditut laguntzalliak,
ez nago modu txarrian.

5/ Gazte-gazterik asi nitzan da
orañdaño bitartian
zenbait umore eder jarri det
Kantabria'ko partian;
pixka batian ez naiz aztuko
sartuagatik lur-pian,
nere aitamenak izango dira
beste larogei urtian (1)

(1) *Txirrita'ren Testamentua*, 1930, Imp. Macazaga, Rentería.

BERTSOLARIYA

«BERTSOLARIYA»

Ez da izango bertso-zalerik, «Bertsolariya» aldizkariaren izena entzun ez duanik. Ala ere, asteroko orren berri emen ematea, komeni dan gauza dala derizkiogu.

Garai artan bazan Errenteria'n Makazaga izeneko inprenta bat; moldiztegi bat, lengo bertso-paper zarretan ageri dan bezela esateko.

Bertako nagusia, Juan Jose Makazaga Mendiburu zeritzan. Altza'n jaioa zan, 1887/I/18'an, eta Errenteria'n il zan, 1963/I/21'an.

Moldiztegi ontan bertso-paper asko ta asko argitaratzen zan: batzuk berri-berriak, jartzallearen enkarguz; ta beste batzuk lengo zarrak, Xenpelarrenak eta abar, bertso-saltzalleak ala eskatuta.

Azkenetako, Makazaga jauna bera ere guztiz bertso-zaletu zan. Ta arrezkeroz-

tik bera bere kontu bertso-publikatzen asi zan; ta bertso-paperak ez-ezik, liburuxo batzuk ere bai.

Ona emen Makazaga'k argitaratutako bertso-liburutxoen zerrenda:

«Euskal Erriko Kanta Zarrak», iru liburuxo.

«Xenpelar Bertsolaria», Luis Jauregi apaiz jaunaren itzaurrearekin.

«Bilintxen Bertsoak».

«Txirrita'ren Testamentua», 1930.

Beste liburuxo bat ere bai; bañan nik eskuratu dedan aleak aurreko orriak falta ditu, eta ez dakit zer izenburu zeukan. Ta beste iñon ez det liburuxo ori ikusi.

Bañan Makazaga jaunaren lanik aundiena, «Bertsolariya» aldizkaria izan zan. 1931/IX/20'an asi zan, eta 1932/IX/25'an bukatu. Guzira, 54 zenbaki argitaratu zituan. Astero-astero ateratzen zan. Geienetan, zortzi orri-alde izaten zituan.

Orri-alde oiek bertso zarrez eta berriz betetzen ziran. Bazan antxen aukera: Xenpelar, Bilintx, Otaño, Alzo'ko Imaz, Alkain, Fermin Imaz, Txirrita, Saiburu, Lexo, Zapirain anaiak, Zabaleta anaiak, Urrutia, Erauskin, da abar da abar.

Lan aundi ta bikaña benetan; ta are txalogarriagoa garai artan. Ara zergatik:

Garai artako euskaltzaleak etzuten erderatikako itzik nai. Eta bertsolariak olakorik maiztxo sartzen baitzuten, bertsoak begitan artuak zeuzkaten. Orduko euskaltzaleak etzuten bertsorik argitaratzen, burla egiteko ez bazan, Agirre'k *Garoa'n* egin zuan bezela, edo an da emen itz asko ta asko aldatuta edo «orraztuta». Bertsoarako oso giro itxusia zegoan; bearbada, iñoiz izan dan txarrena (1).

Ta une artan, Makazaga jaunak, euskaltzaleei kasorik egin gabe, bertso-liburuak ateratzeari ekin zion; ta liburu txoak ez-zezik, aldizkari bat ere bai.

Orain, urteen buruan, Makazaga'k arrazoi zuala aitortu bearrean gera; ura zebillen zuzenbidetik, ez euskaltzaleak.

Nik askotan esan izan det, baita aurrerantzean esango ere, Makazaga jauna bezin euskaltzale prestu ta egiazkorik iñor gutxi izan dala gure artean.

«Bertsolariya» argitaratzeko laguntzaille-paltarik etzuan Errenteria'n izan. Oie-

(1) Giro ori aldatzen asi ziranak, Makazaga jauna ta D. Manuel Lekuona apaiz jauna izan ziran.

tan Zabaleta anaiak aitatu nai nituzke, Juan eta Pello (2).

Aldizkari berriaren asmoak zein ziran, lenengo zenbakian adierazten zan. Ta Txirritaz onela zion:

«Txirritak itza eman digu astero orri bat beteko dubela bere bertso berriyakin».

Ta lenengo orri-aldean, itzaurrearen erdi-erdian, Txirritaren erretrato bat jarri zuan Makazaga'k. Ondo ikusten zuan Txirritaren izenak erostunik asko bilduko ziola.

Zerbait geiago jakin naiean, Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin'i galde egin genion. Itz-lerro auek idatzi ta bialdu zizkigun:

«1931'garren urtean bazan Errenteria'n inprenta txiki bat. Bertako nagusia Makazaga jauna zan, oso bertso-zalea eta bertsolarien lagun aundia.

Txirritak berak ere askotan bialtzen zizkion berak jarritako bertsoak inprentatzera.

Egun batean etorri zitzaion Makazaga jauna Txirritari eta esan zion:

(2) Argitaratua degu Juan eta Pello Zabaleta'ren bertso-liburua: Auspoa, 63-64.

—«Bertsolariya» izena duan orritxo bat atera bear degu astero-astero, eta orretarako zuk bertso batzuek jarri bear dituzu.

—Ez al da jendea aspertuko beti nere bertsoak aditzen? —esan zion Txirritak.

—Ez dira zureak bakarrik izango; beste laguntzalle batzuek ere billatuko ditugu: Saiburu, Telleri-Txiki, Zabaleta, eta beste batzuek ere bai. Nik astean zortzi duro (3) emango dizkizut, eta zuk astero amar edo amabi bertso jarri itzazu. Eta, iñoiz edo bein, len jarritako edo kantatutako batzuek ere jarriko ditugu.

Orrela egin zuten tratua, eta zortzi duro oietatik bat bere illobari, orain au eskribitzen ari dan oni berari, ematen zion, bertso aiek apuntatzeagatik.

Makazaga jauna berak eman zituan bi blok edo kuadernotxo eta pluma estilografika bat bertso oiek jartzeko; eta bere seme bat bialtzen zuen blok bat ekarri eta bestea eraman egitera. Era orretan bertso oiek guziak blok oietan jasoak gelditzen ziran.

Orrela sortu zan «Bertsolariya» izen-

(3) Uste det zortzi duro ematen ziola. (Txirritaren illobaren oarra.)

datzen zan asteroko orritxo. Berak ekar-
tzen zituan Txirritaren ateraldi eta ber-
tso polit asko, olakori ta alakori, eta
emakumeen modari, gaurko egunerako
ere ondo letozkenak.»

Idazlerik geienak, zartzaroan bare-al-
dia izaten dute. Sasoiean baño lan gu-
txiago egiten dute. Pixkabanaka itzaldur
egiten dira. Ta arritzekoa ere ez da.

Arritzekoa Txirritarena da. 1931'garren
urtean, irurogei ta amarretik gora asia
zan. Ta orduan, atsedetik artu bearrean,
bertso jartzeari iñoiz baño gogo geiagor
ekin zion; baita bertso-sail ederrik asko
jarri ta argitaratu ere.

Esan genezake, beraz, Txirrita, bere-
-bera zuan lantegian, bertsolaritza ale-
gia, erretirorik artu gabeko langillea izan
zala.

Bañan, egia esan, berak bakarrik etzuan
bere burua artara jarri; Makazaga jau-
nak jarri-arazi zuan. Au ere Makazaga'ri
zor diogun mesedea da, beraz.

Makazaga'k «Bertsolariya»-n argitaratu-
tako Txirritaren bertso guziak, emen bil-
du ditugu, lendik bertso-paperetan publi-
katuta zeudenak izan ezik.

(1931)

BERTSO BERRIYAK
AURTENGO ESTROPADARI
TXIRRITAK JARRIYAK

1/ Bertso berriyak jartzera nua
estropadaren gañian,
itxas-gizonak alabatuaz
merezi duten añian;
aurtengu ontan enpeñatu da
jendia alegiñian,
bosti atsegiñ eman diyote
ospela zeukan oñian. (1)

2/ Biba Manuel Arrillaga ta
zeren dituzun lagunak,
gauz ori ontzat artuko degu
konprenditutzen degunak;
umore onaz pasa ditugu
estroparako egunak,
danak konforme gelditu gera
bistan ikusi degunak.

(1) *Bertsolariya'n zañian* dago, bañan Txirritaren illobaren iritziz *oñian* bidezkoagoa da, ta orrela jarri degu.

3/ San Pedrotarrak kontentu dira
zuek egindako lanaz,
patroia ere saiaturzen zan
«Tira, mutillak!» esanaz,
indar guztiyak azaldu gabe
nik pentsaturzen dedanaz;
oraiñ deskantsun egon zaitezte
naikua jan da eranaz.

4/ Patroiak uju egiten ziyen:
«Fuerte arraunari tira!»,
ori aditu duten garaian
mutillak saiatu dira;
barkua txuxen eraman zuen
desio zuen tokira,
berialaxen eman ziyoten
bere balizari jira.

5/ San Pedro'kuak dute bandera,
Oriyo'kuak urrena,
oien ondoren San Juan eta
Donostiya laugarrena;
txit errespetoz sartu ziraden
beren arraian barrena;
au zan sekulan ikusi degun
estroparik ederrena.

6/ Lenengo bueltan bi segundoren
bentajan zegon Oriyo,
Manuel etzan asko estutu
gauz ori zala meriyo;
arrauna fuerte dantzatzen dute
bera jetxi ta gora iyo,
aik berdindu ta beste amalauren
bentaja atera diyo.

7/ Zer sentidutan itz egin dedan
konprendi zazute arren,
lenengo bueltan lau txalupa oiek
alde ziraden alkarren,
kolka-txituak ziruditela
bata bestiaren urren;
danak arraunak jaso zituzten
amaika segundo barren.

8/ Getariarrak ziran bostgarren,
ala enteratu naute,
eztira ola kostunbratuak
orañ dala zenbat urte;
bakoitzak bere aietatikan (2)
enpeñatu dira fuerte,
zer esanikan ez da oientzat,
egiñala egin dute.

(2) *Bertsolariya*'n: aietatikan.

- 9/ Ondarrabi'ko arraunlariyak
ziran gero seigarrenak,
gorputz tamaña ederrekuak,
franko altu ta gizenak,
soberbiyarik gabeko mutill
prestubak eta zuzenak;
despreziyorik ez du merezi
fiñ jokutzen dan gizonak.
- 10/ Pasa bezela itz egingo det,
ordena ala nuan-da,
Agiñaga'ko barriyu ori
oriotarren muan da;
bandera billa saiatu ziran
Donostiya'ra juanda,
danen atzetik etorri ziran
norbaitek biar zuan-da.
- 11/ Eskarrik asko, Donostiya'ko
ziudade amantia,
aurten naikua egin dezute
orrenbeste ematia;
ikusirikan badaukatela
olako borondatia,
berriz biartzen baditu ere
mereziko du juatia.

12/ Pasadizuak ikasi ditut
aldian bizi naiz eta,
gañera berriz neonek ere
iñoiz letzen det gazeta;
ongi kostata irabazten da
oinbeste milla pezeta,
oraiñ deskantsuz egon zaitezte
oloz ta ardoz aseta.

13/ Agur, Manuel Arrillaga ta
konpañi maitagarriya,
zu zera urterik faltatu gabe
bost bandera ekarriya;
orantxe Kosta Kantabriyari
artu diozu neurriya, (3)
biba alkatia Andonaegi ta
gora San Pedro'ko erriya!

14/ Aita-semiak, osaba-illobak,
geienak parientiak,
maisu onaren akolituak,
jakinduriyaz betiak;
gañera berriz aldamenetik
olako aiudantiak,
atrebentziya barka zazute
Pasai'ko lagun maitiak. (4)

(3) *Bertsolariya'n: dituzu.*

(4) *Bertsolariya'n: Pasaiako.*

Bertsolariya, lenengo zenbakia, 1931/IX/20.

BERTSO BERRIYAK
TXIRRITAK JARRIYAK

- 1/ Milla zortzireun irurogei ta
amaseigarren urtian,
ekaitz gaizto bat sartu zitzaigun
Kantabriya'ko partian;
lenago etzan kintik tiratzen
gure sor-leku maitian,
elementu au nondik sortu zan
ongi entera gaitian.

- 2/ Kintak jarri ta ondorenian
beste ogei bat urtian
zenbait amaren seme onradu
Cuba'n sartu zan lurpian;
guraso askok negar egin du
ura saldu zan artian,
geienak lutuz jantzi giñaden
Kantabriya'ko partian.

- 3/ Aberats askok pagatzen zuen,
soldadu jua zenbait pobre,
legi ori jarri ez bazan ere
arlotiarentzat obe;
atzenerako estranjerua
egin zan islaren jabe,
len ere Cuba saldu ziteken
oinbeste gizon ill gabe.
- 4/ Orañ errege jua zaigulako
askok biyotzian min du,
ez antziñako oin portamena (1)
ondo letuko bagendu;
aitak biyotza gogorra zuen,
orri etzaio bigundu;
orañ ederki bizi liteke:
naiko dirua egin du.
- 5/ Urte batzuek pasa zituen
erreino ontan nagusi,
Donostiya'ra bueltak egiñaz
bere fameli ta guzi;
puska ederrak saldu zituen,
etzuen ezer erosi, (2)
naikua bildu duen garaian
Frantzi'ra jua da igesi.

(1) *Bertsolariya'k: ez antziñako oin portamenak.*

(2) *Bertsolariya'k: etzun.*

- 6/ Zori gaiztuan sartu ziraden
oiek korteko atian,
lege berriyak jarri zituzten
euskaldunaren kaltian;
lenago libre bizi giñanak
lotu ginduzten katian,
oraingu ortan ere ez dakit
nola portatuak tian.
- 7/ Milla zortzireun irurogei ta
zortzigarrenge urtian,
Urriko illak ogei ta zortzi
zituen egun batian, (3)
garai orretan gure Fueruak
sartu zituzten lurpian;
errespetua guardatu zuten
amona zegoen artian.
- 8/ Garai orretan aldegiñ eta
andikan zortzi urtera,
doña Isabelak bialdu zuen
karta zorrotz bat kortera:
letu zazute Bergara'n dagon
Konbeniyoko papera,
euskaldunak zer deretxo duen
ortik kontuak atera.

(3) *Bertsolariya'k: zien.*

- 9/ Zure amona zenbait egiya (4)
 munduan esandakua,
 ogei ta bederatzi urtian
 erregiñ izandakua;
 orrek altuan zeukan konduta
 jetxi nai zuten bajuâ,
 emen fueruak ez galtziâtik
 aldegiña da gajua.
- 10/ Lengo gizonak kortian eta
 lege berriyak non-nari (5)
 esanaz: «Ara emen biria,
 ortik barrena jon ari!»
 Amaika burla egiten diyo
 jende gaiztuak onari,
 jenyu oiek ez dituzu zuk
 ikasiyak amonari.
- 11/ Gure errege izandu ori
 portatu da oso noble,
 gerrik onena baño pakia
 badakit degula obe;
 orañ Alcalá Zamora dago
 Españi'ko jaun da jabe,
 nolabait ere konpondu dira
 odolik ixuri gabe.

(4) *Bertsolariya*'k: *zenbat*.

(5) *Bertsolariya*'k: *non-nai*. Edozein bertsozalek daki *nai* esan bearrean *nari* esan oi dala punturako ala komeni danean.

12/ Semiak lana akabatu du
beraren aitag asiya,
gizon justua nola atera
oien tartian aziya?
Gure fueruak kendu zituzten,
Habana orla utziya,
len Kantabriya ondatu zuten
t'orañ Españi guziya. (6)

(6) *Bertsolariya* asterokoa, 2'gn. zenb., 1931/
IX/27'an.

BERTSO BERRIYAK TXIRRITAK JARRIYAK

Bertso auek «Bertsolariya» aldizkarian agertu ziran, 3'garren zenbakian, 1931'garren urteko Urriaren 4'an.

Ezkioga'ko garai artako kontuak esaten dizkigute. Txirritak agerpen aien alde azaltzen du bere burua.

Azkeneko bertsoan onela dio:

Kanta-paper au biar bezela
etzan erreza ditatzen...

Badakigu zeñi *ditatzen* zizkion bertsoak: bere illoba Jose Ramon Erauskin'i, liburu ontarako ainbeste argitasun eman digunari alegia.

1/ Gaude milla ta bederatzi eun
ogei ta amaika urtian,
Kristo zerura iyo zanetik
orañdaño bitartian;
arrigarrizko kaso bat dago
Gipuzkoa'ko partian,
au Ezkio'ko Andua deitzen
zaion barriyo batian.

2/ Amabi urteko alaba eta
zortzi urteko mutilla
amak auzora bialdu ditu
gaberako esne billa;
imajiña bat azaldu zaio
añ ederra ta umilla,
etxera jua da amari oska
aikiñ etorri dedilla.

3/ Alabak amai esaten zion:
«Au eziñ al du ikusi?
Oso ederki jantziya dago
bere korona ta guzi.»
«Ama Birjiña izango da ta
etzuaztela igesi!»
Belaunikatu lurrian eta
errezuan zian asi.

- 4/ Aitak Jesusi iju în zion:
«Nere Jaungoiko prestua,
argitasun bat bialdu dezu,
etzaude gutzaz aztua;
neronek ez det ikusi baño
biyotza daukat poztua,
zerorren Ama izango dala
nik egin dedan juzkua.»
- 5/ Geoztik beste lagun batzuek
badirade ikusiyak,
aldi artara beirutzen dute
etortzen diran guziyak;
milagro aundiya izango dala
baditugu notiziyak,
izketan egon diradenari
adituta ikasiyak.
- 6/ Sinistaturik nola dagoen
gureztat borondatian,
ejenplaria dator jendia
bire guziyak betian;
ataundar batek itz egiten du
egun bitatik batian,
iruritzen zait sartuko dala
zeruetako atian.

7/ Imajiñ ori jantzi batekiñ
ikusi zuten lenago,
baño geroztik muatu ditu
beste bi-iru jenero;
ori beiñ bistan jarri zaionak,
ni enteratua nago,
berriz ikusi lezakiela
juaten bada egunero.

8/ Geok ere guk toki artara
buelta bat egiñ genduan,
ango jenderik geientxuena
zegon sinismen senduan;
toki ori da Ezkio-mendin,
arbola biren onduan,
ainbeste jende izaten zanik
ez nuan uste munduan.

9/ Mendi geiena betia zegon
emakumez ta gizonez,
negar-malkuak darizkiyela
errosaiua esanez;
arriturikan alkarri beira
ango seriyotasunez,
gaixto samarrak umildu ziran
naiz fede asko izan ez.

- 10/ Elur-malua bezela dator
jendia arratsaldian,
estaziyotik Ormaiztegi'ra
Ezkiyo non dan galdian;
Zumarraga'tik automobillak
danak alkarren pelian,
orko kontuak aditu eta
zerbait ikasi zalian.
- 11/ Ameriketatik abiyatuak
bai omen dia birian,
Ezkio'n dagon milagru ori
ikusitzeko idian;
ezkera noski surtan erreko
edo itoko urian,
zer izango dan iñork ez daki,
danak beldurrak aidian.
- 12/ Kanta-paper au biar bezela
etzan erreza ditatzen,
saiatu biat fabori ori
ote genduken kitatzen,
Ama Birjiñai agur egiñaz
geren animak maitatzen;
aldez aurretik abisatu du
lenbailen presta gaitezen. (1)

(1) *Bertsolariya* asterokoa, 1931'ko Urrilla'ren
4'an.

(1931)

MUNDU ONTAKO BIZI-MODUA
ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIYAK (1)

- 1/ Gure munduko bizi-modua
guziyentzat da laburra,
griña gaiztuak tiratzen gaitu,
ortatik dator makurra;
leku askotan ikusi oi da
lapur guardiyan lapurra;
animaliya ere igual
katua eta zakurra:
berak asko nai t'ezin sufritu
bestek daraman apurra.
- 2/ Armariyo zar batian nuen
esperientziya ikusi:
gure Pepita deskuidatuta
atia zabalik utzi,
katu Moñoña azkar sartu zan
bere bigote ta guzi,
sagua itota odolkiya artu,
goiko sapaira igesi...
Animaliyen artian ere
lapur aundiya nagusi!

(1) *Bertsolariya*, 4'gn. zenb., 1931/X/11.

3/ Alper askori gustatzen zaio
bestek egiña jatia,
berentzat zernai komenentzi ta
pobriarentzat kaltia;
lapur txikiyak preso sartuta
gañera berriz katia,
aundiyarentzat libertadia,
beti zabalik atia...
Kantabria'ko fueruak ere
olaxe kenduak tia. (2)

4/ Mundu onetan dijuan martxa
etzait askorik gustatzen,
biar bezela portatzen baña
errezago da juzgatzen;
pobriarentzat amenazua,
kopeta dute beztutzen,
sermoi ederrak aditu arren
ez dira asko estutzen,
lapur txikiyak preso sartuta
berak milloiak ostutzen.

5/ Lapur txikiyak kastigatzeko
non-nai badago kartzela,
kupira gabe ematen zaio
denbora askoko itzala,
esanaz egindako okerrak
antxen pagatu ditzala;
aundiyak libre ikusten dira
pasiuan dabilzala,
ez projimua maite bagendu
gere burua bezela.

(2) kenduak tia = kenduak dira.

6/ Zakurrak ere lapurren kontra
zaunkaz pasatzen du gaba,
nagusiyari adierazten
fuerte zabalduaz aba; (3)
mataderiya non dan badaki,
maiz asko juango da ara;
usai oneko sudurra dute,
belarriyak erne para,
puska galantak artuko ditu
iñor deskuidatzen bada.

7/ Itsasuan zer gertatutzen dan
ez al dezute ikusi?
Txardiñ berriya eta antxua
izurdiaren igesi,
azpiyan eziñ aguantatu ta
gañera irten-arazi,
an ere arrantzaliak pronto
beren sare ta guzi;
anima salbo jende pobria
gaur olaxe gera bizi.

8/ Gure tartian gauza bat dago
izugarri itsusiya:
begiyetako bista ona ta
iñor ezin ikusiya;
juezak alde daukazkiyenak
irabazten du auziya,
eta orduan egingo diyo
berak nai duan guziya;
aundi gaxtuak nai duen arte
txiki onaren biziya!

(3) *Bertsolariya*'k: aboa.

- 9/ Mazopak ere txikiyak janaz
 bokoia añako aliak,
 banda osua tragatzen dute,
 izugarrizko jaliak;
 komenentziya badaukate ta
 mokadu onen zaliak,
 mendekuari ematen dizka
 kulparik gabe daliak,
 uste gabian berak olaxe
 tragatzen ditu baliak.
- 10/ Balia dute aundixkuena
 arrai guziyen tartian,
 kostara bakan arrimatzen da,
 naiago du apartian;
 ale batzuek gelditu dira
 Kantabria'ko partian:
 iru edo lau inguru ori
 juan dan berrogei urtian;
 egun ederrak pasatzen ditu
 arpoia sartu artian.
- 11/ Maite zaituztet, presidentiak, (4)
 ministro, diputaduak,
 biar bezela gauzak egiñaz
 izan tzizute graduak; (*sic*)
 garai onetan zuek zerate
 España'ko buruak,
 despreziyorik ez du merezi
 Elizak eta kleruak,
 guk republika maiteko degu (5)
 bañan ekarri fueruak.

(4) *Bertsolariya'k: zaitzet.*

(5) Errepublika etorri berria zan.

12/ Arri-urdiñetako semia,
ai orañ bizi baziña,
ill da gero're maite zaitugu
munduan iñor ez aña;
orañ berroi ta amasei urte (6)
sortu ziguten kuziña;
eskritura bat Ernani'n dago
egiyazkua ta ziña,
ori da Juan de Urbietta'ren
Pavía'ko azaña. (7)

(6) Fueruak kendu zituzten urtea, 1876'garrena alegia. Txirritak urte bat geitxo esaten du.

(7) Emen zerbait falta da neurria osatzeko. Moiztegiaren utsegiña izango da.

(1931)

BARTOLO TA MARI IÑAZIREN
PASADIZUAK

ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIYAK (1)

1/ «Jaungoikuak egun on
dizuela, Ma-Iñazi;
zer zabilta zu emen
makilla ta guzi?»
«Ardi-kontu, Bartolo,
nai banazu ikusi,
beste ofiziyorik
ez nuan ikasi.»

(1) *Bertsolariya*, 5'garren zenb., 1931/X/18.

Beste argitaraldi bat: Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Rentería", Makazaga'renean bertan jaso nuan. Aldaketarik ez du.

2/ «Ez al dezu artu biar,
Ma-Iñazi, gizonik?
Bizi-modu obia
jarriko dizut nik.»
«Ez dadukat dirurik (2)
eta ondasunik;
ez det uste, Bartolo,
zuk naiko nazunik.»

3/ «Zu egonagatikan
arrote ta pobre,
zenbait aberats baño
neretzako obe;
atoz, zauden bezela,
xentimorik gabe,
ta zu egingo zera
nere gauzen jabe.»

4/ «Ni izanagatikan
etxe pobrekua,
badakizu naizela
biyotz noblekua,
beste batzuek baño
konduta obekua,
zirri bat ere iñork (3)
egin gabekua.»

(2) *Bertsolariya'k: daukat.*

(3) *Bertsolariya'k: zirri bat iñork.*

5/ «Berrogei ta biña urte
zaizkigu kunplitu,
iya bada garaia
nai bada mugitu;
berel-berelakuan
etzera kupitu,
Jainkuak bestek eztu
nik ainbat sufritu.

6/ Arreba monja juan zait,
au da desgraziya!,
fameliyan dadukat
indar-eskasiya;
orañ ipintzen dizut
komententziya,
zuria izateko
nik dedan guziya.

7/ Iru bei ta ogei ollo,
zakurra ta astua,
lau katu eta bi auntz,
zer bizi poztua!
Morroi bat artuko det
pulamantuzkua,
ez dago saiatzeko
paraje gaxtua.

- 8/ Etxia neria det,
baditut bi txerri,
baita mendiyen ere
berrogei bat ardi;
pobria izan arren
azaltzen naiz argi:
zor artzekuak kito,
kontuetan garbi.»
- 9/ «Bi aizpa bizi giñan
aita eta ama,
bestiak gobernatzen
nik bakarrik lana;
aientzat justu-justu
sortzen nuen dana,
irabazi orduko
aurretikan jana.
- 10/ Aste batian illak
aita eta ama,
ta aizpa *reumak* artu,
ura gure lana!
Izeba batek artu
zuan beregana,
zerbait biar zanian
beti neregana.

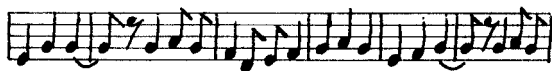
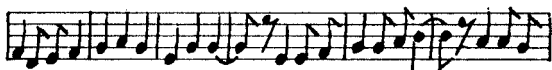
- 11/ Sokorritutzen nuen
onradamentian,
negar egiten zuen
begiyak betian;
orañ bi illabete
sartu zan lurpian,
galanki sufrituta
amar bat urtian.
- 12/ Ez bagera saiatzen
ez dago gauz onik,
ez dezu adituko
alperra naizenik;
egññala guziya
egingo dizut nik,
nere partetik ezta
galduko gizonik.»
- 13/ Bartolo arkitzen zan
estadu motxian,
iñor emakumerik
etzaukan etxian;
dudan ibilli gabe
denbora luzian,
illabete baño len
esposatu zian.

14/ Orra pasadizuak
guk adierazi,
saiatzen danak eztu
burlarik merezi;
orañ egin biagu
lengo penak utzi,
alkar istimatuaz
ondo-ondo bizi.

ORAINGO NESKATXEN JAZKERA

ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIAK (1)

Doña, Azkoitia'ko Patxi Larrañaga bertsolariak kantatua, ta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek magnetofonotik entzun da paperean ezarria.

(1) *Bertsolariya* aldizkaria, 6'gn. zenb., 1931/
X/25.

- 1/ Ara, neskatx gaztiak,
zuentzat bertsuak,
bistan daukazkitenai (2)
petxu ta besuak;
etziran ola bizi
zuen gurasuak,
esperantza ederra
daukate gaxuak
zartzera pasatzeko
egun erosuak!
- 2/ Gona laburrak jantzi,
illiak moztuta,
nor azalduko zaien
dabiltza poztuta;
amaren arrazoiak
baliyo ezta,
berenak aundiyago
kopeta beztuta,
gorputza adornatzen
animaz aztuta.
- 3/ Katiak lepuan da
esku-muturretan
jazten dituzte zenbait
fameli pobretan;
aberatsa berdintzen
zalla da obretan;
alabak apainduak
estadu orretan,
ta amak famelira
ogiya zorretan.

(2) *Bertsoilariya'n: daukatitenai.*

- 4/ Zapata koskor-dunak
anketan sartuta,
alpargata txuriyak
paperan artuta,
billeran dantzatzeko
aiek muatuta,
beren antzeko zenbat
enamoratuta,
or dabilta saltoka
erdi txoratuta.
- 5/ Dantzatik geldituta
illunabarrian,
bakoitzak mutill bana
badute urrian;
fallorik ote daukan
atzian t'aurrian,
alkar neurtuko dute
luze-laburrian;
erretiratzen dira
garai ederrian.
- 6/ Zenbaitek esango dit
neronei akaso:
«Kantak jartzia gaizki
egiñ dezu oso;
gona motx, ille, kate,
petxua eta beso,
neskatxa gaztientzat
orrenbeste bertso...»
Konpadriyan ez danak
ez kandelik jaso!

- 7/ Mutill sasoiekuak
 badabilltza fuerte,
 neskatz oiekiñ artu
 nai dutenak parte;
 arrosa ta krabeliñ,
 releju ta kate,
 gorputza dibertitzen
 naiz animak kalte,
 premiya zeñek daukan
 ezagutzen dute.
- 8/ Lengan neskazar bi,
 oriyeñ jazkera:
 gona motxak jantzita
 pasiatutzera,
 otsuak soildutako
 ardiyeñ antzera,
 besuak agiriyan,
 kolkuan petxera;
 amarrak alde arte
 ez datoz etxera.
- 9/ Ni askotan bezela
 tabernan neguan,
 neskazar oiei esan
 niyoten engan:
 «Jantzi (y) ori ona da
 denbora beruan,
 baño ez Ilbeltzian (3)
 eta Abenduan;
 gaxuak, otzak illko
 zaituzte neguan!»

(3) *Bertsolariya*'n: *baño Ilbeltzian*; bertso-pape-
 rak: *baño ez Ilbeltzian*. Onela jarri degu.

10/ Ustez ez niyen egiñ
abertitu baizik,
bat oso zapuztu zan
egiñ gabe itzik;
bestiak errespuesta
eman zian pozik:
«Ez dauka jantzi onek
iñorako lotsik,
sasoi daukanak eztu
sentitutzen otzik.»

11/ «Beraz, erare ontan
olako sasoya;
ogei ta bi urtetan
etzeunden lasaya,
adituko zenduen
mutillen usaya;
polita zera, baño
ajatzten asiya, (4)
gona motz oiñ azpiyan
daukazu etsaya.»

12/ Garai batez majuak
bazituan sobran,
orañ zeñek nai duen
emen dabill proban;
afanosa bat dala (5)
ezagun du obran;

(4) *Bertsolariya'n*: eta bertso-paperetan *bajatzten*;
Txirritaren illobak dionez, *ajatzten* bear du.

(5) *Bertsolariya'n*: *afanoso*.

iñork jakiñ nai badu
neskatx ori nor dan:
Ote-motx'en jaiua (6)
Ximelaren bordan (7).

(6) Ote-motx, tokiren bat omen da. Ala esan digu Txirritaren illobak. Askotan entzun izan zion osabari.

(7) *Bertsolariya* aldizkaria, Erreterria, 6'gn. zenbakia, 1931/X/25.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga, Rentería", Manuel Beraza apaiz jauna, Urretxua. Aldaketa bakarra: 1/3: bistan daukatenari.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga — Rentería", Juan Iturralde, "Juanito Kojua", Donostia. Aldaketak: 1/3: bistan daukatenentzat; 11/7: polita zera eta; 11/8: oraindik e saia; 11/9: ez izan gogoaren; 11/10: kontrako etsaia; 12/1: Garai baten majuak.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga — Rentería", Baleriano Oyarzabal, Portugal-etxeberrri, Oyarzun. Aldaketak: 1/3: bistan daukatenentzat; 4/7: beren antzeko zenbait; 6/9: kofradiyan ez danak; 11/7: polita zera eta; 11/8: oraindik e saia; 11/9: ez izan gogoaren; 11/10: kontrako etsaia; 12/1: Garai baten majuak.

Bertso-papera, "Etxenagusia'ren irarkolea. — Bilbao'n", Medianborda baserria, Ondarrabia. Aldaketak, aurreko paperak bezelaxe.

Bertso-papera, "Tip. Elustondo — Zarauz"; ez nuan apuntatu nori jaso nion. Aldaketak: 1/3: bistan daduzkatenak; 1/4: kolko ta besuak; 2/1: laburra; 2/2: illia moztuta; 2/3: nor azaldukte dan; 3/3: ikusten dira zenbait; 4/3: abarketa txuriyak; 4/7: beren antzeko zenbait; 5/2: iñulabarrian; 5/5: koraje aundiyakin; 5/6: prestatu aurrian; 6/1: Zenbaitek esango du; 6/2: nigatik akaso; 6/6: petxu eta beso; 6/9: kofradiyan ez da-

nak; 7/2: dabilta fuerte; 8/2: ariyen jazkera;
8/3: gona motza jantzita; 8/9: amarrak alderarte;
10/7: jantzi onek eztauka; 11/2: orlako sasoia;
11/7: polita zerade ta; 11/8: oraindikan saia; 11/9:
ez izan gogoaren; 11/10: kontrako etsaia; 12/1:
Garai baten majubak.

NORTEKO TREN-BIDEARI

ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIYAK (1)

1/ Naparrua'tik ardo-karraio
itzai asko zan ikusi,
prankok bazauzkan iri koskorrak
beren kollare ta guzi;
zurezko ardatzak lumerarekiñ (2)
al zan maizena iyurtzi;
denbora artan Pantorrill zuten
karreteruen nagusi.

2/ Garai artako itzai koskorrak
ongi zebiltzan lanian,
Gipuzkua'n da Bizkai aldian
da Euskalerra danian,
gorputzak bapo gobernatuaz
eranian da janian;
akabo oien jornal-biria
trena etorri zanian.

(1) *Bertsolariya*, 7garren zenb., 1931/XI/1.

(2) lumera = arrai-koipea.

3/ Aditu zituztenian trenen
txistua eta marruak,
geientxuenak saldu zituzten
iriyak eta karruak,
esanaz: «Orrek jetxiko dizkik
goi oitan diran arduak.»
Garai artako aien abarkak (3)
ziran basurde-larruak.

4/ Milla zortzireun irurogei ta
zazpigarrengo urtian,
lenengo trena ikusi nuen
España'ko partian, (4)
bire pixka bat bistan pasa ta
iñoiz sartua lurpian;
perra berriyak erantxi dizte
andikan orañ artian.

5/ Modu orretan jarri zuenak
Norteko ferrokarrilla,
jakinduriya aundiya zuen,
entendimentu abilla;
gizonik eziñ asi liteke
zaldi obiaren billa:
goizian irten Irun'dik eta
illuntzerako Madrilla.

(3) *Bertsolariya'n: ayo abarkak.*

(4) *Zazpi urte zituala, beraz.*

- 6/ Danak alkarri lagun zaiogun
illundu gabe kopetik,
indar aundiyan dijuala're
gelditutzen da kolpetik;
iñor ezertaz biartzen bada
Donostiya'ra Madritik,
izugarrizko adelantua
jarriya dago Nortetik.
- 7/ Linea orrek badauka zenbait
tunel, zubi ta erriyo,
bi birerekiñ ipiñi dute
sekulan baño berriyô,
eletrikako indarra eta
oinbeste guardarrayo;
gau eta egun gelditu gabe
beti zerbaiten karrayo.
- 8/ Trenera lasai balijuake
egiñagatik zartzera,
iyo-biriak ederrak dauzka,
kotxian aixa sartze'a;
amar legua bire pasa ta
ordu beteko etxera,
lengo segunda beziñ ederra
dago oraingo terzera.

- 9/ Eseri-alki ederrak eta
beste gauza bat on-ona:
ezertarako biartzen bada
kotxe bakoitzak komona;
lenguan antxen ikusi nuen
larogei urteko amona,
frantzes euskaldun buru-zuri bat,
Bentaberri'ko Moñoña.
- 10/ Karbonerarik ez dute biar,
fogonerorik ain gutxi;
or biar dana: begiyak ernai
eta llabiari eutsi;
abiyatzian iriki eta
allegatutzian itxi, (5)
gau eta egun gelditu gabe
dabill txistu ta irrintzi.
- 11/ Gizon abilla zan eletrika
sortu zuben maisu ori,
piska-piska bat arrek graduak
bajatu zizkan subari;
orañ indarra leku askotan
kendutzen zaio urari,
garai batian merke zan baño
gaur baliyo du ugari.

(5) *Bertsolariya'n*: allegatzian.

- 12/ Onla esanaz ur irakiñak (6)
egiten zuen negarra:
«Prezisua al da beti kalderan
kiskaltzen egon biarra?
Ez daukat beste alimenturik:
suba, kia ta txingarra;
ongi miatzen baldin banazu
otzian badet indarra.»
- 13/ Berari beira jarri zitzaion
zabaldurikan besuak,
arrazoi ori ontzat artu du
eletrikako maisuak:
«Badakit zure gau ta egunak
dirala lastimosuak,
ori egiya esan badezu
itzaliko dia suak.»
- 14/ Nere munduko jakinduriya
izan da oso azala,
Jangoikuari eskatzen diyot
arren argitu nazala;
garai batian ez genekiyen
eletrikarik bazala,
orañ ur otzak dabillki trena
len irakiñak bezela.

(6) *Bertsolariya'n: Onla esa ur irakiñak.*

(1931)

EZKIOGA'KO AGERMENARI TXIRRITAK JARRIYAK

Bertso auek, *Bertsolaria* errebistan argitaratu ziran lenengoz, 1931'ngo. Azaroaren 8'an, onako izenburu onekin: «Bertso Berriak, aste ontan Txirrita'k jarriak.»

Urrena, berriz, Makazaga'k berak bertso-paperetan argitaratu zituan, Txirritaren erretratua erantsita. Onek izenburua onelaxe zuan: «Ezkioga'ko Agermenari Txirritak jarriyak». Argitaraldi au, Pello Zabaleta zanaren eskutik jaso genduan.

Ta irugarrengoz ere, bertso-paperetan argitaratu ziran, «Beasañ'en L. Zunzuegiren etxian». Onek izenburua onelaxe zuan: «Ezkioga'ko Agermenari bertsoak». Irugarren argitaraldi au Oiartzun'go Itu-

rriotz'en jaso nuan, Portugal-etxeberri'ko Baleriano Oyarzabal'en eskutik.

Egokiena idurituta, bigarren argitaraldiari artu diogu guk izenburua. Bertsoak, berriz, lenengoari, beste bien aldaketak gero esateko.

Irugarren argitaraldiko paperak, Txirritaren erretratuaren tokian, beste bertsolari batena dakar, Patxi Erauskin erro-tariarena. Ta ondoren, paperaren beko aldean, onelaxe dio: «Txirritak eta Erauskin'ek».

Egia jakin naiean, Txirritaren illobari galdetu diogu, ta erantzun digu bertso auek bere osabak bakar-bakarrik jarriak dirala, iñongo laguntzallerik gabe, bertsoak idazteko izan ezik.

Dakigun bezela, lan au, sekretariotza alegia, illoba onek berak egiten zion, baita aldi ontan ere; orregatik, gauzaren berrri ondo dakiala, ez dago zer dudarik egin.

Erauskin onek, Iztueta'ren bertso batzuk ere bere izenean argitaratu zituan, berak jarriak balira bezela alegia. Besteren soñekoarekin bere burua apaintzen zekiana zan, beraz.

- 1/ Arrantzale bat niganatu da
 gizon prestuaren gisa,
 Ezkio'n dagon ausuntu ortaz
 kantak jarri al banitza;
 itxas gañian omen darama
 bere munduko bizitza,
 biyotzetikan maitatzen ditu
 Jaungoikua ta Eliza,
 arren negarrak urrikalduta
 baietz eman diyot itza.
- 2/ Izugarrizko pasadizuak
 jaun orrek dizkit kontatu,
 orañ pena det ez nituela
 paperian apuntatu;
 eziñ kontala jende nola zan
 Ezkiyo-mendiñ juntatu,
 pobre ta aberats danak nastuan
 errezatu ta kantatu...
 Aurten bizirik gelditzen dana
 izan liteke kontentu.
- 3/ Ama Birjiña datorrenian (1)
 ikusten dute batzuak,
 berari beira gelditzen dira
 zabaldurikan besuak;
 gezurra dala kontari daude
 gaxto soberbiosuak,
 badirudite ardi leiala
 jaten dabiltzan otsuak...
 Eskarmentua sartu deiela (2)
 gure Jaun amorosuak!

(1) *Bertsolariya*'k: *datorrian*.

(2) *Bertsolariya*'k: *sartu diye*.

- 4/ Askotan ara juaten zerate
sinismenikan gabiak,
desanparatu nai dituzute
Jesukristoren legiak;
zuek desio dituzutenak
ez dira askoz obiak,
modu orretan bajatutzia
ez du merezi fediak,
milagro on bat egingo digu
zeru lurraren jabiak.
- 5/ Nik sinisten det Jesus dagoela
altueneko graduan,
ta Ezkio'ko kontuak ere
kasik alako moduan;
ori txantxetan etorri danik
ez iñork artu buruan;
Ama Birjiñak ikusi arren
jende asko inguruan,
oiek ez dute apuratutzen,
geiago dago zeruan.
- 6/ Ama Birjiña askok ikusi
Ezkioa'ko larrian, (3)
jendea franko juntatzen zaio
iñoiz iñulabarrian;
ankak jartzeko tokirik iñork
eziñ billatu lurrian,
Zumarraga'tik beraxiago,
Ormaiztegi'tik urrian,
Andua deitzen zaion tokiyan,
Santa Luzi'ko aurrian.

(3) *Bertsolariya*'k: *Ezkioko*. Gañerako argitaraldiak: *Ezkioako*.

7/ Oraindik ere enpeñatzen da
gu salbatzeko lanakiñ,
sinistamen bat egiazkua
jarri nai luke danakiñ,
bire txarretan gabiltzalako
sentimentu ta penakiñ,
gaxto guziyak gonbertitzera
bere ejemplo onakiñ,
gaurko eguneko batzuek baño
luziagoko gonakiñ.

8/ Orren semiak ez balu egiñ
amoriyozko bixita,
gaur oraindikan egongo ziran
zeruko atiak itxita;
zenbaitek gogor egiten digu
ori esaten asita:
«Guk ez dizugu sinistatuko,
ez genduan ikusi ta!»
Orrelakuak egon litezke
beren animaz etsita.

9/ Amak badaki zerengatik zan
Jesukristoren bixita,
nola jakintsun ez da egongo
berak egin ta azita?
Kulparik gabe eman ziyoten
zenbait kolpe itxusi ta,
biyotz erdibi egin liteke
arren planta ikusita;
Kalbariyoko mendian ill zan
gurutz batian josita! (4)

(4) *Bertsolariya*'k: *gurutze*.

- 10/ Jesusen Ama maitagarriya,
 aingeruen erregiña,
 zeruan sartu obe genduke
 inpernuan erre baña;
 gauz ori guri adierazten
 bazabiltza alegiña,
 bera jetxita, negar egiñaz,
 ain dezu jeniyo fiña;
 guziyak ongi konbertitutzen
 badaukazu zer egiña!
- 11/ Españi ontan bizi izan naiz,
 iñoizka juanaz Frantziâ,
 ni neoni're zabarkeriyan
 urtia franko pasia;
 gorputza ala dabillenan
 animak daukan trantzia!
 Gazte denborak aldegiñ ziran,
 allegatu zait zartzia,
 ondu nitzan da esperatzen det
 zeruetara sartzia.
- 12/ Urtian beingo konpesiyuan
 zabartuxia neguan, (5)
 Donostiya'ko jesuietetan
 izandu nitzan lenguan;
 beldur-beldurrak arrimatu naiz
Padre zar baten onduan,
 galdetu ziran zer estadutan
 ibilli nitzan munduan...
 Bi aguriak ordu erdi bat
 gustora pasa genduan (6).

(5) *Bertsolariya*'k: zabartutzia.

(6) Aldaketak: Bigarren argitaraldiarenak: 1/3:

asunto orrezaz; 1/9: aren negarraz errukituta; 2/1: Arrigarrizko pasadizoak; 2/3: ez det penarik ditualako; 2/4: papelian; 2/5: ezin kontala jende egiten da; 2/6: Ezkio mendira juntatu; 2/7: denak; 2/9: sinismen auxen daukana; 2/10: bizi leiteke kontentu; 3/7: bai dirudite ardi leiala; 3/9: sinismen ona sartu deiela; 4/1: Askotan orruz joaten dirade; 4/3: desanparatu nai dituztenak; 4/7: era orretan bajatutzea; 4/9: milagroren bat egingo digu; 4/10: zeru ta lurren jabeak; 5/3: eta Ezkioko ibillera're; 5/5: ori txantxetan agertzen danik; 6/2: Ezkioako lurrean; 6/5: anakak jartzeko tokirik ez ta; 7/4: denakin; 7/5: bide; 9/8: orren planta ikusita; 9/10: gurutze bati josita; 10/4: su-leizean erre baña; 10/5: gauz ari guri erakutsitzen; 10/9: guziak ondo gonbertitutzen; 11/1: Euskalerrian bizi izan naiz; 11/2: iñoiz jua ere Prantziâ; 11/3: neroni ere zabarkerian; 11/4: gazte denbora pasia; 11/6: dauka; 11/7: denbora aiek joan ziraden; 11/8: allegatu naiz zartzia; 12/2: zabar xamarra nenguan; 12/5: bildur bildurraz arrimatuaz; 12/6: aita zar baten onduan; 12/9: bi agureak denboraldi bat; 12/10: atsegiñ pasa genduan; 6/3: bildutzen zaio; 6/6: dagon leku laburrean.

Aldaketa auetaz gañera, fonetismoak ere kenduak ditu: *besuak*, *gabiak*, *lanakiñ*, *diyot* jarri bearrean, *besoak*, *gabeak*, *lanakin*, *diot* jartzen du.

Irugarren argitaraldiak, bigarrengoak bezelaxe dakartzki bertso guziak, aldaketa auek izan ezik: 2/9: dauka dana; 9/10: kurutze.

GURE TXAKURRARI

ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIYAK (1)

Ona emen Txirritaren illobak bertso auengatik idatzi diguna:

«Garai artan bagenduan txakur txiki bat, *Xazpi* deitzen zitzaiona, zazpi pezeta pagatua zalako.

Etzion iñori pakean uzten etxe ondoan ikusi ezkeru, eta orregatik artu zioten alako *naitasuna* inguruko jendeak.

Egun batean galdu egin zan, bañan Txirritak etzuan sinistu bidez deskuidatu ta beste lekuren batera joan zanik, baizik *ongi nai* zioten aietakoren batek egindako lana zala esaten zuan.

Eta orregatik onoko bertso auek jarri zituan:»

(1) *Bertsolariya* aldizkaria, Errenteria'n, 9'gn. zenb., 1931/XI/15'an.

- 1/ Txakurrarentzat jarri
biaitut bertsuak;
etzeuzkiyen nagiyak
anka ta besuak;
gaxua etzuten egiñ
bere gurasuak
munduan pasatzeko
egun erosuak.

- 2/ Txakur bat galdu zaigu,
izena du Xaxpi,
aren gañian esan
biar ditut itz-pi:
luzaruan kabiyan
egon gabe gaizki
bateonbatek tiroz
illko zuen noski.

- 3/ Petxua ta bizkarra
zeuzkiyen legunak,
oraindikan bagera
aitatzen degunak;
bukatu dira aren
munduko egunak,
ura zitala zan baño
baditu lagunak.

4/ Pena daukagu bera
etxetik juana,
fameliya guziyak
maitatzen zuana;
iñork billatzen badu
ekarri gugana,
pagatuko diyogu
merezi duana.

5/ Eizetikan etzuen
janikan igualtzen,
baño bai baratzatik
olluak bialtzen;
orañ lasai dabilta
landariak galtzen,
oiek daukate poza
ez bada azaltzen.

6/ Guretzat etzan bera
txarra izanduba,
ongi gobernatuta
zefon gizenduba;
zartu baño lenago (2)
utzi du munduba,
amaika sator beltzi
bizitza kenduba.

(2) *Bertsolariya'k: zartu bano basago.*

7/ *Perro* samarra zala
aitortzen det egiz,
ezin ikusi zuten
jende askok begiz;
bi bider egondu da
kolpatuta arriz;
biri ortan etzaie
aterako berriz.

8/ *Bi* edo iru aldiz
kojo egondua,
bi belarriyak eta
isatsa kendua;
gorriyak ikusita
utzi du mundua,
gaxtua bazan ere
ederki ondua.

9/ *Gaxua* diru-truka
ez genduen saldu,
aiñ gutxi astinduta (3)
kanpora bialdu;
patenta pagatu zan
egunian galdu;
orantxe etsi degu,
etzaigu azaldu.

(3) *Bertsolariya'n: aztituta.*

10/ Kalte ederra degu
zakur ura illa,
laxter bagijuazke
beste baten billa;
eztu preziso biar
eizian abilla,
ura bezelakua
atera dedilla.

11/ Bera garrantza zan da
anka-puntak beltzak,
agiña fuerte eta
letagiñ zorrotzak,
isatsa kendua ta
belarriyak motzak,
larruzko trajia ta
ezurrezko ortzak.

12/ Orra amabi bertso
zakurrari para,
amaika eskale xarri
eman diyo ikara;
asarretzen zanian
beltza zuen kara,
aiek daukate poza
illa baldiñ bada.

NERE ANDREARI

ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIYAK (1)

- 1/ Frantzes euskaldun bat etorri zait
ipiñitzeko bertsuak,
deklaratuaz aren etxian
gertatu diran kasuak;
danak ez dira errexak baño
esango ditut batzuak,
argitasuna ematen badit
gure Jaun amorusuak.

- 2/ Nere barrengo sentimentuak
nai ditut adierazi,
zer estadutan gelditu naizen
iñork nai badu ikasi;
izarra baño ederragoko
andria jua zait igasi,
oraiñ bi urte aldegiñ ziran,
geoztik ez det ikusi.

(1) *Bertsolariya* aldizkarian, Errenteria, 11'gn.
zenb. 1931/IX/29.

3/ Ogei ta amar urte daukazkit,
oraindik franko gaztia,
eta andriak bi gutxiago,
au bizi-modu tristia!
Ark neri egiñ dizkidan gauzak
esatekuak ezta,
txurrero batek engañatuta
eraman dit emazia.

4/ Biar bezela funzionatzen
ez dago errex fabrika,
lau urte pasa alkarrekiñ da
ez degu izan aurrika;
alegiñ egiñ-faltan ez daukat
kontzientziyan zorrika,
orañ Paris'en txurruak saltzen
an omen dabill korrika. (2)

5/ Bi gona motz ta kamisa zar bat
besterik ez det ikusi,
ziran diruak arrapatuta
aldegiñ ziran igesi;
baita toxa bat ederra ere (3)
bere tabako ta guzi,
jayian aita gonbidatzeko
ez ninduen gaizki utzi!

(2) *Bertsolariya'n: zorrikan; bañan bertsolariak n ori kendu egiten dute, punturako ala bear danean. Azkeneko puntuan karrika; guk uste, korrika bear du.*

(3) *Bertsolariya'k: baita toxa bat ederra.*

- 6/ Alaxen ere desio dizut
 izan zazu osasuna,
 non ote dago garai bateko
 gure aiskiretasuna?
 Etsai gaxtuak au da burura
 zuri bialdu dizuna,
 orañ andriak bi toxa eta
 bat ere gabe gizona.
- 7/ Txurrerua're lan senzillua
 da asko irabazteko,
 orrek biñipiñ ez du egiten
 mantendu eta jazteko;
 andriarekiñ alkar artuta
 ni modu ontan uzteko,
 bi kristau gaxto naikuak dira (4)
 baztar guztiyak nasteko.
- 8/ Andria iges juañ zaniañ
 arren anaiak esana:
 «Nere arreba dek, Patxi, baña (5)
 etziak trapu zuzena.»
 Ni naiz orduan ajustadore
 Baiona'n ari nitzana,
 zuk orañ dezun txurreru ori
 ez bezelako gizona.

(4) *Bertsolariya'k: bi kristau gaxtuak.*

(5) *Bertsolariya'k: Nere anaia dek Patxi baña.*

- 9/ Ni emaztiak utzi ninduan
estadu triste batian,
beste batekiñ aldegiñ ziran
anbat beretzat kaltian;
txurruak janaz ederki dabill
diruak aitu artian,
zer esan biar ote dit neri
Josafatara juatian?
- 10/ Gauzik onenak eta diruak
arrapatuta jua zian,
nuen trajerik onena ere
ostu ta eraman zian;
gosiak zeon txurreru ori
jarri da taju-antzian,
orañ Paris'en bizi omen da
traperero baten etxian.
- 11/ Ez det milagro edukitzia
malkoz beteta muxuak,
kabi ta guzi iges egiñ dit
tamañ ortako uxuak;
nik berriz iñon ikusten badet
adituko du gaxuak:
Non ote dira garai bateko
gure izketa goxuak?

12/ Txurreru ori zer gizona dan
sinistu entzun deguna:
lana egiteko gogua falta
eta mingaña leguna;
bedeinkatua izan dedilla
aldegiñ zuten eguna,
gizarajuak arrapatu du
bere moduko laguna.

GALAI ON BAT

ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIYAK (1)

1/ Kaso bat nai det adierazi
nere intentziyo fiñez,
arantza batek zulatutzen nau,
nago sufritu eziñez;
biyotzetikan maitatzen nuen
nobiya jarri zait miñez,
esperatzen det sendatutzia,
saiatuko gera ziñez.

2/ «Agur etxeko-andre leiala,
nola dago Manuela?
Bart-arratsian enteratu naiz
oso gaizki daguela;
danak dakigu miñez dagonak
asko sufritzen duela,
sinista beza au adituta
pena artuko nuela.»

(1) *Bertsolariya*'n, 12'gn. zenb., 1931/XII/6.

Beste argitaraldi bat: Bertso-papera, "Imp. Ma-
cazaga. — Rentería", Aitzol zanaren bertso-bildu-
man, Donostia'n. Aldaketarik ez du.

- 3/ «Lengo batian galdetu ziran
biyok izketan asita:
Ama maitia, nobiyuak noiz
gingo ote du bisita?
Berriz ez dala arrimatuko
kasi jarri naiz etsita,
edo bestela etorriko zan
orren aldian bizi-ta.»
- 4/ Juan dan berrogei egun obetan
gaxua or dago oyian,
atzo negonek lagundu eta
atera zan doi-doyian.»
«Ez al niteke aurrera pasa?
Nago itz egin nayian.»
«Orain lo dago, zuaz etxera
t'atoz urrengo jayian.»
- 5/ Jayian juanda galdetu niyon:
«Sendatu al da alaba?
Erantzun ziran: «Txit ongi dago,
pasa zaitia salara.»
«Alimentua ekarri diyot,
artzeko moduan bada:
tori ogi bat, botill bat ardo
eta lakari bat baba.»

6/ «Gobernatuko degu alaba
ez bizi arren aberets,
zuk ere zerbait egingo dezu,
ala pentsatzen det nerez;
salda ona ta pastel goxuak
emango dizkagu berez,
ekaitzu oiek guretzat eta
orri botilla bat Jerez.»

7/ «Beron alabak gusto ederra
artzen badiyo *jerez'i*,
eman bezaio, eran dezala,
ez nuen txarra berezi;
onek gaxuak despreziyorik
ez du nigandik merezi,
nai al du biyar ekarritzia
beste pardel bat gerezi?»

8/ «Borondatia badiyozula
orrek artzen duan poza,
baño gaxua fruta jateko
oraindikan ez da gauza;
zuk berriz ezer ekarri biar
baldin badezu onuntza:
ollanda pare eder bat eta
dozenatxo bat arraultza.»

9/ Bere ollanda eta arraultza
allegatu da galaia,
neskatxa ere jeikita zegon
txoriya beziñ alaia.
«Iruditzen zait badadukala
zuri zerbait esan naia,
itzalditxo bat nai badezu egiñ
orantxen dezu garaia.»

10/ «Nekez etorri ziñadelako
egondu nitzan etsita,
ez da milagro, miñez negonik
etzenduen ikasi-ta;
biyotzetikan istimatzen det
egin dirazun bisita;
al dan maizena etorri zaite,
ez daude atiak itxita.»

11/ «Al dan geiena ebita zagun
projimuaren pobreza,
amoriyuak ekarri izan dit
zureganako nobleza;
nai al zenduke egin dezagun
Urkiola'ra promesa,
nik pagatuta San Antoniyo'n
biyok entzuteko meza?»

12/ «Segi dezagun biar bezela
asi genduan lanian,
gure gorputzak poztuko dira
ura bukatzen danian;
zertan kastatu birian edo
jania da erania?
Meza ederra entzungo degu
esposatzen gerania!»

LOPETEGI'TAR ON JOSE MARIA'RI

ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIYAK (1)

1/ Jose Maria Lopetegi du
euskaldun batek graziya,
igeltseruen kontratista da
Irun'en jaio ta aziya;
omenaje bat oso ederra
degu orrentzat asiya,
nik bertsuakiñ goratuko det
al nezakien guziya.

2/ Alde ortatik izandu diran
diskursolari guziyak,
esan dirate nola dituen
arriturikan utziyak:
orrek kantari bukatzen ditu
aiek izketan asiyak,
merezitubak izango dira
ematen zaizkan graziyak.

(1) *Bertsolariya* aldizkaria, Errenteria, 13'gn.
zenb., 1931/XII/13.

3/ Biyotz oneko gizona zera
eta asko dakizuna,
nork du olako borondatia
izan arren jakintsuna?
Zuk dezu grazi partikular bat
Jainkuak eman zizuna,
Euskal-erriko jende geienak
maite zaituen gizona.

4/ Miserabliak sokorritzeko
orrek baditu moduak,
noizbait ederki ikasiya da
bienabenturaduak;
leku gutxitan billatzen dira
orren gizon onraduak,
ez dakit inork emango dizkan
merezi ditun graduak.

5/ Nola Irun'go personajia,
ala Pauso aldekoa,
jendiak pozaz akuditzen du
ori dijuan lekuâ;
bere legiak ukatu baño
naio luke autsi lepua, (2)
erri bakoitzak biar genuke
gizon bat orrelakua.

(2) Bertsolariya'k: *nai luke*.

6/ Zenbait bezela alperkeriyan
ez da egoten oyian,
mantendu ona kastatutzen da
oien etxeko mayian;
aste guziya lanian pasa,
diskurtsuetan jayian,
bere barrengo sentimentuak
adierazi nayian.

7/ Euskal-erriko anai maitiak,
aditu nere esanak:
Lopetegi'ri gustatzen zaizka
lege ona ta zuzenak;
erri bakoitzak iru balitu
zu bezelako gizonak,
oraindik ere argi litezke
illunpian dabiltzanak.

8/ Bertsuakiñ ez asarretzeko
egiten dizut suplika,
nola dan gazte inozentia
Txirritak ez du kulpika;
norbaiten mende bizi biagu,
ortan ez dago dudika,
biar bezela ipiñtzen bada
ona da errepublika.

- 9/ Irun'go gizon onradu onek
au da itz egin duana,
pulamentuzko arrazoia ta
pozaz aditu nuana;
ez dakitenak enteratzeko
ez da denbora juana,
dudan dagona ikasitzera
etorri bedi gugana.
- 10/ Aspalditxoko laguna det nik
len esan degun jaun ori,
gizon gaixtua izan danikan
ez diyot entzun iñori;
martxa ederra jarri du eta
segitzen diyo lanari,
fameli ederra azi du bañan
mutill gazte bat diruri.
- 11/ Leku askotan korrituba da
Españia'n da Frantziya'n,
gizon onaren itxura dauka
gorputzian ta jantziyan, (3)
izketan ere oso soseguz
Jaungoikuaren graziyan;
alkar maitiak izandu gera
geren denbora guziyan.

(3) "Bertsolariya"-n: *eta*.

12/ Leku askotan ikusi zaitut (4)
umildadez ta pakian,
itz bat bakarrik atera gabe
projimuaren kaltian;
grazi eder au egiten zaitzu
aurten Irun'go partian,
zure izena aitatuko da
beste larogei urtian.

(4) "Bertsolariya"-n: *zaitu*.

(1931)

SANTO TOMASEKO FERIYA

ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIYAK (1)

- 1/ Abenduaren ogei ta bata
Santo Tomasen eguna,
Donostiya'ko zitudadian
jai zelebratzen deguna,
pobre ta aberats jende askori
maiz akordatzen zaiguna;
Azpeitiya'n du beste santu bat
bere antzeko laguna.

- 2/ Egun orretan pentsatzen bada
Donostiya'ra juatia,
kuidado gabe etorri lasai,
zabalik dago atia;
goizian plaza ikusiko da
gauza ederrez betia,
falta duena serbitutzeko
badago borondatia.

(1) *Bertsolariya*, 14'gn. zenb., 1931/XII/20.

3/ Ezkonberriyak, etorri onuntz,
gure aixkire prestuak,
zuek etxian noiz ikusiko
aurrak an daude poztuak;
«Ama, guretzat zer ekarri du?»
luzaturikan eskuak;
«Ara aizezko pelletak eta
karamelozko txistuak.»

4/ Bestiak diyo: «Etorri onuntz,
guk baditugu ontziyak,
marmitak eta txokolaterak,
kafetera ta paziyak,
dozena t'erdi poto zurezko
aitona zanak utziyak; (2)
zazpigarrena eraman dute,
salduko dira guziyak.»

5/ «Atoz onera, Juan Inazio,
zertako zuaz igesi?
Nik badakit zu bizi zerala
etxe oneko nagusi;
sega ederrak ogeina pezta,
nai badituzu erosi.»
«Aiba bost duro, bi arrirekiñ
onen-onena berezi.

(2) *Bertsolariya*'k: *aita zanak*. Txirritaren illobak dionez: *aitona zanak*. Onela geiago esaten da, ta neurrirako ere obeto dago.

6/ Len iru duro kastatu ditut
ta orainguak bost tia,
berrogei pezta kosta zait aurten
Santo Tomas ikustia;
neri dirua gustatutzen zait
gauzaren truka uztia,
egin dan konpraz kontentu nua,
ikusi arte, gaztia.

7/ Ogei urteko semia det bat,
amaseikua bestia,
biyen tartian alabatxo bat,
ez dago oso tristia;
aita ta ama anparatzeko
txarrak izandu ezta,
oieiri beira gozatzen gera
ni ta nere emaztia.»

8/ «Bost duroko bat kastatutzeko
dudan egondu etzera,
zuk orañ ere puska ederrak
daramazkitzu etxera;
ondorengiak maite dituzu
egiñagatik zartzera,
istimatuko zaitu semiak
ola portatzen bazera.»

- 9/ San Tomasetan guazentian
teatrua ikustera,
ezin pasarik ibiltzen gera
kale batetik bestera;
arratsaldeko festa bukatu,
gabian berriz oster,
an jakiten da nolakua dan
lege zarreko euskera.
- 10/ Juan dan urteko San Tomasetan
izandu nitzan perira,
bi ordu t'erdi pasa nituen
ango festari begira;
gauza zaukanak enpleatzeko
ipintzen zuen segira,
aurten etortzen diranak ere
ortan saiatuko dira.
- 11/ Donostiarrak ez dira egongo
Santo Tomasez antziyak;
teatru ortan ikusten dira
pareja ondo jantziyak:
oial fiñezko traje ederrak
lujo aundiyan josiyak;
festa aundiyak izango dira,
etorri danak guziyak.

12/ Toki (y) orretan bezin kontentuz
ez naiz bestetan egondu, (3)
baña gabeko funtziyu ori
akabatzen da berandu;
bakoitzak bere andregaiari
etxera ondo lagundu,
zer esanikan ez da guretzat
ori egingo bagendu.

(3) *Bertsolariya*'k: ez naiz batetan egondu.

BI GAUZIK ONENAK, ZER OTE DIRAN

ASTE ONTAN TXIRRITAK JARRIYAK (1)

- 1/ San Tomasetan Donostiya'ra
juan naiz betiko moduan,
ni bezelako baserritarrak
asko ziran inguruan;
nere lagun bat an billatu det
meza nagusi onduan,
tabernan sartu eta zurrut bi
eran ditugun orduan,
sekula aitzen eztan seta bat
onlaxe artu genduan.

(1) *Bertsolariya* aldizkarian, 16'gn. zenb., 1932/
I/3.

Beste argitaraldi bat: Bertso-papera, moldiztegi-
-izenik gabea, Legorreta'ko Jose Antonio Luluaga'-
ren eskutik jaso.

Bertsolariya'k ez dauzka laugarren bertsoaren iru-
garren eta laugarren lerroa. Bertso-paperetik kopia-
tu ditugu. Beste aldaketarik ez dute.

2/ «Beste lan gabe etorriya nak
juntatziâtik irekiñ,
oraindik lengo jeniyo zarrak
emen zauzkiyat nerekiñ;
iñondik ere legerik balitz
kontu bat nai nitek jakiñ:
mundu ontan bi gauzik onenak
zer ote diran, Serafiñ.»
«Nik osasuna eta dirua
artuko nizkikek, Juakiñ.»

3/ «Jesus! Serafiñ, ori dek ire
itz egiteko modua!
Onez onian esaten diyat,
aiñ aiz gizon onradua:
urtiak ere jua zaizkik eta
nastuba daukak burua,
konfiantza dek gauzik onena,
fiña eta segurua,
artatik asko daukan gizonak
zertarako dik dirua?»

4/ «Konfiantzakiñ gauza-karraio
baldin baziña asiko,
buruko miña igual jarri
zeure denbora guziko;
saltzen daudenak ez luke asko
zurekiñ irabaziko;
ori da gauza baliyosua
baña denbora gutxiko,
urte askuan ala ibiltzen
ez lizuteke utziko.»

- 5/ «Baña, Serafin, xinista zazu
profeta zarren esana:
jakintsunaren arrazoietan
izan zaitia etzana;
beraz diruba berezi dezu
asko gustatzen zaitzuna;
bata-bestia istimatzia
munduan zeñen gauz ona!
Lapurrak ere ez dute iltzen
konpiantzako gizona.»
- 6/ «Nekatu gabe jan biar badu
diru gabeko gizonak,
laxter akabo konfiantza ta
aren amigotasunak;
xinistatuta bizi gaitezen
guraso zarren esanak,
orañ bajuban asko dabilta
lenago altu izanak,
konfiantzaren faltarik ez du
diru askoko gizonak.»
- 7/ «Konfiantza da gizonarentzat
oso gauza egokiya,
diruba baño obiagotzat
jakintsunak edukiya;
daukan guziyak emango diyo
erariya edo jakiya,
kuidado gabe ari liteke
kendu artian plakiya,
baita're beste zernai gauza ta
lo egiteko tokiya.»

- 8/ «Gazte denborak aldegin ziran, (2)
 allegatu zait zartzia,
 argatik nai det ez dakitenak
 abertentziyan jartzia: (3)
 pobriak lan du nekatu gabe
 bizi-modua sortzia,
 edo bestela prezisua du
 etxe askotan sartzia,
 beñ eman eta lotsa biar du
 berriz ara etortzia.»
- 9/ «Anaia batek bere arrebari:
 Baso bat sagardo ekatzu.
 Erantzun ziyon: An daukak giltza, (4)
 juanda zedorrek ar zazu;
 baita iru ta lau ta bost ere
 komeni baldiñ bazazu,
 zu zaitutzer a guazela gu
 iruritutzen al zazu? (5)
 Ortik naikua berdindutzian
 gora iyo ta jan zazu.»
- 10/ «Amaika biar jua gera, Juakiñ,
 periya ikusitzera,
 ta berriz ere desio nuke
 lagun maitien antzera;

(2) *Bertsolariya'n*: denboran.

(3) *Bertsolariya'n*: *abertentziya*.

(4) *Bertsolariya'n*: dauka

(5) *Bertsolariya'n*: *iruritzen al zaizu*

anaia baten puestora zuaz
bei esnedun bat artzera,
konfiantzak zer esan nai duen
ongi fijatzen bazera,
emango dizu gustora baño
zorretan zuaz etxera.»

11/ «Atzo jua nitzan dirurik gabe
zekor erdi bat artzera,
arakiñ zarrak eta andriak
etzuten egiñ atzera;
izketan ere tratatu naute
obispo baten antzera:
Gure morroiak eramango du
zu bizi zeran etxera,
kuidado gabe jan zazu lasai,
gizon gaiztua etzera.»

12/ «Konfiantzaren alde izketan
jarduten dira batzuak,
artzen duenak berak askotan
ipiñtzen ditu plazuak;
eta denbora datorrenian
estutzen dira lazuak,
berriz bertara etorri biar
luzaturikan besuak;
dirubak eta errezibuak
bukatzen ditu bertsuak.»

«PROPORZIYO BAT IZANDU NUEN...»

Izenburu ori Makazaga moldiztegiak eman zien bertso auei, bai *Bertsolariya* aldizkarian eta bai bertso-paperetan ere.

Bertsolariya'n 1932'gn. urteko Ilbeltzaren 24'an argitaratu ziran. Ta argitaraldi ori da, gure ustez, danetan zarrena. Ara zergatik:

Lenengo bertsoan onela esaten du Txirritak:

allegatu naiz irurogei ta
amabigarren urtian...

Txirrita 1860'garren urtean jaio zan. Ta irurogei ta amabi erantsita, 1932'garrena degu, *Bertsolariya*'n agertu zirane-ko urtea.

- 1/ Mixiolari baten moduan
juan dan lau illabetian
nabill ejemplo onak ematen
inozentien tartian;
txorakeriyan ibilli giñan
sasoi genduen artian,
allegatu naiz irurogei ta
amabigarren urtian,
zer lastima dan ezkondu gabe
sartu biarra lurpian!
- 2/ Proporziyo bat izandu nuen
erdi zartu ta gero're,
neskatxa batek: «Txirrita, biyok
esposatuko gerade;
dituan gauzak eta diruak
zûtzat izango dirade,
edo bestela azken fiñian
penetan illko zerade
gurasu zarren mobimentua
nola dan ikasi gabe.»
- 3/ Esan bezela neskatxa orrek
eman ziran albistia,
errespuesta aditu arte
larri egon zan tristia:
«Alde batera pena artzen det
zu modu ortan uztia,
baña zartu naiz, ezta posible
lan oriyetan astia;
borondatia istimatzen det,
eskerrik asko, gaztia.»

- 4/ Serio xamar letu omen du
 bautismoko liburuan
 ogei ta zortzi urte dauzkala
 San Migelak inguruan.
 «Zartu baño len asi zaizkizu
 ille txuriyak buruan,
 nerekiñ ere etzera asi
 oso leku seguruan,
 gax'orrek egon biarko dezu
 beste askoren moduan.»
- 5/ «Bi oi ta bost milla errial dauzkat
 amona zarrak utziyak,
 milla pezeta arraia saltzen
 neronek irabaziyak;
 anakak listo ta eztarri ona,
 mobimentuak biziyak;
 nik dedan ditxa ez dadukate
 munduan diran guziyak,
 mixeriyarik ez dadukagu
 Jaungoikuari graziyak.»
- 6/ Mutill zar eta neska zar asko
 gelditu giñaden, baña
 gure partiak eta geiago
 badago zeñek egiña,
 sortzen ditugun labore-puskak
 aisa kastatzeko diña;
 ogei pezeta anea artua,
 lau duro t'erdi iriña,
 berrogeitaño iritxiko zan
 danak ezkondu bagiña.

- 7/ «Ama-alabak bakarrik bizi,
 mantenu ona mayian,
 esposatzeko egon banitzan
 ipiñi nazu gayian;
 oinbeste diru sobratuba ta
 senarra artu nayian;
 eziñ billatu baldin badezu
 Donostiya'n ta kayian,
 Txomiñenian billera da ta (1)
 zuaz urrengo jayian.»
- 8/ Aiskide batek esan dit neri (2)
 Donostiya'ko partian:
 «Iya lazuan sartu ziñuzten,
 etzabiltza apartian;
 neskatx orri ez kasorik egin,
 utzi zaiozu pakian,
 goizero an da botillarekiñ
 Amueneko atian,
 litro erdi bat patar biaute
 ama-alaben artian.»
- 9/ «Diru ta oiak baziñuela
 amona zarrak utziyak;
 ni engañatzen ibilli ziñan,
 gezurrak dira guziyak;
 zuek bi aizpa omen ziñaten
 ama gaxuak aziyak,
 zurrut geiago egitiâtik
 arraia saltzen asiyak,
 zuk ez baño arrek merezi ditu
 eskerrak eta graziyak.»

(1) Txomiñenea, Donostia'ko Loiola ballarako ta-berna bat da.

(2) Bertso-paperak: *Adiskide*.

- 10/ Ardua ere kastatzen dute,
ez aguardinta bakarrik,
bazkalduta're kaferik gabe
ez da artutzen patarrik;
ez Donostiya'n jaiotakorik,
aiñ gutxi goiarritarrik,
bere buruba ola ofrezitzen
ez dabill neskatx jatorrik;
baño gaxuak nere kontura
etzuen busti muturrik.
- 11/ Leio-zulotik beiratzen zuen
gu ari giñan lekuâ,
anima salbo antzarran gisa
luzaturikan lepua;
berak pentsatu zuen bezela
egiñ bazuen jokua,
ni izandu naiz alako batek
merezi bezelakua:
lenago iru baldin badira
ai zer nolako laukua!
- 12/ Eziñ sinistu izandu nuen
neskatxa orren esanik,
ta berak ere etzekiyen ni
zurruterua nitzanik;
alkarregana bildu bagiña
etzan gurekin gauz onik;
jende geiegik jakiñ ez dezan
ez det esango izenik,
oraindik ere soltera dago,
etzuen artu gizonik. (3)

(3) *Bertsolariya*, 19'gn. zenb., 1932/I/24'an,
Errenteria.

Bost tokitan itzak aldatu ta bertso-paperetan beze-la jarri degu auetan neurria ta esan-naia obeto dau-delakoan. *Bertsolariya*'n onela zegoan: 2/6: zuretzat izan dirade; 2/9: muimentua; 4/1: Berrio xamar; 5/6: muimentuak; 11/2: anima salbo aten gisa.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Rentería", Isabel Zuaznabar, Basoaurdia, Lasarte.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Rentería", Macazaga'renean bertan.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Azpeitia'ko Nikolas Unanue'ren bitartez eskuratua. Aldaketak: 2/8: gerade; 2/9: ofiziyua; 3/8: ezkon banetan astia (bañan "lanetan" bearko du); 4/1: Lengo astian letu omen du; 5/1: Bi oi ta iru armaio dauzkat; 6/5: sortzen diraden labore piskak; 6/10: danok; 8/3: Iya lazuan erori ziñan; 8/8: Andres-eneko atian; 9/9: neri au esan diran lagunai; 10/4: ez da eraten patarrrik; 11/1: beidatzen zuten; 11/3: anima salbo atien gisa; 11/9: baldin baziran.

Bertso-papera, "Tip. Elustondo. — Zarauz", Zarautz'ko baserri batetik, M. Oñatibia'ren bitartez. Aldaketak: 1/1: Misionero baten moduban; 1/5: txorakeriyan ibiltzen giñan; 1/7: gauza bat orain esan biar det; 1/8: abua bete betian; 2/1: Pasadizua publikatzera; 2/2: nua gezurrikan gabe; 2/3: neskatxa batek: "Gusto badezu; 3/7: gure artian gerta liteke; 3/8: enredo edo nastia; 4/3: ogei ta zortzi urte daduzka; 6/5: sortutzen degun labore pixka; 6/7: milla errial ane artua; 6/8: irureun pesta iriña; 6/9: toki onera iritxiko zan; 8/8: taberna eder batian; 9/9: zuen partez ark merezi ditu; 10/8: neska; 12/1: Paper onetan orra ipiñi; 12/2: garbi arrazoi zuzenik; 12/3: ez nuben asko esperatutzen; 12/4: orlako ollanda zanik; 12/7: jende guziyak jakin ez dezan; 12/8: ez det esan nai izenik; 12/9: bañan oraindik soltera dago.

5/1: Amalau milla errial dauzkat; 7/4: ipiñi nautte gayian; 9/7: egitiarren; 11/3: aten gisa.

BERTSO BERRIYAK
TXIRRITAK JARRIYAK

1/ Galai bat etorri zait
prestubaren gisa,
bertso berri batzuek
jarri al banitza,
arrazoiaren bidez
nai duela mintza;
saiatuko nitzala
eman niyon itza.

2/ Aita bati bezela
esan dizkit itz bi;
oien despreziyuak
goguan daukazki,
kontrariyua pranko
izandu du noski,
tontua izan balitz
etzeguen gaizki.

3/ Dama gazte eder bat
ain gustagarriya,
berez naparra zan da
ununtz etorriya,
benta polit batian
serbitzen jarriya,
eta Astiarraga
deitzen da erriya.

4/ Diz-diz egiten zuen
izar baten gisa,
biartu nuan eta
eman zian itza,
esanaz: «Beste danak
alperrik dabiltza,
zuk dadukazu nere
zarrallaren giltza.»

5/ Etxian da kanpuan
tabernan t'elizan,
bi urtez zaitu zaitut
zu nola zabiltzan;
beste aitzakiyarik
ez dezu deus izan:
piska bat mudakorra
gaur askoren gisan.

6/ Lenengo erromeriya
Astigarraga'n zan,
beste mutill batekin
auntzian juan zan;
alkar billatu degu
beriala plazan,
beste sobranti ori
an zebillen saltsan.

7/ Bentako tabernatik
lenengo auzua,
an eztu mutill batek
jeniyo gozua;
biyotz gogorrekua
t'eskandalosua,
arretxek tira ziyon
neskari basua.

8/ Ze pikardi izan zan
nua esatera:
autsi ziran basua
ta iru platera;
neskatxa erne zegon,
makurtu zan bera;
gaxua, justutikan
eskapatu zera!

9/ Ori da izatia
jeniyo torpia!
Mostradorian tira
zeniyon kolpia;
arrek deitu baziñu
biar dan tokiâ,
seguru zan luzaro
preso egotia.

10/ Beste bat auzokua,
sujeto zuzena,
ni ill biar nauela
askotan esana,
neskatx orren nobiyo
lenago izana,
arrua ta koraje
gutxiko gizona.

11/ Bentako iturriyan
illunabar batez,
neskatx ori ikusi det
aspaldiko partez;
izketan egon giñan
biyak borondatez,
ez degu ezer esan
iñorentzat kaltez.

12/ Bire-baztar batian
an zegon gordia
makilla motz batekiñ,
aiñ zan kobardia;
buruan jota kendu
nai zian kordia,
neoni ere lotan
ez negon ordia.

13/ Itza eman bazizun
orri egin kaso,
ez neri kulpa gabe
makillarik jaso;
nola izandu geran
lagun eta auzo,
barkatzen dizut baño
gaizki dago oso.

14/ Beti guri segika
baserri ta kale,
beste lagun batzuek
bazituen alde;
bi kolpe eman dizkat
ukabillaz dale,
andik aurrera etzan
okasiyo-zale.

15/ Ni baño larriyago
ezkontzeko bera,
zorrotz galdetu ziran:
«Noiz egiñgo gera?».
«Oraindik lazuz ortan
ez nua sartzera,
nai dezun martxa artu
presaka bazera».

16/ Orra 'k (1)
aunditxua lertu,
ojala izar ori
ez balitz agertu!
Ba-ezpada ez nitzan
aurreregi sartu,
oraindik libre dago,
nai dubenak artu. (2)

(1) Mutillaren izen-deiturak.

(2) *Bertsolariya* asterokoa, 22'gn. zenb., Errenteria'n, 1932'ko Otsailla'ren 14'an.

Bertso-papera moldiztegi-izenik gabea, Azkoitia'ko Larrume-aundi baserriko Martin Larrañaga'k emana. Aldaketak: 1/4: jarri al banintza; 3/8: deitzen dan erriya; 5/5: beste aitzakirikan; 5/6: ez dezu zuk izan; 6/4: bertara jua zan; 7/6: eskandalosua; 11/6: biyok borondatez.

(1932)

BERTSO BERRIYAK
TXIRRITAK JARRIYAK

(AMETS BAT)

Bertso auetan, arrats batean Ama Eus-
kera ametsetan nola agertu zitzaion ta
alkarri zer esan zioten kontatzen digu
Txirritak.

Onela dio seigarren bertsoan Ama Eus-
kerak:

miñez egon naiz juan dan berrogei
eta amabost urtian...

Bertso auek *Bertsolariya*'n 1932/IV/17'-
an agertu ziran. Ta euskal fueroak 1876/
VII/22'an kendu zituzten. Kontua egin-

da, or ateratzen dira berrogei ta amabost urte, Ama Euskerak miñez zeramazkiak alegia.

Beste argitaraldi bat ere eskuratu degu, Errenteria'n argitaratua: «Imprenta Macazaga — Viteri 32». Oartzun'go Alzibar'ko Olalde baserriko Jose Anjel Sarasola'n eman zigun.

Bi auetatik zarrena zein dan, ez dakigu. Bañan ajolik ez du orrek, alkarren artean aldaketarik ez baitute.

Obeto esateko bat bakarra dute, eta ura izenburuan. Bertso-paperak onela dio: Bertso Berriyak Txirritak jarriyak. Ta aldizkariak: Amets bat Txirritak jarriyak. Guk biena jarri degu, onena ala dala iritzita.

- 1/ Bart ametsetan amona xar bat inguratu da nigana, esanaz: «Emen bada gizon bat nik ezagutzen dedana? Anbat etzaio akordatuko ama-semiak gerana, nere petxuko bularretatik amaika trago erana, gaur ere pozik egingo diyot nere al dezakedana.»

- 2/ Baju-bajutik galdetu niyon:
«Ama Euskera al zera?»
Erantzun ziran: «Bai, alaxe naiz,
baño egin det zartzera;
aspaldiyetan kanpuan nitzan,
oraintxe nator etxera,
nere izkuntza maitatzen duten
semiak bixitatzero,
ia zu ere salta zaitia
oien anaia bazera.»
- 3/ «Ezagutzen det, Ama maitia,
dolorez egin du jira;
oraiñ semiak lagundutzia
oso gauza egoki da;
bakoitzak geren fameliyari
izan zaiogun kupira,
gure anaiak jakin dezaten
biyar guazen batzokira,
gero beorri etxeko-andre
gu bizi geran tokira.
- 4/ Beorri ara dijuanian,
nere anaia gaztiak,
aien orduko begiratuak
eztira izango tristiak;
seme geienak poztutzen gaitu
beren Ama ikustiak,
esanaz: «Oraiñ berexi dira
gure tarteko nastiak,
nik bezelaxe igual-igual
maiteko dute bestiak.»

- 5/ Galdetu niyon: «Ama, zer dabill
ola kopeta beztuta?»
«Esango nuke, baño zertako,
berdiñ baliyo ezta;
aidian ezta errez ibiltzen
ego-muturrak moztuta,
pena aundiya daukan gorputza
ezin liteke poztu-ta,
nola enitzan asarretuko
oinbeste seme ostuta?»
- 6/ Ama gaxuak erantzun ziran
añ doñu triste batian:
«Miñez egon naiz juan dan berrogei
eta amabost urtian;
nere malkorik ezta legortu
ordutik orañ artian,
gure izkuntza maitagarriya
sartu nai dute lurpian,
baño gurekiñ ibilliko da
Kantabria'ko partian.
- 7/ Andikan laister jarri zituzten
eskola erderazkuak,
maisú geienak kastillanuak,
kolorez berde askuak;
gure semiak amenazatzen
luzeturikan eskuak,
itz bat euskeraz aditzen bada
autsi biarrik kaskuak,
non ote dira garai bateko
emengo maiorazkuak?»

- 8/ Milla zortzireun irurogei ta
zortzigarrengo urtian,
gure izarrik maitatuena
gorde zan lañu tartian; (1)
euskerarikan ezta biar
Kantabria'ko partian...
Uju aundiyak egingo ditut
emen eta apartian,
mututze'ezpanaiz ezta galduko
ni bizi naizen artian.
- 9/ Saia gaitian semien billa
galdu ziran tokiyetan,
gau eta egun zuri ujuka
or gaude batzokiyetan;
astian iñoiz juntatzen gera
faltatu gabe jayetán,
Ama gaxua gora altxatzen
sartu ez dedin loyetan,
zeiñ biretatik juan biar degun
galde dezagun oyetan.
- 10/ Nik dadukadan jakinduriya
alde batera da utsa,
baño maite det biyotzetikan
euskaldunaren izkuntza;
bajatu ziñan pixka bat baño
gora nai zaitugu bultza,
orra semiak non dauden esan,
juan zaitia aruntza;
kuidado gabe sartu aurrera,
egingo zaizu laguntza.

(1) 1868 urtean, Isabel II kendu ta errepublika jarri zan.

11/ Ama, guazen gauz oien billa
ostu zituzten tokira,
seme guziyak korajez gaude,
ez izan gutzaz kupira;
euskera baju egon da baño
gora egin du mugira,
Euskal-erriko belar gaixtuak
geienak igartu dira,
oiek aldatu dituzten larrak
arrosa biyurtu dira.

12/ Biyotz biguña daukagu emen
anparatzeko pobriak,
gudarako're non izan dia
lur ontan baña obiak?
Odol beroko kasta gerala
ezagun du koloriak,
mundu guziya ikaratzen du
euskaldunen baloriak,
Tubal zarraren arbolatikan
zabaldutako loriak.

SENARRA TA EMAZTIA TXIRRITAK JARRIYAK

- 1/ Esposatuta taberna jarri
zuten senar-emaztiak,
bi milla pezta zituen batek,
sei milla errial bestiak;
gizonari maiz agertzen zaizka
bere moduko trastiak,
andre gaxuak pasatzen ditu
gau eta egun tristiak.
- 2/ Nagusiya ta etxeko andria
asarre diran tokiyan,
bizi-modua ezta ikusten
oso planta egokiyan;
gizona zurrut lasai eginda
kantari dago alkiyan,
andriak lanak egiñik dabil (1)
negarrez eta plakiyan.

(1) *dabil* guk erantsia da, olako zerbait bear dualakoan. *Bertsolariya*'n falta da itz ori, neurria motx gelditzen dalarik.

3/ Gorputza oso bikaña dauka,
larrua ere leguna,
zurrut egiñaz alperkeriyan
pasatutzen du eguna,
esanaz: «Au da mundu ontatik
guk eramango deguna!»
Etxian ez da prenda ederra
olako bizi-laguna!

4/ «Esposatuta sei bat urtian
onla izanak ezkeâ, (2)
orañ kolpian muatu zaigu
egun batetik besteâ;
zurrutarena asko eztala
jokua berriz osteâ,
danak ez ditu bakarrik jango,
neoni nua asteâ!»

5/ Orren ateera zelebria zan
sagardoteira juanda're:
«Non dia angulak? Benga txuletak!»
markesak aña bondade;
etxian dauzka eder askuak
andria ta bost landare,
gizona gaizki dabillelako
naiko ogiya jan gabe.

(2) ezkeâ = ez gera.

- 6/ Biyotzeraño sartu zitzaion
nik egin nuen marrua:
berialaxe lajatu zuen
bere jeniyo arrua,
utzi zituan mozkorkeriyak,
kartak eta zigarrua;
len eun kilo pisatzen zuen
orain ezta sei arrua.
- 7/ Bi-iru urte da pasatuxia
zintzotu zala gizona,
nekez bada're sinistu zuen
emaztearen esana;
lan-toki ona arrapatu du,
entregatzen du kintzena;
garai batian ori bezela
orañ ni nago gizona.
- 8/ «Biyotzetikan maitatzen zaitut,
nere senar ondradua,
kupira gabe emango dizut
merezi dezun gradua;
nere suplika aditu eta
bajatu dezu burua,
orañ ez dago mixeriyarik,
badator naiko dirua.

- 9/ Gosaldutzeko litro bat ardo,
etzan bestela eskerrik,
juan daneko lau urte t'erdiyan (3)
etzaio pasa mozkorrik;
gure lan eta neke tristiak
izaten ziran alperrik,
danak guziyak zurrupatzeko (4)
asko zan bera bakarrik.
- 10/ Aitortzen dizut, senar leiala,
gaizki portatzen etzera,
eguneroko zortzi pezeta
sartzen dituzu etxera;
orañ sasoa daukazun arte
onla ibiltzen bazera,
bizi bagera egun ederrak
guretzat dira zartzera.
- 11/ Nere ondora kuido gabe
etorri zaite jatera,
maia konpleto jarriko zaitzu
kubierto ta platera;
jokuak eta zurrutak utzi
ziñuen alde batera,
bizi-modua nondik datorren
orañ kontubak atera.

(3) *Bertsolariya'n: urt'erdiyan.*

(4) *Bertsolariya'n: dana guziyak.*

12/ Orañ esaten aritzen dira
auzoko jende guziyak:
Zure senarra txit ondo dabill,
poztu du irabaziyak;
egun batian utzi zituen
kostunbre gaixto guziyak.
Bai, egiya da, txit ongi gera
Jaungoikuari graziyak» (5).

(5) *Bertsolariya*, 46'gn. alea, 1932/VII/31.

AURTENGO ESTROPADARI TXIRRITAK JARRIYAK

- 1/ Milla beatzireun irurogei ta
amabigarren urtian, (1)
estropada bat izandu degu
Donostiya'ko partian;
irabaztunak mesede zuten,
galtzallientzat kaltian,
ausuntu ortaz oroituko naiz
bizirik naizen artian.

- 2/ Nere lagun bat inguratu zait
gizon prestuaren gisa,
denbora pasa dibertitzeko
kantak jarri al banitza;
triste daudenak konsolatzeko
pensamentuan dabilta,
aren gustua egitiâtik
baietz eman diot itza.

(1) 1972 urtea beraz; nabarmen dago puntu u
Txirritak jarri etzuan bezela dagoala; 1932 bear
luke.

3/ Agur Pasai'ko San Pedrotarrak,
gora Manuel Arrillâ,
aita ta seme eta illoba
osatzen dira kuadrilla;
indar aundiko arraunlariyak,
patroia ere abilla,
Donostiya'ra lasai jua ziran
diru ta bandera billa.

4/ Orain sei bandera errenkaran
eta len bi ekarriyak,
San Juandarrakin soziyokua
an du Miserikordiyak;
beste txiki bat Tolosa'tika
ongi arturik neurriyak, (2)
orrekiñ ere onra ederra
dauka Pasaiko erriyak.

5/ Lenbizikuan bere lanari
eman diyote segira,
jendia pozez egondua da
aldamenetik begira;
gero txalupak trukatu eta
mansotu zaie mugira,
dirua pranko galdutakuak
azkenekuan badira.

(2) Tolosa'n San Juanetan egiten dira batel-es-tropadak.

- 6/ Ondarrabiya'k Pasaia'ri ta
Donosti'kuak elkarri,
lauak txalupak trukatu eta
korajez ziraden jarri;
asteko seña egin zanian
mugitu ziraden sarri,
irugarren zan San Pedro baña
bandera berak ekarri.
- 7/ Biraje onian Donostiarrek
etorri ziran aurrena,
Ondarrabiya bigarren eta
San Pedro irugarrena;
nola oientzat tokatu baizan
txaluparikan txarrena,
uste zan baño nekexiago
sartu ziraden barrena.
- 8/ Pasai San Pedro'n egun orretan (3)
gertatutako kasua
pixka batian etzait aztuko,
ementxen daukat jasua;
«Biba Manuel!» esanaz dantzan
larogei urteko atsua,
gazte denboran etzan izango
fandangolari mantsua.

(3) *Bertsolariya'n: Pasai San Pedro.*

- 9/ Lendabiziko lau txalupetan
etzagon jende narratsa;
bi bizkaitarrak egin digute
oso joera garratza:
biyak batian balizan buelta,
arraun-kolpia zorrotza,
lendabiziko zein etorri zan
etzan juzgatzen erreza.
- 10/ Aginaga ta Zumaya'k ere
egin dute alegiña,
ziran indarrak enpeñatuaz,
ori da apustu fiña;
guziyak ezin iritxi degu
altueneko tamaña,
atzetik neurtzen errezago da
aurretik etortzen baña (4).

(4) *Bertsolariya*, 54'gn. zenb., 1932'ko Agorrilla'-
ren 25'an.

ZENBAIT GERTAERA TA BERTSO

ZENBAIT GERTAERA TA BERTSO

Txirritari buruz orain urte batzuk aterra genduan liburuaren (1) itzaurrean, onela esaten genduan:

«Liburu onen izenak dionez, gertaera ta bat-bateko bertsoak dijoaz emen.

Txirritak jarritako bertsoak, alegia Txirritak bertso-paperetan argitaratutako bertsoak, beste baterako utzi ditugu...

Gertaera ta bat-bateko bertso auek danak, or ta emen sakabanatuta zeuden erriaren oroimenean...»

Ta orrelakorik geiago ere izango zala, onela aitortzen genduan:

«Nere lana izan da andik eta emendik puskak biltzea. Izango da puska geiago oraindik ere bazterretan».

(1) Txirrita (Bizitza ta bat-bateko bertsoak), 1963, Auspoa, 18-19.

Andik urte-pare batera, Donostia'n erderaz eman genituan eta gero liburu batean bildu ziran lau itzalditan (2), onela esan genduan Txirrita bertsolariaz:

«Además de sus muchas composiciones escritas, permanece aún sin agotar la cantera de sus anécdotas y estrofas improvisadas, que sigo recopilando y con las que espero publicar otro tomo dentro de más o menos tiempo.»

Orduan ala pentsatzen nuan: liburu oso bat betetzea Txirritaren gertaera, ateraldi ta aotik aorako bertso berriekin, lengo liburuan agertu etziranekin alegia.

Geroztik, ordea, ori oso luze joango dala ikusi det, eta orain arte bildu ditudanak liburu onetan argitaratzea erabaki det.

Oraindik ere beste batzuk eskuratuko ditut denborarekin. Ez ditut baztertuko; ondo gordeko ditut, eta oientzat ere iritxiko da egokiera ta txanda, oraingo auei iritxi zaien bezela.

(2) "Bosquejo de Historia del bersolarismo", Colección Auñamendi, n.º 37, San Sebastián, 1964.

SAN JUAN ESKEAN

Guziok dakiguna, Ernani aldean San Juan bezperan ibiltzen dira mutil-kua-drillak etxez-etxe, koplak kantari ta eskean. Txirrita izaten zan Ernani'ko kua-drillaren koplaria.

Kopla oietako batzuk, orain baño len argitaratuak ditugu (1).

Ona emen mutil aietako batek, Ernani'ko Egañaene'ko Fernando Iturralde'k, kuadrillan Txirritarekin zebillela, gogoan artu ta orain esan dizkigunak:

Don Migel Mendikute erriko bikario zanari:

Amaika anima zeruban bada
Don Migel dala meriyo,
zerbaitengatik jarriya dute
Ernani'ko bikariyo.

(1) Auspoa, 18-19, 169'gn. orri-alde.

Don Migelen aitonagatik:

Bedorren modun aitonak ere
Don Migel zuben izena,
amaika ijito eta eskale
mantendutako gizona.

Aldamenean, Ameriketan izandutako
Don Juan Maria apaiza bizi zan. Oni one-
la kantatu zion:

Aspaldi ontan zer moduz dabil
Don Juan amerikanua?
Emengo lanak bukatu ditut,
bedorregana banua.

Pena artzen det, esan dirate
reuma daukala ankian;
ez ikaratu, kenduko diyo
Asuero'na juatian.

Biamamonean meza berria eman bear
zuan eta aita ta amaren erdian balkoian
zegoan Don Pedro apaizari:

Aita ta ama kristau ondraduk,
semia sazerdotia,
goguak emate'it berarengana
konfesatzera juatia.

Gerora beida egon betandik
astera nua bertatik:
ollo aundi bat ostu izan det
Astigarra'ko bentatik (2).

Atxukarro apaiza zanari:

Meza-emale azkarra eta
konfesoarea jatorra,
goatze'al zaizu noiz saldu nizun
zazpi urteko zekorra? (3)

Uste eztan kasua pranko
arkitutzen da guretzat,
arakiñentzat eztaukat bañan
oraiñ e badet zuretzat.

Kamiñero-kabo izandutako batek du-
roa eman zien; orduan Txirritak:

Duro eder bat bialdu digu
zimelduba ta onduba,

(2) Kopla au, piska bat aldatuta, Auspoa'ren
18-19'garrenean, 173'garren orri-aldean arki dezake
irakurleak; an Don Migeli kantatutzat jotzen da.

(3) Ermani'n jaio ta gaztetandik Donibane-Lohi-
tzun'en bizi dan Eduardo Egaña'k (84 urte), beste
onela eman zidan kopla au:

Predikatzalle ederra eta
konfesatzalle jatorra,
gogoan daukat noiz saldu nion
iru urteko txekorra.

kamiñero zebillen arte
norbaiti muntan kenduba.

Adarraga'enean sagardoa ta txokolatea
saltzen baitzuten, onela kantatu zuan:

Negun sagardo ederra badu,
udaran txokolatia,
oiek badute jendia gober-
natzeko borondatia.

Beste toki batean, kopla bota ta bota
ari zan, bañan limosnarekin etzan iñor
ageri; geiago kantatu-azi nai zioten nun-
bait. Ori ikusirik, Txirritak:

Edozein gauza sortutzen dute
kristau eskandalosuak,
eskian gabiltzala igual
esango dute batzuak.

Orduan neskamea azaldu zan diruare-
kin, eta Txirritak:

Nik bi andregai izandu ditut
panplonesa ta bilbaña,
emandakua artu îten det
eskian ez nabil baña.

Amerikano bati:

Okela suelto izan ezkerro
etzait gustatzen arrayik,
zure etxera etorriko naiz
falta badezu morroyik.

Neri gustatutzen zaitena da
beatzík arte oyian,
bañan amabík ingururako
an izango naiz mayian.

Beste indiano bati:

Agidanian ikusiya da
Amerika'ko kortia,
ango urriak pillan dauzka ta
nik e nai nuke partia.

Amerika'tik diru askokin
gizon ederra etorri,
nik ere laister juan biar det
danak ezpaituzu ekarri.

Indiano onen koñata jostuna zan, eta
galtzak josteko kantatu zion aurretik,
eta gero:

Ze estatura-modua dedan
bialduko'izut tarjeta,
oso aundiyak biariko ditut
baldar-baldarra naiz eta.

Etxe bateko alaba, neskazarra bera,
Madridenten neskame egoten zan, bañan San
Juanak, erriko festak, pasatzera etorria
zan, ta ari:

Madrill aldetik ze ideatan
etorri zerade, Rita?
Ernani'n ondo saia zaitia,
soltero dago Txirrita!

Era onetan, etxero kantatuaz, erri gu-
ziari jira ematen zioten. Lagunak sasoiko
gazteak eta bera gizon zarra, ordea, ta
azkenerako neke-neke eginda gelditzen
zan Txirrita.

Batek, ala ikusita, onela esan zion bur-
laz:

—Karruan ar zazue, karruan!

Ta Txirritak:

—Baita i tiraka jarri!

* * *

Ernani'n bizi zan Goierriko mutilzar
bati kantatua:

Etxe onetan izan biar du
Goiarriarra morroia,
mutilzartuta egiña dauka
anka-zañetan erdoia (4).

(4) Eduardo Egaña, Donibane-Lohitzu.

SAASTIEN (1)

Txirritaren gazte-denboran bazan Pa-gollaga edo Ereñozu ballaran gizon edo mutil bat Sebastian izena zuena, bañan bere etxekoak, eta baita auzokoak ere, Saastien esaten zioten, errexago zalako edo izen euskaldunagoa iduritzen zitzaio-telako; eta guk ere, beraz, Saastien dei-tuko diogu.

Oso mutil ona zan. Etzuen txarrerako-rik ezer, bañan buru ariñ xamarra edo lotua zuen, eta orregatik gauza xeblebre asko esaten eta egiten zituan. Beragatik jendeari par asko egiñ erazten zion, ta argatik inguruko lagunak oso maite zu-ten.

Al zuan guzian Txirritarengana ingu-ratzen zan, bada oso maitea zuen au.

Nola Saastien au, batera eta bestera

(1) Jose Ramon Erauskin, Txirritaren illobak idatzia.

asko ibiltzen baitzan, bein batean joan zan Pagollaga inguruko mendi batera, eta an arkitu du ikazkiñak zeukaten txabola bat.

Sartu da zer ikusi barrenera, eta an ikusten du ikazkiñak jarrita zeukaten arrantxoa: baba, taloak eta ardoa. Aren poza! Artu danetik, jan eta edan egin du bapo, eta martxa.

Etorri dira ikazkiñak beren bazkaria egiteko asmotan, bañan an ezer gutxi arkitu zuten, geienak Saastianek jan baitzizkaten. Asi dira andik eta emendik ezeren arrastorik ateratzen duten, bañan danak alperrik.

Andik egun mordoxka batera joan da, bada, Saastien. Berriz ere jan ditu arrapatu dituen guziak, eta alde. Bañan ikazkiñak, ikusirik orrela ez dagoela gauza onik, erabaki dute bat edo beste beren txabolatik bistan aritzea lanean, onela iñor etortzen bada ikusiko dutela-ta.

Len bezelaxe, andik egun batzutara etorri da gure Saastien, jan-edan bat egiteko asmotan, bañan baita ikusi ere ikazkiñak.

Joan da korrika bere lagunari esatera nola gizon bat sartu dan beren txabolan. Etorri dira biak al duten azkarre-

na, eta an arrapatu dute gure Saastien, aien bazkaria jaten ari dala.

Oso gaizki ibilli bearko zuen onek, baldin beste bat izan bazan. Bañan ain zan ezaguna Saastien ori inguru oietan, eta or gelditu dira biak zer egin ez dakitela. Bañan pentsatu dute susto bat ematea pixka bat eskarmentatzeko.

Orretarako egin dute su aundi bat. Jarri dute pala berotzen, eta oraintxe pixka bat goritzen asi danean, eldu dio batek Saastieni, eta besteak jarri dio pala bero ori atzeko exer-lekuan; eta dexente berotu diotenean, utzi diote.

Or abiatu da gizagajoa korrika mendian bera, eta ez da gelditu errira jetxi arte, eta izerdi-patsetan sartu da taberna batera.

An zegoen Txirrita bere bertso eta kantakin jendez inguratua, eta galdetu zion:

—Zer zabilta, Saastien, zer zabilta, olako korri eta izerdirekin?

—Zer nabillen? Mendian izan naiz ikazkiñak bixitatzen, eta mialleak eldu eta egilleak jarri; batek segi eta besteak korri, bai uso milla demonio etorri!

Egillea, arrantxeroari esaten zion, eta miallea, txondar egilleari.

Baso bat ardo eman zion Txirritak, pixka bat kalmatu zan, eta orduan erakutsi zion ikazkiñak pala jarri zioten lekua; eta esan oi zuen mendiko txabolan arrapatu ta jan zituen baño baba geiago eta aundiagoak zeuzkala.

Munduan beste askori bezela, gauza askoren jabe izatea gustatzen zitzaion, batez ere abere edo ganaduak, eta oietan mendietako beorrak aitatzen zituen maiz, garai artan baserri asko baitziran mendian ardi, bei edo beor batzuek zituztenak; eta arek uste izaten zuen, edo esaten zuen beintzat, bereak zirala.

Jai batean etorri zan Ereñozu'ko elizara meza entzutera, eta an zegoen beste auzoko gizonekin batean mezaren zai, eta apaiza edo erretorea ere bai, danak «bai, jauna» eta «beorri» esaten ziotena, ta bera ere mendian beorrak zituena.

Alako batean asi da Saastien ori onela esaten, inguruko mendi guzien izenak esanaz:

—Alako menditan beorrak badituk eta nereak dituk! Beste olakotan ere badituk eta nereak dituk! Beste artan ere badituk eta nereak dituk! Eta olako ta alakotakoak ere nereak dituk!

Esan bezela, apaiza ere an zebillen,

bere esku-liburua letuaz ara joan eta onera etorri; eta ori aditu zuenean, gelditu eta esan zion:

—Aizak, Saastien: ik danak ireak dituk?

Ori aditu zuenean, jarri zan apaizari begira eta esan zion Saastienek:

—Bai! Eta ireak ere nereak dituk!

Danak asi ziran parrez eta an joan zan apaiza lotsaturik elizara.

Beste jai batean etorri da Saastien au mezetara, agoa edo aurpegia pañuelo batekin lotua zuela, agiñetako miña balu bezela, eta galdetu zion apaizak:

—Zer dezu, Saastien, agoan?

—Ortzak eta agiñak! —erantzun zion Saastienek.

Beste batean erle- seme bat billatu zuan Saastienek mendiko aritz zar batean. Pozez beterik joan zan etxera eta esan zuen.

Joan ziran etxeakoak ikustera, bañan lenagotik besteren batek billatua zan, bada an zeukan señalea, gurutze bat arbolari egiña, adieraziaz lenago beste batek billatu zuala ta, beraz, arena zala.

Esan zioten Saastieni gurutzea zeuka-

la, eta gurutzea lenbizi jartzen zionarena izaten zala, eta oso triste gelditu zan.

Ondorengo egun batean or gogoratu zaio auzoko errota txiki bati gurutzea jartzea, eta bai jarri ere. Egin du egurrezko gurutze bat, josi dio atean errota txiki orri, bere artean esanaz:

—Emen ezta iñor sartuko! Au nerea da!

Eta an gelditu zan nagusia etorri zai. Alako batean etorri da errota orren jabea eta esan zion Saastienek:

—Adiskidea, emen etzera sartuko! Au nerea da!

—Au zurea dala? —esan zion jabeak.

—Bai; erlea gurutzea egin dionarena baldin bada, au nerea da. Ara or gurutzea.

Andik etzegoela kontu garbirik aterazterik ikusita, joan zan Saastienek etxera eta esan zioten zer gertatzen zan.

Orduan etorri zan bere aita, ta esan zion kentzeko ari gurutze ura eta joateko etxera, arek bere jabea bazuela-ta; eta erritan eman zion Saastieni.

Bañan onek etzuen kendu nai izan, eta aita ta biak asarretu ziran gogotik; eta

aitak, eskuan zuen aizkora txikia tira zion semeari.

Orduan Saastienek, esku batekin lepotik eta bestearekin galtza-ipurditik elduta, aldamenean zegoen presa edo putzu batera bota zuen. Aita orduan igari beste aldera atera eta etxera joan zan.

Saastien etorri zanean, etxeakoak erritan eman zioten, esanaz ori gauza gaiztoa zala, eta pekatu aundia egin zuala.

Andik denbora askora etorri da pazkoazkoa egiteko denbora, eta bialdu dute **S a a s t i e n** konpesatzera, orretarako apaiza jakiñaren gañean jarririk.

An zegoen gure gizon au konpesonaitik urruti, an zer pasatzen zan ikusiaz; eta beste danak konpesatu diranean, esaten dio apaizak:

—Orain zure txanda, Saastien; orain zure txanda! Atoz onera, atoz!

Altxa da bere jar-lekutik eta badijoa poliki-poliki apaizaren aldera, erdi parriz esanaz:

—Je, je! Je, je!

Eta ia allegatu dan garaian, esaten dio:

—Aita galtza-ipurditik artu ta putzura bota nuen, jauna; pekatu egin ote nuen?

—Ixo, Saastien, ixo! Atoz onera! —esaten zion apaizak.

—Je, je! Je, je! Aizkora txikia tira zidan, da nik ere zerbait egin bear nuan!

—Bueno, Saastien, bueno! Ondo zaudede! Zoaz etxera! —esan eta bialdu zuen etxera.

Beste batean, egoaldi txar batek eman eta Txirrita eta bere lagunak lanean ari ziran tokitik kantina batera erretiratu ziran. Ta orduan ere, ala bear edo, Saastien ori an gertatu zan.

Tximista eta trumoia ari zuen gogotik; eta alako batean, *zart!*, sartu da tximista bat arbola batean beera, ta dana zuritu ta kixkalita utzi du, lurrean zulo aundi bat egiñaz.

Erasoa pasa danean, atera dira danak ikustera, ta aien artean Saastien ere bai. Danak ari ziran batek bat eta besteak beste esaten, eta ala dio Txirritak:

—Aizu, Saastien: tximista ori or egongo da oraindik; ia ateratzen dezun!

—Or egongo ote da bada?

—Bai, bai! Or dago eta uste det pixka bat agiri dala; eta ateratzen badezu, litro bat ardo emango dizut!

Joan da Saastien atxurraren billa, ta

badator laixter atxur batekin. Ta bi eskuari txistu eman da asi da jo ta jo, zulo egiten arbolaren ondoan. Eta esaten zion Txirritak:

—Eman, Saastien, eman, zurea da ta!

Ori adituta animatu da gizon ori eta egin du ia gerrirañoeko zuloa, eta jarri da izerdi-patsetan.

Orduan Txirritak esan zion:

—Utzi akiozu, Saastien, utzi akiozu! Onezkero oztu da, eta aterata ere ez dit ezertarako ere serbitzen!

Eta ori esanaz ekarri zion litro ardoa, ta orduan utzi zion Saastienek tximista ateratzeari.

JOKUAN (1)

Txirritak, tabernarako ezik, jokorako ere apizio pixka bat bazuen. Askotan entzun izan nion nola aritzen ziran diru-jokuan, eta zartu ta gero ere buru argia zuen orretarako.

Joko-klase asko zekizkien, baño, berak esaten zuenez, *trukean* eta *zinkomontean* geiena gustatzen zitzaion; bañan musean ere ondo egiten zuen.

Alaz ta guztiz ere, etzuen nai zuan guztian irabazten, eta orretarako arte edo tranpa batzuek ez zitzaizkan faltatzen.

Bein batean, bere moduko lagun batekin musean ari zala, biak naiko lanak zerabilzkiten elkar ezin menderaturik; eta lagunak or jo dio ordago aundira bi erregerekin; baña Txirritak irurekin erantzun zion.

(1) Jose Ramon Erauskin, Txirritaren illobak idatzia.

Orduan bere lagun edo, obeto esateko, kontrarioak, bost errege azaldu zira-la ikusirik, esan zion Txirritari:

—Ik nundik atera dituk orrenbeste errege, Txirrita?

—Ik bezela nik ere beste karta-parea patrikadan ibillita —erantzun zion Txirritak.

Beste batean, Donosti'tik Tolosa'rako bidean dagoen eta Zapatari deitzen dioten barrio bateko taberna batean, kuadrilla edo lagun-talde bat, guardaren beldurrez goiko salara igo ta diru-jokuan ari ziran, garai artan ere jokua galera-zia baitzegoen.

Guardak arrapatzen bazituen, kastigatu egiten zituen, eta maian zeuden diru guzien jabe bera egiten zan. Beragatikan zan oitura bat, guarda ikustean, al zuenak al zuen dirua artu ta itzuli egitea.

Orduan ere, usterik gutxiena zuten garaian, an sartu da guarda tabernan eta goiko salara abiatu da. Ura ikusi zue-nean, Txirrita korrika kalera joan zan, ta bere lagun Inaxio Marik, maian zeuden diru guziak artu, bere txapelan sartu ta leiotik edo balkoitik kanpora bota zituen.

Ori guardak ikusi zuenean, joan zan alik azkarrena kanpora, jendea kastigatzea gogoratu gabe ta diru aiek artzeko uste osoan. Bañan ordurako Txirrita, nola lagunarekin jakiñaren gañean jarria baitzegoen, diru danak artu ta itzuli joana zan.

Guardak aldegin eta gauzak paketu ziranean, bildu ziran Txirrita ta bere lagun Inaxio Mari, eta andik Andoain alderagoko taberna batera joan ziran.

Gau guzia an pasa ta urrengo goizean, edo egoarte erdi aldean, an datoz biak ostera Donosti aldera, barrengo otz aundirik gabe erdi kantari.

Ta or tokatu z a i z k a t e bi emakume arrai-saltzalle, beren arraiak saldu ta, xextuak beso-pean dituztela, etxe aldera datozela.

Asi dira Txirrita ta bere laguna emakume aiek toriatzen, eta baita arraidunak ere ondo artu; eta atzenerako lauak elkarri besotik eldu eta kamiuan saltoka onoko kanta au kantatuaz etorri ziran:

¿Por qué? ¿por qué?
Izan ezkerro merke,
¿Por qué? ¿por qué?
artuko genduke!

¿Por qué? ¿por qué?
 Izan ezkerro merke,
 ¿por qué? ¿por qué?
 artuko genduke! (2)

Por qué, por qué, i-zan ez-ke-ro mer-ke, por
 que, por qué ar-tu-ko gen-du-ke; por qué por qué i-
 zan ez-ke-ro mer-ke, por qué por qué ar-tu-ko gen-du-

Nik esango nuke gaur ainbeste auto-
 mobil etzala ibilliko kamioan, bestela
 aien *por qué* etzan *merke* aterako...

(2) Doñua, Txirritaren illobak kantatua, ta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek magnetofonotik entzun da paperean ezarria.

PELLO ERROTA TA TXIRRITAREN TXERRI-MUNIAK (1)

Euskalerrian, batez ere baserrietan, oitura bat zan eta da, txerria iltzen danean, auzokoari eta aideari esku-erakutsi edo erregalo odolki bat edo beste ta txerri-puska batzuk ematea. Oieri deitzen zaie txerri-muniak.

Pello ta Txirrita joan ziran bein batean Goierriko erri txiki batera festetan kantatzera; eta, festak bukatu ziranean, bieri erri artako famili on batek eman zizkaten txerri-muniak.

Badatoz biak trenean etxera, beren pardeltxoan txerri-muniak dituztela, eta Billabona'ra iritxi diranean, jetxi da Pello trenetik, baña bere pardeltxoa an utzi du aztuta. Konturatu danean, asi da ejuka:

(1) Jose Ramon Erauskin Lujanbio Txirritaren illobak idatzia.

—Joxe Manuel! Joxe Manuel! Ekaitzik nere txerri-muniak!

—Itxoin zak pixka bat —erantzun zion Txirritak.

—Ekaitzik azkar!

—Itxoin zak!

Ta ori esanda, bazijoan Txirrita Pelloren pardeltxoarekin treneko leiora, baña arek eskua luzatu zuenerako, abiatu zan trena, eta esan Pellori:

—Artzik axkar!

Baña ordurako gero ta martxa aundiago artzen zuen trenak, eta naiz Pellok alegiña korritu, ezin zuen artu Txirritaren eskutik txerri-munien pardela, eta orduan eju egin zion Pellok:

—Bota itzik, Joxe Manuel, bota itzik!

—Min artuko ditek ordea! —erantzun zion Txirritak:

Ta txerri-muniak miñik ez artzeagatik, etxera eraman zituan Txirritak.

ASTIGARRAGA'N (1)

Txirrita tokatu omen zen Astigarraga'n egualdi bero batean, ta sagardotegira, bañan sosik ez. Batenbatek deituko zula-edo, polikixeago omen zijoen, bañan iñork deitzen ez; ta bera joan omen zen atal-ondora. Ta nagusiya Juan Mari zen an, ta au kantatu omen zion:

Eskerrak eman bearko zaizka
zeru-lurreko Jaunari,
pekatu aundiyan ez gaitezela
beran aurrera erori;
bero aundiya nola baidagon
arkitutzen naiz egarri,
baso bat sârdo eman kidazu,
errukal zaitez, Juan Mari!

Ta onek buelta:

Estimatzen det, Joxe Manuel,
egin dirazun graziya,

(1) Lexoti bertsolariari magnetofonoz jaso.

zure bertsuak baso bat sârdo
ez ote du mereziya?
Basua artuta oraintxe nazu
kupel ondora asiya,
barrena sartu zaitia, bada
zeorrek nai dezun guziya.

Ta baso sagardoa eran omen zun Txirritak, eta eskeko bat an pasaran, *Astotxo* esaten ziotena, ta:

—I, Txirrita, kanta akiok orroko eskeko orri bertso bat! *Astotxo* esaten ziotek!

Ta au kantatu omen zion:

Anketan perrak baditu baño
txit motela da birian,
basta polipat bear litzake
para orren bizkarrian;
latoizko botoi, krabestu beltzak
dituela muturrian,
ta aitona zar bizar-zuri bat
trallan duela aurrian,
Maiatz aldian ai zer saltuak
etxe buruko larrian! (2)

(2) Bertso au len ere argitaratua du Auspoa'k: 18-19'gn. zenbakian, 158'gn. orri-aldean. Bañan aldi artan Elio esaten zioten mutil zar bati kantatua zala esan ziguten.

AZKOITIA'KO MARTIRIETAN (1)

Urte batean, Pazkoa Maiatzekoetan, —nere andrearen aitak ala kontatu zidan—, Txirrita ori Azkoiti'ko Santo Martirietara joan zan bertso kantatzera.

Eta bezperan saio aundia eginda, berandu samar atera omen zan leiora, ta ala kantatu zuan:

Iru errial baño geiago
sartutzen dira pezetan,
ori aspaldi sartua dago
bai nere kazetan;

(1) Adierazpena ta bertsoak: Patxi Larrañaga, Azkoitia.

Doña, Patxi Larrañaga'k kantatua, ta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek magnetofonotik entzun da paperean ezarria.

parranda einda buruko miñak
 gero urrengo goizetan,
 gaur da Pazkua irugarrena,
 ez naiz izandu mezetan.

Ala, atera omen zan bertso ori kantatuta, eta an azpiko aldean arkaitz aundi bat zan, baita iturri ederra ere, ur fresko ederrarekin. Gaur ere an dago.

Aren ondoan omen zegoen, erramu edo adar-osto batzuekin tapatuta, alako saltzalle bat, erroskillak eta txutxeriyak saltzen zituana.

Ta neska gazte batzuk ere an zeuden, da joan omen zan Txirrita ta ala kantatu zien neska gazte oiei:

Maria Santisima,
zer da bizitze au?
Lorik ezin det egin
ez egun eta ez gau!
Ezkondutzeko miñak
iya-iya galdu nau,
nik laixter il biar det
iñork artz'ezpanau!

ZENBAIT BERTSO

Bertso au Pedro Zubillaga, Alegi'ko igeltseroak, Txirritari e n t z u n d a Billa-pranka'n, kantatu zion Jose Mari Agirre'ri, Alegi'ko panaderoari. Ta onek guri Igaratza'n, 1969'ngo Maiatzaren 11'an:

Bertso polit bat bota bear diot
Marzial Berroeta'ri:
bere denboran saldu izandu du
erari goxo ugari;
kararik kara begiratuta
esan bear diot berari:
bere okotzeko bizar zurikin
San Jose dala diruri. (1)

* * *

Bein batez, Txirrita Naparroa'ko Ez-

(1) Adierazpena ta bertsoa: Periko Elo segi, Tolosa.

kurra'ra eraman zuten bertsoara, eta kantatu ondoren, despeidan, bertso au bota zuan:

Nik uste nuan Ezkurre'ko erri au
Paris aundi bat bazala,
abisatuta ekarri naute,
nik ez nekien bestela;
ez nezake esan erri onetan
jende noblia eztala,
mendi tartean ementxen dago
ardi-borda bat bezela. (2)

* * *

Txirrita Orio'n zan batean, Obispo Jauna etorri zan, da sermoia egin zuan, esanaz gizona obretan ezagutzen dala, obretan.

Andik irtenda, egun artan bertan, Txirritak gizon bat mozkortuta ikusi zuan kalean.

Ta orduan bukaera onela zuan bertsoa kantatu zion:

neroni ere gertatu izan naiz
askotan edo sobretan,

(3) Bartolome Ugalde, Lizardi, Urnieta.

Obispo Jaunak esan du gizona
ezautzen dala obretan. (3)

* * *

Bertso au Gaztelurena bezela jaso nuan orain urte batzuk. Ikusi: Auspoa, 61, 47'gn. orri-aldean.

Orain, berriz, Txirritarena dala esan didate; Loiola'n, San Isidrotan, Azpeitia'ko alkateari kantatua omen da:

Oraintxe azaldu da
alkate guria,
laguntzalle dubela
emazte beria;
aundia ta ederra,
oso dotoria,
esan liteke dala
Reina Victoria. (4)

* * *

Gipuzkoa'ko erri batean festak ziran. Bertsolariak ere ekarri zituzten. Oietako bat Txirrita zan.

Ta plazan bertsoan ari zirala, an azal-

(3) Ez nuan kontuan artu nork kantatu zidan.

(4) Ez nuan apuntatu zeñi artu nion.

du zan Lafitte diputadua bere andrearekin. Onek, lumaz apaindutako buruko bat zekarren.

Ori ikusirik, azkeneko bi puntuak onela zituan bertsoa kantatu zion Txirritak:

Modu ortako emakumia
Jaunak konserba dezala,
burua lumaz betia dauka
uxakumiak bezela. (5)

* * *

Txirritak Fermin Imaz bertsolaria (6) astotzat tratatu omen zuan, eta Ferminek Txirritari mandoa zala esan omen zion. Eta egun batez, Txirrita ostatu batean zegoala, or sartzen da Fermin, eta bertso au kantatu omen zion Txirritak:

Soñean jantzirikan
iru elastiko,
tabernara sartu da
atsalde guztiko;
manduak jotzen badu
astua ostiko,

(5) Jose Ramon Erauskin, Txirritaren iloba, Gazteluene, Alza.

(6) Fermin Imaz'en bertso-liburua: Auspoa, 24.

ez dik geigo muturrik
ardotan bustiko! (7)

* * *

Txirritak onela kantatu omen zion, Le-
zo'n, bertotan ari zirala, Asteasu'ko
Aranburu-berri bertsolariari:

U-rru-ti-tik kon-tu-ak nik di-tut i-ka-
-si, len-go e-gun ba-ti-an oi no-la zan a-si
au-zo-ko a-tso (b)a-tek ez-pa-lu i-ku-si
ta-ki-a-tu-ko zi-yon ka-mi-sa ta gu-zi

Urrutitik kontuak
nik ditut ikasi,
lengo egun batian
oi nola zan asi:

(7) Adierazpena ta bertsoa: Sebastian Salaberria,
Oriamendi, Aiete, Donostia.

auzoko atso batek
ezpalu ikusi,
takiatuko ziyon (8)
kamisa ta guzi. (9)

* * *

Egun batean Aranburu-berri au bete xamarra ibillia omen zan. Urrengo batean, bukaera onela zuan bertsoa kantatu zion Txirritak:

batek anketik eldutzen zion
eta bestiak besotik,
modu orretan ekarri zuten
gure pelegele auzotik. (10)

* * *

Arrats batean bazijoazen Olegario ta Txirrita etxera, ondo serbituak. Txirrita estrapozo eginda erori egin zan, eta Olegariok lagundu zion altxatzen.

(8) Garai bateko eskopetak, kargatzeko, muturretik takiatu egiten ziran.

(9) Jose Maria Lujanbio, Saiburu bertsolariaren semea, Pasaia.

Doña, Jose Mari onek berak kantatua, ta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek magnetofonotik entzun la paperean ezarria.

(10) Ez nuan apuntatu zeñi jaso nion.

Urrengo egunean, Txirrita Arbelaitzenerako sagardotegira joan zan, ta Periko Montero'k onela kantatu zion:

Aizu, Txirrita, goatze'al zera
atzo nola ibilli ziñan?
ontzi aundiya ekarri arren
ederki berdindu ziñan;
etxe aldera abiatuta
gertaturikan eziñan,
tranbe-birian estrapozo einda
lurrera erori ziñan,
aiton zar batek laundu ez bazizun
altxako ere etziñan.

Txirritak bertsoan eraso zion Montero'ri, ta onek andik alde egin bearra izan zuan.

Periko Montero au, bertsolaria edo afizio aundia zuana zan (1).

* * *

Beste egun batez —au ere ostaturen batean gertatua izan bear zuan— an ari omen zan Txirrita bertso kantatzen. Jen-de asko zegoan berari entzuten, eta norbaitek esan omen zion:

(11) Adierazpena ta bertsoa: Antonino Pagola, Ermani.

—Txirrita, bertso bat kantatuko al zenduke azkar?

—Zer, ba? Presaka al zerate?

—Ez; presaka ez gera, bañan zuk azkar kantatutako bertso bat entzun nai genduke.

Orduan onoko au kantatu omen zuan:

Alper-alperrik daukat
nere garrotia,
armetan pasa zuan
lengo gerratia;
amak berriz sekatua
zeukan errapia,
gizonik jatorrenak
mutilzarrak tia. (12)

* * *

Egun batez, euskal festa batzutan, bertsoan ari ziran Ernani'ko plazan Txirrita ta Saiburu, Gaztelu ta Pello Errotaren kontra.

Ona emen Txirrita eta Gazteluk, Pello Errotagatik kantatu zuten bi bertsoen erdia.

(12) Adierazpena ta bertsoa: Sebastian Salaberria, Aiete, Donostia.

Erdiaz baizik ez zan oroitzen au eman diguna, Ereñozu'ko Akola baserriko Gregorio Santa Cruz:

Txi.: Erare aundiya eduki arren
oraindikan e gait'ona,
amaika arto ostutzen duen
Astiasu'ko aitona.

Gaz.: Xentimorikan ez du gastatzen
Tolosa'n da Donostiya'n,
urre-pillân bat edukiko du
errotarriyen azpiyan.

* * *

Lendabiziko bertso erdia onela eman zidan Ernani'ko Oianeder baserriko J. Iraola'k:

nere eskola izandu ziran
kartilla eta katona,
amaika arto ostua zaude,
Astiasu'ko aitona.

Eltzekondo, Ernani'ko pulsolari edo arri-jasotzalle bat izan zan. Ikaragarriko indarrak omen zituan. Arentzat ere kantatu zuan Txirritak bertsoa. Bañan

ontan ere erdia baizik ez degu jaso al
izan. Oianeder'ko J. Iraola'ri jaso degu:

bere galtzak betetzen ditu
ipurdiyetan txit ondo,
indar askoko potajia da
Ernani'ko *eltzekondo*.

TXIRRITA TA PRANTZES-TXIKIA

Gipuzku'ko erri txiki batean bertsolari bi: Txirrita ta Prantzes-Txikia.

Saio egokia egin dute meza nagusi ondoren. Alkate jaunak au erregutzen die bertsolarieri:

—Arratsaldeko saioa bostetan izango dala kanta bear dezute bertso banatan.

Alaxe egin zuten goiz parteko ekiñaldiari azkena emanaz.

Arratsaldeko bostak dira.

Txirrita igo da Aiuntamentuko balkoi nagusira.

An dago alkatea; an daude kontzejal jaunak.

Jo dute bost eta laurdenak; geroxeago, bost eta erdiak.

Asarretu da alkate jauna. Era ontan mintzatzen da:

—Zuretzat, Txirrita, eztet zer esanik. Ordurako etorri zera, agindu bezela, baña bestea ezta ageri, Prantzesa ezta azaldu...

—Nola azalduko da ba Prantzesa —erantzun zion Txirritak— eguardian nik aña edan du ta?

Amaika arroatik gorako gizona zan Txirrita; bost arroa eskaxekoa, Prantzesa.

Txikiak eztu ibili bear
aundiarekin ekiñez
neurri kazkarrak uste baño len
egiten baitute gaiñez.
Jendea plazan egonagatik
Prantzesari itxogiñez,
artasoroan etzanda ura
bapo siesta egiñez. (1)

* * *

Txirritak Prantzesa bersolariari Lasarte'n:

(1) Basarri, "Zeruko Argia", 73'gn. zenb., 1964/VII/19.

Berrogei ta lau urte diozu,
nik irurogei pasiak,
prailien modun beti mutilzar
gure denbora baziak;
gu olakuak geradelako
beste batzuek gosiak,
zikiratzia merezi likek
olako kristau klasiak! (2)

(2) Antonino Pagola, Ermani.

Zoritxarrez izenik artu ez nion batek, bertso au Txirritak Gazteluri botia dala esan zidan. Ta al-daketa auekin esan ere: 1: Ik berrogei ta amasei urte; 5: gu ola bizi geran artian; 6: gosiak iltzen bestiak.

TXIRRITA TA ZUBELTZU BERTSOLARIA (1)

«Bein batez, Txirrita Deba'ko Buruzuri-eneko tabernan zala aditu genduan. Ura ezagutzeko pozean, presaka ara joan giñan mutil-talde bat. Nik ogei bat urte izango nuan orduan.

Txirrita bazkaltzen ari zan. Aren alde xamar exeri giñan ta an geunden. Arek gonbersazioan esandako gauza bat orain gogoan daukat:

—Neri orain milla duro eskeñita ere ez geiago kantatzekotan, ezin artuko nituan; kantatu gabe ezin egongo nitzan da, ezin etsiko nuen.

Urrena, etxekoandrea eskuan porru-perrejillak zituala azaldu zan, da Txirritak bertso au kantatu zion:

(1) Zubeltzu bertsolariari berari jasotako gertara ta bertsoak.

Amar eun justuak
izate'itu millak,
bizian esperantzan
asko daure illak;
kunpritu ditugu guk
artutako saillak,
oaiñ emen deskantsatzeko
aulki edo sillak,
zenbat pagatu'ituzu
porru-perrejillak?

Gero, itz-bidea bertso-kontura etorrita,
onela esan zuan:

—Azkeneko zerekin bukatu bear duan,
asteko jakin bear du bertsolariak...

Nik orduan galdetu nion:

—Ta bidean aztutzen bazaio?

Ta Txirritak:

—Berria asmatu bear!

Ta, segituan, onela esan zidan:

—Zerorrek ere badezu afizio pixken
bat!...

Ta nik erantzun nion:

—Bai zera! Pixkat jardun bai, baña
besterik ez...»

Kontaera ta bertso auek, Zubeltzuk
berak esanda jakin ditugu. Bañan berak

esan ez zuana, gu esan bearrean gera: Txirritak erdi-erditik asmatu zuala, alegia; Zubeltzu ere bertsolari jator-jatorra izana baitegu. Beraren bertsoak *Auspoa*'ren 93'garren alean argitaratuak ditugu.

Geroztik bein baño geiagotan kantatu zuten alkarrekin. Ona emen aldi oietako batean Txirritak kantatu ziona:

* * *

«Bein batean, Txirrita, Prantzes-Txikia ta irurok jardun genduan. Ni artean gaztea nintzan. Txirrita ta Prantzes-Txikiak alkarri gogor xamar eraso zioten: Prantzesak arpegia markatuta zeukan, da Txirritak esaten zion mozkortu ta erori ta izurratu zuala. Ta alkarrekin ola jardun ondoren ixildu ziranean, Txirritak au kantatu zidan:

Gure Jainkuak mundura eman
ziran orrenbeste zentzu,
auek esanagatikan arren
ez asarretu, Zubeltzu;
orrek eztizu besterik ingo:
«baldin badezu ekatzu»;
segi nai dezu berakin baña
zein dan ezautuko dezu.»

LANEAN

Jose Etxeberria'k larogei ta lau urte ditu. Oiartzun'go Larraburu baserrian jaio zan, Larraburu bertsolariaren etxean, bañan orain Errenteria'ko Añabitarte'n bizi da. Bere gazte-denboran Txirrita zanarekin lanean jardun izana da. Ona emen kontatu dizkigunak:

«Txirrita ori, gizagajoa, kantinan egoten zan apupilo. Amabostean bein artzen genituen sosak, bañan kantinarako baño askoz geiago etzuen izango.

Egun batean batek galdetu zion:

—Txirrita, nun ago ostatuz?

Ta Txirritak:

—Orroko etxe txiki ortan, irabazi danak gastatuz!

Bein batean esan zidan:

—I, Larraburu!

—Zer?

—Bizarra moztuko al idakek?

—Bai! Zurea baño arpegi txarragokorik moztu izandu degu!

—Ekatzak ba labana!

Arpegi bat ederragoa zuen! Legun askia, bai! Bion artean baxo-erdi bana erango genduen eta martxa etxera.

Batean asarretu egin zitzaidan Txirrita. Euriak eman zuen ta txabola zar batera eldu giñan denak. An geunden da Txirrita onek:

—Neregatikan aditu izan dezuten bertsorik aldebresena edo bertso itxusi bat kantatu bear didazute.

Ala esan zuen, eta nik nunbait ere auxe aditu ta ikasia:

Ezagutzen al dezu
Pedro Latze'kua?
Ez gizona altua,
motza ta sendua;
aren semea nazu
onlako trapua,
aitak etxian nai ez ta
bialitakua. (1)

(1) Bertso au nun da nola kantatu zan: Auspoa, 18-19, 67-68'garren orri-aldeetan.

Ura kantatu nion ta asarretu zitzaidan:

—Nunbait ere ikasi uan, ba, ori alu orrek! Alu orrek nunbait ere ikasi uan ba ori!

—Dakiguna esateko esan dezu zuk!

Arkiri baserrian sagardo onak egiten ziran. Sagar guziak onak eta sagardo onak. Bazkaltzeko ordu bete izaten genduen ta denbora gutxi. Arrantxua galtzea zerbait iduritzen. Galduko zuen, bai arek dirua izan ezkerro, bañan etzuen dirurik eta lanean ari bear...

Onela esan zigun:

—Garrapoi bat sagardo ekarri bear zenduteke Arkiri'tik!

—Emendikan Arkiri'ra joan da etorri, eztugu ordu betean buelta egingo!

—Zuen edadean? Demonio! Oraintxe ere egingo nitek, oraintxe ere!

Bai, pixkorra zegoen ta! Orra ba: joan giñan Jose Pagoaundi'ko difuntua, Santi difuntua eta irurak. Garrapoi aundi bat bete sagardo artu genduen ta zer baliyoko zuen? Bi peztakoa geienaz ere. Etorri giñan ta Txirrita ori lanean asia zangu etortzerako. Deitu genion:

—Txirrita!

—Zer?

—Sagardoa ekarri dugu!

Arkaitz-zulo batian utzia genduen.

—Sagardoa ekarri al dezute?

—Bai!

—Koño! Bastante egin dezute! Nik ere probatu bear diat biñipin!

Txirrita orri eman genion ta, koñe!, betetzeko berriz. Berriz ere bete genion ta iru edo lau edan zituen, ta andikan istantean betetzeko berriz. Beztu egingo zala ta joateko aguro, edan egin bear genduela! Ustu genduen arte etzen pa-kerik: Beztu egingo zala sagardoa! Beztu egingo zala ta edan egin bear zala! Ba, ustu genduen! Erdia berak edango zuen noski! O, gizagajoa! Arek dirua izan ezker...

* * *

Onako argibide auek, berriz, Ormaiztegi'ko Etxaburu baserriko Bizente Mujika'k kontatu dizkigu:

Igaz udaran gertatu nintzan Aizarna'ko estankuan bazkaltzen, da an bertako na-

gusia gizon edadeko bat da, larogei urte-
tik gorakoa, Martin, kontratista izanda-
koa. Gazte denboran obra askotan ibilli
zan.

Bertso-kontuan asi ta Txirrita atera
genduan platerera, ta berak esan zidan
Txirrita berarekin oso ondo portatu za-
la; etzala txoro oietakoa, batzuek esaten
duten bezela; akaso egiñak izango zituala
parrandak eta olakoak, bañan ez bein-
tzat konturik artu gabe ta astelenetan.
Arekin beintzat etzuala izan.

Batean gertaera au tokatu omen zitza-
ion: Txirrita andamioan ari zan etxe ba-
tean, eta betik ala-moduzko batek ots
egin zion:

—Ara, Txirrita! Bota bertso bat, mo-
tell, bota!

—Bertso? Ni ez nago bertsoarako to-
kian! Bertsoak tabernan izaten dira, ta-
bernan!

Ori esanda utzi zuan. Ta gero onela
esan omen zuan:

—Zer uste du orrek, ni zein naizela?

Kontratista onek zion berarekin ondo
portatu zala.

Jakiña, lan-orduetatik kanpora zebille-

la, onela esan omen zion bein batean Martiñ orri:

—Nik jarriko nizkizuke zuri bertso ederrak, zuk eskola ere badaukazu ta apuntatu ziñuzteke.

Ta Martiñ orrek:

—Bai, egingo nuke ori ere!

Bañan ez omen ziran ortara iritxi.

TXIRRITAREN KOÑADUA

Txirritaren koñadua oso gizon atsegiña ta bromosoa omen zan. Ona emen aren gertaera bat, bere seme Jose Ramon Erauskin'ek idatzia:

Txirritaren koñadu Joxe Manueli *Gaztelu* deitzen zioten, Gazteluene'koa zalako, eta bein batean tokatu zan *Gaztelu* au peri batean lagun batekin; ta lagun au, nola asto bat erosteko asmotan zebillen, galdetu zion:

—Aizu, Gaxtelu: astorik bai al dago saltzeko zuen alde oietan?

—Astoa falta al dezu?

—Bai; artuko nuke bat.

—Nik badaukat bat saltzeko.

—Zer moduzkoa dezu?

—Nai dezun bezelakoa: nai badezu zarra, nai badezu gaztea; nai badezu aundia, nai badezu txikia; nai badezu arra,

nai badezu emea; nai badezu ama, ta
nai badezu umea.

—Orrenbeste asto bai al dauzkazu?

—Bai; eta nai dezuna salduko dizut.

—Joango naiz urrengo egun batean
—esan zion.

Andik egun batzutara an dijoa gizon
ori Gaxteluren etxera astoak ikustera,
eta, lagunak ziranez, lendabizi sagardoa
edan zuten, eta atera ditu astoak: asto
ama bere ume arrarekin. Eta esan dio:

—Ara emen astoak!

—Non dira besteak? —galdetu zion
erostunak.

—Ez det besterik.

—Etzenian, bada, esan zarra ta gaz-
tea, arra ta emea, ta aukera guztia ze-
neukala?

—Bai!

Eta an erakutsi zizkan beatzarekin za-
rra ta gaztea, arra ta emea, ama ta
umea, aundia eta txikia. Aietan bat za-
rra baitzan, aundia baitzan, emea bai-
tzan; eta bestea gaztea baitzan, txikia
baitzan, arra baitzan eta umea baitzan.

Naiko parra egin, sagardoa edan eta
an joan zan gizona astorik erosi gabe.

ERNANI'KO EUSKAL FESTETAN

Ernani'ko euskal festetan Jose Zapi-
rain aritzen zan bertsolariai gaiak eta
puntuak jartzen. (1)

Orra Txirritari jarri zizkion iru puntu,
eta onek nola erantzun zion:

Zap.: Zuretzat andregayik
ez al dago iñun?

Txi.: Bakarrik bizitzeko
amak egin niñun;
nere bizi-modua
dago oso illun,
batekin asi nitzan da
laister utzi niñun.

(1) Jose Zapi-
rain au zein ote zan: Auspoa, 101-
102, 145'garren orri-aldean.

Zap.: Zuretzat andregaiia
billatutzen da gaitz...

Txi.: Zerbait egingo al det
saiatutzen banaiz;
mutilzar egonâtik
gogoratzen zait maiz,
akaso erregiñakin
esposatuko naiz.

Zap.: Erregiñakin pasiatzeko
nun dezu lebita?

Txi.: Nola izango det nik?
Zuk eman neri ta;
alkar amatutzia
gauza ona baita,
ia arekin ezkon-
dutzen dan Txirrita. (2)

(2) Jose Oyarbide, Ereñozu, Ermani.

ZENBAIT ATERALDI

Gau batean, Txirrita oiera joan eta bere lagunak jokuan gelditu ziran, eta aietako bat, diruak aitu eta Txirrita oiean zegoen tokira joan zan eskatzera, eta esan zion:

—Joxe Manuel, ekatzak duro bat!

Onek etzion kasorik egin, eta berriz ere esan zion:

—Joxe Manuel, duro bat ekatzak, biar bueltatuko diat eta!

Txirritak ezta kasorik ere, eta irugarren aldiz esan zion:

—Motell, ekatzak duro bat, lo ez baago beintzat!

—Lo niok! —erantzun zion Txirritak, eta durorik eman gabe bialdu zuan. (1)

* * *

(1) Jose Ramon Erauskin Lujanbio, Txirritaren illobak idatzia.

Pasaian etxe bat egiten ari ziran. Langilleetako bat, Txirrita zan.

Etortzen omen zan arkitetua, bañan ez omen zion beiñere ez egun on ta ez arratsaldeon iñori esaten, da Txirrita oso sentitua zegoan.

Egun batean, ikaragarri bero omen zegoan; arkitetua, berriz, egarri zan, da onela esan omen zuan:

—Erateko moduko urik bai al dago emen aldian?

Ta Txirritak:

—Nai deken aña eran zak! Ortxe zio baldian! (2)

* * *

Irun'go Elgorriaga'renean labeak egiten ari ziran. Arotzak, argiñak bukatu zai omen zeuden, lanean asteko.

Txirrita, larunbatean jornala kobratuta, ez omen zan lanera berriro joan urrengo asteazkena bitarte. Nagusiak, orduan, arentzako lanik etzegoala esan zion.

Txirrita, bere erremintak artu ta ba omen zijoan, eta bidean arotz-nagusia topatu zuan. Onek ala galdetu zion:

(2) Antonio Pagola, Ermani.

—Txirrita, bukatu al dituzute labiak?

Ta Txirritak:

—Ala esan dit jabiak!

Bañan artean lan asko zegoan; Txirrita bakarrik zan despatxatua. (3)

* * *

Txirrita ta bere lagun Jerman Zubeldia Goizueta'n ziran. Biak mozkortu ta lotara joan ziran. Lo-aldia egindakoa, itz auek izan zituzten alkarrekin, Txirritak asita:

—Zer moduz zaude, Jerman?

—Gaizki! Andre aur egin berria bezela!

—Ni gaizkiago! Egin ezin duena bezela! (4)

* * *

Egun batean, jornada aundi xamarra-
rekin Pasai'tik Alza'ra omen zijoan Txirrita, eta bide ondoko sagar-arbol baten azpian etzin omen zan.

(3) Antonino Pagola, Ermani.

(4) Antonino Pagola, Ermani.

Ala zegolarik, Alza'ko bi gizon bide ar-
tirik gertatu omen ziran. Aietako bat,
oso plakoa omen zan, eta onek ala esan
omen zion lagunari, Txirrita lo zegoala-
ko ustean:

—Aizak: ikusten al dek orroko zerri
ori?

Ta Txirritak:

—Oni bezela lepoa loritzezkero, aspal-
dian baño otordu obeak egin bearko di-
tuk! (5)

* * *

Txirritak, konfesatzera zijoan batean,
itz auek egin zituan bere lagun batekin:

—Nora oa, Joxe Manuel?

—Konfesatzera,

pauso bat aurrera baño naio nitek
bi egiñ atzera!

—Orduan zekorrak ere azitze'ituk?

—Bai; amalau urtean nerekin zebillek,
eta urruxa edo idixkoa dan etzekiat!

—Orduan eztiok jaten asko eman!

—Beiñ ere mokaerurik ez, ta beti azi
ta azi ari dek!

(5) Antonino Pagola, Ernani.

—Olako zekor bat artuko nikek nik ere!

—Onekin eztek, ba, probetxurik izango; au beste bati eman bear zioat. (6)

* * *

Errenderia'ko elizako eskallerak berri-tzen ari ziran. Langilleetako bat, argiña izaki, Txirrita zan.

Azentziyo-biaramona zan, eta Don Gregorio Lekuona apaiza zanak onela galdetu zion:

—Txirrita, atzo berrogei kredo esan al zenituan? (7)

Ta Txirritak:

—Ez, jauna; bat berrogei aldiz! (8)

* * *

Bolara artan, Txirrita Zubieta'ko Iruñ'en ari zan lanean argintzan.

Bein batez, Iruñ aldera dijoala, or ikusi du Aizpurua'ko nagusia, sasiak az-

(6) Fernando Iturralde, Egañaenea, Ernani.

(7) Oitura alaxe baita.

(8) Jose Goñi. Errenderia.

pian artutako sagar baten ondoan da-
goala.

Txirritak onela esan zion:

—Nola leike sagarra ola egotea, larrak
eta zikiñak artuta?

Ta Aizpurua'ko nagusiak:

—Bai, zearo alperra da ta!

Ta Txirritak ostera:

—Berak ere zerbait esango luke!

Andik puska batera konturatu zan Aiz-
purua'ko nagusia Txirritak zer esan nai
zion, ta onela esan omen zuan bere ar-
tean:

—Orrek neri esan dit alperra!

Bañan zer esaterik ez, Txirrita ordu-
rako andik aldegiña zan da. (9)

* * *

Fermin Imaz bertsolaria goizean arraia
ta arratsaldean abillanak (*cacahuetes*)
saltzen jarduten omen zan.

Bein batez, ola zebillela, Txirritarekin
topo egin zuan. Onek galdetu zion:

—Zer saltzen dek?

(9) Antonio Pello Aranburu, Usurbil.

Imaz'ek:

—Abillanak.

Ta orduan Txirritak:

—Ez dik lotsik asko ola dabillanak! (10)

* * *

Egun batez onela esan zion Txirritak Saibururi:

—Sekulan baño fuerteago nago, primo!

—Zer ba?

—Gaur ere etxeko belazera joan pautxa ebakitzera, ta eun ta berrogei kilo lurretik altxatu ditut.

—Bai zera! Nola?

—Nola? El al dakizu an nola dagoan sagar bat?

—Bai...

—Ba, andik txintxilika jarri naiz! (11)

* * *

(10) Migel Arozamena, bertsolaria; aiton zar bati entzuna omen du.

(11) Matias Otermin, Atallo; Saibururen semeari entzun omen zion.

Beste batean, fameli aundia zuen gizon batekin bertsoan ari zala, onek mutil zarra zalako burla egin zion.

Orduan Txirritak bertsoa bota zion, esanaz:

—Zuk amar aur badituzu, bañan erdiak besterenak.

Orduan asarretu egin zan bestea; bañan Txirritak esan zion ez asarretzeko; ia uste al zuen bereak bakarrik zirala; ia andreak ere ez al zuen arek ainbat parte aurrekin. (12)

(12) Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin, Gazteluene, Alza.

GAIZKIÑAK (1)

Guziak dakigu izaten dirala emakume zar batzuek auzoetako gezurrak bildu ta beste aldera eramán, angoak onera eka- rri eta famili askoren artean okasioa ta saltsa jarri, nobio asko asarretu-erazi, ezkontzak galdu eta bearbada eriotzak egin-erazi ere bai, ta batez ere gauez be- randu bide-gurutzeetara eta sasi-bazta- rretara atera eta jendea ikaratzen ibil- tzen diranak; edozein gauza txar egiteko beti prest daudenak, baña on egiteko be- ñere denbora edo astirik ez dutenak.

Auei sorgiñak esaten zaiote, eta beste orrelako lanetan ibiltzen diran gizonai, berriz, *intxoxuak*. (2)

(1) Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin'ek idatzia. Ipui au bere osabari entzun zion.

(2) Intxoxuak, Txirritak bertso batean aitatzen ditu: Auspoa, 101-102:

intzizu batek aña malezi
bazuben Fernando zanak...

Baña badira beste batzuek ez emakumeak eta ez gizonezkoak ez diranak, baik xomorro txiki-txiki batzuek, asko mila alkarrekin bizitzen diranak. Auei *gaizkiñak* esaten diete.

Gaizkiñ abek jendeari lan askotan laguntzen diote, batez ere bestela egin ezin diran lanetan, jokuan *irabazten* eta abar; baña berak ere lan oien truke zerbait eskatzen dute, geroago ikusiko degun bezela.

Berak ez dute asko balio; ollo baten diruarekin erosi zeizkian, eta orratz-toki (*alfiletero*) txiki batean kabitzen ziran; baña, andik ateratzen ziranean, zerbait lan beti bear izaten zuten, bestela jabeari erasotzen zioten.

Bein batean, Nikolas Iribarren *Xardia*, Naparroa'ko Goizueta'koa, Txirritarengana bertsoak jartzeko esatera etorri zan, eta, izketan-izketan ari zirala, onela esan zion Xardiak Txirritari:

—Gaxo nebillek!

—Zer dek, bada? —galdetu zion onek.

—Gaizkiñak dizkiat! —erantzun zion Xardiak.

—Gaizkiñak?

—Bai! —erantzun zion berriz ere.

Gogoratzen naiz Txirritari entzun izan niola, nola aren gazte-denboran Ernani'n bazala zubi zar-zar bat, sorgin-zubia esaten ziotena.

Zubi ura egiteko artu zuen kontratistak, ezin zuen bukatu esandako egunerako eta esan zion bere lagun batek:

—Gaizkiñak ekarri itzazu, eta aiek egingo dizute zubia, zuk nai dezun egunerako. Frantzia'n badaude eta ollo baten diruarekin erosiko dituzu.

Frantzia'ra joan da erosi zituen, eta saldu zizkionak esan zion:

—Zuk nai dezun gau batean egingo dizute zubia, baña kondizio onetan: urrengo goizean ollarrak kukurruku jotzerako zubia egiña badago, zure anima neretzat, eta bestela berriz ezer ez.

Eta ala egin zuten tratua.

Egin zan gizon ori gaizkiñen jabe, baña ez zegoen trankil. Zubia egitea gauza ona zerizkion, baña anima galtzeak beldur ematen zion. Pensatu zuan ollar bat artu, egin bear zan zubiaren ondoan jarri ta ia bukatu zan garaian kukurruku bat jo-eraztea. Ala, zubia bukatu gabe geldituko zala, falta zan pixka berak bukatuko zuala, eta nola aiek ez baitzuten

zubirik bukatzen, anima eman bearrik etzeukala.

Berak derizkion gau batean, joan da egiten asitako zubiaren ondora, saskitxo batean ollarra ta xorro edo poltxa batean gaizkiñak dituala. Exeri da ollarra zegoen saskitxoaren gañean, idiki du gaizkiñen xorroa eta an dijoaz dan-danak beren lanera.

Eskuz-esku ekartzen zuten arria, Frantzia'ko mugan dagoen Naparroa'ko mendi batetik, batek besteari esanaz:

—Aiba, Nikolas! Benga, Nikolas! Bota, Nikolas! Artu, Nikolas! Eldu, Nikolas! Jarri, Nikolas!

Egundoko martxa zeraman zubi orrek egiten, eta orduan entzun zion kontratista arrek nola elkarri esaten zioten:

—Ez gerala, ez gerala esaten dute, bañan amalau milla Nikolas emen gaituk orratik!

Eta ordu gutxian zubia ia bukatu zuten; baña, besteak pentsatua zeukan bezela, atera du saskitik ollarra, ta, ego azpian axkure egiñaz, esnaratu du, ta, bi egoakin *pla-pla-pla* egiñaz, or jo dio kurruku aundi bat.

Orduan, zegoana zegoan bezela utzita,

alde egin dute danak, eta urrengo egunean asi zan kontratista ori zubiak falta zuana bukatzen, bañan onek egunez egiten zuana, gabaz erori egiten zan, eta zubi ura etzan beñere bukatu.

Andik egun batzuetara billatu zuten Frantzia'ko mugan len etzan arrobi aundi bat, eta sorgin-arrobia deitu zioten.

Urte askoan egon zan zubi ura bere artan, eta, azkenik, karlisten gerra-denboran puskatu zuten.

Irakurle oietako batek pentsatuko baluke, gezurra dala edo eztala, neri kargu artzea, errex billatuko nau. Badakite non bizi naizen. Bañan pentsa dezala ezer gutxi irabaziko duela, neronek ere erositako prezioan saltzen ditut eta.

BESTE ZENBAIT BERTSO (1)

Bein batean, pareta egiten ari zala,
Txirritak bota zuan bertsoa:

Bein batean paretatxo bat
egiten nitzala ari,
kontratistak oju bat egiñez
auxe esan zidan neri:
«Aizak, Txirrita, pareta orrek
or bazeduzkak zulo bi!»
Erantzun nion: «Seiak bitarte
ez deilla beintzat erori!» (2)

* * *

Gure bigara gaztia
gogo txarretik dijua,
anka batetik errena eta
bestetik berriz kojua,

(1) Atal ontan ere Txirritaren aotik aorako bertso batzuk bildu ditugu, oarretan bakoitza zeñi jasotzen diogun adieraziaz.

(2) Fermin Muñoa bertsolaria, Berrobi.

ori dabillen tokiyan
beti joera plojua,
karga aundirik ez degu baño
alperrarentzat naikua. (3)

* * *

Moja joan bear zuala esaten ari zan
neskatxa bati, onela kantatu zion Txirritak:

Moja joan biar duela
or dabil kontatuz,
nunbait ez da konforme
len daukan konbentuz;
suzeditzen bazaio
bere tokamentuz,
praile batentzako ai zer
Corazón de Jesús! (4)

* * *

(3) Juan Jose Lizarreta, Aginaga, ta Bartolome Atxega, Mutiozabal baserria, Aginaga.

Bertsoa, irakurlea konturatuko zanez, neurritz motz xamar dago bi tokitan, lenengo ta bostgarren errenkadan. Etzuan Txirritak orrela kantatuko, bañan ala eman zidaten.

(4) Juana Lujanbio, Pasaia, Txirritaren iloba txikia.

Pulsuan jarduten zan gizon batek, Saiburu bertsolaria bekañean jo omen zuan bein batez sagardotegian, ixtiluren bat sortuta. Ori orrela gelditu zan.

Urrena, ordea, pulsolari ori, Txirritarekin suertatu zan sagardotegian. Bertso bat botatzeko eskatu zion. Ta onela kantatu zion Txirritak:

Naiago nitek baldin baneuzka
urte ainbeste ontzako,
gauza polipat banitek iri (5)
jeniyo txar oi kentzeko;
orain munduan ikusten dîgu
amaika ire antzeko,
ik zer motibo izandu uken
nere primua jotzeko?

Ixil-ixilik lotsaturik gelditu zan gizon
ura. (6)

* * *

Txirritak onela kantatu zion bein batez aberats bati:

(5) polipat = polit bat.

(6) Juan Mari Lujanbio, Saibururen seme ta Txirritaren illoba, Errenteria.

Aberats famatua,
zuregana nator,
orrenbeste eztu biltzen
dabilienak jator;
pobriai odola txupatuaz
dabiltzanak dotor,
infernu gorri ori
oientzako dator. (7)

* * *

Txirritak bein batez gizon bati kanta-
tutako bertsoa:

Gizon bateri eman biaiot
oso arrazoi kruela,
diferentiak izaten dira
barrika eta kupela;
egiya esanda uste dedanez
ukatuko ez tirakela:
egiya al dek bete dekela
.....'ko Mikela? (8)

Gizon orri berari beste bertso au ere
kantatu omen zion:

(7) Maria Muguruza, Txiskuene, Donostia.

(8) Baserriaren izena.

Gizon bateri eman biaiot
oraiñ aditzera,
zazpi pauso aurrera eta
beste zazpi atzera,
egiya esanez al ua nere
arrazoia ukatzera?
Txanblazo ederren jabe ago
deskuidatutzen bazera. (9)

* * *

Azkoitia'n-edo Txirritak kantatutako
bertso baten puska:

..... emen dijua
Txirrita argiña,
nai duenak ikusi
mutilzar bikaña. (10)

* * *

Olegario bertsolaria alargun zegoen,
da berriro ezkontzeko asmotan ote ze-

(9) Jose Usabiaga, "Zamalbide", Errenteria.

Bigarren bertso au neurritz gaizki dago; bañan ala jaso degu...

(10) Jose Inazio Etxeberria, Otalastegi, Urrestilla.

billen entzun zuan Txirritak. Egia ala
gezur, ala aditu omen zuan. Ta urrena al-
kar topo egin zutenean, bertso au kan-
tatu zion Txirritak:

Aizu, aitona, beidozu gero
eltzen badizut lepotik,
lenago ona etziñan baño
gaiztotu zera gogotik;
aspalditxua ontan zabilta
alargun baten ondotik,
zure gustua kunplitu gabe
juan biezu mundutik. (11)

* * *

Artzai-Txikia bertsolaria bea n pion-
tzan eta Txirrita goien argintzan ari
omen ziran. Ta Txirritak:

Diran bezela esan
biar ditut gauzak
nola izaten diran
artzaiaren kausak:

(11) Jose Oyarbide, Ereñozu, Ermani.

eztu ikaratuko
muturreko lotsak,
zer moduz gobernatu
eztaki bildotsak,
aurki negu aldera
ilko dizka otzak.

Ta Artzai-Txikiak erantzuna:

Txirrita, itzegin zak
polleki-polleki,
beirok gero bestela
demontre polaki!
Bildotsak gobernatzen
artzaiak badaki:
udan esnia eman,
neguan barroti,
nere aziendaren
kezkik ez eduki. (12)

* * *

Bein batez, Txirrita Asteasu'ko taberna batean zan.

Alako batean, or sartu da Pello Errota, akullua eskuan duala.

Txirritak «Pello, Pello!» otsegiten zion,

(12) Jose Oyarbide, Ereñozu, Emani.

baña Pellok, beste lagun batzuekin izke-
tan ari zalako-edo, etzion kasorik egi-
ten.

Orduan Txirritak bertso au kantatu
zion:

Itzaiaren trastiak
akullu ta ezten,
Pello, itz bi egiten
ez dirazu uzten;
nerekin errezago
izango da asten,
apustu egingo dizut
ez nazula austen. (13)

(13) Jose Oyarbide, Ereñozu, Ernani.

E S K A L E A (1)

Txirrita etzan beti bertsoan ibiltzen; iñoizka-iñoizka baserrian lan egiten ere bazekien. Askotan aritzen zan arto, aza edo beste baratzki asko jorratzen, eta itaiarekin ganaduarentzat janari ebakitzten ere bai. Esango dizutet bein batean zer gertatu zitzaion.

Garai artan, beren denbora morroi pasatako eta aberastu gabeko eskale batzuek ibiltzen ziran eskean eta non illundu an ostatu egiñaz. Oietako bat etorri zan, arratsalde batean, Txirrita bizi zan etxera.

Asi dira biak izketan, eta esan dio oni bere denboran morroi izan dala, ta makiña bat lan egiña dala, makiña bat janari ebakia dala, bai segarekin eta bai itaiarekin.

(1) Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin'ek idatzia.

—Nik biar ere artara joan bearko det
—esan zion Txirritak.

—Zu itaiera? Ez daukazu tipo txarra
itaian makurtzeko! —esan zion eska-
leak.

—Makurtuta edo makurtu gabe, zuk
ainbeste ebakiko det bai!

—Etzait iduritzen orixe!

—Nai al dezu jokatu biar egoartean
zeñek geiago ebaki litro bat ardo?

—Bai, nai badezu!

Ala, egin zuten apustu litro bat ardo,
eta urrengo goizean, oitu bezela goiz-
goiz, bederatziak aldean, jeiki da Txi-
rrita, gosaldu du, eta an dijoaz eskalea
ta biak itai banarekin janari ebakitzera.

Asi dira biak zeñek baño zeñek geia-
go ebaki eta ebaki, eta denbora puska
batean aritu dira; eta aspertu zanean,
ebaki dituan janari guziak sorta batean
artu eta etorri da eskalea etxera, ta an
ari zan Txirritaren arrebak eman zion
bazkaria jaten.

Andik laixter etorri da Txirrita eta
esan dio eskaleari:

—Irabazi dizut, adiskidea, litro ardoa;
zuk baño belar geiago ebaki det nik.

—Bai, baño zuk ebaki bakarrik egin dezu, ta nik ebaki eta ekarri, biak egin ditut; eta lana asteak eztu balio, ez bukatzekotan.

—Bueno, bueno! Arratsaldean egingo degu beste saio bat! —esan zion Txirritak.

—Ez, ez! Lana egitezkeroz, len ere bannen non egiña!

Ta bazkaldu zuenean, bere zakua bizkarrean artu ta an joan zan berriz ere eskera.

KANTA ZAR BAT

Txirritak bertso zarretan asko zekian.

Ta aren illobak orduan ari ikasi ta orain guri esan dizkigunak, ondo jaso ta gordeta dauzkagu noski. Ta argitaratu ere egingo ditugu, bakoitzari bere txanda ta egokiera datorkionean.

Bañan zelebrezko kanta zar au, orain publikatu nai genduke. Txirritak kontentu ta pozik zegoan aldietan kantatzen omen zuan.

Doñua, illobak kantatua, ta Manuel Yaben eta Anbrosio Zatarain'ek magnetofonotik entzun da paperean ezarria.

Nere andreak badirudi
zaku gaizki josiya;
beretzako gordetzen du
gauzik onen guziya,
astelenetan neretzako
sardin begi gorriya;
alaken, alaken,
alaken eta txunbailen,
erresponde la Mikela Txunba,
Jesús, María y José.

Ne-re an-dri-ak ba-di-ru-ri sa-ku gaiz-ki jo-si-
 -ya, be-re-tza-ko gor-de-tzen du gau-zik o-nen-gu-zi-
 -ya, a-ste-le-ñe-tan ne-re-tza-ko sar-din be-gi-gor-ri-
 -ya; a-la-ken, a-la-ken, a-la-ken e-ta txun-ba-len
 e-rres-pon-de la Mi-ke-la-txun-ba Je-sus Ma-ri-
 -a | Jo-se.

Nere andreak badirudi
 zaku gaizki josiya,
 nere andreak badirudi
 zaku gaizki josiya:
 aragi gordiña badauka,
 eltzian egosirik ez;
 alaken, alaken,
 alaken eta txunbailen,
 erresponde la Mikela Txunba,
 Jesús, María y José.

XENPELARREN OMENALDIAN

Errenteria'n, 1931'garren urteko Uzta-
ren 24'an, omenaldi eder bat egin zi-
tzaion Xenpelarri. Bertso-saioa ere izan
zan. Saio artakoa da Txirritaren bertso
au:

Oraintxen dira iruoi bat urte
Xenpelar zana il zala,
bi bider beintzat ikusi nuen
txiki-txikia nitzala;
gure Jainkuari deika nago
obispo zar bat bezela:
purgatoiuan baldin badago
zerura eraman dezala! (1)

Xenpelar 1869'garren urtean il zan;
Txirrita, berriz, 1860'garrenean jaio. Eza-
gutu zezakean, beraz.

Bertso ori bera beste era batean ere
jaso degu:

(1) Fernando Iturralde, Egaña-enea, Ernani.

Irurogei ta bat urte dira
Xenpelar zana il zala,
nik lenbiziko ikusi nuen
gazte-gaztia nitzala;
Jaungoikuari eskaka ari naiz
obispo zar bat bezela:
nere partetik Beran onduan
zeruan izan dezala. (2)

Bertso au saioaren asierakoa izan omen
zan.

Gero, Txirrita ta Mattin alkarrekin
jardun omen ziran. Mattin ori Bidasoa'z
beste aldekoa zan, bañan ez oraingoa,
beste bat baizik. Mattin onek au kanta-
tu zion Txirritari:

Gaztetan bazenuela
neskatxez aukera,
berakin irtetzen ziñan
gora eta bera;
zu bezela mutilzar, danak
gelditzen bagera,
mundukuak lafite (3)
bukatuko dira.

Ta Txirritak erantzun zion:

(2) Jose Luis Lekuona, Lexoti bertsolaria, Oiar-
tzun.

(3) lafite = laister.

Disparate aundi bat
nua esatera,
zuk e zer esan dezun
kontuak atera:
mutilzarra izan zan
Jesukristo bera,
gu're aren ordenetan
errenditzen gera. (4)

* * *

Bertso erdi au, emezortzi bat urte le-
nagokoa da; bañan Txirritak Mattin oni
kantatua dan ezkeru, emen jartzen degu.

1913'garren urtean, Sara'n, Santa
Kruzetan, bertsolari-saio edo sariketaren
bat egin zuten. Txirritak irabazi zuan
saria.

Mattin guardasolarekin zan; Txirrita,
berriz, kapotearekin. Ta onek, bukaera
onela zuan bertsoa kantatu zion:

Mattin, esango dizut
nik zuri egiya:
kapotiak gerizatzen ditu
aizia ta ebiya. (5)

(4) Jose Luis Lekuona, Lexoti bertsolaria, Oiar-
tzun.

(5) Eduardo Egaña, Emani'n jaiu ta Doniba-
ne-Lohitzun'en bizi dana.

TXIRRITAREN OMENALDIAN

Iltzeko bi illabete t'erdi falta zituala, 1936'ngo Martxuaren 22'an, omenaldi eder bat egin zitzaion Txirritari Errenteria'n.

Zar eta gazte, bertsolari-mordo bikaña bildu zan. Zarrak, Txirritaz gañera: Saiburu, Telleri-Txiki, Txapel, Guillermo Lizaso ta Alkain zarra; gazteak: Basarri, Uztapide ta Alkain gaztea.

Garrantzi aundiko billera izan zan ura, bi bertsolari-gizaldi an bildu baitziran.

Txirritari makil eder bat erregalatu zioten. Len bi makuluren gañean etorria zanari, irugarrena erregalatu...

Ez dakit zerbait kantatzeko eskatu zioten, ala berak bere gogoz kantatu zuan; bañan ordukoak dira onoko auek. Lendabizikoa erdizka:

Sinisten ez duenikan bada
beitu bezaio berari:
erromatarrak zatitutako
lizar-makilla diruri.

Ta bigarrena:

Irurogei ta amasei urte,
garaia da umiltzeko,
bultza bearrik ez nadukake
goitik bera amiltzeko;
bi makil oiek aski nitun nik
munduz mundu ibiltzeko,
irugarrena andregaiari
arkakosuak iltzeko. (1)

(1) Jose Luis Lekuona, Lexoti bertsolaria, Oiarzun.

Doña, Lexoti onek kantatua, ta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek magnetofonotik entzun da paperean ezarria.

Bigarrena beste onela ere jaso det:

Irurogei ta amabost urte,
amasei kunplitzeko,
ezer askoren paltik ez daukat
maldan bera amiltzeko;
lenago bi bastoi badaduzkat
neronekin ibiltzeko,
irugarren au andregaiantzat
arkakosuak iltzeko. (2)

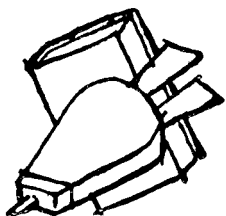
(2) Fermin Muñoa bertsolaria, Berrobi.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. *R. Artola*: Sagardoaren Graziya (*Aitua*).
2. *M. Soroa*: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. *F. Apalategi*: Euskal mutillak armetan, I.
4. *Pepe Artola*: Ustez laguna detan.
5. *P. M. Urruzuno*: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. *T. Alzaga*: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. *R. Azkarate*: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. *A. Apaolaza*: Patxiko Txerren.
9. *B. Iraola*: Oroitzak.
10. Errege eguneko bertso sayoa (1962). (*Aitua*).
11. *P. Larzabal*: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. *Bilintx*: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. *M. Izeta*: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. *P. Larzabal*: Iru ziren.
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I.
16. *A. M.ª Zabala*: Gabon gau bat.
17. *A. M.ª Labayen*: Malentxo alargun!
- 18-19. *A. Zavala*: Txirrita. (*Aitua*).
20. *F. Goñi*: Lurdesko gertaerak.
21. *P. Larzabal*: Herriko bozak.
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962).
23. Aizkolariak.
24. *F. Imaz*: Bertso guziak.
25. *A. P. Iturriaga*: Jolasak.
26. *A. M.ª Zabala*, *A. Larraitz*, *Mir*: Periyaren zalapartak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak.
28. *B. A. Mogel*: Ipui onak.
29. *T. Alzaga*: Burruntziya.
30. *G. Anduaga*: Egunsentiko txoria.
31. *M. Soroa*: Baratzen.

32. *M. Elicegui, A. Zavala*: Pello Errotaren bizitza.
33. *M. Elicegui, A. Zavala*: Pello Errotak jarritako bertsoak.
34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua.
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak.
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin. (*Aitua*).
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak.
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa.
42. *Uztapide*: Noizbait.
43. *Bertsolari-txapelketa* (1-I-1965).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu.
- 45-46. *J. M. Satrústegui*: Bordel bertsolaria.
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra.
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala.
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak.
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsolaria.
55. *Basarri*: Laugarren txinparta.
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria.
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea.
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari.
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrústegui*: Luzaide'ko kantiak.
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari.
67. *Bertsolari-txapelketa* (11-VI-1967).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari.
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak.
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria.
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak.

84. *M. Matxain*: Uste gabea.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean.
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.
- 88-89-90. *A. Zavala*: Xenpelar bertsolaria.
91. *A. Zavala*: Txapel bertsolaria.
92. *I. Alkain* — *A. Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. *A. Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. *A. Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak.
- 95-96. *A. Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. *A. Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka.
- 101-102. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. I.
- 103-104. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. II.

AUSPOA
LIBURUTEGIA